

*A magyar forradalom és
önvédelmi harcz története ...*

Titusz Tóvölgyi

Ans 82469.3

Harvard College Library

BEQUEST OF
GEORGINA LOWELL PUTNAM
OF BOSTON

Received, July 1, 1914.

Brud

A MAGYAR FORRADALOM ÉS ÖNVÉDELMI HARCZ TÖRTÉNETE

1848 — 1849-BEN.

REGÉNYES LEIRÁSOKKAL A NÉPNEK.

IRTA

TÓVÖLGYI TITUSZ.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

Ára 1 frt 50 kr.

KOSSUTH LAJOS.

(1848.)

A MAGYAR FORRADALOM
 ÉS
 ÖNVÉDELMI HARCZ TÖRTÉNETE
 1848—1849-ben.

REGÉNYES LEIRÁSOKKAL A NÉPNEK.

IRTA
 TÓVÖLGYI TITUSZ.

PEST, 1871.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV (egyetem-utca 4-ik szám).

Ans 82469.3

Harvard College Library
July 1, 1914.
Bequest of
Georgina Lowell Putnam

2000-26

BOUND OCT 29 1914

Pest, 1871. Nyomatott Heckenast Gusztávnál.

A nép vezére.

Kinek nevével nyissuk meg hazai történelmünk egyik legdicsebb korszakának templomát? Ki legyen legméltóbb arra, hogy bennünket e szentély küszöbén át amaz oltárhoz vezethessen, melyen nemzeti nagyságunk emlékei, s vértanuink hamvai nyugszanak?

Vessétek le saruitokat! Térdepeljétek le! A tér, mely most szemeitek előtt megnyílik, oly nagy és dicső, minnél nagyobbat és dicsőbbet még alig teremthetett nemzet magának. Imádkozva tekintsetek azon végig, kérve a népeinek nagy tetteiben büszkélkedő magyarok Istenét: hogy még egyszer oly nagyokká és oly dicsőkké lehessünk!

Tudjátok-e, hogy mi az, midőn egy évszázadokon át földhöz-bilincselte nemzetnek oly fia születik, ki prófétai ihlettségével, szavainak csodás hatalmával, bátorságának megtörhetlenségével erőt lehel a rabizmokba, merészséget a gyámoltalanul dobogó szivbe, s megdöngetve fölötte a népszabadságnak, a népjogoknak óriási paizsát, azt kiáltja: Kelj föl, Lázár! és rázd le magadról azon sirnak hantját, melybe mint tetszhalottat temetének.

Első Ferdinánd osztrákházi király óta alig volt magyar a magyar. Ausztriának volt alárendeltje, éléstára és szolgálója. Osztrák érdekekben zsaroltattak ki kincseink, ontatott vérünk, s még csak magunkat védelmeznünk sem állt szabadságunkban. Soha oly agyonnyo-

morított, soha oly tehetetlen, soha oly szegény nem volt e nemzet, mint az osztrák házból származott királyok alatt.

Egyszer megijedt, és magára hozta ezt a hadat, szövetségest és védőt keresvén abban, de minden mást talált, csak azt nem; hanem talált egy bojtórján-bokrot, melyet többé nem birt lerázni magáról.

Gyakran megrázta magát, gyakran megfeszíté erejét, hogy ismét szabad és erős nemzetté, hogy saját sorsának ismét urává lehessen, de a háló szálai, melyeket szunyókálásában izmai körül fontak, nem voltak oly könnyen szétéphetők, s hozzá mindig megvolt az óriási nagy hibája a magyar nemzetnek: hogy szabadságának kivivásában soha sem értett egyet.

Embernek kellett tehát szülni, ki az egyetértést megteremtse!

A magyar országgyűlések hosszú századok alatt alig voltak egyebek panaszkodó gyülekezetenél. Egyik országgyűléstől a másikig rendesen anynyi törvénytelenség követtetett el az osztrák kormány által, hogy pusztá elsorolásaikhoz is napokra volt szükség, s így, midőn az ország atyái összejöttek, azt se tudták jó kelvén: azon sérelmek jóvátételét sürgezzék-e, melyek még a múlt országgyűlés alatt fölhozattak, de jóvá nem tettettek, vagy ismét azon száz és száz újabb sérelmeket panaszolják el, melyek azóta véghez vitettek? Így aztán az egyik or-

szágyulésról a másikra mindig nagyobb és nagyobb halmaz sérelmi panaszok maradtak hátra, s mert azok jóvátétele a bécsi kormány által mindig csak ígértetett, de soha be nem váltatott, oly óriási tömkeleggé nőttek ki magukat, hogy a karok és rendek már alig birtak mozogni alattok.

Ember kellett tehát, ki megmondja, ki lángeszének s tette kész lelkének tartalmával a szivekbe csepegtesse: hogy itt nem panaszkodni, hanem tenni kell!

Évek óta beszélgettek már a jobbagság fölszabadításáról, a nép terheinek könnyebbitéséről, haladtak is előre annyit a mennyit, de egyik szónok lejárva a másikat, hol ez, hol az kerekedett felülre, s minden ily kisebb győzelmek eredménye az volt, hogy az ügy minél csendesebben haladt.

Ember kellett, ki oly magasan és határozottan emelkedjék ki a többi közül, hogy hangja fölülmuljon minden hangot, esze tulragyogjon minden észet, és oly sebes erejével mint fölfogásával egygyé tömörítsen minden akaratot és azt előre vigye.

Kossuth Lajos volt ez az ember. Midőn 1847-ben követnek megválasztották, csakhamar meg lehetett érezni ama mozdulatot, melyet e lelkileg hatalmas ember az egész ügynek adott.

Az 1847. november 7-dikén megnyílt országgyűlés is olyan akart lenni, mint a többi. Elmondani egy hosszú sor panaszt, aztán köszönetet mondani azon semmi jóért, melyet a király elkövetett, s végre hozzáfogni az engedékenységhöz. Csakhogy akkor volt már az országgyűlésnek ellenzéke, és az ellenzéknek *Kossuthja*!

Az ugynevezett conservatív párt, vagyis az a párt, mely a kormányért mindig kész volt megtenni mindent, de

a hazáért semmit, újra hajlongott és mosolygott már a trón felé, újra ki akarta jelenteni legalázatosabb hűségét s készségét az osztrák ház mellett, még a mennyország ellen való hadakozásra is. Szájukat már nyitogatni kezdték a panaszkodó anyámasszony-féle öreg urak, hogy ismét semmire se menjenek. A trón körül állók már-már elégedetten kezdték dörzsölni kezeiket, azon gondolattal, hogy ismét úgy lesz mint volt régen: panaszkodnak, mi igé-rünk, de semmit se adunk — punctum. S mikor már-már el voltak telve a hűséges magyarok kedves alázatos visellete által, s országnyomó terveik keresztülvitelét mintegy valósulni látták, akkor a kézdörzsölő és mosolygó honatyák közül kiemelkedik egy alak, mint hajnali biboros napfény, lelkének sugárai szétvillannak, és elárasztják a termet világossággal.

Nem úgy uraim! Nem panaszkodni, hanem követelni és tenni! — volt veleje a Kossuth lelketrázó szónoklatának, s már előre elkészített fölirati javaslatát a ház asztalára tette.

Most következett aztán a hadd el hadd. Egymás szeméi közé néztek a kormánypárti emberek, a kormány tagjainak hajszálai kezdtek égfelé meredezni, berzenkedtek a conservativek, s néhány percz alatt lázban volt az egész országgyűlés.

Óriási harcz fejlődött ki. A kormánypártiak lételük fenyegetését látva, kétségbeesetten harczoltak, a kormányon ülők megfeszített erővel mindent elkövettek, a conservativek nekivörösödtek: hanem hatalmuknak vége volt. A nap fölkelte s a denevérek fekete levegője eloszlott.

A *Kossuth* javaslata elfogadtatott. Hanem ezzel még nem volt nyerve minden. A mágnások, magasrendű hi-

vatalnokok s főpapok hosszú sora, a haladás előtt mindig készen álló bástyaként ott nyüzsgölődött a főlsházban, s elhatározta az ellentállást. A fölirati javaslatot nem fogadta el. Hiába küzdött a jeles Batthyány Lajos és többen a jobbak közül, a sötétség emberei által leszavaztatott.

Ujra feljött tehát a holdvilág. Az éjszakát ohajtók reménye fekete felhő alakjában ujra mutatkozni kezdett.

A mosoly ott ült ismét nagyuraink ajkán!

Hanem egyszerre csak nagyot vilámlott.

Mig Pozsonyban azok, kik a nép, vagyis a közös szabadságot ohajták, azok ellen harcoltak, kik csakis a maguk szabadságát ohajtották, addig Párisban kiütött a forradalom, és kikiáltatott a köztársaság, s el lön kergetve a király.

Ez volt a villámlás, mely végigczikázta Európát, s a Pozsonyban ülő conservatívek lelkét is. A szék mindenik alatt megrázkódott, pedig nem a föld, hanem a szellemi hatalom áramlata, a szabadság indult meg diadalutjára.

A francia forradalom hírére az osztrák bankó értéke rögtön leszállt. Ez érdeklé Magyarországot is, a magyar nemzet is csak osztrák pénzben részesülvén, ha ugyan nem valami nagyon busásan is.

1848. márczius 3-dikán, sejtve a közelgő nagy eseményeket, s a közügyek iránt, melyek a haza sorsa fölött nehéz felhőként lebegtek, fölébredt figyelemtől áthatottan, úgy az ellenzék nemes, és *Kossuth* rendkívül lelkesítő szónoklatai által oda varázsoltatva, roppant számu közönség tölté meg az országgyűlési karzatokat.

Győrmegeye követe, Balogh Kornél volt első, ki szót emelt, és pedig a

bankó ügyében. Indítványozá, hogy kéressék meg a király, miként a bécsi bank állását illetőleg világosítsa föl a nemzetet, hogy az pénzviszonyait a szerint intézhesse.

Balogh Kornél után aztán fölállt *Kossuth* Lajos.

Megdobbant a hallgatóság szive. A nagy szónok komolyan és higgadtan kezdett beszédje elején helyeslé az előtte szóló indítványát. Rámutatott azon hibákra és hiányokra, melyek az osztrák pénzkezelést az egész birodalomra való nézve türhetetlenné teszik, megérteté az országgyűléssel mindazon káros következményeket, melyek ezekből eredhetnek, s fölhasználva az alkalmat, erősen hangoztatá: hogy Magyarországnak külön pénzügyminiszteriumra van szüksége.

Áttért aztán a fölirati javaslatra, hol mindezek szóba voltak hozva, — és szava, hangja, mint a légrétegenkint haladó sas emelkedése, magasbodni kezdett. Ugy emelkedett utána a közönség lelkesedése is.

Most is, a jelen helyzetre alkalmazva is el lehetne mondani azt, mit *Kossuth* akkor mondott.

„Azóta népek nyerték vissza szabadságaikat“, — mondá, sugárzó homlokát az elnöki szék felé fordítva, — „minek ily közel jövőjét három hónap előtt alig álmodánk.“

És mindig és mindig emelkedettebb hangja, érveinek elvitázhatlan igazsága, azon hazaszeretet, mely minden szavából kiragyogott, fönkelt magasztos előadása, melyet fölfogni kéjt okozott a léleknek: a lelkesedés tetőpontjára ragadta a hallgatóságot.

Midőn lefestette volna a haza helyzetét, azon következményeket, melyek a francia forradalom által előidézhetnek, midőn fényt vetett volna a

multra, melyben a nemzeti tespedés majdnem végveszélybe sodorta az országot, s ezt említve hivatkozott volna a hasonló jelenre, újra egy fölrati javaslatot terjesztett elő, mely így hangzik:

„Fölséges stb. A legujabb időkben kifejlett események mulaszthatlan kötelességül teszik: figyelmünket azokra fordítani, miket fölséged uralkodóháza iránti hűségünk, az összes birodalom iránti törvényes viszonyaink és hazánk iránti kötelességünk megkíván.

Históriánkra visszatekintve, előttünk áll annak emlékezete: hogy háro század óta alkotmányos életünket a kor igényeihez képest nem csak ki nem fejthettük, de sőt leginkább föntartására kelle minden gondjainkat fordítanunk!

Ennek oka: hogy fölséged birodalmi kormánya nem lévén alkotmányos irányu, ugy kormányunk önállásával, mint alkotmányos életünkkel öszhangzásban nem lehetett.

Eddig ezen irány csak alkotmányosságunk kifejlődését hátráltatta, most ugy látjuk, hogy ha tovább is folytattatik, és a birodalmi kormány az alkotmányossággal öszhangzásba nem hozatik, fölséged trónját és a pragmatica sanctiónál fogva kedvelt kapcsolatokhozánk kötött birodalmat elláthatlan következményekbe bonyolíthatja, hazánkra pedig kimondhatlan kárt árasztthat.

Fölséged minket reformokra hivatott öszsze; mi régi óhajításunkat láttuk ez által teljesedve, és buzgó készséggel fogtunk a munkához.

Elhatároztuk, hogy a közös teherviselés alapján a nép közterheiben, melyekkel a megyei közigazgatást eddig egyedül fedezi, osztolni fogunk, s az ország új szükségjeinek pótlásáról is hasonló alapon gondoskodandunk.

Elhatároztuk, hogy az urbéri viszonyokból kibontakozást kármentesítéssel öszekötve eszközöljük, s ez által a nép és nemeség közti érdekeket kiegyenlítve, hazánk boldogságának gyarapításával fölséged trónját megszilárdítjuk.

A katonai élelmezés és szállásolás terheinek megkönnyebbitése gondjaink föbbjei közé tartozik.

A királyi városok és szabad kerületek közigazgatási és politikai rendezését halaszthatlan tárgynak tekintjük, s a népnek is politikai jogokban illő részesítésére az időt elérkezettnek véljük.

Hogy földmivelésünk, műiparunk, kereskedésünk fölvirágzására sikeres lépések tétessenek, hazánk méltán várja.

De alkotmányos életünk is valódi képviselői irányában igényel fejlődést, — szellemi érdekeink a szabadság alapján ápolást követelnek. — Honvédelmi rendszerünk nemzeti jellemünknek s a honlakosok különböző osztályai érdekegységének alapján gyökeres átalakítást kíván; ez pedig ugy fölséged királyi széke, mint hazánk bátor léte tekintetéből nem halasztható intézkedést tesz szükségessé.

A magyar közállomány jövedelmeinek és szükségjeinek számbavételét, és felelős kezelés alá vételét tovább nem halaszthatjuk, mert csak így teljesíthetjük azon alkotmányos tisztünket, hogy ugy fölséged királyi székének diszéről, mint hazánk közszükségeinek és minden jogszerű kötelességeinek fedezéséről sikerrel intézkedhessünk.

Sokban e kérdések közül az örökös tartományokkai érdektalálkozás kiegyenlítésének szüksége forog föl, mire önálló nemzeti jogaink és érdekeink megóvása mellett örömet nyújtunk segédkezett.

De arról is meg vagyunk győződve, hogy alkotmányos életünk kifejtésére, s nemzetünk szellemi és anyagi javára hozandó törvényeink csak az által nyerhetnek életet és valóságot, ha végrehajtásukkal minden más befolyástól független nemzeti kormány lesz megbizva, mely a többség alkotmányos elvének legyen felelős kifolyása — s ezért collegiális kormányrendszerünknek, magyar felelős miniszteriummá átalakítását minden reformjaink alapföltételének s lényeges biztosítékának tekintjük.

Ekként fogtuk föl hivatásunkat.

Ezeket fölségeddel egyetértve ez országgyűlésen szerencsésen megoldani elhatározott komoly szándokunk.

Ezt várja tőlünk a haza, ezt várják a nép milliói, ezt sugallja a hűség és ragaszkodás ösztöne, melylyel fölséged uralkodóháza iránt tántoríthatlanul viseltetünk; mert meg vagyunk győződve, hogy csak ezek által fek-

tethetjük hazánkban a békét, nyugalmat és bizalmas egyetértést oly szilárd alapra, miszerint azt váratlan esemény-viharok meg ne ingassák; s a békének és elégedésnek ily biztosításával szerezhethetjük csak meg az erők azon lelkesült öszhangzását és gyarapodását, melyre fölséged uralkodóháza minden viszonyok között nyugodtan támaszkodhassék.

Ámde fölséged velünk együtt érezni fogja, miként ezeknek eszközzésére béke kell, és kellene zavartalan nyugodt viszonyok.

És tekintetben lehetetlen aggodalommal nem tapasztalnunk a nyugalom bomladozásának azon jeleit, melyek a pragmatica sanctiónál fogva velünk egyesült birodalom némely részeiben mutatkoznak; s melyeknek súlyát a legújabb külső események előreláthatatlan fejleményei sokszerűen növelhetik.

Nem akarjuk fölséged atyai szívét a bomladozás ama jeleinek részleges fölemlgetésével szomorítani; nem a pénzviszonyok tekintetében már is érezhető hatást fejtegetni; de a hűség ösztöne s a rajtunk fekvő felelősség kényszerít kimondani: hogy mi valamint a jelentkező bajok valódi kútfejét, és saját elmaradásunk egyik főokát is a birodalmi kormányrendszer természetében találjuk; úgy erősen meg vagyunk győződve, hogy fölséged az elkövetkezhető balesemények legbiztosabb övzserét, hű népeinek legbarátságosabb egyetértését, a monarchia különböző tartományainak legerősebb forrasztékát, s mind ezek által fölséges trónjának s az uralkodó-háznak legrendithetlenebb támaszát abban találandja föl, ha fejedelmi székét minden uralkodói viszonyaiban a kor szükségéi által multhatlanul igényelt alkotmányos institutiókkal környezendi.

Azonban fölséges ur! az események Isten kezében vannak. Mi bizunk a gondviselés oltalmában, de érezzük a kötelességet: gondoskodni, hogy fölséged hű Magyarországot a bizonytalan jövőndő készületlenül ne lepje meg. E gondoskodás halaszthatlan kellékeihez számítjuk mi a főnemlített átalakulási kérdéseknek még ez országgyűlésen alkotmányos iránybani megoldását, és aggódunk, hogy a szokásos országgyűlési alkudozások és kormányzékai tárgyalások collegiális rendszerszülte hosszadalmassága, a fölséged atyai szándokának, s hazánk méltó várako-

zásának megfelelő sikert veszélyesen kéleltetheti.

És azért a királyi szék iránti tántorithatlan hűségünk szilárd bizalmával esedezünk fölségednek: méltóztassék a főnforgó rendkívüli körülmények tekintetbe vételével is legkegyelmeseb királyi akaratának teljhatalmu organumai, egyszersmind a főnálló törvények szerint hazánk legfőbb kormányzékének, a magyar királyi helytartótanácsnak tagjai gyanánt, a közigazgatás külön ágainak megfelelő számban, oly egyéneket az országgyűlésre utasítani, kik mint a végrehajtó hatalomnak a hozandó törvények szerinti alakban gyakorlatára fölséged kegyelmes bizalmával előlegesen kijelölt alkotmányos organumok — és kiknek, mint ilyeneknek, személyes felelősségük alá léezen a törvények végrehajtása is helyezendő — országgyűlési tárgyalásainkban közvetlen részt vegyenek, s fölséged királyi szándoka iránt az ország rendeit tájékozva, s a kellő felvilágosításokat és kimutatásokat a kormány részéről, különösen a pénzviszonyok tekintetében is megadva, a főnforgó fontos kérdések megoldását oly sikerrel előmozdítsák, miszerint a hozandó üdvös törvények mihamarébb fölséged kegyelmes helybenhagyása alá terjeszthessenek, s általuk a jelen körülmények bármilyen váratlan fordulatának esetére is biztosítva legyen hazánkban a béke, megszilárdítva a bizalmas nyugalom, s ezeknek alapján kifejtendő azon szellemi erő és anyagi tehetség, melyben fölséged tántorithatlan hűségünk mellett a bizonytalan jövőndő minden eseményei között, királyi székének legrendithetlenebb támaszát fogja föltalálhatni.

Kik egyébíránt stb.“

Képzelné lehet a lelkesedést, melylyel e javaslat az alsóházban fogadtott, hanem a főrendek kiheverve a párisi forradalom hírére fölébredt ijedelmeiket, ismét a régi nóta dudolásához fogtak. István nádor pedig, ki az országgyűlés megnyitásakor választott nádorrá, Bécsbe szaladt a javaslat, hogy mielőtt a főrendi házzal elfogadtatná, megtudja, megengedi-e azt az atyafiság?

Ekkor azonban nem az történt,

hogy Párisban ütött ki a forradalom, hanem egykissé közelebb érkezett Pözsonyhoz és a királyi trónhoz, kiútvén egyenesen Bécsben.

A fölíratí javaslat, mely németre fordítatott, százezer számra árultatott Bécs utcáin, s azon pont, melyben *Kossuth* az örökös tartományok számára is alkotmányos kormányzatot indítványozott: hamarabb beväste magát a nép szívébe, mint meghallgattatott a magasban lengedező fülek által.

Ez kellett!

Midőn a bécsi forradalom híre Pözsonyig hatott, összeült az országgyűlés. A nép alig fért a termekbe s a főrendek alig fértek magukba.

Az országgyűlésen *Kossuth* emelt szót és bejelentette a Metternich-miniszterium megbukását.

A közönség termet reszketető tapsviharba tört ki, s mire elcsendesült, a *Kossuth* hangja dördült meg.

„Megrázkódott a világ!” — E szavakkal kezdé szónoklatát; s midőn odáig feszítette volna a húrokat, hogy azok az eseményekhez mért hangot adták, a következő indítvánnyal lépett elő:

„1. Kérem a tekint. rendeket, hogy egy kebelökbeli küldöttség által méltóztassanak 6 cs. kir. főhercegségét a nádort, ki épen jelen van az országháznál, tisztelettel és bizalommal megkérni, hogy minden további halasztás nélkül fölírásunkat tárgyalatni s magas befolyásával oda hatni méltóztassék, hogy azon fölírás ne legyen köztünk továbbá is a vita tárgya, hanem menjen föl mielőbb a trónhoz.

2. A sajtószabadság Ausztriában meg van adva; akarják-e a t. rendek, annak kitenni a hazát, hogy a nem-magyar nyelven írott nyomtatványok, nem-magyar törvény szerinti felelősség mellett özönöljenek szét a hazában, vagy pedig akarnak intézkedni, hogy nálunk a sajtószabadság, melyre ne-

künk törvényes jogunk van, kellő korlátokkal körülírva törvényes uton hozassék be.

Azt gondolom, ezt tenni a tek. rendek kötelessége és azért kívánom határozatba foglaltatni, hogy a küldöttség megfontolva az idő körülményeit, a lehető leghamarabb adjon be véleményét.

3. Végül úgy látom, hogy nekünk arról kell gondoskodni haladék nélkül, miszerint a belnyugalom az ország jóakaratu polgárainak oltalma és védelme alá legyen helyezve s annál fogva azon indítványt vagyok bátor tenni, méltóztassanak a t. rendek nem valamely nagy testületet, hanem két-három tagot kiküldeni oly meghagyással, hogy a lehető legrövidebb napok, órák, percek alatt a belnyugalom föntartásának honvédelmi eszközei iránt a körülmények fontosságához mért rögtöni javaslatot terjeszszenek a tek. rendek elé.“

Az indítvány elfogadtatott, s a nádorhoz a fölírat tárgyában rögtön küldöttség indítatott. A küldöttség szószólója *Kossuth* volt.

A nádor az események által figyelmetvetve, s talán a megszeppent bécsiektől is engedékenyebb utasításokat kapva megigére: hogy intézkedni fog.

Intézkedett is. A méltóságú és nagyméltóságú gyémántcsillagos, aranykeresztes és kamrakulcsos conservativurak, daczára legmélyebb bubánatuknak, jónak látták a fölíratot elfogadni, és megnyerni hozzá a főtisztelendő urak szentséges beleegyezését.

A *Kossuth* indítványára aztán (mindig csak *Kossuth*) az alsóház egy küldöttséget nevezett ki, mely a felíratot a királynak kézbesítse.

A küldöttség a nádor vezénylete alatt indult meg, s a következő tagokból állt:

Az alsó tábla részéről: Zarka János, királyi személynök. Ghyczy Kálmán, nádori ítélőmester. Bernáth Zsigmond, Ungh. Szemere Bertalan, Borsod. Gr. Andrásy Manó, Torna. Szentiványi

Károly, Gömör. Gróf Andrássy Gyula, Zemplén. Schnee László, Heves. Darvas Pál, Gömör. Bükk Zsigmond, Borsod. Bónis Sámuel, Szabolcs. Bohus János, Arad. Papszász Lajos, Bihar. Biró Imre, Arad. Babarczy Antal, Csongrád. Rónay János, Csanád. Mánn József, Marmaros. Killay Menyhért, Szabolcs. Tomcsányi József, Békés. Asztalos Pál, Marmaros. Dessewffy Jób, Nógrád. Tarnóczy Kázmér, Nyitra. Kossuth Lajos, Pest. Szentkirályi Móricz, Pest. Báró Révay Simon, Turóc. Olgyay Titusz, Pozsony. Ruttkay István, Zólyom. Justh József, Turóc. Kubicza Pál, Trencsén. Rakovszky Móricz, Liptó. Pázmándy Dénes, Komárom. Gróf Széchenyi Istv., Mosony. Madarász László, Somogy. Vidoss József, Vass. Hunkár Antal, Veszprém. Csúzy Pál, Zala. Som-sich Pál, Baranya. Horváth László, Fehér. Szabó Miklós, Vas. Gaál Eduard, Tolna. Tolnay Károly, Zala megyék követői. Jozipovics Antal, túrmezői gróf. Fogthüi János, Hajdu-kerület követői. Máriássy Gábor, egri. Gróf Forgách

Ágoston, pozsonyi, Daróczy Zsigmond, pécsi. Mericzay Antal, váci káptalanok követői. Házmán Ferencz Buda. Haáder Pál, Székesfehérvár. Hergesell Ferencz, Győr. Martini Fridrik, Soprony. Pitroff János, Nagy-Szombat. Rengey Ferdinánd, Szeged. Komlóssy Lajos, Debreczen. Tóth Lőrincz, Breznóbánya. Sztanaczky András, szatmár-németi. Károlyi István, Pest városok követői.

A főrendek táblája részéről: báró Vay Miklós, koronaőr. Lonovics József, csanádi püspök. Rajasics József, karloviczi érsek. Herczeg Eszterházy Pál, sopronyi örökös főispán. Tihanyi Ferencz, temesi gróf. Báró Perényi Zsigmond, ugocsai főispán. Gróf Károlyi György, békési főispán. Ifj. Majláth György, bafanyai főispán. Gr. Batthyány Lajos. Gróf Cziráky János. Gróf Szapáry Antal. Gróf Teleky László. Báró Wenkheim Béla.

A küldöttség a föliratot márczius 16-án volt átnyujtandó a királynak.

Igy kezdte el *Kossuth Lajos!*

Az ifjuság vezérei.

Hanem mi volt akkor a magyar ifjuság!

A haza fiai voltak ők, és nem elkorcsosodott önző haszonlesők, kéjt s élvezet hajhászó bábok.

Jelszavuk volt: Először a haza! A haza legyen boldog először, aztán a boldog hazában reánk fog következni a boldogság!

Mig az ország képviselői ébren voltak, addig a fiatalság sem aludt.

Nem őket kelle lelkesíteni, hanem ők lelkesítének.

Nem a fertálmágnáskodásnak, hanem a hazafiságnak hősei voltak ők.

Élt Petőfi Sándor, élt Vasváry Pál, élt Irinyi József. Fiatal ember volt Jókai, és Bulyovszky Gyula nem járt Schneider Fáni után.

Nem kellett nekik mondani, hogy: tegyetek, s hogy mit tegyetek!

Szívükben volt az akarat s ifju lelkekben a tetterő.

Tettek is!

Márczius 12-dikén nagy gyűlés volt Pesten, mely előtt Irinyi József az or-

szágyülés elé fölterjesztendő következő indítványt tette:

„Egész Európa mozog! Az idő félszázaddal előbbre rugott. Egy gondolat rezgi át egész Európát: hogy a létező állapot tovább nem maradhat. Nincs többé idő hosszszas tanácskozásra, avagy épen halogatóásra.

Az eszmék meg vannak érve; az élet szüksége követeli azokat. Mi máskor csak hosszu pillanatok alatt fejlődhetett ki, most rövid uton, s haladék nélkül törvénybe iktatandó. A fenyegető végveszély elhárítására a fegyver nem elégséges; e célra nálunk az alkotmányosság bővebb kifejtése s a pragmatica sanctio által velünk kapcsolatban lévő népeknél annak behozatala az egyedüli eszköz.

A nemzet nem elégszik meg többé egyes engedményekkel; nem várhat a fejlődés eddigi lassu menetére. Egész alkotmányunkat kívánjuk ezuttal tisztába hozni.

Mit kíván tehát a magyar nemzet?

1. Kivánjuk a sajtó szabadságát, censura eltörlését.
2. Felelős miniszteriumot Buda-Pesten.
3. Évenkinti országgyűlést Pesten.
4. Törvény előtti egyenlőséget, polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereget.
6. Közös teherviselést.
7. Esküdtszék, képviselőlet egyenlőség alapján.
8. Urbéri viszonyok megszüntetését.
9. Nemzeti bankot.
10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre; a külföldieket vigyék el tőlünk.

11. A politikai statusfoglalok szabadon bocsáttassanak.

12. Uniót Erdélylyel.

Végül, legyen béke, szabadság, egyetértés.“

A gyűlés e 12 pontot magáévá tette s azokat pártolni késznek nyilatkozáék. A nép fölébredett s követelte megtagadott jogait. Az ifjuság szónoka Vasváry Pál volt, ki indítványozá, hogy a 12 pont rögtön terjesztessék az országgyűlés elé.

Utána Klauzál lépett a szónoki székre. Vasváry ajánlatát czélszerűtlennek nyilvánítá s indítványozá, hogy e helyett kéressék meg inkább az országos ellenzék elnöke, gr. Batthyány Lajos, hogy hívja össze mielőbb országos tanácskozmányra az ellenzékot, s a pontok ott vétessenek föl, s azután nyujtassanak be az országgyűlésnek.

Ez indítvány elfogadtatott.

Az ifjuság sarkalta az országgyűlést.

Iryni indítványt, Petőfi verset irt. Petőfi a költeményt a márczius 15-diki nagygyűlésen olvasta föl. Jókai és Vasváry szónokolt. A nép lelkesült, a fiatalság lelkesítette azt!

Ugy viselte magát, a mint kellett. Büszkén tekintünk rájuk vissza, s fájó keblünköl feltörő sohajjal mondjuk:

Az volt ám a fiatalság!

Ámde nézzük: hogy milyen volt a fiatalság.

Márczius 15-dike.

Midön 1848. márczius 15-dikén a sajtószabadságot kikiáltották, ez a mai ifjuság akkor még gyermekség volt; ám mondjuk el neki: hogy milyen volt az ifjuság akkor.

Nem volt még a világon szebb tavaszi nap 1848. márczius 15-kénél. Ugy hullt a mennyország örömkönye, mint az eső, s az utcákat elborították virággal a lelkesedéstől nyiló fiatal arcok.

Még homályos volt a regg, elrész-
kenyülésében a földhöz tapadni akaró
felhőfátyolát még nem világította át a
hajnali napsugár, nem mosolygott még
az ég anyai arcza, s a szabadság gyerme-
kei, önmagukból, mint egy-egy valósult
tündérialom, kikelve, már csokrokba
fűzék magukat a nagy koszoru egyes
helyein, s mintha szárnyakon lebegtek
volna, indultak meg a gyülekezet he-
lyére.

Ott volt a nép is. Ifjuságában gyö-
nyörködni ott volt az is. Ott volt az is,
hogy a fiatalságban megifjodva lelke-
süljön.

Jókai Mór nyitá meg a szónoklatok
sorát. A fiatal Jókai.

Eleven nagy szemek, gesztenye-
szinű dús fürtökkel körülfolyt lelkes
fiatal arcz, pelyhező szakállal, s a költői
fölkentség büvereje által ihletett, cso-
dás szépséggel folyó szavak. Akkor
volt csak virágos az ő nyelve.

Fölvasta a 12 pontot, s így végzé
sorait: „És ezeket követelni tartozik a
nemzet, bizva önerejében s az igaz ügy
Istenében!”

A nép úgy fogadta azt a 12 pontot,
mintha tündér Ilona susogott volna
- neki örökké boldogító szerelmet: —
megbűvölve. Csak olykor-olykor tört
ki eget rázó riadalba, midön a szónok
lélekzetet venni megállt, midön a ke-
bel feszültségét tovább nem tűrheté.
Azt a lelkes, azt az örömtől ittas nép
mennydörgését hallotta volna az, ki a
császár fogadtatásán 1853-ban Pesten
volt.

Mikor aztán Jókai elhallgatott, s a
hallgatóság az éljenzáport szóró vihar
után ismét hallgatósággá lett, akkor a
nép imádott költője: Petöfi Sándor
emelé le kalapját.

Halvány volt, mintha egészen lé-
lekké változott volna. Az Isten bemu-

tatta azon szobor élő képmását, mely
előtt mindig le fog borulni a nemze-
dék. Hanem a halvány ajkon egyszerre
csak kitörték a lángszavak :

Talpra magyar, hí a haza!
Ítt az idő, most, vagy soha!
Rabok legyünk, vagy szabadok?
Ez a kérdés, válaszzatok.
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak ősapáink.
Kik szabadon éltek, haltak,
Szolgaföldön nem nyughatnak.
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Sehonnai, bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mor,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Fényesebb a láncznál a kard,
Jobban ékesíti a kart.
És mi mégis lánczot hordtunk,
Ide veled régi kardunk!
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez.
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot.
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Hol sirjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak!

A szabad sajtó első termékel.

És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A mint a költemény utolsó betűje
elcsengett, a közönség lelkesedése a

netovábbat érte el. A fejek födetlen ek-
ké lőnek, a karok fölemelkedtek, ég
felé, esküre feszült minden kézen az
Istent tanúul hívó három ujj, s a költő
végszavait az egész orkánna vált nép-
tenger viszhangozta:

„Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!”

Innen az egyetem udvarába mentek, hol az egyetemi ifjuság örömrivalgás közt csatlakozott hozzájuk, s egyik térről a másikra hömpölygött az óriási embertömeg.

Az ég örömkönye pedig folyton hullt, mint az eső!

A hullámzat végre a Landerer és Heckenast nyomdája előtt állt meg a hatvani-utczában, s egy küldöttség megkérde a nyomdatulajdonosokat, hogy a 12 pontot előleges censura nélkül készek-e kinyomatni?

Készek voltak!

A proclamatió rövid idő múlva az ég zápora közé vegyült.

A proclamatiót ellenkezés nélkül magáévá tette a városi tanács is, a helytartótanács pedig megadta a sajtószabadságot.

Stancsics Mihály „A nép könyve“ és „Józan ész“ czimű munkáiért fogva volt Budán. A fiatalság és a nép elment Budára és kiszabadította őt.

Már ekkor este volt. A sűrű sötétséget lobogó fáklyák piros világa oszlatá el s folyta körül tűz-koszoru gyanánt a kocsit, melybe Stancsicsot ültették, s melyet a fiatalság később maga huzott.

A fiatalság! Az akkori fiatalság! Ezer és ezer ember, néphullám itt, ott és mindenütt; az egeket megnyitó lelkesedés, öröm-mámor, és semmi zavar!

Egy 14 tagból álló bizottmány ügyelt fel a rendre, és ez elég volt két város 160,000 lakosának.

Hanem hát: fiatalság volt az akkor!

Másnap kivilágítás. Vasárnap általános isteni tisztelet, és a harangok ünnepélyes zugása hirdeté az ifju szabadságvágy és lelkesedés szerencsés diadalát.

A rendfőügyelő bizottmány tagjai voltak: Rottenbiller Lipót, Kacskovics Lajos, Staffenberger István, Molnár György, Klauzál Gábor, Tóth Gáspár, Gyurkovics Máté, Irinyi József, Petőfi Sándor, Irányi Dániel, Hengel Alajos, Egressy Samu, Vasváry Pál.

E bizottmány felszólította a polgárságot, hogy magát a rögtön fölállítandó nemzeti őrségbe beírassa, s a polgári őrséget 1500 taggal szaporította.

Elhatározott, hogy Pozsonyba az országgyűléshez, Bécsbe a királyhoz küldöttség menjen, megviendő a nemzet közóhajását.

Mindezt alig 48 óra alatt!

Hanem hát: fiatalság volt az akkor!

Örömnapi!

Mikor a bécsi Burgban észrevették, hogy a bécsi nép komolyan hozzáállott a forradalomhoz, sőt még üt is, megadtak neki mindent.

Mikor a magyar országgyűlés küldöttei a város falai közé érkeztek, a lakosságot rózsás jókedvében találták, s úgy fogadtattak, mintha mennyország küldöttei lettek volna. Kossuth

iránti mély hálójukat s tiszteletüket alig birták kifejezni. Egyik küldöttség a másik után érkezett hozzá. A merrement, hölgyek és férfiak mindenféle tisztelgő jelek által igyekeztek hódolattukat kifejezni, s este fényes fáklyásmenet jelent meg szállása előtt. Ezren és ezren azon óhajukat fejezték ki: vajha a magyar Demosthenes ihletett

ajkairól ők is hallhatnának egyet azon szónoklatokból, melyeket viszhangozott egész Európa!

Kossuth ez alkalommal négy oly beszédet mondott, mely a lelkes bécsiakat elragadtatásuk legmagasabb fokára tüzelte, s bámulva csodálták benne egy oly nemzet szellemi bajnokát, mely nemzetet eddig oly kis eszűnek képzeltek. S valóban *Kossuth* volt az, ki nemzetünk képessége iránt a világ tiszteletét kivívta.

A küldöttség *István nádor* vezénylete alatt másnap jelent meg a császár előtt. A fölirotot megható szavak kíséretében maga a nádor nyújtotta át, melyre *Ferdinánd király* biztatólag felelt.

Az volt ám a hibája *Ferdinánd királynak* is, hogy nem igen birt menekülni a családi befolyás alól, s míg ő fehéret végezett, lehet, hogy a család épen akkor feketét határozott, s különösen *Lajos főherceg* volt az, ki a magyarok elleni befolyását a legjobban tudta érvényesíteni.

Olyanok voltak azonban a körülmények, melyekkel nem igen lehetett tréfálni. A *Kossuth* óriási népszerűsége Bécsben, a még alig lecsillapult forradalom, a franczia köztársaság, mindezek oly intő jelek voltak, melyek eléggé érthetően megmagyarázták a családnak: hogy csinján kell bánni a dologgal. Ezeknek lehet tehát köszönni, hogy a *Lajos főherceg* makacssága ellenében a család végre is elhatározta magát arra, mit a király másnap *István főherceg*hez irt levelében kifejezett.

E levelet jó lesz könyvnélkül betanulni minden magyar embernek, ha hitét a királyi szó szentségében meg akarja vetni.

A levél következő sorokból állt:

„Kedves öcsém, főséges főherceg, nádor ur! Azon alázatos fölirásból, melyet Magyarországom rendei nevében a mai napon kedveltséged által kezemhez vettem, megértvén a hű magyar nemzet kívánságait, semmit sem késem atyai szívem tiszta sugallatából kijelenteni, hogy mindazon kívánságoknak teljesítésére, melyektől kedvelt Magyarországom boldogsága és alkotmányos felvirágzása már most feltételezve vagyon, szívesen fordítandom gondjaimat.

És ez okból tudtul adom kedveltségednek, hogy miután kedveltséged — mint az ország rendeinek egyhangu akaratával elválasztott s általam megerősített nádor és királyi helytartóm — a törvények értelmében teljes hatalommal fel van ruházva, ez országot, a hozzá kapcsolt részekkel együtt, a korona egységének és a birodalom kapcsolatának épségben tartása mellett, az ország béli távollétem alatt, a törvény és alkotmány ösvényén kormányozni, — én a hű karok és rendeknek egy, a főnálló honi törvények értelmébe „független felelős miniszterium alkotása iránti kívánatát, elfogadni hajlandó vagyok“; kedveltségedet egyuttal felhatalmazván, miszerint e végre kedveltséged által előttem megnevezett férfakkal, nekem teljesen alkalmasot egyéneket jelöljön ki.

Egyuttal pedig oda munkálkodjék, hogy ezeknek hatásköre iránt czélszerű törvényjavaslatok, a karok és rendek által is helyesen kedveltnek tartott ama legszorosb kapocsnak kellő méltánylásával, mely a *pragmatica sanctio* által egyesült s atyai gondoskodásomra egyformán jogosított örökös tartományaim között létezik, — az említett országos fölirásban érintett egyéb törvényjavaslatokkal együtt a karok és rendek által terveztesenek és további elhatározásom alá mielőbb terjesztessenek.

Adja kedveltséged e soraim foglatját, mely kedvelt Magyarországom mindenkor atyailag ápolt boldogsága iránti atyáskodó indulatomból származik — mint a kedveltséged által elém terjesztett kívánatokrai legfelsőbb válaszat — az ország rendeinek tudomására.

Bécs, márczius 17. 1848.

Ferdinánd, s. k.“

szabadságnak esküdtszéki instituióval biztosítása.

Ez azonban csak úgy történhetik, ha az új kormány iránt bizodalom és engedelmesség fog létezni, mi egyéb iránt is törvényes kötelesség.

Ugyanez nap esküdtek föl a nemzeti örsereg ujonan fölavatott tagjai, valamint a fekete sereg is, mely Mátyás emlékeül alakult.

Mig az országgyűlés küldöttsége Pesten járt, az időtájban érkezett meg Pozsonyba a pesti küldöttség, melynek szónoka Hajnik Pál volt.

A képviselőház rendkívüli ülésében fogadta a küldöttséget, a mi mindenestre megtiszteltetés volt, és *Kossuthot* bizta meg, hogy annak válaszoljon.

Kossuth okulva az 1793-diki párisi eseményeken, s nehogy a főváros e most még csakis lelkes mozgalma később fejtelenségbe törjön ki, a körülmények teljes fölfogásával, és határozottan válaszolt, óvakodva azonban a lelkesedés tavaszának ez első rügyeit letördelni. Kijelenté egyszersmind, hogy a *petitio* legtöbb pontja részint valósággal el van már határozva, részint pedig a részletes munkák tekintében intézkedések tétettek. Megígérte, hogy a legtöbb pontok teljesíttetni fognak, s egyuttal azon biztatással bocsátá el a küldöttséget: hogy az országgyűlési székhely mielőbb Pestre fog áttétetni.

Márczius 23-dika.

Ez volt az a nap, melyen az első magyar felelős miniszterium névsora fölolvastatott az országgyűlésen.

Miniszterelnök: gróf Batthyány Lajos.

Belügyminiszter: Szemere Bertalan.

Külgügyminiszter: Hg Eszterházy Pál.

Pénzügyminiszter: Kossuth Lajos.

Közlekedési miniszter: gr. Széchenyi István.

Oktatásügyminiszter: báró Eötvös József.

Hadügyminiszter: Mészáros Lázár.

Ipar- és földművelési miniszter: Klauzál Gábor.

Igazságügyi miniszter: Deák Ferencz.

Egytől egyig oly emberek, kikben akkoron a nemzet bizalma többé-kevésbé összpontosult.

Batthyány szilárd jellem, Szemere megnyerő alak, Eszterházy az udvarok politikájával ismerős, *Kossuth* a nemzet hite, Széchenyi a fáradhatatlan nemzetgazda, Eötvös a sziv embere, Mészáros kipróbált katona, Klauzál maga a lelkesedés és a becsület, Deák a „*Corpus Juris*“.

Szóval, oly emberek voltak ezek, kiket mint az akkori ellenzék jeles és derék tagjait ismert a nemzet, s kikben megbizott.

Leirhatatlan volt az öröm, melylyel e névsor fölolvastatása fogadtatott, s az alsóház tagjai az ünnepélyes pillanat sugallatától áthatottan ünneppé emelték az egész napot, s a tanácskozást azon napra megszüntették.

1848. márczius 23-dikán tehát felelős miniszteriuma volt a magyar nemzetnek! Oly vivmány, mely legszebb a

világtörténelem eddig ismert alkotmányainak vívmányai közt, s mely csakis egyedül képes a nemzeti szabadságot biztosítani.

Ámde akkor jött nyomára *Kossuth* Lajos: hogy mily kevéssé állt szilárd alapon ama, csupán a nemzetnek felelős kormány, midőn nem nézhette a bécsi, hogy neki is felelős ne legyen.

Akkor látta be, hogy egy idegen uralkodó hatalma s érdeke nem tűri azt, hogy birodalmának egyik fele, töle mintegy függetlenül rendelkezék saját sorsa fölött. Hogy nem tűri azt a császári korona, és hagyományos politikája az osztrák kormánynak.

Minderről csakhamar meg kellett győződnie!

A királyi leirat Bécsből megérkezett:

és visszavont mindent, mit a király a nádorhoz irt levelében ígért!

Az ezt rebesgető hírek már napok előtt ingerelték ugyan a kedélyeket, az utczákon tiltakozó falragaszok jelentek meg; Buda-Pest közönsége lázas izgatottságban volt, s alig bírta várni a nádor megérkezését.

Várta a nádort, várta a leiratot, de azt még sem várta egészen, a mi megérkezett. Hogy a király, csak egy ímént irt biztató s ígérő, sőt fölhatalmazó levél után, mindent visszavonva, egyenesen azt fogja írni, hogy: — nix magyarull! — ezt még se várta senki.

Az ország atyáinak ajkán darab ideig elállt a lélekzet.

A leiratot a nádor ítélőmestere olvasta föl.

Midőn bevégzé, tompa, földinduláshoz hasonló moraj zugta át az ország házát, mintha a sors nehéz terhes szekere, a keblek boltívezetén dübörgött volna végig.

A tompa ijesztő zúgás rezgéséből végre a székében fölállt Batthyány Lajos hangja emelkedett ki.

Hangja fátyolozott volt, s elárulá a meghatottságot. Kérte a nádort, hogy a király e leiratát vétesse vissza, s eszközölje ki, hogy az adott királyi ígért,

mely e leiratot megelőzte, szent és megmásíthatlan maradjon, „mert — ugymond — mind én magam, mind pedig minisztértársaim nevében kinyilatkoztatom: miszerint mi ily értelemben felelős miniszteriumot elvállalni képesek nem vagyunk, s arra magunkat föl jogosítottak nem érezzük.“

Utána maga a nádor emelt szót, s a többi közt ezeket mondá:

„A mostani komoly és nagyszerű pillanatban, midőn bizonyosan Magyarországnak jövője döntetik el, méltóságtok hazafiuságához azon forró óhajtásomat intézem, hogy most már azon hivatalról, melyre általam, de nem csak általam, hanem az egész ország, és az egész nemzetnek bizodalma által föl vannak híva, ne mondjanak le. Én itten ünnepelesen szavamat adom, hogy ő felségének ezen észrevételeket, melyeket a felelős miniszterek velem közölni szivesek lesznek, *a mint mondám, szavamat adom*, hogy én azokat ő felségének nemcsak fölterjeszteni, de ő felségénél keresztülvinni is fogom. Még azt akarom mondani: hogy ettől, ha kell, állásunkat is függővé tesszük.“

A nádor e beszédére Batthyány kijelenté, hogy azon feltételek alatt kész hivatalában megmaradni.

E gyűlés befejeztetvén, a képviselők az alsóház termeibe vonultak, hol azon kérdésre: fölolvastassék-e a kirá-

lyi leirat vagy ne? — *Kossuth* emelék föl hatalmas szavát. Beszéde bátor volt és méltó nagy nevéhez. A megsértett nemzeti önérzet, s férfias büszkeség szikrái hulltak abból, s nem téveszték el hatásukat. Elkeseredett lelkének tolmácsolója volt minden szó. Beszédének egy részét ime ide iktatjuk szóról szóra:

„Az gondolom, uraim — így szólt *Kossuth* — eleget hallottuk kétszer a leiratokat. E két felolvasás elegendő volt arra, hogy minden becsületes magyar magának véleményét képezzen a dologról.

Én röviden azon higgadtsággal, mely higgadtságban fekszik az elhatározás, részéről kijelentem, hogy bármi történjék, de az intrigák, melyek Bécsben játszatnak, nem fognak czélt érni a nemzetnél . . .

Az országgyűlés hallotta a miniszterek nyilatkozatát, hallotta, hogy a nádor a dologhoz saját állását kötötte. Részletekbe nem ereszkedem, de kimondom azon meggyőződésemet, hogy ez gúny s könnyelmű játék-üzés a trónnal, a hazával.

S kérdem, kik űzik ezen játékot?

Az egészét átlengő szellem nem más, mint hogy a gyűlöletes burocracia ezentul is maradjon meg Bécsben, s a magyar független miniszterium Budán ne legyen egyéb, mint alacsony postahivatal, mint volt a helytartótanács. És ezen emberek nem gondolnak az ausztriai ház jövőjével; nem gondolnak a polgárvérrel, mely ily eljárás után patakban folyhat.

Én uraim, lelkem mélyében megbotránkozom e dolgok fölött, mert azon perczen, mikor a fejedelem kimondta, hogy magyar felelős miniszteriumot akar, azzal kimondott mindent. Az ekkép adott királyi szót megcsonkítani, megnyirbálni nem lehet, ha csak a monarchia minden fényét és pietását elvenni, ha csak azon érzést nem akarjuk a nép szívébe plántálni, hogy a királynak nem kell hinni.

A királyi szónak szentnek kell lenni utolsó vonalig, a szónak minden betűjében.

Mikor a fejedelem kimondotta: „akarom, hogy legyen felelős magyar miniszterium, és azt alakítsa gr. Batthyány Lajos“, akkor a fejedelemnek más tanácsadója a magyarországi dolgokra nézve nem lehet, mint gróf Batthyány Lajos.

És én részemről, ha tapasztalom, hogy még akkor is Lajos főherczeg, kinek semmi törvényes joga a nemzet dolgaiban nincs, ki nem ül a trónon, sem nem nádora az országnak, hogy ennek ügyeibe szólhasson, sem nem koronaörökös, hogy érdekeire befolyhasson; ha még ezentul tapasztalom azt is, hogy gróf Hardegok, Fiquelmontok, Windischgrätzek és mások tanácsától, beleegyezésétől függ, hogy a fejedelem szava beváltva legyen a nemzet irányában, lehetetlen, hogy ez az embert keble mélyében el ne keserítse.

Legmélyebben el kell keseredni mindnyájunknak, látva, hogy még most is ott állanak a dolgok, mikép a megbukott kanczellár, — és azon ember, kit nem akarok nevezni (*Wirkner*, udvari tanácsos), ki itt éveken át a lélekvásárlás gyalázatos eszköze volt és b. *Jósika* erdélyi kanczellár, kinek a magyar dolgokhoz semmi törvényes szólása nem lehet, — ezek adnak tanácsot a törvényesen erre hivatott magyar miniszter helyett.

Ezt látva kinyilatkoztatom, hogy teljes bizodalmat helyezek ugyan a főherczeg nádor férfias elszántságában, ki a dolgot rendbe hozni ígérte, s reményem, hogy adott szavát lehető legrövidebb idő alatt beváltja; de ha ez nem történik, akkor vesenek számot magukkal, kik e dolognak okozói voltak s én *Apponyit*, *Jósikát*, *Wirknert* hazaárulással vádolva, proscibáltatni kívánom.“

A rendek végelkeseredését csupán a nádor ígérete tudta még némileg féken tartani.

Este a sétatéren, — miután a leirat eredetije nem volt megszerezhető, — a nép jelképesen égette meg, a *Zsedényi* arczképével együtt.

Márczius 30-dika.

A pesti s budai nép már hallotta meszt e kegyelmes királyi leiratnak, de még nem tudta egész bizonyossággal, még nem volt vele tisztában, hanem annyit már gondolt, hogy az őszinte jóakarottnak nem épen legmagasb színvonalán állnak a dolgok.

Az izgatottság nagy volt. A testvérfővárosban nem aludt senki. Délután 4 órától kezdve este 10-ig folytonosan hullámzott a nép a Dunaparton, s várta a Pozsonyból érkező gőzhajót, mely a lázító hirt végre egész valóságában meg fogja hozni.

Éjjeli 10 órakor aztán meg is vilant a Dunán a gőzhajó lámpája, s ezrek kételye vagy reménye ébredt föl az első sugár-szál megpillantásakor.

A hajó lassan közelgett, s a kerekék zúgva morzsolták ősz Dunánk vizét.

A nép elfojtott lélekzettel állt a partokon, s hangos szivdobogás közt várta a hajó fordulását, mely most oly lassan látszott mozogni, mintha készakarattal feszíteni kívánta volna a kíváncsiság hurját.

Végre hallatszott a kikötést jelző fütty, a harang megcsendült, s a hajó fordulni kezdett a hid felé.

A néptömegnek egy áramlata tolt a kikötő-hidhoz, hogy az ott álló nemzeti örök alig birták föltartóztatni e lavinát, mely talán meg se állt volna a Dunáig.

A gőzös megállt a hidnál, s néhány percz mulva az ingerültség oroszláni hangja mennydörgé: „Fegyverre!”

Többek kezében a királyi leirat másolt példányát lehetett látni. Ezeket a nép körülvette, s követelte tőlük annak fölolvását.

Egy óra mulva az egész városban a „Fegyverre!” fölkiáltás hangzott. „Le a német kormánynyal!” „Félre kell venni a harangokat!” „Talpra magyar!”

A böszült néphullámzat, a szabadság-térnek keresztelt városház-téren csoportosult össze. Szövétnekek égtek, fegyverek villogtak. Rémes pirosas tűzáradatban fürödtek a házak falai. Az arczokon kétségbeesett elszántság s elhatározás villámai cikáztak, s a lánczok szétszaggatására feszült minden izom.

Csak egy szót ez iszonyuan fölzaklatott néptömegnek, s azonnal párját látja a párisi 93-diki forradalom.

Egy óra mulva gördültek volna a fejek, és folyt volna a vér. Le lett volna mészárolva mindenki, ki e szót: császár! — ki merte volna ejteni ajkán, s földulva minden hely, hol valaha kétfejú sas pihegett.

Hah! A magyar nép is tudna borzasztó lenni!

Csakhogy Marat helyett Klauzál jelent meg a nép előtt, s azon szellemi meghatottság, mely egész lényén végigömlött, mély benyomást tett mindazokra, kik őt megpillantották.

Egyszerre lelkesült éljenbe ment át a vad harag mennydörgő nyilatkozata, aztán csend lett, hogy meg lehessen hallani a nép kedves emberének szavát.

Fölolvastatott a királyi leiratra tett országgyűlési válasz. Elmondattak a nádor biztató szavai, a Batthyány erélyes tiltakozása, s a nép biztosított a rendek férfias maguktartásáról.

Kijelentetett: hogy a tettelegességek ideje még nincs itt, s hogy a legkisebb

meggondolatlanság, vagy a szenvedélynek nem fékezett kitörése, a legnagyobb bajba sodorhatná az országot. A néphiggadtságra intetett, s kéretett, hogy addig, míg Pozsonyból másik tudósítás is nem érkezik, csendben legyen. Végre ott mindjárt a hely színén vég-

zésre emeltetett, hogy a nemzeti őrségbe minden polgár belépjen, s ha a nádor s miniszterium lemond, ideiglenes kormány neveztesse ki Pesten, melynek az, ki nem engedelmeskedik, a haza ellenségeül fog tekintetni.

A nép így lecsillapittatván, eloszlott.

Egy második királyi leirat.

Pozsonyban a rendek szintén nem valami édes nyugalomnak örvendettek. A nádor Bécsbe sietett, s most annak megérkezését várták.

Becsületes ember volt! Beváltotta adott szavát, s márczius 31-dikén visszaérkezett a második királyi leirattal.

Csakhogy nem pusztán a nádor vívmányaul lehetett ezt tekinteni, hanem annak, hogy nem a régi panaszos országgyűlés, hanem hogy férfiak álltak a gáton.

Bécsben az első leiratra hihetőleg azt várták, hogy az országgyűlés kijáiban egy nagyot nyög, szokás szerint keserves hangokat hallat, aztán hazamegy anyjokhoz, hogy panaszát otthon is folytathassa a német ellen, s nagyot heverjen hősies fáradalmi után, öntudatának azon párnáin, mely folyton fülébe susogja: atyus, megtettél mindent, nem tehettél többet!

Csakhogy azok a férfiak, kik most ott álltak a résen, nem igen hagyták volna ám hazaballagni tatiékat, hanem igenis megmutatták: hogy mit lehet annak tenni, a ki ember?

A Batthyány erélyes fölszólalásának, s a Kossuth bátor, megrettentő szavainak hírért, fölvitte a nádor az atyafiaknak Bécsbe, s hihetőleg elég világosan elbeszélte nekik, hogy Po-

zsonyban nem a régi nóta járja, s hogy azok az emberek, a kik így mernek beszélni, még a tánczra is ráránt-hatják.

No ha így van, — gondolhatták odafönn — akkor talán nekünk is más hangból kell beszélni, és a második királyi leirat ismét megadta a felelős miniszteriumot.

Kossuth Lajos, hogy egy kissé rá is tapintson a dolgok bibéjére, a nagy lelkesedés közt felolvasott királyi leirat után egy beszédet mondott, melyben a többi közt a következőket is mondá:

„Uraim, egyszerű polgár vagyok, nekem semmi hatalmam, semmi hatásom a világon nem volt más, mint a mely van az igazságnak, melyet Isten lelkembe adott. És mégis olyanok a gondviselés utai, hogy én egyszerű polgár, a haza legutolsóbbikainak egyike, a körülmények nagyszerűsége közt, néhány órákon által azon körülményben voltam, hogy e kéz döntőleg határozott az ausztriai trón sorsa fölött, és most is, ha mondom e leiratra „nem kell“, — polgárvér folya e szavam után.

Én uraim, lelkiismeretembe tekintettem és úgy éreztem, ha oly alávaló lehetnék s azok mellett, melyek most ki vannak víva, akár hatalom-fitogtatás, akár befolyás kérdésénél fogva, a polgári háboru szövétnekét vetem a boldogság után epedő nemzet közepébe, oly felelősséget vállaltam volna magamra, melyet a pokol minden kija sem

büntetne méltóbban; mert nem képzelhetni átkosabb, undokabb bünt, mint játszani a polgárok vérével s egy nemzet nyugalmaival.

Midőn ekként gondolkodom, midőn e nemzetet saját sorsa urának látom, midőn látom, hogy egyik-másik kedvencz eszménk nincs is még e perczen biztosítva; de van lehetőség azokat utóbb kivívni: vissza kell borzadnom a polgárvértől s forrón ohajtom, hogy a kik itt vannak, s kik itt nincsenek, egyenlően érezzék e szent kötelességet, hogy ily körülmények közt polgárvért ontani a legnagyobb bűn volna, mit nemzet elkövethet.

Vannak mindenféle egyének, kik még egy pár hét előtt az absolutismus hívei voltak, most pedig rajtam tulmennek s én, ki a szabadság elveiért egy életen át küzdtem, szenvedtem, mérsékeltebb vagyok nálóknál. De épen azért hiszem, hogy szavamnak lesz némi hatása, midőn azt kérem, azt remélem, hogy ha a nemzetben van elég erő valóságga érlelni azt, a mit a papiroson bir, tartsa meg az erőnek azon nemes mérsékletét, melyben fekszik a szabadság diadala...“

Ezen szavakkal *Kossuth* nem mondott egyebet, mint azt: hogy irtózik a

polgárvértől; — de már mégis vért emlegetett. intő jelül azoknak, kik azt hitték, hogy a magyar vérnek csakis akkor lehet ömleni, mikor ők fejeztettek, t. i. mások vérébe az akkor nem kerülvén.

Az örömhír márczius 31-kén Pestre is megérkezett, s a nép épen oly örömittas lett márczius 31-dikén, mint a mennyire el volt keseredve márczius 30 dikán.

Nagy Isten! hogy játszik egy pár ember milliók örömével, milliók boldogságával! Egy jóakaró szó, s megfürödhetik azon örömkönyben, mely a nép hálájából fakad, s még se mondja ki, hacsak kényszerülve nincs reá. Hát nem inkább boldogitaná-e egy nemzet boldogsága, mint azon bizonytalanság, mely folyton az elégedetlenség üszke fölött tartja őket. Miért akarnak csak egyedül boldogok és hatalmasok lenni, — miért nem akarnak boldogok és hatalmasok lenni a néppel!

A német fiataltság Pesten.

Jó ember az a német ember is, csak a kormánya ne volna olyan kiállhatatlan. A német kormányra haragudva megszoktuk szidni a szegény németet is, pedig olyan becsületes jó ember az, mint egy harapás kenyér: hanem aztán ha megharagítják, megveri még a francziát is.

Kossuth a bécsi nép segélyével vívta ki a magyar felelős miniszteriumot; mert ha azt mondta neki: „jőjj ide a császári palota elejébe és kiabáld, hogy haragszol“ — oda ment s kiabált lelke szakadtából, sőt még ütni is készen volt. Ha azt mondta neki: „menj haza és légy csendes, most már majd

elvégzem én a többit“ — hazament és meg se mukkant.

Nagyon jó nép az a német, csak tudni kell vele beszélni.

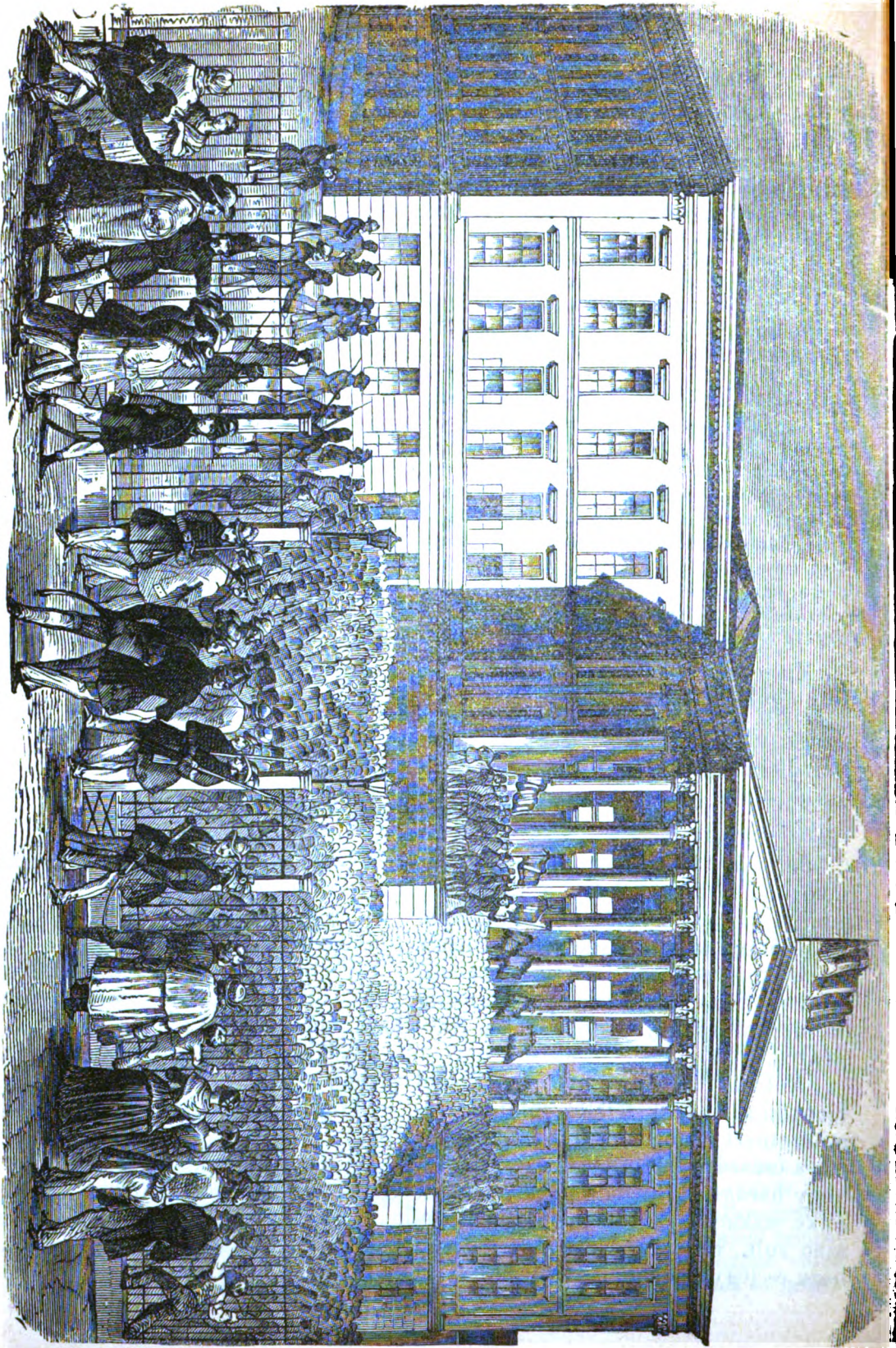
Április 4-dikén a bécsi ifjuságtól küldöttség érkezett a pesti ifjúsághoz. Majd megtették őket!

Lelkes finom gyerekek voltak, csupa tüzből.

Fogadtatásuk a muzeum előtt történt.

A magyar ifjak majdnem karjaikon vitték fel őket az oszlopokig.

Ott aztán beszéltek egymásnak s a népnek, mely nagy tömegben hallgatta őket, mindenféle szép dolgot.

A bécsi egyetem küldöttségének fogadtatása a múzeum előtti népgyűlésen.

Olyan csokolni való gyerekek voltak azok! Épen úgy küzdöttek, vértettek ők is, mint mi. És közös volt az ellenség. Hogy ne szerették volna egymást a barátok.

A német ifjúság tiszteletére este a színházban díszelőadás rendeztetett.

Mikor elmentek, búcsukönyveket sirtak utánuk, pedig mindössze is azért jöttek, hogy meghozzák szabadságért küzdő társaik üdvözlét Magyarországra lelkes fiainak, kiknek lángszavai ébresztették föl őket is.

Oh de oly szépen hangzott ez üdvözlét! Hanem hát fiatalság is volt az akkori magyar fiatalság!

Nem serkenteni, hanem csillapítani kellett őket, mert úgy viselték magukat, mint a fiatalságnak magát viselni kell.

E szavakat mondá akkor Petőfi:

„A mostani szónokoknak, úgy látszik, hivatása lett, mindenkor csak nyugtatni és csendesíteni; betegápolónál, mondhatom, ez gyönyörű erény! Én valójában nem tudom, mit mondjak, de annyit mindenesetre mondhatok, hogy ezen örök nyugtató nyomokat követni nem tudom; mert én úgy vagyok teremtve, mint az onka, mely ha vész van, kiabál, — mint a fergeteg, mely a hullámot vihar idejében fölkorbácsolja. Mindazonáltal lekötve most kardomat, elnyugtatom, de össze nem töröm.“

Az 1848-diki törvények főbb pontjai.

„A király személye szent és sérthetetlen. Ő Felsége, s az ő távollétében a nádor királyi helytartó, az országban, melynek monarchiai kapcsolata egyébiránt teljes épségben fentartatik, a törvények és alkotmány értelmében egész hatalomteljességgel, de a független magyar miniszterium által, gyakorolják a végrehajtó hatalmat; rendeleteik csak úgy érvényesek, ha a Budapesten székelő miniszterek egyike által is aláíratnak.

A miniszterium mindegyik tagja mindennemű hivatalos eljárásáért felelős. Az elnök-minisztert, ő Felsége távollétében, az ő jóváhagyásával, a nádor nevezi; a többi minisztert legfelsőbb megerősítés végett az elnök teszi javaslatba. A miniszterek egyike folyvást ő Felségének személye körül lesz s mindazon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen illetik, befoly s az országot azokban felelősség mellett képviseli. A miniszteriumnak, a király személye körül lévő tagján kívül, következő osztályai lesznek: a belügyi, pénzügyi, közmunkai, ipar s kereskedelmi, közoktatási, igazságszolgáltatási és honvédelmi.

A közügyek elkészítésére egy álladalmi tanács szerveztetik, mely ő Felsége vagy a

nádor, vagy az elnökminiszter elnöklete alatt tartja értekezleteit. Két államtanácsos a király személye körül lévő miniszter mellé rendeltetik. Az ország minden törvényhatóságai s ítélőszékei, további rendelkezésig, ezentul is fenmaradnak.

A miniszterek feleletre vonhatók minden oly tettért, vagy rendeletért, mely az ország függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fenálló törvények rendeletét, az egyéni szabadságot vagy a tulajdon szentségét sérti s általok hivatalos minőségben követték el, vagy adatik ki. Továbbá a kezeikre bizott pénz és más értékek elsikkasztásáért. Végre a törvények végrehajtásában elkövetett mulasztásokért.

Vád alá helyeztetésöket a képviselők táblája rendeli el; a bíraskodást a felső tábla által saját tagjai közül választandó bíróság gyakorolandja. Az elmarasztalt miniszterre nézve a kir. kegyelmezési jog csak általános közbocsánat esetében gyakorolható.

Országgyűlés a jövőben, évenként Pesten fog tartatni. A képviselők három évi ülés-szakra választatnak. A királynak joga van az összejött évi ülést elhalasztani s be-rekeszteni; az országgyűlést felosztatni s új

képviselő-választást rendelni; de ezen utóbbi esetben az új országgyűlésnek három hónap alatt össze kell ülni.

Az évi ülést az utolsó évről való számadásnak s a következő évi költségvetésnek a miniszterium által leendő előterjesztése s az irántoki határozat meghozatala előtt berekeszteni nem lehet. Az ülések nyilvánosak.

Az alsó tábla tagjai népképviselői alapján választatnak.

Választó mindaz, ki eddig e politikai jog gyakorlásában volt; ezeken kívül pedig az országnak s kapcsolt részeknek mindazon benszülött, vagy honosított, legalább 20 éves önálló lakosai, kik a sz. kir. városokban s más rendezett tanácsu községekben 300 frt értékű házat vagy földet, egyéb községekben egy negyed telket bírnak; kik mint iparosok, tulajdon műhelylyel, vagy kereskedési teleppel bírnak s legalább egy segéddel dolgoznak; kik különben 100 frt állandó jövedelmet kimutatni képesek; továbbá jövedelmökre való tekintet nélkül a tudorok, ügyvédek, mérnökök, akadémiai művészek, tanárok, a magyar akadémia tagjai, gyógyszerészek, lelkészek s azok segédei, sebészek, községi jegyzők és iskolatanítók.

Választható mindaz, ki választó, ha a 24 dik életévet betöltötte s magyarul tud.

A szorosán vett magyarországi népek s városok küldenek 344—, a horvátországiak 18—, a horvát határvidékek 8—, a szerémi végvidékek 3—, Erdély 69 követet; mi szerint a képviselők összes száma 446.

Kraszna, Közép-Szolnok és Zaránd megyék s Kővár kerület Zilah várossal, az 1836 diki t. cz. értelmében az országba azonnal bekebeleztek.

Erdély kormányzati és törvényhozási egyesülése Magyarországgal mindakét testvérhaza érdeke által igényeltetvén, ennek végrehajtása végett ott minél előbb országgyűlés tartatik; s a miniszteriumnak kötelességévé tétetik, ezen egyesülést minden törvényes módon valósitani. Erdélynek minden külön törvényei és szabadságai, melyek ezen egyesülést nem gátolják s a nemzeti szabadságnak és jogegyenlőségnek kedvezők, fentartatnak.

A közterheket az ország és kapcsolt részeinek minden lakosai különbség nélkül és

aránylagosan viselik. Az adózási kulcsot a jövő országgyűlés határozza meg.

Az urbéri és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok s adózások, robot és dézma volt örökre megszüntetnek. A magán-földesurak az állam által kármentesítettnek. Az urai törvényhatóság is megszűnván, a törvénykiszolgáltatást a volt jobbágyok irányában a megyei törvényesékek és szolgabírák gyakorlandják.

A papi tized, melyről a papság kárpótlás nélkül mondott le, örökre eltöröltetik. Az alpapságról, a mennyiben ez által megkárosítottatik, az állam fog gondoskodni.

Egy földhitelintézet alkotása megrendeltetik.

Az ősiség teljesen eltöröltetvén, a kormány egy új polgári törvénykönyvet fog a jövő országgyűlés elébe terjeszteni.

A megyeszerkezet, mint az alkotmány ősi védőbástyája, lényegében fentartatván, a jövő országgyűlés által a népképviselői alapján újra fog szervezteni. A megyei hatóságot addig is a közgyűlés által választandó állandó bizottmányok fogják a tisztikar közbenjöttével gyakorolni.

Az előleges könyvvizsgálat (censura) eltöröltetvén, a sajtó szabadabbá tétetik. A sajtóvétségek felett, az alkotott törvények szerint, esküdtszék ítélik.

A tanulás és tanítás szabadsága, a közoktatás új szervezése is, elvileg megállapítottatik.

A törvényesen bevett vallások teljes jogegyenlőséggel és viszonyossággal ruháztatnak fel. Minden törvényesen bevett vallási felekezetek egyházi és iskolai szükségleteit az állam fedezi.

A személy- és birtokbátorság biztosítása és a belső béke és rend fentartása végett nemzetőrség alkottatik.

Egy új községi rendszer kidolgozása s a közlekedési eszközök jobb karba állítása megrendeltetik; mi végett a közmunka-miniszternek azonnali tíz millió forintnyi hitel nyittatik stb.“

E törvények kielégítették végre az eddig elnyomott néposztályokat, megállapítván a teljes polgári és politikai jogegyenlőséget. Eddig ugyanis csak a nemesember választotta a vármegye

követét; ezentul már a polgárember is beszólhatott a közügyekbe. A dézma, robot, mely annyi évig szivta, mint vampyr, a szegény polgárember zsirját, meg lön szüntetve örökre; s az urbéri földek örökös tulajdonul szállot-

tak át a birtokló jobbágyokra. Szóval, ur lett mindenki a maga telkén.

E törvények végre kielégíthették a különféle vallásfelekezeteket és nemzetiségeket, egyenlő jogokban részesítvén különbség nélkül, mindegyiket.

Mit mondott a király.

Az országgyűlés befejezésének fényét emelni a király is lejött Pozsonyba. Magával hozta feleségét, és az atyafiságból Ferencz Károly főherczeget és ennek fiát Ferencz Józsefet, a mai osztrák császárt.

Nagy volt az öröm, örült nekik a magyar, mintha mennyországát látná. A király is örült ennek az örömnnek; mit is tehetett volna egyebet.

Dupla volt az öröm!

Az egész város kicsipte magát s úgy nézett ki, mintha férjhez akarna menni; hej pedig sok ura volt már, tanulhatott volna!

A királyt és az atyafiságot ősi szokás szerint egy fényes küldöttség fogadta, melynek szónoka annyi mindent összebeszélt, hogy maga se hitte felét sem. Még azt is mondta a többi közt, hogy: „A nemzet boldog, mert koronás fejedelmében gyengéden szerető atyját tisztelheti; de boldog azon király is, kinek trónját a lehető legnagyobb számnak megelégedése, és millióknak egygyé olvadt tántorithatlan hűsége támogatja! Tartsa azért a jó Isten fölségedet hű népeinek javára, oltalmára, az emberi kornak legvégsőbb határaig. (Él is még most is.) E forró kívánatainkat felséged trónja zsámolyához letévén, az ország rendeit, az egész nemzetet — (Jó, hogy azt nem mondta: „Ime lepecsé-

telve átnyujtom“) s magunkat felséged magas kegyelmébe ajánljuk. Éljen!”

A király erre jókedvűen válaszolta: „Örömmel jöttem hozzátok, mert kedves magyar népemet most is olyannak találom (?), mint mindenkor tapasztaltam; s azért kívánva kívánom a hű rendeket magam körül látni.”

Beszélt a király felesége is, csak-hogy diákul, s az atyafiságból az öregebb Ferencz.

Bizony nagy lehetett az öröm.

Másnap a primás palotájában, a szentesített törvények átadásakor, a király ismét beszélt, és pedig ezeket mondta:

„Hív magyar nemzetemnek szivemből obajtom boldogságát; mert abban taládom föl a magamét is. A mit tehát ennek elérése tőlem kívánt, nem csak teljesítettem; hanem királyi szavammal erősítve, ezennel által is adom — neked, kedves öcsém, — s általad az egész nemzetnek, úgy, mint kinek hűségében leli szivem legfőbb vigasztalását s boldogságát.”

Ezzel a törvényeket átnyujtotta a nádornak.

Az éljenzésnek nem volt vége-hossza. A nádor aztán üdvözölte a királyt, mire az feleségével és atyafiságával együtt eltávozott.

A rendek visszatértek a rendes országgyűlési terembe, hol a szentesített törvények fölolvastattak, a nádor búcsubeszédet mondott, s az országgyűlési ülészak be lön zárva.

Mi történt a királyi beszédek után?

Az: hogy a horvát és szerb testvéreink ellenünk lázadtak.

A kormány a lázadók megfékezésére Csernovics Péter temesmegyei főispánt küldé ki.

Ápril 24-dikén a nagy-kikindai szerbek megtámadták a hatóságot, és gyilkolni kezdték a magyarokat.

Csernovics erélyvel és agyával rendet csinált, — de csak rövid időre.

Május 13-dikára a szerbek gyűlést hirdettek, s daczára Csernovics kor-

mánybiztos tilalmának, azt meg is tartották.

E gyűlésen Rajasich érsek, a szerbeknek a magyarok elleni lázítója, patriarchának kiáltatott ki, Suplikáczi István pedig vajdának választott.

Ezt megelőzőleg a horvátok Jellasich ezredest bánná kiáltották ki, s őt báni méltóságában a király, a magyar miniszterium megkérdezése nélkül megerősítette.

Ki és mi intézte ezt így?

A bécsi camarilla!

Micsoda az a bécsi camarilla?

Egy fondorkodó társulat. Bécsben ez szokta szőni a hálót, melylyel a nemzeteket és királyokat fogják. E társulat vezérasszonya Zsófia főhercegné volt akkoriban, — a mint mondják.

Ez a társulat nem akarja azt megengedni, hogy szabadság legyen a világon. Éber szemekkel néz mindenfelé, s hol a nemzeti szabadság egy-egy szikráját föllobbanni látja, oltó-szerével, fogásaival, rögtön ott terem.

Ez a társulat attól fél, hogy a népszabadság megingatja az osztrák uralkodók trónját, s így az uralkodók kedvéért láncokban akarja tartani a népet.

Ez a társulat attól fél: mi az osztrák uralkodók trónját megerősítené, miután nem erősítheti azt meg semmi más, csak a nép megalégedése.

Ez a társulat a nép megalégedésétől fél, mert a nép megalégedésben a nép-erőt látja.

Ennek a társulatnak rémképe: a birodalom nemzetiségeinek egyetértése, mert az egyetértésből kinőhetné magát

a népszabadság, s az önkény-uralomra féket vetne.

E társulatnak célja: a nemzetiségeket folytonosan egymás ellen ingerelni, hogy az egymás elleni agyarkodás mindig gátja legyen a közös egyetértés által létrejöhethető szabadságnak.

Ez a társulat titkos utakon egyéneket bérel föl, kik, a nemzetiségeket oly követelésekre ingerlik, melyek az uton meg nem adathatók; elérhetlen boldogságokkal biztatják, s a magyarok iránti elégedetlenséget folytonosan szítják.

Azért is, míg osztrák kormány ügyeinkbe avatkozni, addig sohse várhatunk a nemzetiségek közt békét. Az osztrák kormányt a camarilla vezeti. A népeket a camarilla ingerli. Az alkotmányokat a camarilla nyomja el.

Ennek a camarillának a működése folytán követelt Horvátország 1848-ban külön miniszteriumot, külön parlamentet, — szóval: elválást Magyarországtól.

Ennek a camarillának a működése folytán kiáltatott ki Jellasich Horvátország bánjává, mert ő volt az az em-

ber, kit a camarilla céljainak kivitelére föl akart használni, s mennyire lehetett, föl is használt.

Van a bécsi császári udvari könyvtárban egy tanácskozmányi jegyzőkönyv, mely még II. Ferdinánd korából való. A camarilla már akkor is élt, és addig fog élni, míg az osztrák ház meg nem hal.

Ebben a titkos jegyzőkönyvben a többek közt meg van írva az is, miképen lehet Magyarországot ősi alkotmányától megfosztani?

„Izgattassék föl“, — így hangzik a jegyzőkönyv illető pontja, — „egyik népfaj a másik ellen, egyik vallásfelekezet a másik ellen; készíttessék az országban mesterségesen lázadás, hogy az utóbbit elfojtani, az országot meghódítani, s a fegyverjogra támaszkodva, jogaitól megfosztani lehessen.“

Képzelní lehet, hogy mily dicső tanácskozmány lehet az, melyből ily jegyzőkönyvek kerülnek ki.

Látva a sógorok 1848-ban, hogy a magyarok minden eshetőségre készen állnak, elővették a régi jegyzőkönyvet, s kezdték a nemzetiségeket izgatni. Isten kegyelméből azonban úgy jártak, hogy a nemzetiségekkel együtt legyőzettek, és szégyen-szemre elmentek muszkát kérni.

Megtanulhatták ekkor: hogy egy felzaklatott nemzetet még ama jegyzőkönyv politikája szerint se oly könnyű legyőzni. — S vajjon: ha a nemzetek egyetértettek volna? Hol állnánk most?

De hogy egyet ne értsenek, arról gondoskodik az osztrák politika ma is.

A nemzetiségek izgatásán felül, a camarilla második fegyvere volt most:

Az osztrák államadósság!

Az osztrák önkényuralom, Ausztria szakállára egyre-másra csinálta az adósságot, mely 1848-ban már ezerkétszáz millióra rugott.

Iszonyu teher volt ez, mely az osztrák kormányt státusbukással fenyegette.

A camarilla valamit gondolt. Az adósság kifizetésében részessé akarta tenni Magyarországot is, melynek híre és tudta nélkül csinálta azt, s mely öszszegből az ország soha, még csak egy fityinget se látott.

A felelős miniszterium megtagadásával nem boldogultak, tehát kigondoltak egy más módot, hogy e miniszteriumot megbuktassák.

Egyszer csak a király következő levelével tisztelte meg István nádot:

„Kedves öcsém, főherczeg István! A felelős magyar miniszterium alakulása tárgyában, 1848. márczius havában magyar rendeimhez kiadott intézvényem, valamint annak a rendek általi elfogadtatása, nyilvános lapok utján, nem-magyar statusaim felelős miniszteriumának is tudomására jutván, az utóbbi szükségesnek tartotta nálam a végett sürgetőleg lépést tenni, hogy minden aggodalom elhárítása végett a nagylelkű magyar nemzet képviselői által mondatnék ki, miszerint az egész osztrák monarchián fekvő közös státusadósság, igazságos arányban, a magyar korona alatt fekvő tartományokra is átruháztassék.

Mínthogy pedig ezen intézvények által Magyarországomnak többi statusomhozi alapviszonyai, mikép ezek a pragmatica sanctio által megállapítottak, nem változtak, sem változni nem fognak; s mivel az én nem-magyar statusaim miniszteriuma által nyilvánított aggodalom a magyar nemzet nagylelkű érzeményeinek megfelelő őszinte nyi-

latkozat által könnyen és hamar megszüntethetik; és mivel e tárgyban az országgyűlés legközelebb leendő bevégeztetése miatt formaszerinti törvényes intézkedés keresztül nem vihető: ezeknek következtében kedveltségedet ezennel sürgetőleg felhívom, hogy az ország rendével illő módon annak szükségességét tudassa, miszerint birodalmam nyilvános hitelének fentartására részökről oly őszinte jelentés történjék, hogy általa magyar tartományaimnak a közös statusadósságban részvétele iránti minden aggodalom nyugtatólag megszüntettségük.

A rendek illetően őszinte nyilatkozata létrejöttében a birodalom véderői, melyek jelenben a birodalom üdvére és javára minden erőik egyesítését kívánják, feltűnő növekedést nyerendnek, a bizodalom megerősödik, és a nagylelkű eredményeknek, miket a magyar nemzet minden fontos időszakban tanusított, új jele fog adatni.

Az én hű magyar nemzetem, valamint kedveltséged, ki iránt ezen nemzet méltán teljes bizodalommal viseltetik, el fognak ez által távoztatni minden okot a tartományaim eddig egyesült népei közti oly fontos és kívánatos egység megzavarodására, és teljesítendik legbensőbb kívánatomat a legszorosabb összeköttetés fentartása iránt.

Személyes tudomás végett hozzá teszem még, hogy az esetben, ha a statusadósságban való részvét aránya felett valami tájékozás szükségeltetnék, kedveltséged azon szempontból indulhatand ki, miszerint Magyarország az összes monarchiához viszonya illő mértékbe vétetnék tekintetbe, ha reá az összes statusadósság mintegy negyedrésze, 10 milliónyi mennyiségű, évenkénti adóban ruháztatnék.“

Ezen tisztességes és igen udvarias hangon irt levél tartalmával az ország megismerkedvén, teljes szívéből és lelkéből egyhangulag azt kiáltá:

„Fizesse a ki csinálta!“

És tagadhatatlan, hogy minden csinált és nem csinált józan törvény szerint az volt a legislegigazságosabb.

Magyarország alkotmányos törvé-

nyei szerint, az ország tudta és beleegyezése nélkül, semmiféle potentátnak nem volt joga adósságot csinálni az ország rovására, s így, a ki azt csinálta, csak is a maga rovására tehette: — hát fizesse.

Ha egyik embernek a másik birtokára szabad volna adósságot csinálni, úgy nehezen maradna tisztán csak egyetlen egy birtok is.

A ki csinálta: ám fizesse!

A császári királyi udvarias, a nép nagylelkűségére hivatkozó levél — nem sokat ért.

Hanem azért a miniszteriummal, csakhogy béke legyen, — lehetett volna valamire menni, miután az megígérte, hogy az országgyűlésen támogatni fogja.

Nem így akarta azt a camarilla. A camarilla meg akarta alázni a miniszteriumot. Bécsi zsoldoslapok nagyon furcsa hangon kezdtek beszélni, s azt verték a magyar nemzet fejéhez: hogy ha el nem vállalja az adósságot, fegyverrel fogják rá kényszeríteni.

Ily hanggal szemközt, nehogy gyávaságot áruljon el, más állást kellett foglalni a miniszteriumnak is.

Ehhez járult: hogy bár volt az országnak hadügyminisztere, annak a hadseregbe való nézve semmi befolyást nem engedtek, sőt midőn a horvát mozgalmak nagyobbodva fenyegetővé kezdtek válni, s a nemzetőrség számára Lederer cs. k. budai hadkormányzótól a fegyvertárból fegyverek kérettek, az a fegyvereket megtagadta.

A nép e fölötti elkeseredésében a hadparancsnoknak macskazenét adott, ki azonban erről előre értesítettvén, a fegyvertár udvarába katonaságot rejtett el, s az a fegyvertelen népre rohanva, kegyetlenül kaszabolta.

Ez roppant izgatottságot szült, s Lederernek Bécsbe kellett távoznia.

Hanem azért a hadügyminiszternek ezután sem engedtetett semmi befo-

lyás a hadseregbe, sem a külföldön lévő magyar katonaság nem hozatott haza.

A viszálykodás magva el volt vetve!

Hogy lehet félrevezetni egy nemzetet.

Davoria.

Emelkedj föl, emelkedj kedves nemzetem!
Az igazság hív téged véres harcra.
Hadd zuhanjanak szét az átkos ördögök,
Égesd, vágd, tapodjad, törd.
Rajta az ördögre Budáig!

Halál a magyaroknak!
Előre unszolnak bennetek a hadizászlók
Három-egy anya hős fiai
Jertek ide zászló alá.
Rajta az ördögre Budáig!

Sokáig uralgtak a magyarok fölöttünk
S szabadságunkat szétörni kívánták.
Kiirtás nektek óh barbarok,
Boszu reátok oh magyarok.
Rajta az ördögre Budáig!

Villám szikrázza, mennydörgés hangozza
Dunán át dicső fiaink indulóját.
Előre, rajta had-orozslánok,
Hadd oszoljon szét a rabláncz!
Előre Krajlevics fiai,
Tátrától Velebicsig!

Ily versekkel kedveskedtek horvát testvéreinknek a camarilla poétái.

A templomokban pedig a következő, s a következőhöz hasonló prédikációk tartattak: „Magyarok jönnek reátok, a nyert szabadságot töletek elvenni. E vad csapatok gyermekeiteket leöldösik; nejeiteket, gyermekeiteket, leányaitokat meggyalázzák; papjaitokat elüzik s magyar lutheránus és kálvinista papokat hoznak magukkal számotokra. Nem leszen szabad az atyának

gyermekeivel; a férjnek nejével anyai nyelvén beszélnie; hanem mindnyájan magyarul lesztek kénytelenek majd szólni.“

A nép ezeket hallva, nagyon természetes, hogy megharagudott a magyarokra. A körülmények ismeretével nem birt, a bécsi kormány ravaszságát, s hogy a nemzetek egymás ellen való ingerlése a camarilla főfeladata, — szintén nem ismerte; tehát félre hagyta magát vezettetni.

A szabadságért küzdő magyar nemzet ellen lázadt föl akkor, mikor segédkezést kellett volna nyújtania, mert mint társnemzet, a magyarok minden szabadságában részesült volna. Ha pedig valami kívánni valója volt, mondta volna meg szép szóval, s ha tehetne volna, bizonyosan megadta volna neki a magyar nemzet, bizonyosan tizszer annyit, mint a mennyit Bécestől várhattott volna, s most már közösen boldogok volnánk, noha a camarilla emberei még mindig működnek köztük.

És mit csinált Jellasicz bán, Jellasicz József osztrák tábornok fia?

A magyar miniszteriumot föl sem vette, Magyarország érdekeivel ellenes, Horvátországot pedig csak ámitó rendelkezéseket bocsátott ki, s végre kimondta: hogy forradalmat akar a magyarok ellen.

Miért?

Mert a magyar nemzet a császártól kiereszszakolta alkotmányát. Ő a magya-

rokat meg akarja semmisíteni, s a császári házat visszahelyezni régi hatalmába. Azoknak pedig, kik e tervének keresztülviteléhez segédkezet nyujtanak, a meghatalmasodott császári ház hálája meg fog adni minden kívánságot.

Az ily hitegetésekkel s ámitásokkal félrevezetett népet aztán könnyű volt rávenni mindenre.

A magyar kormány ezekért felelőségre vonta a bánt, de a bán rá se hederített. Magától a királytól is jött a nádorhoz utasítás, melyben az fölhatalmaztatik, hogy a lázadás elnyomására minden jogos eszközt fölhasználhat, s mely utasítás folytán a nádor irt is Jellasichnak, s tett intézkedéseket, de a bán, ki a camarilla részéről minden eshetőség ellen biztosítva volt, mindezt föl sem vette, hanem kettőz-tetett szorgalommal folytatta munkáját.

A magyar kormány részéről Hra-

bovszky volt kormánybiztosul kiküldve, de nem lévén fegyveres erő, mely őt támogatta volna, — semmire se mehetett.

Jellasich május 16-dikán a következő körlevelet bocsátá ki:

„A jelen idő rendkívüli körülményei, midőn függetlenségünkről van szó, hazánk bátor léte mindinkább veszélyezve van, elmulaszthatlanul követelik, hogy hazánkban lévő minden anyagi és szellemi erő készen tartassék, hazánk bátorságának védelmére és jogaink és dicső szabadságaink megtámasztásának elhárítására: annál fogva, mihelyest báni levelemet kapjátok, azonnal a kerületekben lévő önkényteseket, nemkülönbben a gyalog és lovon fegyvert viselni képes egyéneket összeirjátok s azok lajstromát hozzám küldjétek; egyébiránt önkéntes csapataitokat akképen rendezzétek, hogy első felhívásra bárhovai indulásra s rendelkezésemre készen legyenek; nemkülönbben intézkedjétek, hogy a nemzetőrség is, ha a szükség úgy hozná magával — szintén táborba vezetethessék.“

A camarilla Erdélyben.

A szerben és horváton kívül volt még két fölizgatható nemzetiség: a szász és oláh.

A szászok nem annyira tudatlanságtól és gyűlölettől, mint inkább azon drágalátos monarchicus és császári királyi hű érzelemtől áthatva, melynek mindig apostolai valának, s melyekért a bécsi kormánytól néha egyes szabaldalmakban, többször dicséretben részesülve boldogittatának, — voltak ellenségei mindennek, a mi nem Bécsből, hanem a magyaroktól származott, kikkel ellentétes természetüknél fogva mindaddig nem birtak, s nem igyekeztek megbarátkozni.

Csakhogy ők magukban kevesen voltak ahhoz, hogy valami nagyobb mérvű dolgot vihessenek keresztül, támogatva tehát a camarilla emberei által, elmentek izgatni az oláhok közé. A többi közt következő szavakat használtak az oláhok fölbujtogatására: „Oláh testvérek! Fogjunk kölcsönösen kezét s kössünk egymással szövetséget, mely előtt a felfuvalkodott magyarok kevélyeége meghajoljon, s magyar és székely pusztuljon ki közös hazánkból. Mert hiszen Erdély nem a magyaré: e szép ország a ti és a mi örökségünk, kik veletek örökre egyesülve lenni ohajunk. Üzzük ki e jogtalanul betolakod-

dottakat. Ti számra nézve hatalmasak vagytok; mi hozzátok csatlakozunk, és a császár katonái nem csak fel nem kelnek ellenünk, hanem velünk fognak küzdeni a közös célért “

A bécsi behatás következtében, nem-sokára az oláhok közt is találkoztak tekintélyesebb férfiak, kik a nép félrevezetéséhez segédkezet nyujtának. Ezek közé tartoztak: Saguna oláh püspök, Barnucz, Mikás, Pap Sándor és Janku Ábrahám ügyvéd, kinél gyülekezeteiket szokták tartani.

Midőn egy királyi rendelet május 28-dikára az unió tárgyában határozandó országgyűlést csakugyan összehívta, ez izgatók kettőzött erélylyel fogtak munkájukhoz.

A mint már feljebb mondtuk: a camarilla irtózott mindentől, mi a nemzeteket közelebb hozta volna egymáshoz, s míg egyrésről a király a hangosan nyilvánuló kívánatoknak engedni kénytelenítettvén, a magyarok által hevesen kívánt unió, vagyis Erdély és Magyarország törvényes egyesülésének ügye felett határozandó országgyűlést egybehívta, — addig a camarilla más oldalról mindent elkövetett, hogy ez egyesülést megakadályozza.

A szászokat és oláhokat akarta bontó eszközül fölhasználni.

A mint tehát a fölbérelt izgatók híret vették, hogy az az országgyűlés mégis összehívott, azt megelőzőleg Balázsfalvára egy május 15-dikén tartandó népgyűlésre hívták össze az oláhokat.

Mintegy 15,000 ember gyűlt össze.

Janku, Barnucz és Saguna voltak a szónokok. Szónoklatuk pusztán izgatásból állt. Aztán elhatározották a néppel, hogy az erdélyi országgyűléshez egy föliratot intézzen, melyben következő követelésekkel álltak elő:

„Az oláh nemzet nyilváníttassék alkotmányos, a többiekkel egyenjogu nemzetnek; mely évenként nemzeti gyűlést tarthasson, s állandó nemzeti bizottmánya legyen.

Az oláh egyház minden felekezetesség eltörlésével olvasztassék egygyé; s minden más-ajkuak egyházaitól független lévén, ruháztassék föl mindazon jogokkal, melyekkel más nemzetiségek élnek. Minden évben tartassék egyházi zsinat; ezen zsinat válasza a püspököket; s Balázsfalván érsekség állíttassék.

Az urbéri viszonyok s a dézma kárpót-lás nélkül szünjenek meg; az ipar és kereskedés teljesen szabad legyen; a bányatized töröltessék el; engedtessek sajtószabadság minden kezességi összeg nélkül; a népgyűlések és egyesületek ne akadályoztasanak.

Továbbá állíttassék esküdszéki bíróság, s létesíttessék nemzetőrség. A románok régi sérelmei orvosoltassanak; a jószágok osztassanak föl igazságosabban; a papok fizetése az állam által viseltessék; iskolákat szintén az állam alapítson; az adóterhekben mindenki egyaránt részesüljön; létesíttessék új büntető törvénykönyv. Végre a Magyarországgali egyesülés ne kerüljön vitatás alá, míg csak az oláhok, mint negyedik nemzet el nem ismertetnek. Ha azonban ez mégis megtörténik, az oláhok előre is tiltakoznak az unió ellen.“

Csupán ily csekélységből(?) állt az oláh nemzet követelése, mely Saguna püspök vezérlete alatt, a császárhoz is elküldetett.

Az unio.

Május 30-dikán a fejedelmek ősi városa, Kolozsvár, újra felölté régi fényét. Erdély népe, mely jó és balsorsban együtt hordá Magyarországgal a boldogság rózsakoszoruját, épen úgy, mint a zsarnokság bilincseit, e viszonyainál mint érdekei s lakói által hozzánk forrt testvér-ország, mindedig arra volt kárhóztatva, hogy egyes emberek vagy uralkodók érdekei miatt a különválás kenyerét egye, s hogy szivet szivhez, lelket lélekhez csatolva ne érezhesse magát vérszerinti rokonával, testvérével egynek, de külön határ szűk kerete közé szoritva, egyesülhetésének eszméje csak kiolthatatlan vágy legyen.

Végre eljönni látá a pillanatot, s érzé azon föltarthatlan erő vonzását, mely egy hazává fogja olvasztani a két országot.

Ujjongva hullámozott a nép Kolozsvár felé, s már jókor reggel boritva voltak utcáik, terek.

A háztetőket „unio“-zászlók lepték el. Az ablakokból „unio“-zászlók szárnyait pattogtatá a szél. A kalapokon „unio“-tollak három színével enyelgett a napsugár; az ajkokról „unio“ fölkiáltások törtek a légbé; s az „unio“ öröme sugárzott ki a szemekből.

A karzatok elfoglaltattak, a terem fulladásig megtelt, s végig a monostor-utcán, egész a terem csarnokáig a közönség be nem fért része hullámozott.

Az ajtónál nemzeti örök álltak, hogy a fulladást valahogy megakadályozzák.

Midőn Wesselényi Miklós, a szabadság sokat szenvedett tántorithatlan bajnoka belépett, megrendült a ház az éljen-rivalgástól.

Az éljen kihangzék az utcára, és visszadörghi azt a sok ezernyi hallgatóság, aztán megzendül rá „Éljen az unio“ egetverő harsány kiáltása.

A gyűlés megnyitása után Wesselényi Miklós emelkedik föl.

A teremben elhal minden hang, s hogy zajt ne csináljon, még a lég mozgása is megáll.

A szónok hangja végigharsogja a termet:

„Az unio üdvös voltát bizonyitgatni fölöleges. Nem akarom tehát hosszas beszéddel elrabolni a drága időt. Csak annyit legyen szabad mondanom: miképen boldognak érzem magamat, hogy nekem jutott osztályrészül a szerencse, hogy oly magas tús ügyben, melyért fiatal korom első éveitől küzdöttem, melyért szenvedtem, most már szenvedéseimre enyhítő balzsamul, — mely valóban nagyobb szerű küzdelmeknek is méltó bére lehet, én emelhetem fel a diadalmas lobogót. E szent lobogó alá hívom fel a rendezet, mondják ki egy lélekkel, egy szájjal: nekünk „unio“ kell az 1848-ki 7-ik törvénycikk szerint.“

E szavakra egy hatalmas „Unio“ kiáltás reszketteté meg a terem falait. A zaj csillapultával a szónok ekképen végzé szavait:

„Ezen örömrivalgás, a hon ohajtásának e mennydörgő kifejezése sokkal ékebben és szivrehatóbban szól az unio mellett, mint a hogy én támogathatnám indítványomat. Azért még egyszer csak azt kiáltom: éljen s örökre létezzék az unio!“

És most, mintha a falak kövei is megelevenedtek volna, ezer felől rendült meg egyszerre a terem, s a lelkesedés fölemelni látszék a tetőzetet.

Az utcáról visszadördül: „Éljen az unio!“ lelkes kiáltás.

Az öröm-mámornak ez ellentállhat-

lan hatalmas árja magával ragadott mindenkit.

A brassói szász követ föláll, és így szól: „Az uniót a *pragmatica sanctio* épességben tartása mellett pártolom.“

És megdördül rá a testvéri: éljen!

Lemény oláh püspök föláll, kezébe veszi a nemzeti lobogót, kimegy a néphez, beszédet tart és megáldja az uniót!

A nép egymás nyakára borul és örömittasan dörghi:

„Éljen az unió!“

A magyar felelős miniszterium leirata az erdélyi országgyűléshez.

„Erdély országosan egybesereglett karaihoz és rendseihez.

Erdélynek Magyarországgal egyesülése forró örömmel tölté el lelkünket. Boldogittóbb és egyuttal fontosabb eseménynek hirt nem juthatott hozzánk!

Meg voltunk lepetve, nem az örömnél véletlenségétől, mert teljes hittel reméltük mi, a két testvérnemzet egygyé ölelkezését, — de meg voltunk lepetve azon büszke öntudat nagyságától, hogy egyesülten e hazát többé sem ármány, sem erőszak megbukatni képes nem lehet.

Nem késtünk mindent elkövetni, hogy az egyesülés iránti törvény a fejedelem által is szentesítették. A miniszterelnök rögtön utazott az országos küldöttekkel koronás királyunkhoz, hogy fejedelmi szavát és áldását sietve kikérje a testvéri frigyre. És nem tért előbb vissza, míg a bevégzett viszonyegyesülésben meghozta jövőndő nagyságunk alapját.

Mig hajdan e két hon egy vala, mindnyájunkat nagyság, fény s nemzeti dicsőség környezett. — A mely nap elszakadtunk egymástól, azon nap kezdtünk gyengülni, aljasulni s szolgaságba jutni. Egyesült erőnkön megtört a hódító hatalma, szétválasztva egyenkint rabokká lettünk s eltüntünk az önálló nemzetek sorából.

Minket Isten, közös vérkötelék s nemzeti multunk testvérekké parancsol lenni, nem

csak szomszédokká, mint eddigelé voltunk. A szomszéd nem sokat törődik szomszédja sorsával. Mi Erdélynek és Magyarországnak minden lakosai, több vagyunk egymásnak. Testvérek vagyunk, kik szeretik egymást, közös boldogságot akarnak s egyik a másik javáért élni kíván és halni tartozik.

Az unió e nemzeti testvériségnek újabb, nyilvános elismerése Európa színe előtt. Mit a vér egyesített, ezredéves közös történet örömei s fájdalmai szentesítettek, — azt ma örökké megtartandónak nyíltan bevalljuk a világ előtt.

És e két honnak s minden népeinek egyesülése még többet is jelent. Jelenti azt, hogy mi ismét, mint egykoron, közös erővel, közös kitüréssel és buzgósággal azon törekvünk, hogy Magyarország nagy és boldog legyen, s népe hatalmassá és dicsővé váljék.

Ez legyen első és legszebb gyümölcse háromszázados elszakadásunk utáni testvéri egyesülésünknek.

Mi elválva is egyek valánk. A tetteges egyesülést most megszentelő koronás királyunk fejedelmi szava. Nincs egyéb hátra, mint hogy Isten áldása koronázza meg e szövetséget, mely minden nyelvű s vallású népekre nézve a szabadság, egyenlőség és testvériség örökké szent elveit fogja hinni, vallani és alkalmazni.“

A miniszterelnök felszólítja a magyar népet.

Május 16-kán.

„Hazafiak! Szeretett magyar hazánk lát-határán veszélyes felhők tornyosulnak.

Minden hazafi szent kötelessége hazáját bel- és kül-ellenségek ellen védeni; ezt igényli a természeti jog, ezt parancsolja a törvény.

A törvény-parancsolta nemzeti őrseregen felül szükséges haladéktalanul egy tíz ezer főből álló rendes nemzetőrsereg fölállítására.

A haza nevében szólíttatnak föl tehát mindazon honlakosok, kik e rendes nemzet-őrseregbe, az ország zászlója alá, a királyi trón, haza és alkotmány védelmére belépni kívánnak, hogy magukat az illető hadfogadó (Werbung) helyeken bejelentsék.

A belépő nemzetőrök három évi szolgálatra kötelezik magukat; az álladalom részéről fegyverrel s ruházattal láttatnak el, és szolgálati idejük alatt azon fölül, hogy a hitletétel alkalmával foglaló pénzt 20 pftot kapnak, közvitéznek naponként 8, tizedesek 16, őrmesterek pedig 24 pengő krajczár díjt fognak az ország pénztárából huzni.

A haza bizodalmasan várja fiaitól, hogy a mostani veszélyes körülmények közt a királyi trón, haza és alkotmány védelmére az ország zászlója alá mentül előbb összesereg-lendenek.“

A székelyekhez.

Május 19-kén.

„Nemes székely nemzet, tisztelt polgár-társaim!

Évezredet felülmúló idő kapcsolta a székely és magyar nemzetnek egy törzsről fakadott sarjadékát egybe: érdekünk, jó és bal szerencsénk, hajdan óta mindenkör egy volt. Némely politikai hibás nézetek, talán saját botlásunk is, bennünket egymástól egy időre külön szakasztának ugyan, de a testvéri szeretet, atyafiság és rokonszeny kapcsát mindamelllett megingatni semmi vihar, semmi ellenműködés mindeddig képes nem vala.

A Magyarhon, magyar nemzet felett tornyosodó fergeteg aggasztó veszélylyel fenyeget; minden órán kitörésre hajlik. A vész harangja megkondult. Némely idegen nemzetiségek megirigylék a békés nyugalmat, melyet Árpád nomzete a Duna s Tisza partjain századok óta élvezett.

Tisztelt polgártársaim! Mint Magyarországnak első független miniszterelnöke, s ideiglenes hadminisztere, bizva a vitéz székely nemzetnek világszerte elismert rendü-

letlen harciasságában, s magyar testvérei iránti ingadozatlan szeretetében, hivatalos tisztelnél fogva, saját felelősségem alatt sietek önöket felszólítani, hogy addig is, míg rendeletemre fölséges urunk, királyunk jóváhagyását pótlólagosan megnyerném, e levelem vételével tüstént Magyarországba, a Szeged tájékára telepítendő, elhatározott 12,000 fegyveres katonaságból állandó táborba siessenek, hol, valamint az átkelő helyeken is, illető élelműkről s fogadtatásukról már kellőleg gondoskodva van. — Ügyünk közös, a koczka egyaránt fordul mindakét testvér-nemzetnek; ne hagyják önök hazafiai meleg szavaimat hidegen, s részvétlenül elhangzani.“

És mi történt e felszólítások után?

Az, hogy a kivánt fegyveres erő a gondolat sebességével állt össze.

De az államnak nem volt készen elegendő pénze, hogy azt fölszerelhesse.

Ekkor megkezdődtek az adakozások. A férfiak megváltak pénzeiktől, a

Hogy teremt a honvéd?!

nők ékszereiktől, ezüst edényeiktől, és a kivánt összeg elő volt teremtve.

Az önkényes sereg két első zászlóalja teljesen felszerelve, mintha csak a földből bujt volna ki.!

Mindnyájan készek meghalni a házáért. Egészséges, piros fiatal gyerekek.

A nemzet szive földobogott. Esküformában harsányan kiálták e szavakat: „Hazánkat megoltalmazzuk!“

Dicső fiuk!

A hadügyminiszter majdnem sirt

örömeiben, s a következő verset osztatá szét köztök:

„Szittyák! büntetlen ne maradjon az undok erőszak.
Mind, ki vitéz, és mind, ki magyar — fegyverre,
halálra
Kész legyen, és a vért vérral bosszúlni siessen!“

Mentek is!

Az első honvéd.

Az első honvéd jogászból lett.

Brandl Károly.

Ez volt neve.

Kik csinálták a forradalmat?

Kossuth forradalmat csinált! Ám olvassák ezt el azok, kik azt beszélnek. Vajjon mit csináltak volna ők? Avagy egy nemzetnek mindent el kell tűrni?

Forradalmat csinált-e Jellasic, midőn a király, s magyar kormány iránti engedelmességet megtagadta? Avagy mert a camarilla biztatására tette ezt, tehát nem csinált forradalmat?

Forradalmat csinált-e a camarilla, midőn a király horvátországi alattvalóit a király ellen lázította? Avagy mert a camarilla hercegi személyekből áll, tehát nem csinált forradalmat?

Hanem igenis, a magyar nemzet csinált forradalmat!

Nézzük: hogy csinált forradalmat a magyar nemzet?

A magyar nemzet úgy csinált forradalmat, hogy midőn a camarilla, a király Bécsben való tartózkodását, — mert ott a népmozgalom, s szabadabb elvű egyének befolyással lehetnek volna reá, — veszélyesnek látta, — rá ijesztett, hogy Bécsben élete is veszélyben foroghat, szépen fölpackolta ő felségét, és elszállította Innsbruckba, hol aztán jobban lehetett rá fölügyelni.

Látva a magyar miniszterium a camarilla e mesterfogását, mely a királyt el akarja vonni alattvalóitól, sőt Innsbruckban valóságos rabba akarja tenni, — fölébredt a király iránt táplált kötelességérzete, rögtön meghagyá az akkor Bécsben tartózkodó s a király oldala mellé rendelt miniszternek, Eszterházy Pálnak, hogy a királyt rögtön kövesse Innsbruckba, és ne mozduljon oldala mellől. Egyuttal meghagyá, miként jelentse ki ő felségének, hogy a magyar nemzet most is, mint mindenkor, a legtántorithatlanabb hűséggel

ragaszkodik hozzá, s ha ő felsége nem jól érezte magát Bécsben, ám jöjjön Budára, hol tárt karokkal fogadandják.

Ide jöjjön aztán valaki, hogy a magyarok királyának parancsoljon!

Tudta azonban a camarilla, hogy ha már a bécsiek befolyását is veszélyesnek tartották a jóra hajlandó királyra való nézve, hát még a budaiakét! Az kellene csak!

Nix da! A királyt rávették, hogy a magyarok ajánlatát utasítsa vissza.

Ez csak nem volt a magyarok részéről forradalmi kísérlet!

Hanem vajjon mit csinált ezalatt Jellasic?

Ő bizony ur kezdett lenni a horvátok birodalmában. Dupla lénung, nincs király. Oda se nézett Pestnek és Innsbrucknak.

A királyi betiltó rendelet daczára megtartotta a tartományi gyűlést, s báni hivatalában megerősíttette magát, s aztán egy küldöttséget neveztetett ki, mely a horvát nemzet kívánatát — mi itt következik — a királynak megvívte:

1. A horvát nemzet a létező magyar kormányt el nem ismerheti. Ő felsége tehát kéretik, hogy annak minden, Horvát-, Tót- és Dalmátországra vonatkozó rendeleteit semmisítse meg s ezen országoknak a bán elnöklete alatt külön felelős miniszteriumot adjon.

2. A hadi, kereskedelmi és pénzügyek kezelése a bécsi miniszterium alatt maradjon, melyhez az említett országok részéről ama kormányágak mindenikében egy-egy felelős álladalmi tanácsos neveztessek ki.

3. Hivatalos nyelv kirekesztőleg a szláv legyen.

4. Minden belügy az egyesült országok gyűlésén, a külügy pedig az ausztriai középponti országgyűlésen tárgyalassék.

5. Dalmátia Horvát- és Tótországgal tényleg egyesíttessék.

6. A Magyarországon lakó nemzetekkel az eddigi barátságos viszony a *pragmatica sanctio* értelmében s a szabadság, egyenlőség és testvériség alapján, ezután is fentartassék. Ennek gyakorlati végrehajtását azonban a horvátok csak akkor fogják meghatározhatni, midőn ezen kérelmeikre kedvező választ nyerendének.

7. Minden politikai s igazságügyi tisztviselőt a király jóváhagyása mellett, a bán nevezzen ki.

8. A perek felebbezés útján se vitesenek, mint eddig történt, Magyarországra, hanem az egyesült országok számára külön főtörvényszék állíttassék föl.

9. Verőcze, Pozsega és Szerém vármegyék, a gradiskai, bródi és péterváradi határőrvidékkel, Alsó-Slavonia nevezet alatt, ugyszintén a fumei, buccari és vinodoli kerületek is Horvátországhoz csatoltassanak.

10. A horvát nemzet mindezen kívánatok kieszközlésére báró Kulmer Ferenczet, a király személye mellé a maga képviselőjének választotta. Ezek voltak a horvátok kívánatai, melyekhez, ugy hiszszük, nem kell commentár.

A gyűlést aztán a küldöttség visszaérkezéseig elnapolta, megbizván apostolait, hogy menjenek szét az országba, s a népet az ő akarata szerint oktassák.

A magyar kormány, mely nem rendelkezhetett oly fegyveres erővel, hogy e lázadásnak véget vethessen, mint ez előtt, ugy most is a királyhoz folyamodott. Batthyány miniszterelnököt Inns-

bruckba küldé, miként jelentse ki a királynak, hogy Jellasich az ő nevével ámitja a népet, azt állítván, hogy a királyért, s a király akarata szerint működik. Hogy tehát a nép tisztába jöjjön, itt nincs egyéb hátra, mint ő felségének a néphez egy kiáltványt intézni.

Látva a *camarilla* Batthyánynak Innsbruckba való megérkezését, tanácskozását a királylyal ellensúlyozni akarta, s épen midőn ez legjobban folyt, lépett a terembe Zsófia főherczegasszony. A szilárd miniszterelnök azonban észrevette, hogy mi itt a czél, s mert a király szótlanul tűrte a megjelenést, ő állt föl, s udvarias hangon bár, de kijelenté ő fönsége Zsófia főherczegasszonynak, hogy ez nem járja, neki, mint Magyarország miniszterelnökének, a királylyal hivatalos tanácskozása van, tehát méltóztassék ő fönségének, Zsófia főherczegasszonynak, egy kissé odább állni. — Mire aztán a herczegnő büszke haraggal fölemelkedett, Batthyányt tetőtől talpig végig nézte, s öltönyének uszályát maga után vonva, eltávozott.

Batthyány pedig kivitte, hogy a király egy hosszú kiáltványt intézett a horvátokhoz, melyben meg volt írva minden, a mit megírni csak lehetett. Hogy Jellasich a király tudta s beleegyezése nélkül működik; hogy Horvátország, mint kapcsolt része Magyarországnak, a magyar korona, s annak törvényei alá tartozik. Hogy mint Magyarország, Horvátország is részesül a 48-diki alkotmányokban. Hogy a horvátoknak sem okuk, sem joguk a magyar törvényes kormány határozatai alól magukat kivonni. Hogy e két testvérország csakis egymással összetartva boldogulhat, stb. stb.

A kiáltványt királyi jóakarattal, atyai melegséggel, de épen ugy a királyi tekin-

télynek határozottsága is átlengé; — s mig egyrészt, mind a királyi, s a magyar kormány kegyelméről biztosítá a magtéröket: kérélehetetlen szigort hangsúlyozott azok ellenében, kik még ezentul is a lázadás szolgálói lennének. Jellasicht pedig Innspruckba maga elé idézte.

Jellasicht pedig e kiáltványt olvasva, hihetőleg pompás szivarra gyujtott, nagyot füstölt, és folytatta mesteriségét.

Oda se nézett biz ő V. Ferdinándnak. Ő a camarilla kegyéről volt biztosítva.

Hanem azért *Kossuth* csinálta a forradalmat.

A bán azonban, hogy megmutassa, mennyire nem fél ő ő felségétől, kapta, személyesen vezette a küldöttséget Innspruckba, végig hallgatta a király gyengéden dorgáló szavait, aztán átbalagott ő fönségéhez, Zsófia főherceg-asszonyhoz, s mondott annak olyan szivreható beszédet, hogy a fölséges asszonyság nem állhatta meg sirás nélkül.

Innen pedig neki ment Bécsnek. Ott elcsinálta a dolgot a kormánynyal, s végre junius 29-dikén visszaérkezett Zágrábba, hol mindjárt melegiben meg is tették dictátornak.

Elmondta a horvátoknak, a mit látott és a mit hallott, s most már épen-séggel biztosította őket, hogy ne féljenek senkitől, mig őt látják. Erre eget verte a rettentő nagy „zsivió!”

„Ha pedig a magyarok ki akarnak békülni velünk“, — mondá a dictátor, — „adják át a pénz- és hadügyet Bécsnek, és mondjanak le a miniszteriumról.“ — Csak ennyit kívánt a dictátor ur, hanem azért *Kossuth* csinálta a forradalmat.

De még mindez nem volt elég. A

magyar miniszterium egyszer csak arra ébredt, hogy Bécsből a következő hangon kezdenek vele beszélni. A bécsi miniszterium ugyanis, a többek közt ezeket írta: „Iparkodjék a magyar miniszterium mielőbb kibékülni Jellasichtal, különben kénytelen lesz a semlegességet Magyarország irányában fölmondani.“

Néhány nap mulva ismét érkezett valami Bécsből, melyben az osztrák miniszterium fölszólítja a magyar pénzügyminisztert, *Kossuth* Lajost (jóval kezdett ki), hogy a Horvátországban lévő (s a magyar hadügyminiszter parancsára rá se hederítő) császári királyi hadsereget lássa el pénzzel; és mindjárt hamarjában ki is jelentette, hogy ő, a magyar kormány rovására, már küldött is Jellasichtnak 150 ezer ezüst forintot.

Képzeltető, hogy a magyar kormányférfiak összenéztek.

Ahhoz, hogy a bécsi kormány egy független magyar miniszteriumhoz ilyesmit irjon: vagy gombát kellett ennie, vagy készakarattal oda működnie, hogy a magyar kormányt, királyi esküt és szentesítést, törvényt és jogot semmibe sem véve, a felelős miniszteriumot a nemzettel s királyával együtt megalázza, porba tiporja.

Hanem aztán megfelelt erre *Kossuth* Lajos, és pedig a következő sorokkal:

„A magyar korona hatósága alá tartozó országok s tartományok kormányzatában idegen avatkozást nem fog tűrni. Mihelyt Horvátország a törvény iránti engedelmes-ségre visezatér, annak minden szükségeit tudandja is, fogja is fedezni a magyar kormány; de hogy fegyverben álló ellensége ellátásáról gondoskodjék, megfoghatatlan követelés. Ha az osztrák miniszterium, a mint ezt a magyar kormány fájdalommal

érti, a magyar korona ellen pártot ütött lázadóknak segélyezésére pénzt küld: azt a magyar kormány nem csak meg nem térítheti, hanem az ilyenmü segélyezést a király elleni pártütés gyámolításának tekintendi.

A bécsi hadügyminiszter jegyzéke egy újabb tájékozó adat azon ellenséges indulatra nézve, melylyel az osztrák miniszterium, a fejedelem egységének elfeledésével, a magyar kormány iránt viseltetik. Egyébiránt az osztrák miniszteriumnak a Magyarországon s kapcsolt részeiben és a határőrvidéken lévő katonaságnak akár ellátásába, akár más néven nevezendő dolgaiba még folyton tapasztalható avatkozása ellen a magyar kormány ünnepélyesen tiltakozik s a vele

közöltt jegyzéket, ha kellőleg fel nem világosittatik, Magyarország törvényes önállása s épsége megtámadásának tekintendi.“

Daczára e gunyos és parancsoló beavatkozásnak a német kormány részéről, a magyar miniszterium még mindig nem hagyott föl a békés kiegyenlítés reményével, s János főherceget kérte föl közbenjáróul. A főherceg azonban szintén a camarilla nyomása alatt állván, semmit se vihett keresztül.

Hanem azért *Kossuth* csinálta a forradalmat.

Az első magyar népképviselési országgyűlés.

Ezt csinálta *Kossuth*!

1848. július 5-dikén történt az, hogy a nép által választott képviselők gyűlése megnyitott, a magyar parlamenti élet megkezdett.

Ez volt a keresztelés szent napja. Magyarország nem élt addig! Magyarországnak nem volt népe, csak nemese és szolgája.

Kiváltságos osztályé volt a föld és a hatalom, a paraszté a munka és a rabláncz.

Ki nem volt nemes, annak keblében bűn volt az emberi önérték és méltóság, bűn még a hazaszeretet is. Botlat törték össze mind a hármat.

Ámde nem folyhatott az így. A tanulás, a természet titkainak fölfedezése, az emberi elmének fölvilágosodása, a lélek művelődése, s a sziv nemesbülése észrevette, hogy ez jogtalanság! Az emberek Istentől származott joga közös, s azt bitorolni, vagy elvenni: — bűn.

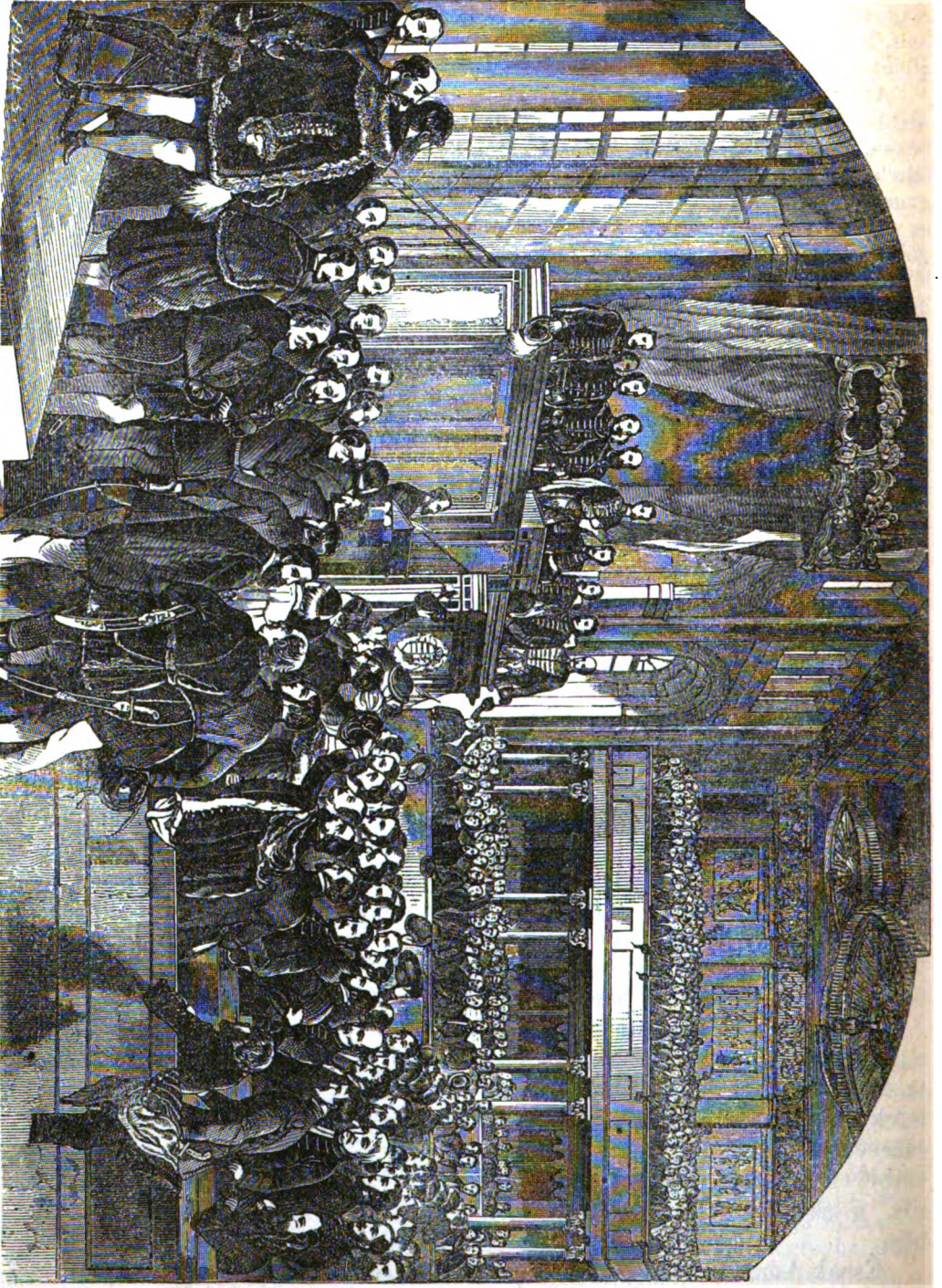
Észak-Amerika ment elül a példával, aztán Franciaország lépett ki a

küzdhomokra; s hullt a fej, mely nem bírta fölfogni Isten e nyilatkozatát.

Évtizedek kellettek azonban, hogy ez eszme Magyarország nemeseinek szívében is gyökeret verjen. Az országgyűléseken elkezdtek pengetni a népszabadalmakat, hanem csak lassan haladtak vele, s talán minden tanácskozásnak az lett volna eredménye, hogy a nép terhein könnyítsenek, ha lehet?

Hanem mint egy üstökös, mint egy világító csillag jelent meg az emberiség egyik büszkesége, a népszabadság imádására méltó szelleme: *Kossuth Lajos*. Legyen-szavára lehulltak a lánczok, és Magyarország népe talpra állt. A miről álmózni sem mertek: meglett a népképviselésre épített parlament, s minden egyes ember polgára lett a hazának, ur, paraszt, koldus és király, egyenlő a törvény előtt!

Ezen népképviselés első napja 1848. július 5-dikén virradt meg. Pest az öröm áradatában úszott, s szabadságának keresztelő napját megünnepelte az egész ország.

Az országgyűlés megnyitása Pesten.

A törvények szerint Pest, az ország fővárosa lett az országgyűlés székhelyévé.

A király betegességét hozatta föl okul, s a nemzet diadalának ez első örömnappja előtt István nádor huzta föl a függönyt, ő volt az országgyűlés megnyitója.

Beköszöntő beszédje szép és lelkes volt. Beszédének lényegesebb része a következő:

„Horvátországban nyílt lázadás van; — Magyarország aldunai vidékén fegyveres csoportok zavarták meg az ország békéjét; s valamint ő felségének legforróbb óhajtása, hogy a polgári háboru elkerültessek, ugy másrésről meg van győződve ő felsége, hogy a nemzetnek összegyűlt képviselői gondoskodásuk első és legfőbb tárgyának tekintendik mindazon eszközöknek előállítását, mik a megzavart békének helyreállítására s a magyar szent korona épségének megóvására s a törvények sérthetlen szentségének oltalmára szükségesek.

Az ország védelme s pénzügye lesznek tehát azon fő tárgyak, melyekre a jelen rendkívüli körülmények között, ő felsége nevében, a nemzet képviselőinek figyelmét s gondoskodását különösen felhívom.

Ő felségének felelős miniszterei elő fogják terjeszteni az e tárgyra vonatkozó javaslatokat. Biztosan reméli ő felsége, hogy a nemzet képviselői gyorsan és czélszerűen fognak intézkedni mindazokról, miket a honnak biztossága s boldogsága mindenekelőtt megkíván.

Fájdalmas érzéssel s legmélyebb nehézeléssel értette ő felsége, hogy ámbár ő az ország minden lakosainak boldogságát mindenkor atyai szíven viselve, ön kegyes indulatának sugallatát követte akkor, midőn a legközelebb lefolyt országgyűlésen hű magyar nemzetének kérelmére legfelsőbb királyi helybenhagyásával szentesítette azon törvényeket, melyek a hon jobblétének felvirágzására a kor igényei szerint szükségesek valának; találkoztak mégis, különösen a kapcsolt országokban s Magyarországnak aldunai vidékén roszakaratu lázítók, kik az országnak különnyelvű s vallásu lakosait

álhírekkel s rémitésekkel egymás ellen ingerelték, s azon álkoholmánnyal, mintha az említett törvények nem ő fölsége kir. akaratának szabad kifolyásai volnának, arra izgatták: hogy a törvények rendeletének s a törvényes hatalomnak tettelegesen ellenszegüljenek; sőt némelyek annyira vetemedtek lázításaikban, hogy a tettelegesen ellenszegülést, ő felségének s fölséges kir. házában érdekében, ő fölsége, vagy királyi háza tudtával s elnézésével történeteknek hirdették.

Az ország minden nyelvű és vallásu lakosainak megnyugtatóására tehát, felséges urunk királyunk legkegyelmesebb különös meghagyása folytán s fölséges nevében és személyében ezennel kijelentem: hogy ő felsége erősen s változhatlanul el van határozva, magyar kir. koronájának egységét s épségét minden külmegetamadás ellen kir. hatalmával megvédeni s az általa szentesített törvényeket mindenkor sértetlenül fentartani. S a mint egyrésről ő felsége a hon polgárainak törvény által biztosított szabadságát senki által csonkíttatni nem engedi: ugy másrésről mind ő maga, mind királyi házában minden tagjai szigoruan kárhoztatják azoknak vakmerőségét, kik bármely törvényelleni cselekvést vagy a törvényes hatalom iránti engedetlenséget, ő felsége legmagasabb akaratával megférhetőnek vagy épen királyi háza érdekében történhetőnek merik állítani.

Erdélyországnak Magyarországgal egybeolvadását a legszivesebb atyai indulattal szentesítette ő felsége, azért is, mert ezáltal igazán kedvelt hű magyar- és erdélyországi népének buzgó óhajtását teljesithette; de azért is, mert az ekképen egybeforrt két ország most már egy országgá alakulva, erejének, felvirágzásának egyeült kifejlődésével még erősebb támasza leend a trónnak és szabadságnak. Ő felségének magyar miniszteriuma elő fogja terjeszteni mindazokat, mik ezen már megtörtént egybeolvadás részleteire nézve a törvényhozás által még elintézendők.

A külviszonyokat illetőleg: a lombard-velencei királyságban, hol a sardiniai királynak s némely más olaszországi hatalmasságoknak ellenséges seregei is harczzal támadták meg ő felségének seregeit, a há-

borut bevégezni nem lehetett. — Minden egyéb külhatalmasságokkal sértetlenül fenáll a békés egyetértés, melynek állandóságán annyival kevésbé kételkedik ő felsége, minthogy fejedelmi legfőbb gondoljai közé számította mindenkor, semmit el nem mulasztani, mi királyi széke méltóságának s hű népei biztosságának és jogszerű érdekeinek sérelme nélkül a külhatalmasságokkali békés egyetértést szilárdíthatja, s méltán reméli, hogy valamint ő más hatalmasságok belviszonyaira nézve a nem-avatkozás elvét követi, ugy ezen nem-avatkozás a külhatal-

masságok részéről is teljes mértékben fog viszonzatni.

Nem kételkedik ő felsége, hogy az országgyűlés a királyi székek és alkotmányos szabadságnak elválaszthatlanul egyesült érdekében haladék nélkül fog intézkedni mindazokról, miket a hon java oly igen sürgetőleg kíván. — Én pedig ő felségének legmagasabb meghagyását teljesítem, midőn az országgyűlést, az egész hű nemzetet, felséges urunk királyunk legmagasabb kegyelméről, s atyai legszivesebb indulatáról bizonyossá teszem.“

A magyar hadsereg megszületése.

Lehetetlen, hogy szóról-szóra ne adjuk *Kossuthnak* 1848. július 11-dikén tartott beszédjét.

Betegen vitette magát az országgyűlési terembe, s midőn szüksége lett volna arra, hogy erejével gazdálkodva főtartsa azt, ő pazarul szórta a haza oltárára!

Beszédje következik:

„Uraim! (Felkiáltások: üljön le) engedelmet kérek, ha majd ki fogok fáradni. Midőn a szószékre lépek, hogy önöket felhívjam, uraim: „mentsék meg a hazát,“ e percznek irtózatossága szorítva hat keblemre.

Ugy érzem magamat, mintha Isten kezembe adta volna a tárogatót, mely fölkiáltja a halottakat, hogy ha vétkesek, vagy gyöngék, örök halálba sülyedjenek; ha pedig van bennök életerő, örök életre ébredjenek. Ugy áll e perczben a nemzet sorsa. Uraim! önök kezében; és Isten kezökbe adta a mai határozattal a nemzet életét, de kezökbe adta a nemzet halálát is. Önök határozni fognak. De épen, mert a percz ily nagyszerű, feltettem magamban, nem folyamodni az ékes-szólás fegyveréhez.

Lehetetlen nem hinnem, lehetetlen meggyőződve nem lennem, hogy bármiben különbözzenek is a vélemények e házban, a haza

szent szeretete, a haza becsületének, a haza önállásának, a haza szabadságának olyan érzete, hogy azért utolsó csepp vérért is kész a ház feladni: mindnyájunkkal közös. (Éljen.) És a hol ezen érzés közös, ott nem kell buzdítani, ott a hideg észnek kell az eszközök között választani csak.

Uraim! a haza veszélyben van. E szót elég volna tán száraz ridegen kimondani; mert hiszen a homály a szabadság napjának felvirultával lehullott a nemzetről, és önök látják, miként áll a hon. Önök tudják, hogy az országban dispositiójukra levő sorkatonaságon kívül közel 12,000 önkényes honvédsereg állítottott. Önök tudják, hogy a törvényhatóságok föl voltak szólítva a nemzetőrségi seregek mobilisatiójára, miszerint legyen erő, képes megvédeni a hont, megtorolni a bünt odalent a széleken. És e felhívás a nemzetben viszhangra talált.

Ha a nemzet nem érezte volna, hogy veszély van, nem talált volna nála viszhangra. Ez maga elég mutatványa annak, hogy a veszélynek érzete közös. De én azért mégis úgy gondolom, hogy köteles vagyok önöknek, uraim, nagyobbyszerű vonásokban csak, és ezuttal nem minden apró részleteiben a haza állapotának némi rajzát előterjeszteni.

A mint a mult országgyűlés széteszlott, és az első felelős magyar miniszterium hivatalába lépett, üres pénztárral, fegyver nélkül, honvéderő nélkül: lehetetlen volt mély

fájdalommal nem éreznie a nemzet állapotának irtózatossá elhanyagolását. Én egyike voltam azon számosaknak, kik éveken keresztül figyelmeztették a hatalmat és figyelmeztették a nemzetet: legyen igazságos a nép iránt; mert késő lesz egyszer. Talán még a hazafiuságnak közös érzete és a közös lelkesedés a késő szót s annak egész súlyát fejünkről elháríthatja.

De annyi bizonyos, hogy elkésett a nemzet és a hatalom az igazságosságban; s mivel ezen percz elkésett, azon percz, melyben először volt igazságos a nép iránt, bomlásnak indította a népi viszonyokat. Ezen viszonyok közt vettük át a kormányt, megtámadtatva árulás, pártütés, reactionalis mozgalom és mindazon szenvedélyek által, melyeket átkos örökségül hagyott reánk Metternich politikája. Alig voltunk a kormányban, sőt még csak össze sem jöhettünk mindnyájan, már a leghitelesebb tudósításokat vettük arról, hogy a pánszláv mozgalmak a felvidéket nyílt lázadásba borítani szándékoznak nemcsak, hanem a napot is kitűzték már, mikor tör az ki Selmecezen. Nagyobbszerű vonásokban akarok csak szólani: azért itt megállapodom, és csak annyit mondok, hogy a felföld nyugodtan van. De ezen nyugalom nem a biztosságnak nyugalma, és meglehet, sőt valószínű, hogy ez tűz, mely a hamu alatt lappang.

Az ország közepén maga azon magyar faj között is, mely életrevalóságát amott a Drávavonalnál és az ó-kéri tábortáján mindennap mutatja, nehéz volt a népnek a hosszás szolgaság után megbarátkozni a szabadság eszméjével, és tájékozni magát annak első viszonyai közt: mert nem hiányoznak bujtogatók, kik a népben aggodalmat költöttek, még azon nem mondom adományok, hanem igazságok iránt is, melyeket a mult országgyűlés neki megadott. 9 hét mult el azóta: az ország belje nyugodt, s a magyar faj áldozatra kész, önkényt, nem kényszerítve viszi életét oda, hova fölszólíttatik.

Horvátország nyílt pártütésben van. Sok évek folytak le azóta, uraim! mióta e hazában nem egy, nem két ember figyelmezteté a hatalmat, hogy midőn az illir bujtogatásokat szitogatja, szitogatja mondom, s nemcsak elnézi, kigyót ápol kebelében, mely az uralkodó háznak vesztét fogja maga után

következtetni. Azt gondolták azon urak ott lent, hogy mivel a lázas állapot, melyben Európa van, megingatta az országnak minden oszlopait a fönlevő viszonyokra nézve, már most büntetlenül nyílt pártütésben törhetnek ki. És, uraim! hogy e pártütésre a magyar valamely alapos okot szolgáltatott volna, e perczben is, nem tekintve azt, hogy pártütés van, felszólítanám önöket, legyenek Horvátország iránt igazságosak, és hogy igazságosak lévén, nem fegyverrel, hanem az igazság szent szavával, annak megadásával csillapítsák le a lázadást.

Igy lévén lelkesítve, kötelesnek érzem magamat egy futó pillanatot vetni Horvátországnak Magyarországgal irányábani viszonyaira. Önök előtt tudva van, uraim! hogy a nemzet még azon időben is, mikor a különösen kegyelt kiváltságosoknak osztotta a maga jogait, Horvátországot minden jogokban részesítette. Nem volt e nemzetnek Árpád korától egy joga sem, melyet, mióta Horvátország velünk kapcsolatban van, vele a nemzet meg ne osztott volna testvériesen (igaz); és nemcsak, de midőn megosztott vele minden jogot, azonkívül még adott neki, e nemzetnek, magunknak terhére különös kiváltságokat. Azt látom a históriában uraim! hogy egy nagy birodalomnak egyes része nem részesül a közös jogokban úgy, mint *Irland nem mindenben, mivel Anglia bír; — de hogy egy nemzet tömege, a nemzetnek nagyobb része önmagát tagadja ki jogokból egy bizonyos kevesebbéségnek kedvéért, — ezen nagylelkűségre példát csak Magyarhon adott a horvátok irányában (igaz).*

Tehát hol van a multban azon ok, minél fogva, ha már a haza megmentésére fegyvert fogunk is kezünkbe, szivünkben érzenni lennének kénytelenek, hogy a pártütést mi provocáltuk. A multban erre ok nincs. Vagy talán a legközelebbi országgyűlés, mely új időszakot nyitott e nemzet életében, tett változtatást a régi viszonyokon? Azt mondom, nem.

A mely jogokat kivívtunk magunknak, nekik is kivívtuk. A mely szabadságot a népnek megadott a hatalom, az országgyűlés Horvátország népének is megadta; a mely kármentesítést az itteni nemességnek reszoldott Magyarországnak, saját erszényének rovására, mert a parányi Horvátország nem bírja, az

ő kármentesítését is elvállalta. És a hol nemzetiségi tekintetben, nem jól felfogva bár és hibásan képzelve, de mégis aggodalom volt, annak megnyugtatóására hatott, midőn ki-mondotta a mult országgyűlés, hogy a horvátoknak közéletökben saját hazájukban, saját törvényhatóságaikban, nyelvökkel, saját szabályaik következtében is élni tökéletes joguk van. Municipális jogaitak nemcsak nem csorbitotta, sőt azokat még gyarapította.

Van-e magasztosabb jog, mint a képviselők választásáról rendelkezni, a mely képviselők hivatva vannak törvényt szabni, szabadságot adni, védeni az országot? és az országgyűlés azt mondotta: „ti horvát barátaink! magatok oszszátok föl, miképen választótok képviselőiteket.“ Ezáltal municipális állásában és ezen municipális körben nemzeti önállását Horvátországnak a mult országgyűlés elismerte. Tehát ha a multban nem volt ok, mely ezen pártütésnek a természeteti jognál fogva valamely szint adhasson, a mult országgyűlésnek cselekvényei okot bizonyosan nem szolgáltattak.

Avagy talán a miniszterium? mi egy lépést tettünk, uraim! miért önöknek felelősek vagyunk. Ha sikerült volna e lépéssel lecsillapítani a fellázadt kedélyeket, örömmre szolgált volna azt megemliteni, hogy azon érzéssel említem meg, hogy a miniszterium némi részben túlment a törvényen; hanem ment azért, mert lehetlenség látta el nem fogadni a törvény természetes következményeit. *Ha az országgyűlés elismerte azt, hogy a horvátoknak beldolgaikat saját nyelvükön folytatni joguk van, a miniszterium a körülmények szerint hivatva érezte magát arra, hogy nemzetiségöknek ez elismerését a kormányynali érintkezésekbe is vegye be és ismerje el, midőn azt határozta, hogy velük magyar nyelven és a magyar nyelv mellé egyszersmind az ő nyelvökre fordításban levelez és intézkedéseit úgy küldi hozzájuk.*

A horvátok a báni hatalomban igen nagy súlyt helyeztek. A mult országgyűlés ezen báni hatalmat nemcsak sértetlenül hagyá, hanem annak egyszersmind az ország összes kormányzatábai befolyását biztosította, midőn törvény által meghívta a bánt, hogy vegyen részt azon álladalmi tanácsban, mely a kir. helytartó körül a nemzet sorsa fölött

intézkedik. És a miniszterium ennek következtében semmit sem tartott sürgetőbbnek, mint azon bánt, kit az igazságnak és szabadságnak ostroma alatt leszállott hatalom lételenek utolsó perczében átok gyanánt tolt nyakunkra, hogy megkisértse, vajjon nem lehetne-e a kárhozatos reactió ördögét visszaidézni.

A miniszterium mégis egyáltalában nem vonakodott első perczben is a bánt felszólítani, foglalja el székét István királyi helytartó állodalmi tanácsában, és a miniszterekkel értekezék arról, *miképen lehetne Horvátországnak nyugalmát, békéjét, csendjét biztosítani, mik Horvátország azon igazságos kívánatai, melyek teljesítésére, ha ez a miniszterium kezében van, késznek nyilatkozott; ha pedig nincs, késznek nyilatkozott arra, hogy önök előtt indítványt tegyen, és annak elfogadásához állását is kösse. A bánt meg nem jelent, makacsul visszautasította a felszólítást, s pártütésre támaszkodván, s annak élére vetvén magát, a magyar koronától pronunciált elszakadásnak terén áll.*

Nem tagadom, hogy Horvátországnak vannak sok részletes sérelmei, melyek még a mai napig sincsenek orvosolva, de azokat nem a miniszterium, nem a nemzet okozta; ezen sérelmek hagyomány gyanánt maradtak reánk a mult kormánytól; a nemzet pedig azon sérelmeket magáévé tette minden időben, s mindent elkövetett orvoslásukért, épen úgy, mint saját sérelmei tárgyában. És az bizonyosan egyike volt a felszólítás okainak, miérthogy Jellasicot, mint ő főlsege által akkor kinevezve volt bánt felszólítottuk, hogy érintkezésbe tegye magát a miniszteriummal, hogy rögtön intézkedhesünk a sérelmek megszüntetése iránt, mert a miniszterium felhatalmazva, de kötelesnek is érezte magát arra, hogy a hol a törvény sértve van, azt a maga épségébe visszahelyezze. De a bánt még csak annak lehetőségét is elvágta a pártütés által, hogy a horvátoknak az 1845-ki tartományi gyűlésből ő felségéhez felterjesztett kívánataikra nézve a miniszterium határozatát velök közölhette volna.

És mégis mindezen viszonyok közt, midőn a miniszterium nem tájékozhatta magát a körülményekben, nem mulasztott el semmit, mit Horvátország és a határszélek meg-

nyugtására vélt czélszerűnek. A határvidékek képviseleti joggal ruháztattak fel a mult országgyűlés által; — nyertek tehát egy oly jogot, melylyel nem birtak soha, mióta a határörvidék áll.

A miniszterium annak valóítására nézve nemcsak megtette az intézkedéseket, melyek hatalmában állottak, hanem egyszersmind keresve kereste az alkalmat, mit tehessen azon népség megnyugtására; és b. Hrabovszki főhadiparancsnokot, mint kir. biztost megbizta és felhatalmazta, hogy a határörvidékeknek a föld tulajdonát adja meg mint meg van adva a magyar földön lakó urbéri jobbágyoknak. Felhatalmazta arra, hogy a robotokat, melyek az álladalom irányában ott fennálltak, törölje el. Felhatalmazta arra, hogy az iparnak, kereskedésnek, művészetnek tüzésére szabadságot adjon nekik, melylyel eddig nem birtak; és a szabad költözködést mindenkép könnyítse, és egyszersmind felhívta arra, hogy a nép maga községenként vagy kerületenként válasszon maga közül embereket, kik ide feljövén, tájékozzák a miniszteriumot, és tolmácsolják előtte a népnek ottani kivánatait, ha volna még valami, mit eszenkívül számukra jogszerűen adni lehet, azt a miniszterium nyomban megadhasa. S pártütéssel, lázadással feleltek ezen elcsábított szerencsétlen emberek, úgy, hogy azon jótétemények valóítására sem lehetett alkalom, melyeket a miniszterium hetek előtt megadni elhatározott.

A nemzetiségről már szólottam. A többek közt egyike volt azon vidékek sérelmeinek, hogy a tengeri sóval élő szávai rész a drága istriai sót kénytelen vásárlani, és a sicíliai sónak behozatala meg nem engedték. Fiumének ez régi kivánsága volt, s az országgyűlés előtt gyakran ismételtetett. Mi megengedtük a sicíliai só behozatalát, és a só árát tetemesen leszállítottuk.

Szóval, semmit egyáltalában el nem mulasztottunk, mit ott a kedélyek megnyugtására tennünk lehetett, a nemzet szabadsága és jogainak határáig. Mi tehát, uraim, a hová pártütést sem a miniszterium, sem a nemzet részéről legkevesebb ok által is provocaltnak el nem ismerjük. Hanem hiszen az a különös, ha egy nép kevesli a szabadságot, melylyel bir, s többnek kivívására fegyvert ragad, kétes játékot űz bár — mert

az ily fegyvernek két éle van — ezt meg tudom fogni, *de mikor azt mondja valamely nép: nekem sok a te szabadságod, nekem nem kell a mit adsz, hanem megyek görbülni a régi absolutismus járma alá, — azt megfogni nem tudom.*

Pedig a dolog körülbelül így áll. Mert ugynevezett petitiójukban, melyet a zágrábi conventiculumból ő felségéhez felküldöttek, egyenesen azt kérik, hogy el akarnak Magyarországtól szakadni, nem a végett, hogy önálló s egészen elszakadt független nemzet legyenek, hanem hogy magukat az ausztriai miniszteriumnak vessék alá. Ez uraim! a hajdani Vendée szerepe, melyet részünkről nem provocalt senki, és a fejedelem iránti affectált hűség leple alatt reactionális ármány létezik. Vagy kérdem én, hűség jele-e, nem akarni tartozni a magyar koronához, mely mint symboluma ez ország népeinek, ő felségének és dynastiájának e perczen nemcsak legerősebb támasza, de mondhatom egyedüli biztos támasza. (Helyeslés.)

Avagy a hűség jele-e, nem akarni engedelmessé válni a m. miniszteriumnak, hanem akarni engedelmeskedni az ausztriai miniszteriumnak, mely erőtlenségében az aulától veszi parancsait, mely annyi erővel sem birt, hogy urát, királyát ősi városában meg tudta volna védeni, hogy földönfutóvá ne legyen. (Helyes.) Kérdem én, nem nagyobb hűség-e a magyar koronától függeni, azon koronától, mely mint symboluma ezen országnak, azon perczen, midőn a bécsi miniszterium gyáva gyöngesége miatt fejedelme ősi várát elhagyja, nem él vissza e perocczel arra, hogy elszakítsa a kapcsot, mely közte és az ősi várából kiüzött fejedelem közt van, *hanem egy szívvel-lélekkel arra kérte a királyt: jöjjön közünkbe, támaszkodják hűségünkre, mi megvédjük a pokol ellen is.* (Éljen.)

Vagy nagyobb hűség talán azon bécsi miniszteriumtól akarni függeni, mely, ha volna (mert most nincs) és megkérdeztetnék: ki hát tulajdonkép a te urad, kitől veszed a parancsot: császártól-e, az aulától, a bécsi birodalmi országgyűléstől, vagy pedig a frankfurti Reichsverwesertől?

E kérdésekre nem tudna felelni, ki azt sem tudja, hogy fejedelme alá lesz-e vetve a frankfurti gyűlésnek, és be fog-e Ausztria olvadni a nagy Németországba, vagy a kis

Bécs fogja absorbeálni a nagy Németországot, és ők azt mondják, hogy ők a hűség érzeténél fogva rebellálnak V. Ferdinánd ellen. (Kaczagnak.)

Azonban őszintén megvallom, mikép én a szabadság érzetének a tömegekre nézve oly erős hatását hiszem, miszerint lehetetlen meg nem győződnöm, hogy maga azon affectált hűség is még affectációban is csak pusztá ürügy, melylyel más czélok fedeztetnek; a vezérek részéről fedeztetik a reactionális mozgalom; másrésről pedig kapcsolatban van ezen eszme az ausztriai birodalom szláv alaprai állításával.

Azt mondják: Bécsbe fogunk küldeni követeket, csinálni fogunk a szláv elemnek többséget; Ausztria megszűnik német birodalom lenni, és majd a csehek alól a szláv déli birodalom fogja felütni jövőjét. Ez kétes játék, majd határoz felette alkalmasint Európa, mert ha mi nem birunk felette, európai kérdéssé válik; de annyi bizonyos, hogy ezen combináció, ha huz valamit maga után, az ausztriai háznak vesztét huzza maga után. Erről nincs kétség.

Elmondottam, uraim, önök előtt, mit tettünk a horvát nemzet irányában a megnyugtatóra. Még egy lépés van, melyet említenem kell. Azt láttuk minden jelekből, hogy ha István főherczeg királyi helytartó s nádor parancsol, és a magyar miniszterium rendelkezik, s ezen rendeletek s parancsok ellenében pártot ütnek, és azt mondják: mi a fejedelem nevében nem engedelmesskedünk, és mivel ezt tapasztalók, köteleességünknek tartottuk megkérni a királyt nyíltan, őszintén — hiszen nincs terrorizmus alatt, mert Innsbruckban van hű tyroljai közt — adja tudtára a népeknek, mi hát az ő királyi akarata? ő felsége nyíltan, őszintén tudtára adta népeinek, a mit vallásosságától s a mit a törvény iránt tartozó köteleességétől várni lehetett.

És midőn ő felségének ezen parancsai hozzájuk érkeztek, ismét azt mondták rá: ez sem a király akarata, a terroristicus magyar miniszterium kényszeríté a királyt oly szóknak mondására, melyeket ő nem értett. Ezt mi tapasztalva, azt gondoltuk, hogy meg kell kísérteni, ezen ürügynek elvágni minden alapját; azért kéressel járultunk ő fölségéhez, hogy miután Jellasic és part-

hivei nemcsak hajdan hatalomban volt, most pedig a megbukott camarilla körébe tartozók titkos szitogatására hivatkoznak, hanem még a dynastia némely tagjairól is azt mondják, hogy kedves előttük a pártütés.

Tehát megkérdezők ő felségét, méltóztassék a dynastiának egyik tagját, kit nem gyanusithatnak, mint István főherczeg, hogy segítette megtörni a király hatalmát, küldené oda Horvátországba, Zágrábba, hogy mondja meg élőszóval a népeknek, hogy az rágalom, mit a fejedelem- és dynastiára mondanak, és hogy ő felségének az az akarata, melyet junius 10-diki manifestumában proclamált, melyben Jellasicot minden hivatalától felfüggesztette, és a horvátországi pártütést felségsértésnek nyilatkoztatta, és b. Hrabovszkyt megbizta arra, hogy törvényes intézkedéseit, ellenökben, ha kell, fegyverrel is vigye keresztül.

Ő felsége méltóztatott János főherczeget e tekintetben intermediatióra megkérni; János főhg. mint tudva van a ház előtt, időközben az ausztriai birodalombeli császári képviselővé lett kinevezve; és erre támaszkodva, midőn kijelenté, hogy a kiegyenlítés megkísértését szívesen elvállalja; hogy Horvátországba menjen, ezen körülménynél fogva lehetetlenségnek nyilatkoztatta. Mi ő felségének nem késtünk kijelenteni, mikép vélekedésünk szerint ő fensége sikeres eljárásának basisa és indulópontja épen az, hogy Horvátországban a dynastiának oly tagja, minő ő, élőszóval világosítsa fel, hogy a dynastia és a fejedelem valósággal pártütésnek nyilatkoztatta a horvátországi mozgalmakat.

És kinyilatkoztattuk azt, hogy kételkedünk, miszerint e kiegyenlítési eljárásának sikere lehessen, ha ezen első alapot elmellőzi; de kinyilatkoztattuk másodsor azt is, hogy Horvátországnak, legyen az pártütésben, azon állását, mintha önnálló ország, önnálló hatalommal alkudnék, el nem ismerjük. Horvátország irányában mi minden méltányos és igazságos kívánatokra hajolni készek vagyunk, de Jellasic nem áll al pari a magyar királyhoz; a magyar király megbocsáthat, de Jellasic szerepe az engedelmesség.

Azért kinyilatkoztattuk, miszerint mi a horvátországi viszonyok kiegyenlítésében azon utat látnók legczélszerűbbnek és legsi-

kereabnek, hogy ha ő fensége méltóztatnék a maga részéről is közbenjárni, Horvátországban a tartományi gyűlést megtartván; hogy t. i. véleményök tökéletes szabadságával nyilatkozhasanak a horvátok, rendezzék el a követválasztást, küldjenek ide képviselőket, s azok által terjeszszék elő kívánataikat, melyeket, — ehhez állásunkat is kötjük — ha kívánságaik méltányosak és igazságosak lesznek, a magyar nemzet nem fog késni teljesíteni, ha pedig nem teljesíténé, mi készek vagyunk lelépni.

És ha más kívánságai lesznek a törvényesen tartandó tartományi gyűlésnek, melyeknek törvény, jog és igazság szerinti teljesítésére maga a kormány is hatalommal bír: azokat terjeszszék fel a kormánynak, és a kormány irántok nyilatkozni fog. Ő fensége János főherczeg a német birodalom Reichsverweserjévé neveztetvén, talán tegnapelőtt, ha jól tudom a napot, Frankfurtba utazott, néhány nap mulva visszajön, akkor meg fogjuk látni, valjon, az ezen alaponi kiegyenlítésnek sikere lehet-e, vagy nem. De a horvátok azon kívánságát, hogy ha kiegyenlítésről van szó, Magyarország részéről minden hadi készülétek szüntessenek meg, indignato pectore vetettük vissza magunktól, kötelességünknek tartottuk kijelenteni, hogy jöjjön bármi, mi jöni akar, a magyar készülni fog, a kormány is készül minden erejével, s azért hitta össze az országgyűlést, hogy annál nagyobb erővel készüljön.

Nem volna tanácsos, de önök sem fogják kívánni, hogy tábláját mutassam elő szám szerint azon erőnek, mely az erélyes és a haza hálájára érdemes Csányi biztos intézkedése alatt a Dráva partjánál annyit mutathat, hogy valóban tekintélyes erő, és a horvát lázadók, kik régóta szeretnének spekulálni a szép magyar föld kenyerére, borára, e perczig Magyarország földét megtámadni nem merték, nem is merhették a nélkül, hogy visszaverettek volna mindamellett, hogy szerkezetöknél fogva a multból fegyveresen készen voltak, nekünk pedig még csak készülni kell.

A másik dolog ott lent a szerb lázadás.

Mi az okokat illeti, erről, uraim, nincs mit mondanom, mert itt a dialecticára nem nyílik többé tér. Magyarországon különböző népek lakkak, de a ki Magyarország

belsejében külön országot akar alkotni, az oly lázító, oly pártütő, kinek statariummal kell felelni.

Hanem, uraim, a polgárvér ontása még a bűnösöknél is nagy dolog; s azért a kormány tekintetbe véve azt, hogy ily isgalmas és lázas korban, mint a melyben most vagyunk, az elcsábított tömegeket a polgárháboru minden szerencsétlen iszonyaiba borítani néhány nagyravágyó bűnösnek vétke miatt, oly cselekvés, melyet ha a honról elháríthatunk, megérdemlettük Istennek s embereknek is helyeslését. E tekintetből sem akartunk semmit kísérletlenül hagyni. Azért, a mi kívánságok itt fenforoghattak, ezek teljesítésére nézve intézkedtünk. De hiszen az ország integritása sérelme nélkül már nem lehetett másképp intézkedni, mint hogy azon vallás számára, hova a szerbek Magyarországon tartoznak, hijjuk össze azon congressust, melyet a mult kormány számos éveken át össze nem hitt.

E részben megtörtént a rendelkezés, s Rajasich érsek jónak látta Karloviczon egy gyűlést tartani, s ezt a szerb nemzet gyűlésének proclamálni. És itt a szomszéd Szerbiából rablási vágyból betört csoportok segítségével mondották ki, hogy ők nemzet, s hoznak törvényeket s állítanak patriarchát s állítanak vojvodát. Bonyolódván oda lent a viszonyok, kir. biztosok küldettek ki. A szerémi szláv vidékre b. Hrabovszky mint pétervárad parancsnok, kit épen ezen állásánál fogva ezen czélra legalkalmasabbnak kellett itélnünk. Mert parancsnoka azon határörvidéki ezrednek, melynek felbujtogatására leginkább remélt támaszkodhatni a pártütés.

A dunáninnyi vidékekre kiküldöttük a temesi gróft s főispán Csernovics Pétert, egyrészt azért, mert személyessége s érzései iránt a mult időkben is bizalommal viseltetünk; s másrészt azért, mert unokája azon Csernovics Arzennak, kihez, ugy hiszszük, a szerbek pietással szítnak. A bánáti vidéken Vukovics Szabbás temesi alispán működik mint biztos. Mig ezeknek működése tartana, mi iparkodtunk seregeinket összegyűjteni, de seregeket, erről itt többet nem szólhatok, de biztos seregeket, mondom, Magyarországon a mostani körülmények közt hirtelen összetoremteni, nem könnyű dolog.

Azért úgy gondolom, hogy az országra nézve igen nagy nyereség lesz már az is, hogy ezen pártütő lázadás, míg minden iszonyosival elvonulna, csak az országot el ne borítsa addig, míg elegendő erősek leszünk, mint a sas, reájok ütni s őket semmivé tenni.

Azon időközben, míg a seregek összevonnathatnának, Csernovics Péter kir. biztos ur jónak látta a békéltetés eszközeit megkísérteni, s érintkezésbe bocsátkozván a pártütés főnökeivel, oly egyezkedést kötött, mely a hírlapokból önök előtt tudva van, és melynek tartalma az, hogy 10 napi fegyvernyugvás adaték, hogy azon idő alatt a főnök szétoszlattatván a pártütő seregeket, őket a törvény iránti engedelmességre viszahozza.

Ezen fegyvernyugvás kötésének ideje június 4-én járt le. S ezen kötést kir. biztos ur önfelelősségére tette, ő ki volt küldve kir. biztosul, felhatalmazva arra, hogy minden szükséges eszközökkel a megzavart csendet állítsa helyre. Úgy vélte, hogy azon eszköz a csend helyreállítására alkalmas lesz. E lépés olyan, mely talán azon lépések sorába tartozik, melyeknek helyeslése vagy kárhuztatása a sikerhez van kötve. Most e perczben tekintélyes erő van ott, egy ügyes, tapasztalt, bátor s vitéz hadvezérnek parancsnoksága alatt.

Az eljárási terv megállapítottatott általa a hely színén; közöltetett a hadügyminiszter ural, ki azt végkép megállapította. Hogy mikép fog és mikép kell egy tábornoknak a harcz mezején eljárni, úgy gondolom, az ily strategicus tervek nem a nyilvánosság elébe valók, mert nem akarjuk, nem akarhatjuk visszaidézni azon kort, midőn Magyarország aljáni török táborozás harczai menetelét a bécsi Hofkriegsrath aluszékony pamlogon intézte, és midőn elintézte, már megverettek oda lent, és ha még meg nem verettek, ez csak azért történt, mert volt egy híres hadvezér, ki a nyert parancsot zsebébe tette, és a törököt megverte. (Tetszés.)

Egyet akarok még mondani. Azon hir kezd tegnapelőtt óta rebegni, mintha újabb fegyvernyugvás kötöttet volna a lázadó szerbekkel. Én és az egész miniszterium erről általában semmit sem tudunk, s nem lehet hinnünk, miszerint, ha az való volna,

hogy róla tudósítva nem volnánk, de még sem mondhatom azt, hogy nincsen; de csak azt, hogy semmit sem tudunk róla, s utolsó levelünk, mely julius 6-ról szól, egyáltalában a fegyvernyugvásról még csak említést sem tesz.

Hanem van egy, uraim, mi a kebelnek fáj. Fáj az, hogy a pártütés szerte a vidékeken el levén terjedve, imitt-amott egyes specialis szerencsétlenség történik, mint történt Torontálmegye szélén Szt.-Mihályon: erre csak annyit akarok megjegyezni, hogy ha egyszer egy vidék valahol lázadásban van, én a lázadás elnyomására megbizott emberek részéről legnagyobb hibának venném, ha minden helységnek szalmafedelét, minden ember biztosságát, külön-külön intézkedés tárgyává tennék. Minden lázadásnak ezen szerencsétlensége megvan. Az elvesztett életet Isten sem adja vissza; a kárt kipótolja azoknak vagyona, kik azt okozták, hanem azért, mert itt-ott egyes helyek felgyújtattak, nem lehet kívánni, hogy a tábor strategicus tervéből kimozduljon, és ide s oda is vigyen egy századot, s hagyja a római éanczokat észrevétlenül, s a körül seregeit mindenünne össze ne gyűjtse.

Én sajnálom, hogy ily szerencsétlenségek történtek, de azt nem lehet kívánni a miniszteriumtól, hogy a sereget oszlassa fel, s hogy minden falut külön-külön őrizzen meg. (Helyes.) Itt sem szólok arról, mennyi erőnk s katonánk van, hanem örömmel csak azt mondom, hogy reményem s bizodalmonom tul fel tudott a magyar lelkesülni. Néhány évek előtt azt mondám: csak egy pontot adjon az Isten, melyre támaszkodva mondhassam, hogy a nemzet fel fog lelkesülni, és nem desperálok jövője felett. Most meg hagyta Isten érnem e porczet; s im nem esem kétségbe a nemzet jövője felett. (Zajos tetszés és zajos vihar.)

A harmadik, uraim! azon viszonyok közt, melyek fenforognak, az aldujai tartományok állapota. Mint minden nemzetől megkövetelem a magyar irányában azt, hogy dolgaiba ne avatkozzék, úgy a magyar is kétségtelenül azon tartományok beldolgaiba avatkozni nem akar. Erről tehát nem is szándokom szólni, csak annyit mondok, hogy a Pruth szélén egy hatalmas orosz sereg áll, mely fordulhat jobbra, fordulhat balra, lehet

irányunkban barátságos, lehet ellenséges, de mivel lehet ez, lehet amaz, a nemzetnek készülni kell. (Ugy van.)

Eddig még nem léptek be Oláhországba, azonban a miniszterium részéről az orosz követség interpelláltatván, azt felelte, hogy koránsem a török hatalom elleni barátság-talan indulatból indította oda seregeit, hanem tartományai nyugalmának oltalmára. Egyébiránt kinyilatkoztatta, hogy ha Oláh- és Moldvaországok kormányai által bejövetelekre felszólíttatnék, meg fogja tenni azt, mert arra az adrianopoli békekötés által kötelezve van; kinyilatkoztatván azt is, hogy a magyar nemzettel szomszédságos jó egyetértésben kíván lenni, és Magyarország irányában semmi ellenséges lépést nem fog tenni mindaddig, míg a magyar nemzet kebelében valamely oly összecsoportozásokat s fegyvergyűjtéseket nem fog látni, melyek által ő magát fenyegetve érezné.

Ez meglehet, uraim! arra vonatkozott, hogy a moldva- és oláhországi viszontagságok s események következtében némely odaváló egyének Erdélybe menekültek. Mi kötelességünknek tartottuk kijelenteni, mikép a magyar nemzet vendégszerető készséggel tárja ki karjait minden üldözöttnek, minden menekvőnek, hanem azt nem fogja tűrni, hogy ezek visszaéljenek a vendégszeretettel az ország békéjének háborítására.

Ez tehát a harmadik tényező. A negyedik a bosnyákországi szélek, hol a legujabb tudósítások szerint a bosnyákországi vezér 40—50,000-ból álló tábort gyűjtött össze, a mint állíttatik a végett, hogy Szervia ellenében felállítván, ennek nyugtalanságait figyelemmel kísérrje, s legyen elég erős a porta érdekében akkép fellépni, a mint kötelessége. Az egyik tábor Bányalukánál, a másik, nem jut eszembe a hely neve, hol felállítva van, a harmadik a montenegrinek felé vonult. Történt, hogy a bosnyákországi raják nagyobb számmal költöztek át Horvátországba, adván okul azt, hogy a török hatalom által nyomattak és üldöztettek; tehát mint menekvők jöttek át.

Nem lehet tagadni, hogy a török adminisztrációnak régi természete szerint némi zsarolások s elnyomások fordulnak elő: de annyit mondhatok, hogy a porta részéről a keresztyén ráják irányában ellenséges lépés

nem határozottatott, s így azok átjövételét annak kell tulajdonítani, miként csak ürügyül hozták föl állítólagos elnyomatásukat, csak-hogy átjöhessenek, a zavarban s rablásban osztozhatnak. És e perczig nincs semmi okunk arról kétkedni, miként a bosnyákországi sersaskiernek a kordonok általi föllépése barátságos indulatból történt.

Vége, uraim! meg kell említenem Ausztria irányábani viszonyainkat. (Halljuk, halljuk.) Én igazságos akarván lenni, azt mondom, miként én természetesen meg tudom fogni, hogy a Bécs falai közt létező hatalomnak fáj Magyarország felett nem rendelkezhetni többé.

De azért, mert valamely fájdalom természetes, nem minden fájdalom jogszerű; és még kevesebbé következik, hogy valamely fájdalom iránti könyörületességből egy nemzet a maga jogát megnyirbáltatni hajlandó legyen. (Nagy tetszés s éljenzés.) Igenis, uraim! megvannak kétségtelenül, megvannak azon mozgalmak, hogy ha egyebet nem, hát legalább a pénz- és hadügyi tárczát ismét a bécsi miniszterium számára, visszacserezni sikerüljön. Mert hiszen a többi majd elkövetkezik.

A kinek keze egy nemzet zsebében, s kinek kezében egy nemzet fegyvere: az ezzel a nemzettel rendelkezik (igen, igen); összekötetésben látszik nekem ezzel lenni a horvát mozgalom is; mert Jellaich azt nyilatkoztatta, hogy neki nem kell szabadság, hogy neki csak az kell, miként Magyarország had- és pénzügyi tárczája a bécsi miniszteriumra bizassék. És a legutóbbi perczekben, junius utolsó napjaiban lehullott egyszerre a fátyol, s a bécsi miniszterium jónak látta az ausztriai császár nevében megizenni a magyar király miniszteriumának, hogy ha minden áron meg nem alkuszik a horvátokkal, fel fogja mondani ellenünkben a neutralitást. Ezzel az ausztriai császár a magyar királynak hadat izent. (Kaczaj.) Lehetnek önök, uraim! a miniszterium iránt ilyen vagy amolyan véleménynyel, hanem azt hiszem, hogy annyi honfui szives becsületükre még számíthatunk, hogy ne kelljen hosenan muto-gatnunk, miként az ilyen intenciókra ugy feleltünk, mint a nemzet becsülete megkivánta. (Tapsvihar s általános helyeslés és hosszasan tartó éljenzés.)

Hanem épen, midőn ezen nota jött, s a mienk ment, ismét jött egy másik, hogy milyen rettenetes ember az a magyar pénzügyminiszter, hogy Jellasicznak nem akar pénzt adni; mert természetes, hogy a mint Horvátország nyílt pártütésre lépett, azonnal a zágrábi hadi parancsnokságnak pénzt küldeni megszűntem; s nem érdemeltem volna, hogy szívjam a levegőt, *hanem megérdemelném, hogy szemembe köpjön a nemzet, ha ellenségének pénzt adtam volna.* (Általános tetszés és helyeslés.) Hanem azt mondoták: micsoða szörnyü gondolat ez s a monarchia felforgatásairai törekvés: küldünk tehát mi 100,000 ftot, — s küldtek is.

Ezen tett, uraim! nagyszerü boszankodásra, nemzeti haragra ébreszthetné e házat; de ne ébredjenek haragra, uraim! mert azon miniszterium, mely ily politikában kereste állását, nincs többé! Az aula elfujta! (tetszés és nevetés) s én remélem azt, hogy akármily tagokból álljon is össze az új miniszterium, mely utána következik, az érezni fogja, hogy hacsak az ausztriai császár iránt, — ki egyszersmind magyar király is, — a hűség ösvényéről nem akar lelépni, miszerint a pártütők részére álljon ő is császárja ellen, — ezen politikát Magyarország irányában nem követheti a nélkül, hogy Magyarországot ne provokálja, oda dobni az ausztriai szövetséget, s másokat keresni, hivebbeket. (Szünni nem akaró éljenzés és tapsolás.) Nincs semmi okom, uraim, subsumtiót vagy neheztelést érezni az ausztriai nemzet iránt, neki csak erőt és kalauzt kívánok, mindketőnek még eddig hiával volt, a mit mondek, az az ausztriai volt miniszteriumot érdeketta, s remélem, hogy e szó meg fog hallatni Bécsben is, s nem maradand nyom nélkül.

Tehát az ausztriai viszonyok imitt, amott az orosz hadsereg, mely még most békeességes — ott állanak a szerb lázadók, s horvátországi pártütés, panszlavismusi agitátorok s imitt-amott reactionalis mozgalmacskák is, mikre nézve Pestmegye érdemes alispánja s követe, ha specialitásokra ereszkedni kelle-ne, hivatalos adatokat előterjeszthetne. Ezek együttvéve képezik azt, minélfogva mondanom kell, hogy o nemzet veszélyben van, vagyis inkább veszélyben lesz, ha e nemzet el nem határozza magát élni (tet-

zés). E szerint, uraim, hol és miben keresik az ország biztosítékát: külszövetségekben talán.

Nem kicsinylem a külszövetség fontosságát, sőt azt vélném, kötelességét mulasztaná a miniszterium, ha e tekintetben is mindent nem tenne, mit a nemzet biztosítása megkíván. Hivatalba lépésünk első perczében a kormány mindjárt az angol hatalommal érintkezésbe bocsátkozott, őt felvilágosítván arról, minek ellenkezőjét szerették volna sokan előterjeszteni; mintha t. i. Magyarország pártütés vagy revolutio utján csikarta volna ki a fejedelemtől jogait és szabadságait, — mondom, őt felvilágosítván arról, hogy urunk királyunkkal tökéletesen egy téren állunk; s felvilágosítottuk azon érdekekre nézve, melyek köztünk s közte, ha lefelé tekintünk a Dunán — közösek. És az angol hatalom részéről erre oly választ nyérének, minőt azon nemzed liberalis gondolkozásától s egyszersmind a maga érdekeit józanul felfogni tudó politikájától remélheténk. Azonban arról meg lehetünk győződve, hogy az angol ott és annyira s addig fog bennünket pártolni, mennyiben egyszersmind saját érdeke fogja megkivánni.

Második Franciaország (halljuk). Én a francia nemzet, mint a szabadság személyesítője iránt az ó világban, a legnagyobb rokonszenzettel viseltetem, de önéltemet az ő oltalmazásától vagy szövetségétől föltételezve látni nem akarom. *Franciaország e perczben egy második 18-iki brumairet él. Franciaország a dictaturának küszöbén áll, meglehet, hogy ebből a világ egy más Washingtonját, de az is meglehet, hogy egy más Napoleont látand,* de annyi mindenesetre igaz, hogy tanuság nekünk Franciaország arra, mikép nem minden láz a szabadság érdekében történik, és hogy egy nemzet, midőn a szabadság kivására törekedik, legkönnyebben jut a szolgaság jármába azáltal, ha túlhág a korlátokon (zajos taps és tetszés).

Szomorú esemény oly nemzet körében mint Franciaország, hogy Párisban polgárok keze által 15,000 polgárnak vére ömlött, illyentől Isten őrizzen! Egyébiránt akármint alakuljanak is a franciaországi viszonyok, legyen azon férfiból, kit az isteni gondviselés most ezen nagy dicső nemzetnek élére

állított, egy második Washington, ki el tudja magától vetni a koronát, vagy egy második Napoleon, ki a népek szabadságán emelte fel dicsőségének templomát, annyi bizonyos, hogy Franciaország messze van a franczia sympathiákra támaszkodhatni. Lengyelország is csak sympathiára támaszkodott; a sympathia megvolt, de Lengyelország nincs többé. (Tetzés.)

A harmadik a német birodalom. Uraim! kimondom, mikép érzem annak természetes igazságát, hogy a magyar nemzet hivatva van a szabad német nemzettel és a német nemzet hivatva van a szabad magyar nemzettel szoros barátságos viszonyban élni és együtt állani őrt a nyugati civilisatio fölött. Ezen szempontból fogtuk fel a dolgot, midőn teendőink elsője közé számítottuk, hogy a mint Németország az egység felé a frankfurti gyűlés összehívása által lépést tett, azon érdemes honfiakat, kik közül egyet (az elnökre mutatva) most a tisztelt ház ezen polczra emelt, Frankfurtba küldöttük, hol ők a magyar nemzet iránt tartozó s e nemzet által is megérdemlett tekintettel fogadtattak ugyan, de minthogy épen a frankfurti gyűlés az alakulás vajudásaiban volt, minthogy még nem jött ki a test a formából, melylyel eredménynyel lehetett volna vinni az érintkezést, ez csak a Reichsverweser megválasztása után az általa kinevezett miniszteriummal történhetik meg, egyik küldöttünk visszatért, a másik most is ott van, hogy azon perczben, melyben Németországon lesz kívül érintkezni, azonnal hivatalos érintkezésbe bocsátkozzék, szorosabb összefűzése iránt azon barátságunk, melyet köztünk és Némethon közt fenállani ohajtunk, de úgy, hogy jogaink-, önállásunk-, nemzeti szabadságunkból senkinek barátságáért és senkinek fenyegetése miatt egy hajszálnyit is engedjünk. (Harsány helyeslés.)

Tehát, mert a veszély nagy, vagyis inkább nagy lehet, ha elhárítására nem készülünk, mert minden szövetségi érintkezések mellett is élni nem fog azon nemzet, mint azon ember sem, kit nem saját életereje tart fenn, hanem csak másoknak gyámolítása. (Tetzés.)

Én, uraim! ezennel egy nagyszerű határozatra hívom fel önöket, (általános feszültség, harsány „halljuk!“ felkiáltással) felhi-

vom önöket ezen határozatra: mondják ki önök azt, hogy azon rendkívüli körülményeket, melyeknél fogva e hongyülés rendkívülieg is összehivatott, méltó tekintetbe vevék, a nemzet el van határozva koronájának, szabadságának, önállásának védelmére a legnagyobb áldozatokat is meghozni, és hogy e tekintetben oly alkut, a mely a nemzetnek önállását s szabadságát legkevésbé is sérthetné, egyáltalában el nem fogad (orélyes közfelkiáltások: „ugy van!“); hanem minden méltányos kívánatokat akárki irányában is örökkén teljesíteni kész, miszerint békét eszközölhessen, ha lehet, vagy visszaverhesse a harczot, ha kell!! felhatalmazza a kormányt arra, hogy a szükséghez képest 200,000 fegyverest állíthasson, vagyis a jelen disponibilis haderőt 200,000-re emelhesse, s ezen első perczben 40,000 embert mindjárt kiállíthasson és a többit a szerint s úgy, mint a szükség fogja kívánni (köz-tetzés). 200,000 embernek kiállítására, fegyverrel ellátása s évi tartása 42 millióba kerül, 40,000 embernek kiállítására pedig 8—10 millióba kerül.

Én, uraim! első fogom e háznak majd a következő napokban terjeszteni, midőn ez indítványom elfogadtatván, részletesen lesz tárgyalandó, finanziaális tervemet, most előre kijelentvén, mikép eszem ágában sincs a nemzettől kívánni, hogy 42 milliónyi adót fizessen; hanem úgy gondolom, hogy annyi adót viseljen, a mennyit elbir a nemzet. S e részben előlegesen is örömmre válik kijelenteni, miként tervem, melyet előterjesztendek, oly adókulcsot foglal magában, mely azon erdélyi adókulcsal combináltatván, mit Mária Terézia ezelőtt egy századdal megállapított, ennél kevesebb.

S ha elfogadtatik s tesz a ház külön intézkedést, hogy a végrehajtás körében sikertelenül ne enyészszék el a nemzet képviselőinek áldozatkészsége, a nemzet meg fogja azt birni nagy terheltetés nélkül s meg fogja menteni az országot. De a mennyiben a hadierő kiállítására, mely a körülmények szerint szükséges leend, a kivetendett adók elegendők nem lennének: felhatalmazást fogok kérni arra, hogy hitel nyitassék a kormány számára azon határig, melyet a képviselők kiszabnak; s azon határig vagy kölcsön, vagy papírpénz kibocsátása, vagy

más finanziaális munkálat által segítsen az ország szükségsein.

Uraim! én abban a vélekedésben vagyok, hogy azon határozattól, melyet a ház most indítványomra hozand, e nemzetnek jövődjöje függ nemcsak, hanem nagy részben függ azon módtól is, mi szerint a ház e határozatot hozni fogja. (Ugy van, igaz!) És ez az egyik ok, uraim! miért nem akartam én e kérdést a válaszfelirat vitatkozásaiba idomitva látni. Azt hiszem, hogy midön egy nemzet minden oldalról fenyegettetik, de ez sejti, érzi a bizalmat, hogy meg tudja, meg akarja, meg fogja magát menteni: akkor a haza megmentésének kérdését soha semmi kérdéstől nem kell felfüggeszteni.

Ha ma mi vagyunk e nemzet miniszterei, holnap mások lehetnek, ez mindegy, a nemzet ezzel a miniszteriummal vagy másokkal, kell hogy megmentsse a hazát; de hogy akár ez a miniszterium, akár a másik megmenthesse: a nemzetnek erőt kell teremtenie. Azért minden balmagyarázat kikerülése végett egyenesen ünnepélyesen kérem, hogy midön azt mondom: adja meg a képviselőház a 200,000 főnyi katonát, s az erre szükséges pénzerőnek előteremtését."

E szavak után elhallgatott a szónok. Kifáradva a hosszú beszéd alatt, pihennie kellett. A teremben síri csend honolt.

Ekkor fölemelkedik Nyári Pál s jobb kezét mintegy esküre fölemelve, ünnepélyes hangon kiáltott föl: „megadjuk!”

Erre az összes képviselő-testület,

mintegy elragadtatva a jelenet nagyszerűségétől, egy szívvvel, egy lélekkel fölállván a padokban, százszorosan ismétlék Nyári után e szavat: „megadjuk, megadjuk!”

Ezután ismét mélységes csend következett. A keblekbe még a lélekzet is visszaszorult. Kossuth szemei a fölséges jelenetre könybe borultak, s kezeit mellén keresztbe téve, így végezte be hatalmas szónoklatát:

„Uraim! mondani akartam még, ne vegyék e kérést a miniszterium részéről olyan-nak, mintha maga iránt bizodalmat akarna szavaztatni. Nem! A hazának megmentését akarta megszavaztatni.

Kérni akartam még önöket, uraim, hogy ha van valahol a hazában sajjó kebel, mely orvoslásra, — ha van kívánság, mely kielégítésre vár: szenvedjen még egy kissé a sajjó kebel s várjon még egy kissé a kívánság; ne függeszszük föl ezektől azt, hogy a hazát megmentsük.

Ezt akartam még kérni, uraim. De önök fölállottak, mint egyetlen férfi, és én, — leborulok e nemzet nagysága előtt! És azt mondom: annyi energiát a kivitelben, mint a mennyi hazafiságot tapasztaltam a megajánlásban, s Magyarországot a poklok kapui sem dönthetik meg."

Elnök kimondá a gyűlés egyhangu határozatát: a kormány felhatalmaztatik a 200,000 fegyveres erőt kiállítani, oly hozzáadással, hogy abból 40,000 ember azonnal kiállittassék.

A magyarok kezdték-e a forradalmat?

Csernovics Péter és a királyi biztosul mellé nevezett Vukovics Sebő, akkor Temes megye alispánja, mindent elkövettek, hogy a szerb kitorést megakadályozzák. De hasztalan. Junius elején Titelben egy szerb csapat jelent meg s megrohanta a fegyvertárat, az

ott lévő fegyvereket és ágyukat hatalmába kerítvén. Egy másik csoport megtámadta Perlászt, egy harmadik Karloviczot.

Mindenféle békeajánlatok sikertelenek voltak. Junius végefelé már 24,000 szerb állt fegyverben, mig el-

lénben a magyar haderő még ekkor 15,000-nél nem volt többre számítható.

A magyar hadsereg 4 dandárra volt osztva a Bechtold főparancsnoksága alatt. Kiss Ernő, Blomberg, Wolnhofer és Éder a dandárokat vezérelték.

Haynau ekkor osztrák parancsnok volt Temesváron, de a magyarok elleni állatias kifakadása miatt onnan eltétetvén, Olaszországba küldetett.

Az első összeütközés Karlovicz alatt történt, hol a magyaroké volt a győzelem, mit Csernovics föl akarván használni, ismét alkudozásba bocsátkozott, de ismét sikertelenül.

A magyarok Versecznél ismét győzelmesek voltak a támadó szerbek ellen, hol Koics és Sztanimirovics lázító vezérek is elfogattak.

A magyaroknak Sz. Tamás ellen történt támadása azonban, — mely a szerbeknek főfészkét képezte, — nem koronáztatott az előbbiekhöz hasonló siker által, mi a szerbeket bátrabbakká tette. Sztratimirovics ugyanis, a temesi bántság összes szerb lakosságát fegyver alá szólítván, mindazon falvakat, melyek a magyar kormánynak engedelmeskedni merészkednének, fölperzseléssel, az egyeseket pedig halállal fenyegette.

Fehértemplom Sztratimirovicsnak e fenyegetés daczára is megtagadta az engedelmisséget, mire a szerbek a várost megrohauták, s a lakosokkal történt elkeseredett harcz után még a csecsemőket is kardra hányták. Már csak későn érkezett Maderspach kis csapata, mely a még harcoló városiakkal egyesülvén, a szerbeket kiszorította.

A szerbek elleni harczban tüntette ki magát először a kassai, ugynevezett vörös sapkás, 9-ik zászlóalj. Kerek szám ezer vitéz gyerekből állt. A mint később az osztrákoknak, úgy rémei voltak itt a ráczoknak.

Megunva ugyanis a hosszas boszantást, szeptember 7-dikén Maderspach vezénylete alatt a Fehértemplom mellett lévő szerb táborra ütöttek, onnan kiverték s Karas vizén keresztülűzték az ellenséget. Így lőn attól megtisztítva a város környéke.

Történtek még több apróbb csatározások, míg végre az ellen főereje, a szent-tamási sánczok felé fordult a magyarok figyelme, hol aug. 19-kén történt az első roham.

A magyarok vitézül harcoltak, de a Bechtold készakaratos hibái miatt nem vergődhetek diadalra. Ezen ember már kezdetben kétesen viselte magát, s később valóban kisült az osztrákokhoz való szítása.

A szerbek pénz-, löpor- és fegyverhez, a camarilla útján jutottak.

Perczel Mór, ki a vezetőket árulónak nevezte az országgyűlésen, a kormány által fölszólíttatott, hogy az árulást okadatolja. Bechtold azonban, mielőtt ez végbemehetett volna, beadta lemondását.

Most Mészáros Lázár maga vette át a hadsereg vezényletét, s Szent-Tamás ellen újra rohamot intéztetett, — de sikertelenül. Valami nagy tehetséget nem mutatott a hadvezetésre s el is vesztette a hadsereg bizalmát.

A szerbek ez utóbbi ostrom alatt hősiiesen viselték magukat. Kár, hogy oly ügy mellett fejték ki vitézségüket.

A camarilla megmutatta foga fehérét.

Miután a szerb és horvát lázadások cs. k. zászlók alatt történtek; s mert Jellasich bán 40,000 főnyi kész sereggel már a határon állt; mert a magyar katonaság külföldről még mind ezideig nem bocsátatott haza, a hazában lévő németek pedig mind ezideig nem engedelmessé váltak a magyar miniszterium rendeleteinek; mert világosan lehetett látni, hogy a szerbeket és horvátokat titkos kéz izgatja és szervezi a magyarok ellen; s mert elvégre is a magyaroknak még királyuk volt, s mégis tökéletesen magukra voltak hagyatva, tudni akarták tehát valahára: hányat ütött az óra Bécsben?

Batthyány és Deák miniszterek föl-küldettek tehát, hogy a királytól mindenek előtt eszközöljék ki az országgyűlés által a katonaállításra megszavazott 42 millió kölcsön szentesítését, — aztán kérdezzék meg tőle, hogy: — mit akar?

Radetzky ur azonban Olaszországban győzött, a mely győzelem Bécsben nagy kényességet okozott. Batthyány és Deák nyolcz napig delelt az osztrák fővárosban, s elvégre is császárlátás nélkül kellett nekik hazaballagui, mert becsukták előttük az ajtót.

Beszéltek ugyan Károly főherczeggel, a ki azt mondta nekik, hogy beszéljenek a bécsi miniszterekkel; aztán beszéltek a bécsi miniszterekkel, hanem a bécsi miniszterek azt mondták, hogy ők nem beszélnek a magyar miniszterekkel, hanem kapták magukat, irtak a királynak egy emlékiratot, melyben őszinte becsületességgel(?) azt tanácsolták V-ik Ferdinánd ő felségének, hogy mindent, a mit a magyaroknak adott, vegyen vissza.

Ő felsége pedig egy levelet irt kedves öcscséhez, István nádorhoz, melyben azon véleményét fejezte ki, hogy az ő miniszteriumának, a németnek: — igaza van.

Szeptember 4-dikén pedig *Kossuth* következő beszédet tartott az országgyűlésen:

„Tisztelt képviselőház! Ne méltóztassanak várni, hogy valamely hosszas, motivált előadást tegyek; csak egyszerűen és röviden kívánok szólni azon hitben, hogy a tisztelt képviselőház előadásom motivumait a körülményekben találandja.

A mult országgyűlés végével a miniszterium átvette a kormányzást, esküt tévén le a hűségre a király és alkotmány iránt és engedelmességre a törvény iránt. A haza felett összetornyosult vészeknek ellenállani a miniszterium ezen helyzetben csak úgy és akkor lett volna teljesen képes, ha mindazon constituált hatalmak, melyeknek kifolyását képezi csak egy miniszterium, annak működését őszintén előmozdítják.

A miniszterium ilyen előmozdításra nem talált.

Ő felsége a király iránt a legtisztább hűséggel viseltetve, hónapokon keresztül csak azért esedeztünk, nem hogy ő felsége rendkívüli erővel támogassa az országot, csak azért esedeztünk előtte, hogy hű magyarjai közti megjelenésével adja meg az új alkotmányból kifolyó új kormányának azon morális támaszt, mely a monarchia eszméjében és a magyar nemzetnek fejedelme iránti pietásában rejlik. Öt hónapon keresztül esedeztünk: és még sem történt meg.

Egy hadsereggel találkoztunk pártütés és zendülés ellenében, a mely pártütés és zendülés a fejedelem nevében mondja magát működni. Mi volt természetesebb, mint hogy ő felségétől kértük, hogy a hadsereg ő felsége által hozassék a hűség tiszta eszméjére vissza, mely nem abban áll, hogy ő felsége nevében a magyar király ellen pártot üssenek, hanem, hogy ő felsége kormányának engedelmeskedjenek.

Ő cs. kir. felsége méltóztatott e részben egy pár manifestumot kibocsátani, hanem őszintén megvallom, nekem erős meggyőződése, hogy az ő felségét legközelebb környező körökből sok történt ezen parancsok sikerének meghiusítására. Sok történt arra nézve, hogy a hadseregben azon szellem foglaljon helyet, hogy ő felségének talán nem is az akarata, mi azon parancsokban foglaltatik.

A bécsi kormány részéről, mely fejedelmünknek egységénél fogva, nem mondom közreműködni azon egy fejedelem, a magyar király koronájának épségben megtartására, tartozott volna, de tartozott volna legalább nehézségeket nem tenni. Ellenkezőt tapasztaltunk. —

Tisztelt képviselőház! Rút, ocsmány játék játszatik velünk. A mivel világnak morális ereje az igazságos ügyet támogatja. Felhivom tehát a házat, a nemzet képviselőinek nevében, készítsen rögtön manifestumot Európához, melyben el legyen mondva a magyar nemzet joga, mérséklettsége, hűsége, minőhöz hasonlót a legközelebbi időkben Európa példája nem mutat, hogy nyíltan álljon Európa előtt, miezerint annyi ármányok által mérsékelt követeléseink és elidegeníthetlen jogaink alapján megdöntöttek bennünket, s bennünk a civilizáció egyik előbástyája és a szabadságnak egyik oszlopa rendítettik meg.

Kivánom, hogy a ház apelláljon Istenre és Európának igazságszeretetére s készítsen egy manifestumot.

A miniszterelnök és igazságügyi miniszter felküldettek a miniszterium határozatából a végett, hogy egyszer már végkép lássuk tisztán, határozottan, hogyan áll ellenünkben a dynasztia, hogyan áll Ausztria? ne mondjunk gyanúsításokat, ne használjunk ellenséges indulatokat, hanem határozott tények álljanak előttünk.

Esedeztünk ő felségének: méltóztatassék a Magyarországon bármi fegyverzetű hadseregnek saját aláírása alatt szétküldendő tábori parancsokban kijelenteni, miképen ő felsége minden katonától, bármi rendű, bármi fegyverzetű legyen is, szorosán megvárja és parancsolja, hogy a míg Magyarországon van, a magyar kormány parancsai szerint a hon minden ellenségei ellen szintazon

hűséggel és vitézséggel szolgáljon, mint a magyar hadseregek most ő felsége trónjának támogatására hiven és bátran szolgálnak.

Másodszor kértük ő felségét, hogy a magyar nemzet, felhívása következtében, az országgyűlés elején elfogadta, sőt a válaszfeliratban is kijelentette, miként a horvátoknak minden méltányos és igazságos kívánatait teljesíteni kész, mert nem lehet, hogy a két nemzet idegen bujtoztatások következtében egymást rontsa és kétségbeesés kapcsát feledje; mivel tehát a horvát kérdést barátságosan kell kiegyenlíteni, küldjön parancsot ő felsége Horvátországba, hogy Magyarországot megtámadni ne merészeljék.

Harmadszor kértük ő felségét, méltóztatassék napot határozni a közelebbi időre, mikor fog ide lejönni, s méltóztatassék hosszabb ittmulatása által azon morális súlyt, mely a királyság eszméjében fekszik, saját trónjának megtartására fordítani, mert azért küzdöttünk, azért vagyunk veszélyben; ha nem vezérelt volna bennünket ezen nézet s a trón iránti hűség azon napokban, mikor az ausztriai háznak semmi támasza nem volt a föld kerekiségén, midőn szétbomlott a csekély, Olaszországban lévő hadsereg, ha mondom, azon hűség nem lett volna bennünk, sok dolgok másképp állának.

De átlengette mindig a hűség ezen nemzetet, s ezért megkívánhatja, hogy ő felsége nyujtson segédkezet trónjának megtartására, ha azt meg akarja tartani. Azért kértük ő felségét, méltóztatassék lejönni. (Közbeszólás: követeljük.)

Esedezem alássan, méltóztatassék egy kis türelemmel lenni. Kértük ő felségét, méltóztatassék lejönni, s a hazának tudtára adni s kinyilatkoztatni, hogy a végett jön le, miszerint a törvények főtartásában, az alkotmány főtartásában s jogaink megőrzésében, mely nemzeti jogaink megőrzésében, mely nemzeti jogaink trónusának existenciájával kapcsolatban vannak, hosszab ittmulatása által közre kíván dolgozni; egyszersmind felküldtük a hadügyi és pénzügyi törvényeket szentesítés végett.

Kérem a házat: addig ne tegyünk semmit, míg a siker reménye el nem érkezik; de már 8 napja, hogy fennvannak társaink, s most is, hogy mennek a dolgok?! Mintha

a halasztás mérlegén nem feküdnek egyrésztől nemzetek sorsa, s másrésztől nem feküdnek koronánk existenciája.

Kérem a házat, méltóztassanak egy küldöttséget küldeni ő felségéhez; jöjjünk tisztába dolgainkkal; de nem a végett menjen a küldöttség, hogy ott heteket mulasztson, hanem nyisson magának utat a fejedelem trónjához, mondja meg, hogy a haza veszélyben van s veszélyben a trón, tehát akarja-e ő felsége megtenni azt, mi a nemzetnek megtartására szükséges?

Nem várhatunk napokat s heteket, miután hónapokon át az intrigák minket veszélybe döntöttek; gyors határozatokat akarunk; dőljön az jobbra vagy balra, hogy számot vehessünk magunkkal, mivel tartozunk a hazának.

Ne mulasson ott ezen küldöttség 24 órát; tudni fogjuk, ha nem fogadtatik el, mit akarnak Bécsben. Kérem a házat, méltóztassanak ezt megtenni s a miniszterium részéről most kísérleten lévő utolsó lépést, mert természetesen utolsó lépés a törvényhozás részéről, támogatni s a nemzet erejével sikerre vagy valóságra vezetni.

Végre, mert a világon lelkemnek semmi sem fáj annyira, mint ha az ármánynak azon diadalát látom, hogy nemzetek, melyek nem ismerhetnek nagyobb kincset a szabadságnál, ármányok következtében a szabadság szent neve alatt egymás ellen vérontásra izgattatnak, kérem a házat: méltóztassék egy kis bizottmányt nevezni, mely a miniszteriummal értekezvén a horvát ügyek iránt, mely elő fogja terjeszteni mindazon hosszadalmas adatokat, melyek kezénél vannak, e dologban terjeszsen elő a háznak javaslatot."

Kossuth ezen indítványa elfogadtatván, határozattá lön, hogy Európához s a nemzethez egy bizottmány manifestumot készítsen. Továbbá Bécsbe követség küldessék, fölkérni a királyt, hogy jöjjön le Budára, hű magyarjai

közé; a horvát-ügy kiegyenlítése ügyében pedig neveztessek ki egy bizottmány.

A bécsi követség, mely 100 tagból állott, még az nap megválasztatott. Elnöke Pázmány volt.

A követség másnap Bécsbe indult. És így a nemzetgyűlés megtette az utolsó lépést, mely által nemzetünket a háboru vészzeitől s a királyi trón fényét a népelnyomás legbélyegzőbb foltjától megóvja.

Tudván pedig *Kossuth*, hogy e fölshozólalás szükséges volt ugyan, de hogy a bécsi kormányra való nézve alig lesz valami hathatós sikere, minden erejét arra fordítá, hogy a legszükségesebbet, vagyis a pénzügyet hozza rendbe.

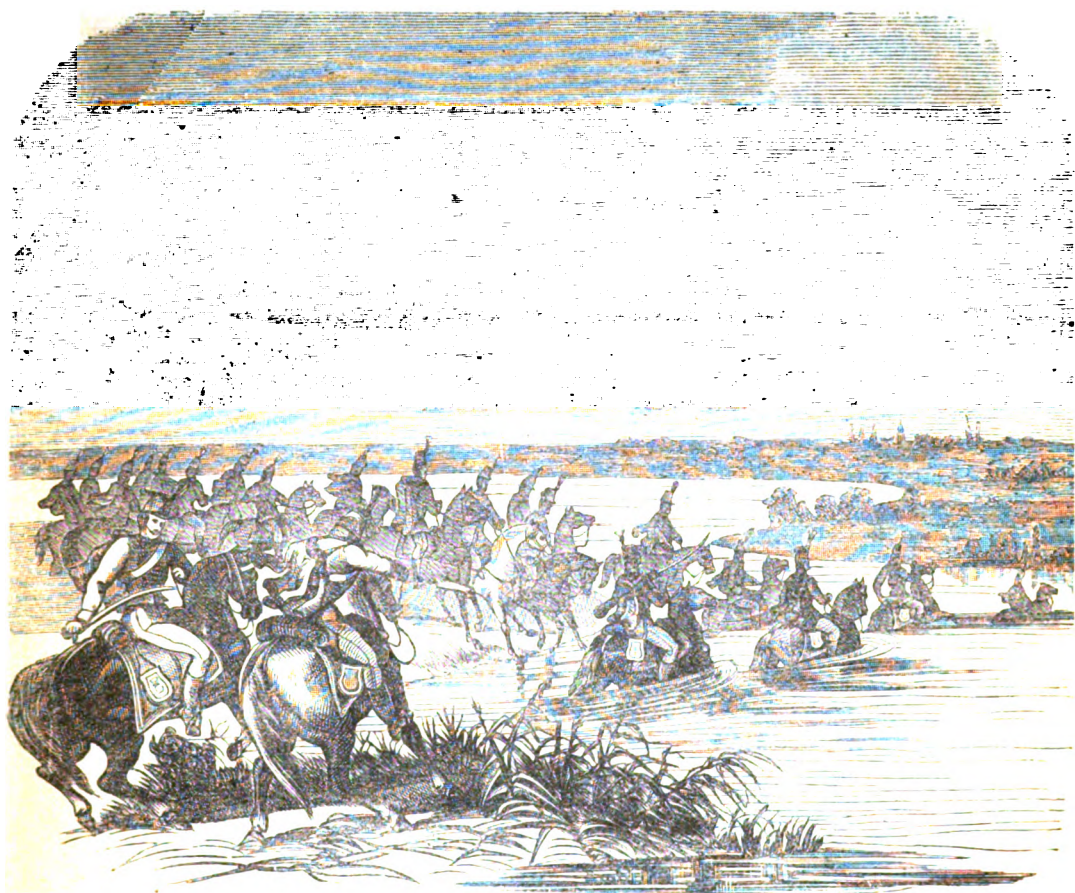
Ugyanis a 42 millió forintnyi hitelt illető törvényczikk szentesítéséhez nem lévén már remény: Kossuth mielőbb új pénzjegyek kiadásáról gondoskodott. Augusztus 5-dike óta forgalomban volt ugyan már, öt millió ezüstpénz alapján, 12 $\frac{1}{2}$ millió pengő forint értékű egy és két forintos magyar pénzjegy; azonban a szükségek födözéséhez mindez kevés lévén, szeptember 6 án forgalomba hozattak az ugynevezett „5 forintos Kossuth-bankók“; s elrendeltetett, hogy ezen pénzjegyek minden közpénztárban, akár adó, akár más, bármely befizetéseküél, névszerint teljes értékükben, 5 ezüst forint gyanánt elfogadtassanak. Hogy pedig elfogadásukra nézve a magánosoknak semmi aggodalma ne legyen, értékök a magyar álladalom összes javaival biztosított.

A magyar hazaszeretet.

Mig benn a hazában erélyesen folyt a toborzás, s zászlóalj zászlóalj után keletkezett, addig a mi, külföldön katonai fegyelem által lekötött véreink szívében is föllobbant a hazaszeretet lángja.

haza, sóhajta egy; és százan értették meg e sóhajtást, mert hiszen valamenyny szivben csak egy fájdalom égett most: a távollét, — s egy vágy: a hazajutás.

Ott voltak ők, a vitézek, a derék

Átkelés a Dnieszteren.

Akárhogy tiltották, fogták föl, s titkolták is a cseh és olasz földön lévő magyar katonaság előtt a Magyarországból jövő híreket, megtudták azok a szellőtől, a felhőtől, és a madártól is.

Veszélyben van a kedves, a drága

fiuk! Alattuk tomboló paripa, kezökben karabély, oldalukon szablya, és a hazának katonára volt szüksége.

Meddig lehet ezt tudni, és haza nem menni a magyarnak! Se tenger, se messzeség nincs többé az előtt, kit

a hazaszeretet szárnya fölragad, viszi, viszi őt az égő pásztortűz, fénylő csillag irányába!

A Würtemberg-huszárok voltak a legelső, kik szembeszállva a tilalommal, a vésszel, messzeséggel, sötétséggel, tüzzel és vízzel, megindultak magyar hazájok felé. Átusztrálták a Dniesztert, 12 mértföldnyi utat tettek 21 óra alatt, s az őrangyal el hagyá velük éretni a magyar földet.

Aztán követte őket a többi lelkes magyar fiu.

Sréter kapitány és Desewffy hadnagy Csehország közepéből indult ki, utjok ezer veszély- és ezer küzdelemmel járt, hanem azért hazajöttek vitéz csapatjokkal, s ott küzdöttek az első közt!

Mindig, valahányszor ez önfeláldozó hősi tettekre visszagondolunk, karunk önkénytelenül ölelésre tárul, hogy megöleljük azt a földet, mely ily fiukat terem, s hogy megöleljük azokat, kik hazajöttek ezt a földet védelmezni!

„Él magyar, áll Buda még!

Jellasich bán megtiszteltetik, a magyar küldöttség pedig — nem.

Miután Batthyány és Deák még mindig Bécsben ették a kenyeret, ott lepte őket a másik küldöttség is. Hanem egyszer csak Batthyány egy levelet kap, melyben ő fölsége V-ik Ferdinánd azt írja, hogy a miniszter, a horvát és magyar bonyodalmak elintézése ügyében, magát az osztrák miniszterium utján, a magyar kormányhoz bocsátott memorandumhoz tartsa.

Ez a memorandum pedig nagyon furcsa dolgokat beszélt. Mindenek előtt azt mondta: hogy ő fölsége V-ik Ferdinánd nem kért engedelmet arra, a mit a magyarokkal cselekedett, s mert engedelmet nem kért, azt nem is volt szabad cselekednie.

Magyarország függetlensége az 1790. 10. t. cikk értelmében nem biztosít Magyarországnak egy külön kormányt. Ha külön kormányt akar, nem elég ahhoz ő és a király, hanem ahhoz még több német is kell, t. i. az örökös tartományok németje, mert azt is érdekli a dolog. Hát csak tessék visszaadni a hadügyet és pénzügyet.

Ha a küldöttség ezzel a hírrel jön vissza Magyarországra, ugyan szép fogadtatásnak örvendhet. Föltette tehát magában, hogy bármibe kerüljön is, beszélni fog a királylyal. Hanem Eszterházy Pál, ki kényelmetlennek kezdte találni a dolgot, miniszterségeről leköszönt.

A küldöttségnek végre, sok csütlésbotlás után megígértetett, hogy déli 12 órakor megmutatják neki a királyt. Déli 12 órakor tehát az előre ment, de visszatért Batthyány jelentette a küldöttségnek, hogy ma nem fogja meglátni a királyt.

Ez alkalommal elkérték a küldöttségtől azt a beszédet, melyet a küldöttség szónoka a királynak elmondandó léssen.

A küldöttséghez nemsokára az az üzenet érkezik: hogy mert a beszédben királyt sértő dolgok fordulnak elő, a király nem akarja a küldöttséget látni.

Per amorem Dei! erre a küldöttség aztán szépen megijedhetett. Megtették azonban neki, hogy ha az illető helyeket

módosítják, megláthatják a királyt. Mire a küldöttség, hogy végre valahára királyt láthasson, a módosításba beleegyezett. A helyeket a camarilla volt kijelölendő.

Mikor ez megtörtént, az audientia másnap délre határozott meg.

Másnap délben egyszer csak itt jön a küldöttségnek néhány tagja, roppant falragaszokat cipel, mely alá a Ferdinánd királyi neve van írva.

A falragasz tartalma következő:

„Kedves báró Jellasic! Azon dynasztiámhozi és az összes monarchia érdekeihez hűség és ragaszkodás kétségtelen bizonyítékai, melyeket ön Horvátország bánjává lett kineveztetése óta ismételve tanusított, valamint azon készség, melylyel ön a magyar miniszteriummal kölcsönös értekezésnél fogva kibocsátott rendeleteimnek engedelmeskedni igyekezett, azon meggyőződésre hoztak engem, hogy önnek soha szándokában nem lehetett, legmagasb parancsimnak ellenezegülni, vagy azon kötelék felbontására működni, mely Magyarország társországait századok óta magyar koronához csatolja, s melynek tovább is a közös jólét szilárdabbításául és elősegítéséül szolgálnia kell.

Ugyanazért atyai szívemnek különös megnyugtatóra szolgál, hogy eltérhetek azon nyilatkozatomtól, melynek f. é. június 10-ki manifestumom által az ön ellen megindítandó vizsgálat és önnek a báni méltóságtól és minden katonai hivatalaitól lett ideiglenes felmentését, illetőleg álvadás alapján kimondására rábirattam, melyek önnek tettleg kimutatott hű engedelmességében — a legteljesebb czáfolatot találják.

Midőn e tekintetben az illető rendelet a főherczeg Magyarország nádorához, unokaöcsémhez leküldöm, jövőre is elvárom önnek köteleességérzetétől és loyalis gondolkozásától, hogy azon helyzetben, melyre önt bizalmam emelte, mindig csak az összes monarchia javára, Magyarország koronája épességének fõntartására, és a magyar társországok viszonyainak sikeres megoldására fog töre-

kedni. Schönbrunn, 1848. szeptember 4-kén. — Ferdinánd, m. k.“

A küldöttség tagjai nem tudták, mit gondoljanak. Látogatás előtt ennyi apertoriumnak elég volt.

Ily előzményekkel kellőképen ellátva indult a küldöttség Schönbrunn felé. Elkeseredett szívük azonban mindezekért kárpótlást találhatott volna, mert a király magyar dolmányban, a királyné pedig fehér ruhában, piros szalaggal s zöld levelekkel czifrázottan várta őket.

A küldöttség a terembe vezetett, s végre ott találta magát ő fõlsége V-ik Ferdinánd előtt.

A küldöttség szónoka Pázmándy Dénes, egész lényében áthatottan, leverten, de ünnepélyes hangon kezd meg szónoklatát:

„Felséges ur! Az Erdélylyel egybeolvadt Magyarhon nevében jövünk felséged elébe, mely a felséges uralkodóház iránt századokon át tanusított tántorithatlan hűségének érzetében méltán megkívánja, hogy az ország jogainak sértetlen megtartásában koronázott királya által támogattassék.

Ferdinánd volt Felséged uralkodóházából az első, kinek Magyarország s Leopold, kinek Erdély önkénytelen, szabad akaratából tette fejére királyi szent koronáját (és ezáltal bizonyos feltételek alatt átadta az alkotmányos ország feletti uralmat). De ezen feltételek felséged elődei által több mint három századon át nem teljesítettek.*)

Magyarország nem fegyverrel meghódított tartomány, hanem egy oly szabad ország, mely alkotmányos szabadságát, önállását s függetlenségét felséged koronázásai csaküvel biztosítja s megpecsételi. Azon törvények által, melyeket felséged f. évi ápril hó 11-én legfelsőbb királyi jóváhagyásával szentesített, (csak azon feltételek teljesítettek, melyek I. Ferdinánd koronázásától kezdve, minden királyok által számtalanszor meg-

*) A zárjel közé foglalt mondatok a camarilla által sértőknek ítelt s így kihagyott vagy módosított helyeket tartalmazzák.

ígértettek), a nemzetnek régtől fogva hön táplált kívánatai teljesítették. És ezen a nemzet megnyugodva, régi hűséggel s a szabadság kölcsönözte kettőztetett erővel készen állott, a több oldalról fenyegető veszélyeknek közepette, felséged trónjának fentartására.

Most Magyarország több részein párt-

vérzik, s a csatatéren diadalbabérokat arat addig, míg ugyanazon sereg másik része (Magyarországban néhány idegen érzelmű tisztektől) arra izgattatott, hogy az ország törvényes kormányának az engedelmességet felmondja.

(A bécsi kormánynak a magyar kormányhoz küldött hivatalos közleményeiből immár

Pázmány Dénes.

ütés van, melynek vezérei folytonosan és nyíltan azt állítják, hogy az uralkodóház érdekében s felséged nevében ütöttek pártot és zendültek föl a magyar nemzetnek felséged által ismételve, törvényileg biztosított szabadsága s önállása ellen.

A magyar hadsereg egyik része az ausztriai monarchia érdekében Olaszországban

tisztán áll, hogy) Azon pártütésnek, mely Magyarország alvidékein a békés falvakat porrá égeti, ártatlan asszonyokat s gyermekeket a barbár népek szokásait túlhaladó kínzással végez ki, mint szinte azon pártütésnek is, mely Magyarországot Horvátországból ellenséges beütéssel fenyegeti; sőt már Fiumét, a magyar kikötőt, és a

szlavoniai megyéket minden legkisebb ok nélkül el is foglalta, — mozgató rugója nem más, mint (felséged legközelebbi köréből kiinduló) azon reactionalis törekvés, mely magának czélul tűzte ki, Magyarország törvényes önállását és a nép szabadságát megsemmisíteni, s a felséged dicsóult ősei s magának felséged koronázási esküje következtében szentesített törvényeket (széttépve, Magyarország kormányzatát az ausztriai kormánynak kezébe vetni és ezáltal Magyarországot, mint fegyverrel meghódított gyarmatot, az osztrák birodalomba beolvasztani. A reactionak ezen törekvései vészbe döntik a mindig hűnek maradt magyar nemzetet; de okvetlen vészbe fogják dönteni felséged trónját is) széttépni.

A magyar törvényhozás felséged felszólítására a haza védelme végett már két hónappal ezelőtt összegyűlt. És most (joggal követeli) kívánja e nemzet, hogy felséged a törvényhozást nagy munkájában, királyi méltóságának súlyával, támogassa azon törekvésben, mely a haza megmentésére lévén irányozva, felséged királyi trónjának épségben tartásával ugyanazonos.

Ennek következtében a magyar nemzet nevében kérjük felségedet:

„Méltóztassék sikeresen rendelkezni, hogy az ellenség előtt jelenleg nem álló magyar hadseregek Magyarországra rögtön bevonuljanak, s a miniszterium rendelkezése szerint honvédelmi kötelességeiket vitézül és hiven teljesítsék.

Parancsolja meg folséged, királyi kegyelme elvesztésének s a törvényes büntetésnek sulya alatt, hogy mindennemű hadsereg, mely Magyarorszában van, a magyar törvény fentartásának és az ország védelmének kötelességét a pártütők ellen, — bárkinek nevét és zászlóját bitorolják is azok, — pontosan teljesítse.

A magyar nemzetnek elhatározott szándéka, közte s a horvát nemzet között fenforgó nemzetiegi s beligazgatási kérdéseket még a jelen országgyűlésen, az egyenlőség, testvériség, szabadság és közös alkotmányosság alapján megoldani és kiegyenlíteni.

Horvátország jelenleg katonai zsarnokság alatt van és ezáltal polgárai megakadá-

lyoztatnak törvényes kívánataiknak a magyar törvényhozás elébe juttatásában.

Tegeyen azért folséged sikeres rendelkezést, hogy a horvát nemzet ezen zsarnokság alól felszabadítva, szabadon nyilatkozhassék. A pártütőleg elfoglalt szlavoniai megyék és Fiume pedig azonnal visszaadassanak.

A magyar nemzet nem kételkedik, (hogy felséged körében egy összeesküvés létezik, mely felséged minden népeinek ifju szabadságát, és magának felségednek őseitől öröklött trónját kockáztatva, czélul reactionalis törekvéseiben nyomoru önhasznát tűzte ki. Méltóztassék ezeket felséged királyi magas köréből eltávolítani és a büntetendőket megbüntetni) hogy létezik egy reactio, mely czélul csak önhasznát tűzte ki, és hogy ezt felséged nemcsak eltávolítani, de a büntetendőket megbüntetni is fogja.

Kívánja a magyar nemzet, méltóztassék felségednek a Magyarország gyűlése által már felterjesztett törvényeket királyi jóváhagyásával szentesíteni és a nemzet körébe, Budapestre azonnal lejönni, a törvényhozásnak és alkotmányos kormánynak működéseit királyi jelenlétével ön magas személyében gyámolítani és vezélni.

Felséges ur! A magyar nemzet életének jelen perczei annyira fontosak, hogy (a hű nemzet ígéretek és halogatások voszélyének magát ki nem toheti) a hű nemzetre a halogatások jelenleg legkárosabban hathatnak.

Alattvalói hűséggel kérjük azért felségedet, hogy kívánatainkat teljesíteni, különösen pedig Magyarorszában haladék nélkül megjelenni annál inkább méltóztassék, minél bizonyosabb az, hogy ezen kérésünk teljesítése nélkül (Felségednek hű nemzetében) a bizodalom (szont kapcsa) megingattatván: a törvényes eszközök sikeres használatában elszibbasztott magyar miniszterium a belbékét és rendet helyre nem állithatja (és a nemzet oly térre szorittatnék, melyet magának nem választott; de melyet, elhagyatva fejedelme által, önfentartása kötelességének érzetéből követni lesz kénytelen).

Felségednek gyors elhatározásától függ, ezen megmérhetlen veszélynek elhárítása. Járuljon felséged királyi hatalmának mérlegbevetésével a haza megmentéséhez és a magyar nemzet tántorithatatlan hűséggel fogja támogatni felséged trónját.“

A király, míg Pázmándy beszélt, egy papiros szeletet szorongatott markában, melyet most folgöngyölgetett, és arról leolvasta a camarilla által irt választ, mely így hangzott:

„Nehezen esik szívemnek, hogy az országos választmány által kifejezett nemzeti kívánságnak lejövetelem iránt, *elgyengült egészségi állapotom miatt* eleget nem tehetek.

Ismétem, hogy eltökéllett akaratom: magyar koronám birodalmának törvényeit, integritását és jogait, királyi hitem szerint fentartani.

A mi a többi, önök által érintett pontokat illeti, ezek részint már a nemzet kívánaljai szerint elintéztettek, részint a legrövidebb idő alatt, a miniszterium útján, nyilvánítani fogom irántok szándékomat.“

A küldöttség, egyet kivéve, annyit tudott most, mint tudott azelőtt; az az egy kivétel pedig az volt: hogy a királyt sohase látta egészségesebbnek, mint most.

A camarilla terve végre sikerült. A horvátok és szerbek fel voltak lázítva. Károly Albert olasz király legyőzve. Az oláhok készek a kitörésre. Ezek támogatására a készületlen Magyarországra hozhatták a győztes seregeket, s így nagyon természetesen azt gondolhatták, hogy most már lehet tenni ezzel a körülfogott nemzettel mindent.

Csakhogy kettőt elfelejtettek. Azt: hogy ez a nemzet magyar! s azt: hogy a magyar nemzet élén egy *Kossuth* áll!

Egy portán sok ur.

A mint Pesten megtudták, hogy Jellasic a kedves, büntetés helyett a legnagyobb királyi kegyelemben, s báni méltóságának megerősítésében részesült, kezdték elhinni: hogy a király nem egyedül ur a háznál.

Hogy egy király, azon törvények ellen, melyeket saját királyi szavával szentesített, ily vérlázító botrányt kövessen el, — azt nem is lehetett hinni. Jellasicot a magyar felelős miniszterium megkérdezése és ellenjegyzése nélkül se bánná nevezni, se báni méltóságában meghagyni nem lehetett.

„Ezt nem a király tette! Ezt a camarilla tette!“ — Lett az általános hiedelem.

A cultusminiszter rögtön kérdést tett a nádornál: megjött-e hozzá hivatalosan ez a kinevezés?

A nádor azt felelte: Nem jött! Tehát csakugyan a camarilla!

Ez bár keserű vigasztalás volt, de mégis vigasztalás volt annyira, hogy ama kibocsátvány törvénytelen, s a nemzet még nincs egészen király nélkül. Csakhogy az izgatottság e perczekben megérkezett Batthyány és Deák Bécsből, kik azt a hirt hozták, hogy Ferencz Károly főherczeg ur biztosító szavai szerint a kiáltvány csakugyan a királytól jött.

Egy óra mulva a vöröstollasok serege jelent meg az utcán, s harsány fölkiáltások hangoztatták: Éljen *Kossuth* Lajos mint dictátor!

Ha a király így beszél, vagyis így beszéltetnek vele, hát mit is lehet mást tenni.

Ezalatt pedig a Batthyány szállásán a miniszterium azt határozta el, hogy lemond. I.e is mondott, és lemondását beadta a nádornak. De hogy mégis magva maradjon, a *Kossuth* in-

dítványára Szemere Bertalan megmaradt.

Közeledni kezdett azon pillanat, melyben a népokán magát elhagyatva látja, és kitör.

Várták azonban, hogy mit fog csinálni a másnap összegyülemő országgyülemés?

mélyéből fölharsogó „éljen“-viharba tört ki.

Csakis ez egy ember erélyétől várt, s várhatott az ország.

Az elnök, Pázmány, két levelet olvasott föl. Egyik a nádortól, másik Teleki Ádám drávamelléki parancsnoktól jött.

Útezei népesoportok.

Nagy volt az izgatottság. Pest utcáin elkeseredett arcokról sötélett le a nép méltóságos haragja.

Az országgyülemés másnap este hét órakor nyílt meg, s midőn a terem minden zugát betöltő közönség meghallotta, hogy itt jön *Kossuth*, szive

A nádor leveléből most legelőször tűnt ki, hogy bármily derék ember akarna is lenni, de csak hiába, ő is az atyafisághoz tartozik. Mintegy örömmel ragadta meg a lemondás hírét, s rögtön készen volt a kormány gyeploit kezébe venni.

Igy aztán majd csak könnyen boldogulhatott volna a camarilla, mely hihetleg végkép beharangozott volna a magyar miniszteriumnak.

A nádor által irt levél tartalma így hangzott:

„Miután a miniszterium hivataláról leköszönt, a főherceg, — mint nádor, a törvények értelmében, addig is, míg a leendő miniszterelnököt ő felségének megerősítés végett fölterjesztendi, a kormány gyeplőt kezébe veszi.“

Hahó! — gondolták magukban a képviselők, — csak hogy nem oda Buda!

Föl is állt *Kossuth* Lajos és kijelentette, hogy ezen nyilatkozat hasonlít a bitorláshoz, mert miniszteri ellenjegyzés nélkül parancsolni, senkinek sincs joga Magyarországon. S ha már így áll a dolog, akkor ime: „én, ki lemondtam hivatalomról“, — e szavaknál egy széket a miniszteri asztal mellé tett, — „e széket ide teszem és reá ülök, azon hatalomnál fogva, melyet nem egyéniségem gyengesége, hanem melyet nekem a törvény nyújt, akarom látni azon embert, ki tagadni merje, hogy itt azon körben, melyet a törvény a pénzügyminiszterre ruházott, én parancsolok.“

Dörgő éljen-fölkiáltások. „*Éljen Kossuth Lajos dictátor!*“

„Ha — ugymond — ő felségének elgyengült egészségét a camarilla fölhasználva oda viszi, hogy a halogatás miatt a kormányzás gépezete fennakadjon, s e nemzet ne védhesse magát a pártütők ellen: ezt a nemzet képviselői nem tűrhetik.

Én tehát két indítványt vagyok bátor a háznak tenni. — E napokban egy rendeletet bocsátottam közre, mely rendelet által tudtul adom, hogy az öt forintos bankjegyek a törvényhozó test határozata nyomán kibocsátatnak. Kérem a házat, hozzon határozatot, mely ezen rendeletemet helyesli, helyben hagyja s a törvényhozó test részéről is megerősíti.“

A képviselők erre mindnyájan felállnak s a ház elnöke kimondja a végzést.

Kossuth folytatja beszédét.

„Továbbá — ugymond — az ország védelmére nézve addig is, míg a katonai állítási törvény ő felsége által szentesítettnek, kérem a házat, hatalmazza fel a kormányt, hogy a megkívántató seregmenynységet toborzás útján állíthassa ki; továbbá kérem a házat, határozza el, hogy a kiállítandó sereg kirekesztőleg a honvédszászlóaljok szaporítására fordítandó; határozza el, hogy az alakítandó zászlóaljok nemzeti lábon fognak felállíttatni; határozza el, hogy a rendes katonaságból az új zászlóaljokba átlépés mind a tiszteknek, mind a közvitézeknek megengedtetik.“

Mindezekre, éppen a Teleki Ádámtól érkezett levél után, — melyben azt jelenti, hogy Jellasich 20,000 emberrel minden pillanatban betörni készül, — elkerülhetlen szükség volt.

Továbbá indítványozá *Kossuth*: hogy a nádorhoz azonnal küldöttség menesztessék, mely annak a ház határozatát tudtul adja, s azt is kijelenti, hogy leiratát a ház törvénytelennek tekinti.

A küldöttség Almássy Pál alelnök vezérlete alatt a nádorhoz indult.

Ezalatt Szemere indokolta le nem mondását, és Batthyány lemondását, azzal végezvén be beszédét, hogy

„Tehát én is azt mondom, hogy egy nem-felelős helytartói kormányzás és interregnum nem lehet, minden perczen felelős ember kell; hanem elégségesnek tartom, ha csak egy emberre bízatik a felelősség.

A közbizalom már nyilatkozott; bizzunk meg *Kossuth* Lajosban. (Éljen.)

Kossuth Lajos fogja tehát vinni az ügyet; a loyáliság meg lesz mentve, s a dolgok bizonyos elhatározott irányban fognak menni; mert a veszély perceiben minden irány jobb, mint az iránytalanság.“

Kossuth dörgő éljenektől kísértetve lépett a szószerkekre, s szavait így végzé:

„Mint szabad, becsületes ember, azt mondom: a mely pontra engem a veszély perczében a haza parancsolni fog, én azon megfogok állni.“

Visszaérkezett aztán a nádorhoz menesztett küldöttség is, meghozván a nádornak a fölötti roppant sajnálkozását, hogy leirata törvénytelennek tekintetett. Ő nem rendeletet, se nem leiratot, csupán egyszerű tudósítást küldött.

Ezen nyilatkozat némileg megnyugtatót az országgyűlést. A mely nyilatkozat ugyan lehetett őszinte is, nem is.

A nádor azonban nem szünt meg oda hatni, hogy *Batthyány*val lemondását vétesse vissza, mert még azon gondolattól is rettegett, hogy a kormány gyepöljét *Kossuth* találná kezébe venni.

Batthyány végre engedett, s kijelenté, hogy kész egy újabb miniszterium alakítására, de csak úgy, ha ez a ház helyeslésével találkozik, s ő felsége rendre utasítva *Jellasic*hot, megtöltja neki, hogy Magyarországot ne merészelje megtámadni.

A nádor fölterjesztésére azonban a camarilla azt válaszoltatta ő fölségével, V-ik Ferdinánddal, hogy a miniszterium lemondását elfogadja ugyan, hanem *Jellasic*hot majd csak akkor parancsolja vissza, ha meglátja, kiket akar *Batthyány* új miniszterekül kineveztetni.

Ennél különb választ várni nem is lehetett.

*Jellasic*h nem késett soká, hanem 40,000 horvátjával átkelt a Dráva partján. Kijelentette: hogy ő a király nevében, a magyar fejtelkenkedőket és

kormányát jön megfékezni, s e szerint a ki ellene harczol, az a király ellen harczol, és lázadónak fog tekintetni.

*Mig Jellasic*h ezt proclamálta, addig a camarilla más uton igyekezett a *Jellasic*h malmára vizet hajtani. Azt hiresztelteté ugyanis, hogy Pesten forradalom ütött ki, az emberek egymást konczolják, a lakosság nagy része menekül a fővárosból, s hogy a ki a király által a rend helyreállítására kiküldetett, az *Jellasic*h bán ur.

Ez nagy bizonytalanságba hozta azon csekély fegyveres erőt is, mely a horvátok föltartóztatására őszpontosított, s midőn az egyik hadtest vezére, *Ottinger*, *Jellasic*hhoz átment, a magukra hagyatott katonák épen nem tudták, hogy mitévők legyenek.

Ehhez járult még, hogy az *Ottinger* helyét elfoglaló *Teleki Ádám* kijelentette: hogy ő *Jellasic*h ellen harczolni nem fog. Seregét vissza is vonta *Keszthely*ig, s nyilatkozatához még azt is hozzátette, hogy *Batthyány*t nem ismeri el törvényes miniszterelnöknek, sőt ha megharagítják, *Jellasic*hhoz seregestül át fog menni. Már hogy aztán követte volna-e a sereg, vagy nem? az más kérdés.

Mindez az országgyűlésnek *Csányi királyi biztos* által tudomására jutván, a nádor rögtön fölszólitattott, hogy vegye át a sereg vezérletét, mint azt a törvények követelhetik is.

A nádor e tisztét illetőleg így szólt *Kossuth* Lajos:

„Már az igaz, uraim! mondá *Kossuth*, hogy a históriában csakugyan nincs példa arra, miként egy nemzet úgy a dynastia rézéről, mint saját magában annyi ellenség-gel találkoznék, mint a szegény magyar! Ki hitte volna, hogy még a *Teleki*-név sem lehet szenny nélkül!

Mi a nádort illeti, azon vélekedésben vagyok, hogy mint ország nádorának vannak eskü szerinti köteleiségei, melyeket teljesíteni kell . . .

A nádornak Jellasich eljárására nézve az udvartól vagy van valamely értesítése, vagy nincs; ha nincs, akkor neki nádori tiszte szerint — melynek lemondásáról a veszély perczekben beszélni nem szabad — természetesen teljesítenie kell azt, mi azon magas méltósághoz kötve van.

Ha ellenben valamely értesítése volna az udvartól, akkor is vélekedésem szerint kétségtelenül választania kellene: vagy születési állása, vagy esküvel megerősített köteleessége között.

Én felteszem róla, hogy azt fogja választani, mit a becület, a letett eskü, mit a haza iránti köteleesség parancsol.

Ő fensége, ki a fejedelem iránti törvényes kormány élén áll, emlékezzék meg a históriából, hogy ezen állásnak magának is nagy hatása van, s ha ő fensége ott, a táborban, kellőleg felhasználja állását, nem kételkedem, hogy sok ember ne fogna akadni, ha Ausztriának egy örökös főhercege Jellasich táborába csak egy sétabottal menne is ki, — kétszer meg ne fontolná, hogy oly tábor ellen indul fegyveres kézzel, melynek élén a császárnak s királynak öcscse, királyi helytartója s a királyi családnak egyik tagja áll.“

A nádor válasza pedig így hangzott:

„Ő ismeri — ugymond válaszában — nádori köteleességeit, s azokat, mint hazafi, be fogja tölteni; a táborba szives készséggel elmenend; s visszaemlékezvén azon kapocsra, mely őt a nemzethez atyja után is köti, ha mindenki meg fogná is csalni a hazát: ő halála után is úgy akar állni annak emlékezetében, mint oly egyén, kiről senki se mondhatta, hogy megcsalta hazáját.“

A nádor másnap meg is indult a táborba. Mőga tábornok adatott mellé katonai tanácsadóul.

Erre *Kossuth* indítványára megalakult a hadügyek vezetésével megbízott „Honvédelmi bizottmány.“

Tagjai lőnek: *Kossuth*, *Nyáry*, *Zsemberi*, *Madarász László*, *Pálffy János* és *Patay*.

Ekkor érkezett meg az említett királyi válasz is, melyben ő felsége még a feletti panaszát is kijelenti: „hogy a ház elhagyta a törvényes tért, midőn az 5 forintos bankjegyeket, a nélkül, hogy e részben a fölterjesztett törvény szentesítését elvárta volna, kibocsátotta, s az ujonczállítási törvényt, szintén szentesítés előtt foganatba venni határozta; sőt mi több: a rendes katonaságnak a honvédségbe való átlépését megengedvén, ezen seregeknek zászlójok hűtlen elhagyására, s ezáltal minden kegyelet s rend felforgatására okot adni merész volt.“

Tudva lévő dolog, hogy a bécsieknek van eszök, de akkor az egyszer a magyaroknak is volt ám.

A camarilla szerint az országgyűlésnek be kellett volna várni a királyi szentesítéseket, melyek mindaddig halasztattak volna, míg a nemzetiségek el nem árasztották volna az országot, míg Jellasich föl nem ütötte volna főhadiszállását Pesten, s fölösztatva, szétverve az országgyűlést, földhöz nem kapcsolják a magyart.

Mily kiverni való gyámoltalan kormány, s mily gyalázatos nemzet kellett volna ahhoz, hogy mindezeket bevárni tudja. Hanem a camarilla azt gondolta, hogy még most is anyámasszonyékkal van dolga.

Mindazonáltal fölszólitották a miniszterelnököt, hogy az új miniszterium névsorát terjeszsze föl.

Batthyány azonban, mert föltételei nem teljesítették, nem akarta elfogadni az elnökséget. Ámde a többség követelte tőle, nehogy azáltal zavarok idéztessenek elő.

Batthyány tehát ● közkívánatnak

engedve, megalakítá az új miniszterium névsorát, igyekezvén a legmérsékeltebb egyéneket kiszemelni. U. m. Ghyczy Kálmánt, Szentkirályi Mórt, gr. Erdődy Sándort, b. Vay Miklóst, b. Kemény

Dénest, Mészáros Lázárt és b. Eötvös Józsefet.

Tehát *Kossuthot*, a miniszterium teremtményét nem merete belehozni, hanem belehozott: négy mágnást.

Kossuth a helyzetről.

Kossuthtól következő, a helyzetre tökéletes fényt vető cikk jelent meg a Bajza által szerkesztett „Pesti Hir-lap“-ban:

„Kötelességemnek érzem, röviden számot adni polgártársaimnak.

A márcziusi napok nem ember műve. Az örökkévaló Istené.

Nekem csak annyi művem volt benne, hogy határozottan megragadám az események fonalát.

Mielőtt Bécsbe menének az országgyűlés küldöttei, Batthyány Lajost leendő első magyar miniszterelnöknek kiáltám ki a pozsonyi erkélyről a nép ezreinek, s Isten azt mondá: „Amen!“

Ugy lön.

Egy percig Bécsben magában oly hatalom állott kezemben, melynek emlékezetére is borzadok.

Intésemről függött, mi történjék a bécsi „Burg“-gal.

És én azt mondám az ausztriai háznak: „Hived vagyok; nekem nem kell semmi, én nem ismerem nagyravágyást eddig. Adja meg a király Magyarországnak, a mihez ennek régi joga van, a mire tizennégy király meg esküdött és esküjét egy sem tartotta meg; adja meg neki önálló független kormányzatát, — und ich werde Ruhe schaffen dem Hause Oesterreich in Wien.“

Ugy lön.

És mi loyális magyarok beértük a legszorosabb igazsággal, kevesebbel, mint az igazsággal, midőn minden kezünkben volt.

Elég kábák voltunk azt hinni: hálások lesznek a magyar nemzet iránt; még csak seregeinket sem hívtuk vissza külföldről.

A *pragmatica sanctio* iránt gyöngédségből hagytuk künn, támogatni a roskadozó ház oszlopait; benn pedig megszenvedtük az idegen tiszteket, idegen zsoldosokat, s ettettük saját kenyereinkkel, fizettük keserves véres verejtékünkkel.

S mi lett belőle? miként hálálták meg? Seregeink vérével győzelmet vívtak ki, s díjul a magyar szabadságot akarják eltiporni; — az idegen seregek pedig összeesküdtek az őket tápláló hazánk ellen.

Bécsből megjövénk, a mint nevezének: „a magyar argonauták.“

Kértem a miniszterelnököt, hagyjon ki engem miniszteri combinációjából; gyomromból utálok a hivatalt.

Azt mondták: nem lehet; nélkülem nem alakulhat miniszterium, nem meri senki a minisztérium elvállalni.

Engednem kellett. Meghozám az áldozatot, a legnagyobbat életemben. Miniszterré lettem, s a sok kegymosoly csak úgy özönlött rám le a magasból.

S én megborzadtam önmagamtól, midőn a *sanctio* napján a trónus lépcsőzetéhez kellett állnom. És mondtam magamban: „Mindenható Isten! miért mérted rám e pohárt?“

Elkövetkeztek a kezdődő vésznek napjai. Elvem volt: igazság, de az igazság mellett kérlelhetlen szigor a kigyófaj ellen, a hol csak fejét fölemeli.

Azt mondták: diplomátizáljunk, ne kísértjük energiával a fatumot. Hiszen lehetetlen, hogy elhagyjanak; lehetetlen, hogy ne támogassanak királyi esküvel szentesített törvény s igazság mellett.

És diplomátizáltunk. És megcsalták szégyen hazánkat, rutul, irtózatosan.

Midőn világos volt, hogy megcsalták, mondám: „Az idő ugyan veszve van, most tizezer ember kell, hol kétezer elég volt volna.“ Azonban bátorság, energia, még veszve nincsen semmi.

És mondták: igen, energia, de a „törvényes formák között,“ azon túl nem lehet lépni, akármi történik.

No, mondám, formák miatt elvesz a haza. De biz az csak úgy ment, hogy ha valamely parancsnok elárult, irtak neki régi híres löcsei formán: „Herr N. N. soll sich äussern, miért árulta el az országot?“

Jellasich nem úgy bánt a dologgal; akasztófát állított annak számára, a ki nem akart párttűt lenni, s mikor elég erős volt, azt mondá a pétervárad-i főhadikormányzónak, a nálánál öregebb, rendjelekkel rakott, érdem s nem párttűtés által emelkedett Feldmarschall-Lieutenant Hrabovszkynak: „Kendet a császár tette ide, én pedig leteszem; menjen kend pokolba!“

És elment, mondván: majd satisfactiót kér a császártól; a császár pedig azt mondá: „Mein lieber Jellasich, ön derék, hű, loyalis pártfogóm; biztosítom önt magas császári kegyelméről.“

És mi mindig a „törvényes formákról“ és „diplomatiáról“ és „militair reglement“-ről beszélgettünk.

Százsor mondtam: „resignálok“; azt felelék: „Az Istenért, ne! szétbomlik a miniszterium, soha sem lesz többé magyar financia-miniszter. Én leszek felelős a haza szabadságáért.“

Kinos egy helyzet volt. Öt hónapon át soha egy nyugodt pillanat; soha egy, melyben magammal elégedett lehettem volt.

Időközben a császár megszökött Bécsből. Más nemzet azt mondta volna, a mit a nemzetek mondani szoktak, midőn fejedelmök megszökök.

Mi mindig hű, mindig loyalis magyarok, kettőztettük hűségünket. A „Martius“ szerkesztője perbe fogatott, mert azt hírlé, hogy István főherczeg ideiglenesen kezébe vevé az országlást. Könörögtünk, hogy jöjjön a király hű körünkbe, s elég naivok voltunk hinni, hogy megteszi; annyival inkább, mert meg is ígérte, miként előtte 14 ősei ezerszer megígérték; és 300 esztendőknél át alig töltöttek 300 napot Magyarországon.

Ekkor a vezérpolitika az volt: Budapest nyugodt legyen minden áron, különben a király el nem jó; és Budapesten e nyugalom végett annyi katona vesztegelt, mennyivel Kiss Ernő kiirtotta volna a rabló szerbeket.

Majd mindinkább világosságra jöttek a reakció ármányai; a katonai parancsnokok részint haboztak, részint nem engedelmeskedtek; a bécsi „Hofkriegsrath“ épületének személyzete mindenütt bemártotta kezét a magyarországi katonaság dolgaiba; Jellasich nyíltan revoltált; külföldről a magyar katonát nem adták ide, hermetice elzárták a magyar kormánynyali közlekedéstől; ha valamely magyar ezredek Magyarhonba bejövetelét megengedték is, a végrehajtás elmaradt. Maga a király is parancsolt, mégsem lett semmi sikere, s azt mondták Bécsből: „mi mindent megtevének; de ez s ezen ezredek, ez s ezen parancsnok nem engedelmeskedik.“

Általában ő felsége a király, kevés kivétellel, mindaddig, míg Olaszországban Radetzky nem győzött, mindig kiadta a törvényes parancsokat, Jellasichot párttűtőnek nyilatkoztatta, a hadi főparancsnokságoknak, határőröknek megparancsolta, hogy a magyar hadügyminiszternek engedelmeskedjenek. — Ámde parancsainak ritkán engedelmeskedett valaki s az ellenséges szellemű főtisztelnél azon maxima uralkodott, hogy nem az a fejedelem akarata, a mit ír, hanem az, a mit „mások, a fejedelem legközelebbi körében mondanak.“

Igy üzte a camarilla velünk s a király nevével a legrútabb játékot.

János főherczeg nem ment Horvátországba a fejedelem törvényes akaratát tudtul adni a népnek s a határőröknek. Jellasich ellenben, kit a király párttűtőnek nyilatkoztott, Bécsben a legnagyobb kitüntetéssel fogadtatott, Bécsből, mint mondák „tévedésből“, ágyukat, lőszert, puskát, fegyvereket küldöttek neki; küldöttek pénzt, nehogy a szegény határőrök szükségét szenvedjenek; a közös harminczadi hivataloknak megparancsolták, hogy a magyar jövedelmeket Jellasichnak adják ki nyugtatvány mellett; a Fiume védelmére rendelt magyar gránátosokat „tévedésből“ Radetzkyhez küldék; Dreyhahn alezredest, ki Fehértemplomot oly rútul elárulá, „tévedésből“ alezredesté tet-

ték; Mayerhoffer, ausztriai consul és tábornok, „nehogy polgárvér ontassék“, a határőrezredekett fellázította s a rabló szerbekkel cimborált, miután először Bécsben, onnan Zágrábban megfordult; Sz.-Tamás körülárulás tette semmivé igazságos reményeinket. A magyar hadügyminiszter rendeletei ellen minden ember „alázatos demonstratiókat tett“ és senki sem engedelmeskedett; a bécsi birodalom a horvátok részére felmondta a neutralitást ellenünk; a birodalmi országgyűlés előtt a fellázadt rabló szerbket „Waffenbrüder“-eknek, az ellenöki háborút „természetelleninek“ nevezte; a tót-, oláhvidékiek Bécből lázadásra izgattattak, szóval: *mindenütt pártütés, árulás, lázadás, és mindenütt a fejedelem iránti hűség és lojalitás nevében a törvény ellen.*

Ezalatt hűtelen vezéreink bácsi táborunkat, mely jól vezetve elég volt volna a szerbket akár kiirtani, kéthónapi tétlenségben, szabad ég alatt, örökösen nyugtalanított állásban elkinozva, elkedvetlenítették; a haditanácsban megállapított dispositiókat éjjel megváltoztatták a nélkül, hogy a hű és becsületes csapatvezéreket a változtatásról értesítették volna, s midőn mindezeknek ellenében Bakonyi már a sánczokat meghágtá, a győzelem perczében hátrálót fuvattak.

Irtózatos!

Majd ismét Temerin és Járek esett áldozatul, mit a szerb gyujtogatóknak egy kardvágás nélkül feladtak s visszafoglalni nem is próbáltak. Előbb pedig Földvárt elfoglalák, s elfoglalván visszavonultak, átadták a szerbeknek, s három héten át nézték egy puska-lövésnyiről, miként csinálnak ellenünk egy újabb erősséget.

Végre pedig főtisztek s egész seregek az idegenek közől nyíltan kijelentették, hogy a határőrök ellen nem fognak küzdeni.

Elvették pénzünket s elárulták törvényünket, és azt katonai becsületnek keresztelték.

Tényeket mondtam el. Ügykeztem lelkem s minden tehetségem szerint a vész ellensúlyozni, de a hadi tárcza nem volt kezemben; én csak szólhattam, tennem nem lehetett, lemondásomat pedig a legfőbb veszélynek mondá mindenki, s én hónapokon át azon kinos helyzetben valék, hogy együtt

kellett egy politika felelősségének színét viselnem, mely vagy nem egyezett az én nézetemmel, vagy későn fogadtatott el, vagy a foganatbavételnél megtörtött.

Végre a bajok annyira nőttek, ugyanazon egy fejedelemnek egyik miniszteriuma velünk oly ellenséges lábra tette magát, hogy a dolog már tovább így nem maradhatott.

Tisztába kellett elvégre jöni, akar-e a király magyar koronája épességének, hű magyar nemzete törvényes önállásának s a király által esküvel erősített törvényeinek megvédésében minket gyámolítani, vagy pedig nem?

Mert ezen irtózatos állapot tovább nem huzható, halasztható, hogy a pártütők, lázadók, de még a rablók is, a fejedelem nevében borítsák vérbe, lángba az országot, irtóháborút viseljenek a magyar faj ellen, a fejedelem közvetlen köréből szőjék Magyarország ellen az összeesküvést, ha a fejedelem a törvény érdekében parancsol valamit, azt a királyi udvarból tegyék semmivé, a pártütők pedig azzal lázítsák a népet, hogy akkor tesz a királynak kedves dolgot, ha a király törvényes rendeleteinek ellenesegül.

Azért hát, mert ezen borzasztó játék tovább nem tűrhető, a miniszterium elvégre belátta, hogy a diplomatizálásnak véget kell vetni s a király akaratával tisztába jöni.

Felment tehát két miniszter Bécsbe a királyhoz, következő törvényes kívánatokkal: Jöjjön le az országra.

Összehitta az országgyűlést a végett, hogy a hon védelméről, pénzről és katonáról gondoskodják. Megvan a két törvény: tehát sanctionálja.

Ha a magyar katona vérzik érette Olaszországban, tegye kötelességévé az országban idegen katonának, hogy engedelmeskedjék a kormánynak s védje a törvényt a pártütés ellen s nyilatkoztassa becsületnek, a ki azt nem teszi.

Tiltsa meg Jellasiichnak, hogy Magyarországot ne merje megtámadni.

Ha e szó: „királyi eskü“, szent, lehet-e ezeket megtagadni?

Azonban mi történt? Minisztereink oda voltak tiz napig, s komolyan senki még csak szóba sem állott velök.

Hanem időközben minisztereink ottlétét

teljesen ignorálva, ő felsége aláírása alatt kelt kézirat kíséretében a bécsi miniszterium az ismeretes emlékiratot küldötte le Budára, mely emlékiratnál nagyobb politikai bűnt nem mutathat a história.

Hazánk vérben, lángban van a király nevének bitorlása mellett izgatott pártütés által; mi arra kértük a királyt, segítsen minket királyi tekintélyével, a hazát, a királyi széket s a törvényt megvédeni; s nekünk egy emlékirattal felelnek, melynek tartalma: „a törvény, melyre a király megesküdünt, semmit sem ér, Magyarország szűnjék meg önálló lenni s a német miniszterium által Bécsből kormányoztassék, miszerint pénzünkről jövőndőben se számoljanak, mint ekkorig nem számoltak, magyar vitézeink tovább is a népek szabadságának elnyomására fordítassanak, mint ekkorig fordítottak, minket pedig idegen zsoldosok tartsanak igában, mint eddig tartottak, és legyünk tovább is egy gyarmat-tartomány, szükségre, nyomoruságra kárhoztatva, mint eddig valánk.“

Ez volt a felelet igazságos kívánatainkra; ez volt a hála hűségünkért; ez volt a köszönet a dynastiához ragaszkodásunkért.

De még ez sem volt elég. Miniszteriumunk küldöttei ott vesztegeltek Bécsben eredmény nélkül. Velök e dologról nem is szólottak. Az országgyűlés látván a camarilla taktikáját, miszerint halogatással akarja hazánkat elveszteni: küldöttséget küldött Bécsbe, a miniszterium kívánatainak teljesítését a nemzet nevében követelni.

És minő választ kapott?

Azt, hogy ő felsége beteg, tehát nem jöhet az országba. A törvények sanctiójáról majd gondolkozni fog, s ha volna is ellenök észrevétele, senki arra ne magyarázza, mint ha a törvényeket nem akarná megtartani; a többi kívánatok iránt pedig részint már intézkedett, részint majd a miniszterium utján kiadandja határozatát.

Szóval: e küldöttség is egészen hiában járt, de mégis... nem járt hiában, mert magával hozta ujság gyanánt ő felségének neve alatt kelt egy kéziratát Jellasihoz, melyben őt, ki a törvény ellen fellázadt, ki ő felsége törvényes rendeleteinek fegyveres kézzel ellenesegült, kit ő felsége pártütőnek nyilatkoztatott, most minden miniszteri ellenjegyzés nélkül, tehát a törvény elle-

nére, hivatalaiba, melyektől gyanusítások alapján függesztette fel, visszahelyezi, őt eddigi eljárásáért (t. i. hogy a törvényes kormány ellen fellázadt) megdicséri s azon várakozását jelenti ki, hogy tovább is az összes birodalom érdekében oly hű! loyális! ember lesz, mint eddig volt!

Valóban ily rettenetes dolgok csak onnan magyarázhatók, hogy a király, mint maga is mondja, beteg; de már az csakugyan türhetetlen állapot, hogy a király betegségével a titkos camarilla, a nem felelős udvari tanácsadók annyira visszaéljenek, hogy szegény hazánknak szabadságát, alkotmányos nemzeti lételet semmivé tegyék: s a király és törvény elleni pártütésre a beteg királynak mintegy helyeslését függeszték reá.

Az ország ekként el lévén árulva, a királytól, kinek miniszterei valánk, elgyengült egészsége miatt így el lévén hagyatva, s a pártütés ellenünk a királyi név tekintélyével gyamolítva: a miniszteriumnak természetesen resignálnia kellett.

István nádor a lemondást elfogadta, de más miniszter-elnököt mindjárt nem nevezett; az ország tehát felelős kormány nélkül volt.

Azon ponton állottunk, hogy a mire a bécsi cselszövények működtek, a mi végett Jellasi fellázadt, t. i. hogy ne legyen magyar miniszterium, csakugyan teljedni fog, s visszaesünk a bécsi camarilla járma alá.

Ezt nem engedhetők. A képviselőház kötelezte a lelépett miniszteriumot, folytassa hivatalát addig, míg más miniszterium alkittatik; a többiek nem akartak, én és Szemero kötelességünknek véltük megtenni, s a ház osztatlan bizalommal kíséré cselekvésünket, melyet arra használtunk, hogy letegyük a magyar hadseregnek alapját s pénzerőt biztosítsunk az ország védelmére.

Fent nagyon haragudtak; de mi azt mondók: itt az országban miniszteri ellenjegyzés nélkül senki sem parancsolhat; tessék miniszterelnököt nevezni, annak kezeibe letesszük a hatalmat, de másnak nem.

Használt; mi letételné tettük magunkat, de a miniszteri kormányformát s vele Magyarország önállását megmentettük.

Gróf Batthyány Lajos miniszterelnökké neveztetvén, új miniszterium alakításával bizott meg.

Egyszersmind megérkezett a hír, hogy a párttű Jellasichek beütött az országba.

Batthyány a miniszterium alakítására feltételül kötötte, hogy ezen párttűt ő felsége az országból kiharancsolja.

Három napig vártunk a válaszra. Ezalatt érkezett a hire Teleki Ádám borzasztó árulásának. Ezalatt szólittatott fel a nádor, hogy mint az ország főkapitánya, nádori kötelessége ezert menjen személyesen védeni az országot. Mit ő teljesített is.

Végre megérkezett a király válasza. Batthyány miniszterelnöknek elfogadtatott; de a párttűtöknek az országbóli kiharancsolása iránt ő felsége azt mondá: hadd lássa először, minő egyéneket teend Batthyány javaslatba miniszterekké, s neheztelőleg szolt, miért toborzunk katonát, s miért bocsatunk ki papirospenzt.

Értsétek jól meg, hazánkfiak!

A beteg király nevében az adatik tudunkra, hogy az, vajjon ő felsége kiharancsolja-e a vétkes párttűt, ki hazánkat jogtalanul megtámadá s Budának elfoglalásával fenyegetőzik, attól függ: Péter vagy Pál lesz-e miniszteri candidatus?

S a beteg király nevében roszallják, hogy védeni akarjuk az országot, védeni a királyi széket a párttűs ellen, melylyel az udvari ceelszövény hazánkat megszállotta.

Tehát sanctió nélkül szabad volt pártot ütni? de mi védelem nélkül görbüljünk meg a járom alá s adjuk fel hazánkat gyáván, hűtlenül!

Irtózatos, minő játékot űznek a beteg király esküjével!

Sokan roszallják talán, hogy ezen elválasztó perczben, azon bizalomnál fogva, mely a legközelebbi napokban csekély személyem iránt nyilvánult, nem ragadtam kezeimbe a hatalom gyeplőjét a haza megmentésére.

Nem, hazámfiak, én ezt nem tevém; sőt minden erőmmel oda dolgoztam, hogy gróf Batthyányt reábirjuk, alakítsa miniszteriumot, még pedig akként alakítsa, hogy én s minden oly név mellőzve legyen, mely ürtügyül szolgálhatna, a királyi helybenhagyást megtagadni.

Istenemre esküszöm, csak így lehetett a haza megmentésére időt nyerni.

Elmondom röviden okaimat.

A nemzet elé vetett kelepce nagyon is világos volt.

Bármi borzasztó tömege nehezedett is hazánkra az árulásnak, mégis van a jogban s igazságban annyi erő, hogy nem mernék a beteg király nevében Jellasicheknek az országbai beütését világosan megparancsolni; nem mernék a katonaságot a törvény iránti engedetlenségre világosan utasítani.

Ámde most azt gondolák: Batthyány feltétele nem lévén elfogadva, ő le fog mondani az elnökségről; új elnököt rögtön nem lehet nevezni, mert a beteg király Bécsben van, a nádor a táborba ment, kormány nélkül azonban az ország egy perczig sem lehet; azt hitték tehát, hogy a sok hitszegés által méltán felingerlett országgyűlés ragadja kezébe a végrehajtó hatalmat, s vagy dictaturát, vagy provisorius kormányt állítand.

És ekkor készen van az árulás által anynyira óhajtott ürtügy, a beteg király nevében azt mondani: imhol Kossuth, Nyáry vagy nem tudom ki, kezökbe ragadták jogtalanul a kormányt, kivetkőztették a nádort törvényes hatóságából, kivették a király kezéből a kormánynevezési jogot, most tehát már a király parancsolja, hogy Jellasichek nyomuljon előre Budáig, űzze el a király jogait bitorló kormányt, s helyezze be ez s ezen minisztereket, kik között pénz- és hadügyi, kereskedési s külügyi miniszterek nem voltak volna, a többiek pedig azon vétkes camarillának tagjai voltak volna, mely hónapok óta ármánykodik hazánk szabadsága ellen s kész vért ontani, az országot lángba borítani, a királyi széket a hitszegés útján veszélybe dönteni, csakhogy elveszett hatalmát minden áron visszakerítse.

Ehhez járult még, hogy a nádor, a helyett, hogy most az ország védelmében vezérkedik, itt hagyta volna az országot, s jöttek volna parancsok királyi névvel, hogy a katonaság ne merjen a provisorius kormánynak engedelmesskedni, Jellasichek ellen ne merjen senki harcolni, ne merjen senki önkénytesnek beállani, ne a magyar bankótát elfogadni, szóval, lesve lesték ez ürtügyöt, hogy az ország védelmi ereje elszibbasztatván, a szegény magyar nemzet védtelenül semmisüljön meg s kitörültessek a nemzetek sorából.

S most ítéljen minden igaz hazafi. Nem követtem volna-e el a hazát veszélyeztető bűnt, ha az irántam nyilatkozó bizalomtól elszédítettve s engedve azon méltó indignationának, mely minden igaz magyar kebelt elfoglal, megadtam volna az árulásnak azon ürügyöt, melyre oly régen hiába várokozik.

Nem; én azt mondom, ha van egy mákszemnyi érdem életemben, ha van, a miért hazámfiúi szives hajlandóságát megérdemlem, az által érdemeltem meg, hogy ezt nem tevéim.

A képviselőház pedig, mert egyhangu nyilatkozatával Batthyányt miniszterium alakítására reábirta, s Batthyány, hogy ezt elvállalta, a nemzet köszönetére érdemes.

Most csak az minden hazafi teendője, hogy készüljön a védelemre mindaddig, míg a nagy bajjal tartogatott törvényességi formák megbuktatására az ármány és árulás újabb ürügyöt nem talál.

Keresend s találand kétségtelenül, mint a farkas Aesopus meséjében a bárány ellen talált. De már csak holnap is készültebbek leszünk, mint tegnap valánk, s a farkas nem bárányokra fog bennünk találni.

Gondolkozatok, lelkesüljetek s fegyverre, fegyverre! az elárult hon védelmében a hazánkat megszállott ellenség ellen. Őt megbuktatva megbuktatjuk a gyalázatos camarillát, s a szegény beteg király s a szegény elárult hon mentve lesz.“

Mit használt a mérsékelt miniszterium?

A nádor a Balatonhoz ment, s Jellasicot a „Kisfaludy“ gőzösön való találkozáásra hívta föl. Jellasic el is ment a Balatonig, de már arra nem adta fejét, hogy a gőzösré rábizza magát.

A nádor várhatott, de Jellasic nem jött.

A nádor ezt nagy merészségnek tekintvén, arra a gondolatra jött, hogy Jellasicot bizonyosan az atyafiság biztatja, különben nem merne így cselekedni. Ha pedig az atyafiság Jellasic

mellett van: nagyon természetes, hogy ő nem lehet Jellasic ellen. Tehát kapta magát, egy éjjel hátat fordított a tábornak, elment Budára, ott értékes holmiját tarisznyára szedte, s egy másik éjjel megszűnt lenni Magyarországon.

Történt pedig ez eset azon beszédje után, melyben ő magát egészen a sirig hű hazafinak nyilatkoztatta ki.

Ennyit használt a mérsékelt miniszterium.

Kossuth a nép lelke.

Pestre néhány nap mulva egy, valamelyik horvát tiszt által irt, elfogott levél érkezett, mely így szólt:

„Néhány nap mulva Pesten leszünk. Jaj e városnak! Népünk ott borzasztóan fog gazdálkodni; már most sem lehet őket a legdurvább kihágásoktól is visszatartoztatni; rettenetesen lopnak és rabolnak. Naponkint ezer pálczaütést osztatunk ki; de nem használ semmit egy Isten sem, annál

kevésbé egy tiszt, képes őket visszatartani. Én kétségbeesem e rablókaland miatt. *Ugy látsom magamnak is, mint egy rablókapitány.*“

Az országházban aztán ismét Kossuth volt az, ki a lelket rázó szónoklatok sorát megnyitotta:

„Lelkemben fel vagyok indulva — ugymond — azon gondolatától, hogy az ármánynak, árulásnak nevetséges satyrája, egy

nemzet feletti győzelme csaknem sikerül; hogy 40—50 ezer potom ember bejő az országba, s úgy szólván kardvágás nélkül foglalja el e hazát.

Én nem érzek magamban annyi erőt, hogy ezt tűrjem; egy félóra mulva, mint a miniszterelnök által kiküldött biztos, de ha

lesz semmivé tenni azon gyalázatos rablócsordát.

Félóra mulva zászló van kezemben s indulok; hogy hol kezdem, megmondottam, merre fogok menni, nem tudom, de megyek arra, merre a körülmények, a nép hangulata s lelkesedése fogja adni az irányt.

Kossuth fölszólítja a népet.

nem volnék is kiküldve, azon megbizásnál fogva, melyet saját érzetem s a haza veszélye nyújt, megyek vasuton s megkezdem Czeglédnél felhívni a népet, hogy tömegestül fegyverbe szálljon; (kitörő éljenzés) és így megyek tovább faluról falura, és vagy nem látnak önök többé, vagy látnak mint utócsapatát oly seregnek, mely maga is képes

Első kérésem tehát, mit önökhöz akarok intézni, az, hogy ha van önök közt valaki, ki testvéri kezet akar nyújtani: Isten hozza! (Többen lelkesedéssel fölkiáltanak: megyünk, megyünk!)

Másodszor pedig azt gondolom, hogy valamint nekem Isten és jó barátaim s a nép hangulata segítségével talán sikertelend tá-

masztani egy kis ellentállást az ellenség ellenében: úgy önök közt is vannak sokan, kik más vidékeken hasonló vagy talán nagyobb sikerrel is működhetnek; vélekedésem tehát az volna, méltóztatnának azt most első teendőjöknek ismerni, miszerint írja fel mindenki, melyik vidékre kíván menni. Én e részben a miniszterelnököt már felszólítottam, s ő csak azt várja, hogy mindenki kijelentse, hová akar menni? (Helyes! Megyünk!)

S ha aztán, a mint remélem, annyian akadnánk, hogy néhány napig nem lehetne ülést tartani: ám jó, ne legyen ülés; hanem emeljük fel karjainkat s teremtsünk népet, melylyel a hazát megvédhessük.

Ez a második, a mit mondani akartam. A harmadik az, miként csak most is, míg szegény lakomból idáig jöttem s szétnéztem, láttam, mennyi temérdek ember van itt Pesten, s ha magát csak a karzatot nézem is, meg vagyok győződve, hogy ha mindenki nem mást, mint követ vesz is kezébe s fölteszi magában és megesküszik az örökkévaló Isten előtt, hogy nem nyugszik addig, míg egy rablót meg nem öl, az maga semmivé teheti azon rablócsordát. (A karzaton többen fölkiáltanak: megteszszük!) (Éljenek; lelkesedés.)

Egyébiránt felszólítottam a városi hatóságot is, hogy tartson népgyűlést s szólítson fel mindenkit a haza védelmére, s önök, uraim, kik itt vannak, legyenek ott jelen s biztassák a népet, hogy menjenek a Duna

balpartjára, — mert meglehet, hogy az ellenség e részről fog betörni, s fogadják az ellenséget, mint igaz hazafiaktól a haza méltán megvárja.

S erre nézve azon vélekedésben vagyok, hogy a város lakossága nagyobb részben iparúzó lévén, ha e tekintetben a keresetmód némi féltékenysége foroghatna fenn, s azt mondaná az egyik becsületes hazafi, ki munkájával keresi kenyerét: jó, én elmegyek, de szomszédom kinyitja addig a boltját, s távollétemben minden keresetet felhasznál, tehát e részben is lehet intézkedni s bezáratni a boltokat, annyival inkább, mert hiszen a két városban egy fél nap alatt tizenöt és több ezer embert lehet előteremteni, s ha egyéb fegyvere nincs, van karja, van foga, van kő, van kasza, maga a miniszterelnöknél harmincznyolczezer kasza van, ha tehát valakinek egyéb fegyvere nincs, vegyen kaszát kezébe s tegye meg a haza védelmére azt, mi tőle kitelik. (Helyes.)

Most kinek tetszik, jöjjön velem! (Felkiáltások: megyünk!) Ki pedig itt marad, iparkodjék itt mindent elkövetni a haza védelmére; — az Isten önöket áldja meg!

Számos képviselő indult meg azonnal a haza minden részébe. *Kossuth* járt mindenütt elül tűzoszlop gyanánt, s néhány nap mulva talpon állt az egész nemzet!

Olyan ember kéne sok!

Még egyszer küldöttség.

Már valóban nevetségnek és gyámoltalanságnak kezdett látszani az a sok hiábavaló küldöttség Bécsbe, melyet legfőlebb is arczon köpött a camarilla.

Soha nemzet jobban ingerelve, lenézetve, kirugdostatva nem volt, mint 1848-ban a magyar nemzet.

És mégis tört. Tört szégyenszemre! Az arczulcsapást, a leköpetést rakta zsebre egymásután!

Szegény nemzetem! És vannak, kik szemedre hányják a forradalmat. Hát-ha szétesett volna a világ, egy férfias érzelmű nép türhetett volna-e tovább.

Tehát még egyszer egy küldöttség! A birodalmi gyűlés együtt ült Bécsben.

A királynak náthája van, azzal nem lehet semmire menni; a camarilla körmei közt lévő emberek még a magyar névtől is felhődznek, azokkal semmire se lehet menni; István nádor a vész-

legfenyegetőbb pillanatában hordta el az irhát, ő rá még gondolni sem lehet: tehát hová menjünk, kihez forduljunk? itt állunk magunkban, mint kiket nem akar bevenni se ég, se föld.

Gondoljunk még ki valamit! Bécsben a birodalmi gyűlés együtt ül. Ott népek, nemzetek vannak képviselve, a képviselők közt bizonyosan lesznek derék, becsületes emberek, kik meg fogják hallgatni egy száműzött nemzet szavát.

Föl tebát Bécsbe a birodalmi gyűléshez. Szemtelenkedjünk föl még egyszer abba a városba, melynek gazdája gallérunknál fogva perdített ki atyai kegyelméből.

Az országgyűlés megválasztotta a küldöttség tagjait, s szószólójául Deák Ferenczet.

Menjetek, ha már senkivel nem, — mint nemzet nemzettel csak beszélhetek azokkal a tanácskozó urakkal ott fönn. Mondjatok el nekik őszintén mindent, s szólítsátok föl meleg baráti szeretettel, hogy csináljuk el egymásközt valahogy a dolgot.

El is mentek, vissza is jöttek, a tanácskozó urak nem fogadták el őket. A camarilla befolyása ott is többségben volt.

Ne neked mérsékelt miniszterium!

A dolgok megindulnak.

Szeptember 27-dikén végre megérkezett ama legkegyelmesebb királyi leirat, mely körülbelül tudtára adta a nemzetnek, hogy nem kell neki se mérsékelt, se nem-mérsékelt miniszterium, hanem mindjárt jön gr. Lamberg Ferencz cs. k. altábornagy, ki megmutatja az országgyűlésnek, hogy merre csinálták az ajtót, a hadsereget illetőleg pedig átveszi a főparancsnokságot.

Midőn Pázmándy e leiratot fölolvastatta, Kossuth még nem érkezett vissza körutjából, s így Madarász László szólalt föl a törvénytelenések ellen, s épen midőn beszéde közepén lehetett, keletkezett mozgás és zaj, minden arc az ajtó felé fordult, melyen a jelenlevők roppant éljenzése közt, oldalán karddal, *Kossuth* Lajos lépett be.

Madarász után mindjárt a szószékre lépett.

„Fegyveresen jelentem meg, — így szól, — a szószéken! nem azért, mert teljes meg-

győződés szerint oly időben élünk, midőn a hazának mindnyájunk karjára, s fegyverére szüksége van: hanem mivel most tértem vissza egy utból, melyet a népfelkelés rendezése végett Czegléd, Kőrös, Kecskemét, Abony és Szolnok városában tevék.

És örömmel jelentem, hogy a magyar népet e hon megtartására s szabadsága biztosítására, minden áldozatra annyira késznek találtam, hogy azoknak száma, kik csak ezen városokból vagy már kiindultak, vagy rendeltetésök helyére már el is értek, vagy oda utban vannak, 12,000-nél többre megy.

Mielőtt azonban tovább folytatnám utamat, visszatértem magam tájékozása végett, s mély megütközéssel kelle hallanom, mik itt felolvastattak.

Mi a nádor lemondását s Batthyány miniszteriuma meg nem erősítését illeti: arról tán csak azután fogunk tanácskozni; most csak az indítványra szoritkozom.

Egyszerűen szólok, mert nincs időm dicitóra s röviden csak azt mondom, hogy gr. Lamberg Ferencznek ellenjegyzés nélküli kinevezése nem egyéb, mint a magyar alkotmány eltörlése.

Igen ügyes fogás, hogy ezen hadsereg, melyet ha más vezérek vezettek volna, most e haza földjét már egy pártütő sem tapodná, a győzelem percében állíttassék meg, oly vezér kezeibe játszattván, kit minden ellenjegyzés nélkül neveztek ki.

Hogy mit akarnak elérni? megmondja maga az iromány: t. i. Magyarország és egyéb tartományok egységét. Hát hol van az megírva, hogy ez a Magyarország tartozik egy lenni a többi tartományokkal?

A másik cél tehát: „Magyarországot ki akarni törölni a nemzetek sorából!”

Kossuth tehát pártolá Madarász indítványát, s mint a népek egyik szegény, de hű képviselője, Isten és világ előtt óvást tévén a magyar alkotmány eltörlése ellen, kinyilatkoztató, hogy ilyen irat, jöjjön bárkitől, érvénytelen; s egy határozat-javaslatot olvasott fel, mely a ház által is elfogadtatott s eként hangzik:

„A nemzet képviselői megütközéssel tapasztalták, hogy ő felsége nevében Bécsből, miniszteri ellenjegyzés nélkül Magyarország népeihez, s a Magyarorszában lévő hadsereghez nyilatkozványok adattak ki, melyek szerint minden, Magyarorszában lévő seregek gr. Lamberg Ferencz tábornagy főparancsnoksága alá rendeltettek.

Mivel pedig, ha miniszteri ellenjegyzés nélkül kiadott rendeletek által kormányoztatnék az ország, s nem a felelős miniszterium utján kinevezett főparancsnok kezeibe adatnék az országban lévő hadsereg, ez annyit tenne, mint Magyarország önálló felelős kormányzatát megsemmisíteni, az ország alkotmányát felforgatni s a nemzet szabadságát elnyomni.

Ennélfogva a nemzet képviselői, azon kötelességtől indítva, melylyel az ország alkotmányának megőrzésére kötelesek, ezenel a fentebb érintett s miniszteri ellenjegyzés nélkül kelt állítólagos királyi rendeleteket, ha azok nem koholt irományok is, törvényteleneknek és érvényteleneknek nyilatkoztatták.

Gróf Lamberg Ferenczet a Magyarorszában lévő hadseregek és akárminemű fegyveres csapatok főparancsnokságátözen-

nel a törvény és alkotmány nevében eltiltják.

Az országban lévő minden hadseregeknek s akárminemű fegyveres csapatoknak, tábornokoknak, hadi és várparancsnokoknak, tiszteknek és fegyveres vitézeknek a törvény nevében parancsolják: hogy gr. Lamberg Ferenczet főparancsnoknak elfogadni, őt annak nézni és tekinteni, s neki, mint ilyennek, engedelmeskedni ne merészeljenek; hanem az ország törvényéhez és alkotmányához esküvel fogadott köteleességek szerint hűek maradjanak.

A nemzet képviselői kinyilatkoztatták, hogy mindazon, akár polgári, akár katonai hatóság, vagy hivatalnok, ki a fentérintett törvénytelen s alkotmányfelforgató állítólagos királyi rendelet sikeresítéséhez, vagy ennek terjesztéséhez segédkezet nyujtana, magát az ország alkotmánya felforgatásának bűnében részesítené.

A nemzet képviselői kinyilatkoztatták, hogy valamint magukat köteleseknek érzik az ország alkotmányának sértését hallgatólag el nem tűrni: úgy az ország alkotmányának csonkittatlan megőrzését az összes nemzet törvényszerűségétől megvárják.

Ezen határozat a miniszterelnök és a képviselőháznak honvédelmi bizottmánya által közhírré teendő; a legsebesebb uton minden hatóságoknak, különösen a pártütő és lázadó ellenség előtt álló vitéz hadseregeknek és fegyveres csapatoknak megküldendő, melyeknek az alkotmányhoz való hűségétől a nemzet képviselői megvárják, hogy e szegény, elárult magyar hazát, az azt megtámadott fegyveres ellenségtől bátor győzedelmekkel haladék nélkül megmentésék és megtisztítsák, s ezzel magukat a magyar haza és törvényes szabadság megmentőinek dicső nevére érdemesítsék.

A miniszterelnöknek és a ház honvédelmi bizottmányának meghagyatik, hogy az ország védelmét s minden védelmi pontjait az alkotmány iránti hűségnek biztosítsák.

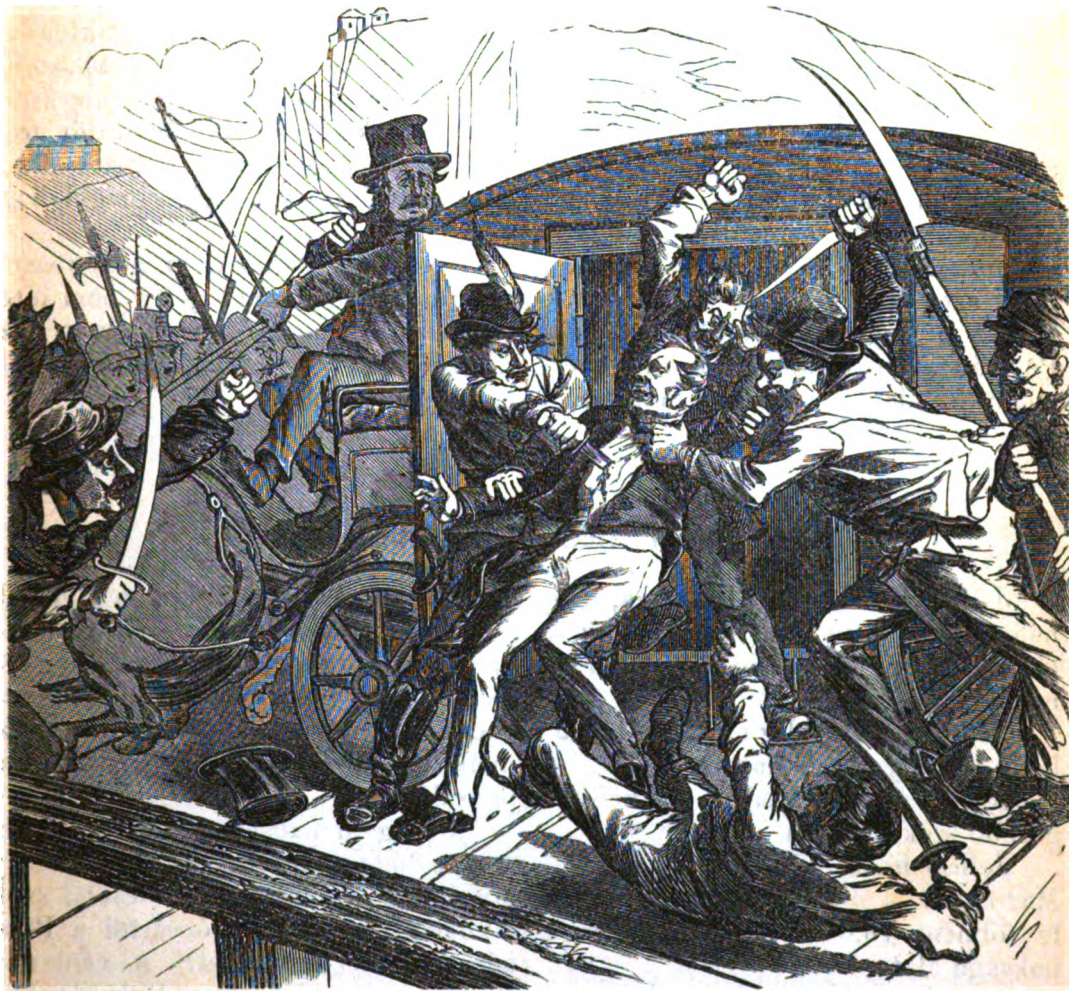
Senki máskülönben az alkotmány fölforgatása bűnének sulya alatt cselekedni ne merészeljen.“

A ház egyhangulag elfogadta. Bathyány nem lévén Pesten, a honvédelmi bizottmány bizatott meg, hogy e hatá-

rozatot foganatosítsa, s a táborba saját biztosa által megküldje. A mint Batthyány a királyi leiratnak tudomására jött, Lamberggel akart értekezni, azzal barátságos lábon állván, de nem találta őt sehol, és pedig szerencsétlenségére

Megérkezése után másnap, a mint Budáról Pestre kocsizott volna, az összegyűlt ingerült nép által a hidon felismertetett, a kocsiból kirántatott s meggyilkoltatott.

Az országgyűlés fölösztatását elren-

Gróf Lamberg meggyilkoltatása a hidon.

Lambergnek, ki akkor hihetőleg már Budán volt.

Akkor, vagy később érkezett-e meg Budára? csakhogy a királyi leirat felolvasatása után, midőn legingerültebb volt a nép, hírét vette Lamberg megérkezésének.

delő királyi iratot valóban zsebében találták. S bár meggyilkoltatása a féktelen düh irtóztató és soha nem helyeselhető tette volt, talán maga a sors akarta azt úgy, hogy egy nemzetet, bár arra kényszerítve lett volna, a pártítás bélyegezettségétől megmentsen.

Lamberg legvalószínűbb föltevés szerint egyenesen azért jött át Pestre, hogy az országgyűlést föloszlató rendeletet foganatosítsa. S vajjon e rendelet fölolvastatván: mit tett volna a nemzet képviselő-testülete?

Föloszlani a vészek e rettentő pillanatában, árulás lett volna a haza ellen, s megbélyegzett gyávaság Európa színe előtt. Föl nem oszlani? Pártütés a király ellen. Hogy se egyik, se a másik meg ne történhessék: Lambergnek meg kellett halni.

A király és nemzet közt úgy is létrejött a szakadás, de be kellett várni, hogy azt a király idézze elő.

Az országgyűlés utasításul adta Pestváros hatóságának, hogy Lamberg megölői ellen nyomozást indítson, ő

maga pedig egy nyilatkozatot bocsátott ki, mely e véres merényletet roszalta.

Batthyány távollétében a kormányhatalom a honvédelmi bizottmányra ruháztatott, melynek az elősoroltakon kívül a főrendiek részéről tagjai voltak még: b. Perényi Zsigmond, gr. Eszterházy Mihály és b. Jósika Miklós.

E bizottmány egy kérő s felszólító iratot intézett Batthyányhoz, hogy miniszterelnöki székét mihamarabb foglalja el, fölhozván, hogy a közrend s a haza biztosítása mennyire megkívánja azt.

Batthyány azonban, ki a ház azon határozata által, mely jelen nem létében hozatott, magát sértve érezte, azzal válaszolt: — hogy a miniszterelnökségről leköszönt.

Mi történt vitéz Jellasich bán ural?

Jellasich megígérte Budának, hogy néhány nap múlva szerencséje lesz vitéz hadseregének zászlóit Budavár ormaira föltűzni.

Legfurcsább pedig ez üzenetben az, hogy komolyan mondatott.

Az ilyen komolyság a legnevetsegebb szokott lenni.

Jellasichnak 30,000 embere volt. Már ekkor a magyar hadsereg száma is fölment 16,000-re, Móga parancsnoksága alatt.

A bán ur, hogy mindenekelőtt világhírű hősiességet kövessen el: bevonult Székes-Fehérvárra, hol emberci a piacon található mindenféle zöldséget fölettek; hihetőleg azt akarván tudtul adni, hogy ha Magyarországot meghódítaniok nem sikerül: — megeszik. De hogy vitézségüknek ismeretségébe juthassanak, tele gyomorral és megrakott

tarisznyákkal, szept. 29-dikén kivonultak Székes-Fehérvárról, azon rettentő határozottsággal is különben, hogy a már harcra fölállított 16,000 magyar hadat, Székes-Fehérváron a tarisznnyába rakott municzióval agyonkrumplizzák.

A magyar hadsereg Móga által következőleg volt fölállítva: a jobbszárny Mühlböck ezredes alatt, a csalai szölkben állt Székes-Fehérvártól a Bicskére vezető ut mellett. A centrum, Holsche tábornok alatt, Sukoró előtt az országuton foglalt állást; a balszárny pedig a nevezett országuttól keletre állt, baloldalával a velencei mocsáros tó felé fordulva. A tartaléksereg Velence előtt foglalt állást.

Harcvágytól égve vártak a támadásra, a mi nem is késett.

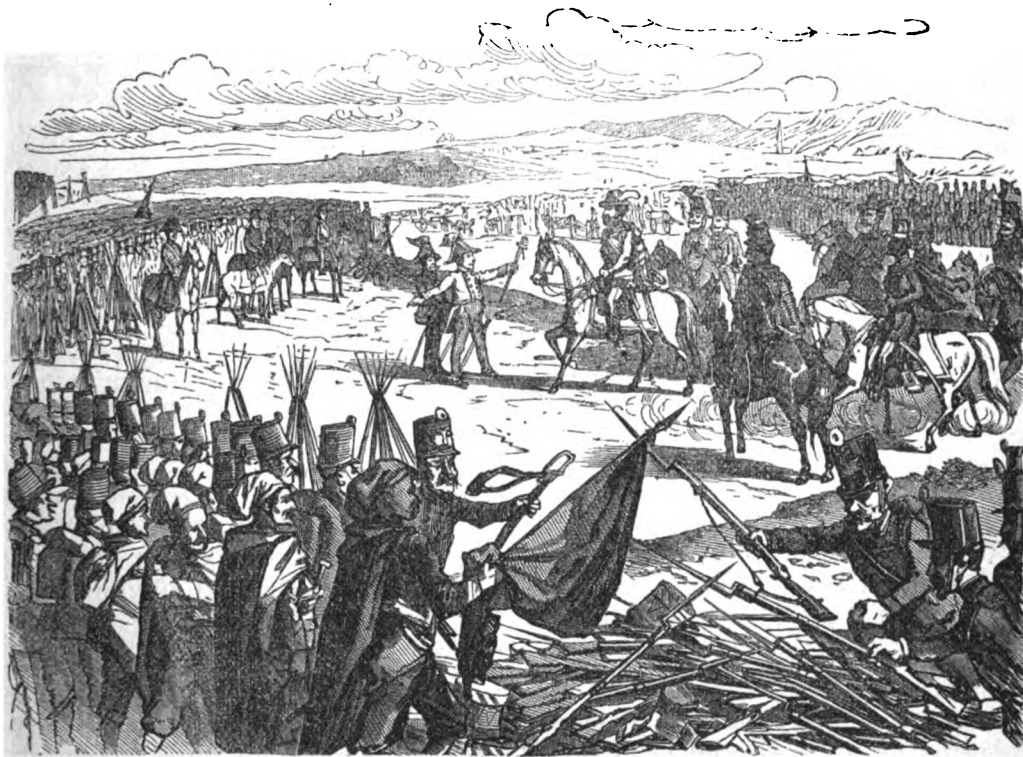
Megindult a horvát sereg és hatal-

masan nekidöcögött a jobbszárnyak, hol aztán fiatal honvédeink s a többi rendes csapatok által kegyetlenül megveretett.

Jellasich ezt látva, összetrombitáltatta a német lovasságot, és neki atakiroztatta a magyar gyalogságnak. Ezt honvéd-tüzéreink észrevevén, ágyúikat egy dombra rántották föl. A magyar huszárság pedig a gyalogságtól nem

Mindennek pedig az lett a vége, hogy csatát még alig látott, s jobbára nem is látott seregeink, egyik rohanást a másik után tönkrevérve, egyszer csak azt vették észre, hogy nincs horvát.

Pesten nagy volt az öröm az első diadal hírére, s a képviselőház a haza nevében köszönetet szavazott vitéz testvéreinknek.

Róth seregének lefegyverzése.

messze lévén fölállítva, zápfogra vette a pipaszárat, s alig várta a lepotyogó „einmahl einz“-ek megérkezését. De hiába! Honvéd-tüzéreink megelőzték őket, mert tréfából olyan tüzelést kezdtek a sógorok ellen, hogy azok nem állhatták meg szaladás nélkül.

A huszárok csak ekkor kezdtek aztán káromkodni, hogy miért nem hagytak nekik is németet?

Forradalom tört.

Hanem Jellasichnak bezeg elment ám kedve a további hadakozástól. Mógához háromnapos fegyverszünetért folyamodott.

A nagy hangnak és nagy vitézségnek ugyancsak hamar vége lön. Midőn pedig Róth és Philippovich tábornokok csatlakozását 9000 nyi seregükkel hiába várta volna, egy szép reggel minden pereputtyostól megszökött.

Jellasich vert hadát a nép üldözni kezdé.

A Róth elmaradásának pedig leginkább az volt oka, hogy a huszárok Zichi Jenőt, hir szerint a bán szövetséges czimboráját, a Róthhoz intézett levelekkel, — melyek azt sebes csatkozásra hívják föl, — elfogták, s a seregével Csepel szigetén álló Görgeinek kézbesítették, kit is Görgei, mint *árulót* (még ekkor őrnagy volt) fölakasztattott.

Valóságos satyrája a sorsnak, hogy Görgei első nevezetes tette: egy *árulónak* fölakasztatása volt.

E tette által vonta magára a közfigyelmet.

Zichinél több levél, s kálózdi jószágán 4000 db. fegyver is találtatott. Bécs és Jellasich közt ő volt a közlekedés fenntartója s eszköze.

Jellasich végre oly sebes mars után, hogy emberei nyelvüket is kivetették, Győrön keresztül, okt. 6-kán Német-Óvárnál osztrák területre menekült.

Ez volt dicsőséges hadjáratának hősies befejezése.

Hanem Róth és Philippovich a sorsnak még furcsább játékában részeseültek.

Róth ugyanis, a Jellasich meghagyása folytán, 9000-nyi seregével Sz. Fehérvárnak tartott, mit Móga megtudván, azonnal utasítást adott Perczel Mór ezredesnek, a Zrinyi-csapatok parancsnokának, hogy Görgeit magához véve Róthnak utját állja.

Görgeiben rosz vért szült ez alárendeltség, s a két ember ellenségeskedése e pillanattól kezdődik.

Görgeinek egy bátor támadása, s Perczelnek egypár ügyes fogása oda kényszerítették Róth és Philippovichot, hogy a 3000-ból álló magyar hadseregnek, 9000-ból álló hadával, Ozoránál megadta magát és lerakta a fegyvert.

Ilyet még alig hallott a történelem. A Buda falaira oly kényes tekintete-

ket hányó, 40,000 főből álló híres vitéz armádiának valóban a gunnyal párosult, nem annyira siralmas, mint nevetséges vége leve.

Szegény félrevezetett horvát nép, kiket csendes családi tűzhelyeitektől ily kudarczra hurczolának el!

Perczel e diadala után tábornokká neveztetett ki.

A király föllázad.

Pázmándy, az országgyűlés elnöke, jelentette a háznak, hogy Jellasicznak ismét több elfogott levele került kezébe, melyek közt egy királyi leirat is találtatott. A királyi leirat így hangzik:

„Mi első Ferdinand sat. Magyar-, Erdélyországnak s ahhoz kapcsolt országok zászlósainak, egyházi s világi főméltóságainak, nagyainak és képviselőinek, kik az általunk szabad királyi Pestvárosunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlve vannak, üdvöt és kegyelmünket.

Mély fájdalommal és megütközéssel tapasztalván, hogy a képviselőház Kossuth Lajos és társai által nagy törvénytelen ségre magát rávenni hagyta, sőt több törvénytelen végzéseit, királyi akaratunk ellenére végrehajtotta, és közelebről a béke helyreállítására általunk kiküldött királyi biztosunk, gróf Lamberg Ferencz tábornagyunk ellen, mielőtt ez a törvényes formában kiadott megbízó levelünket előmutathatta volna, egy végzést hozott legyen, melynek folytán a nevezett királyi biztosunk egy, a dühösségre fölhevült vad csoport által az utcán vakmerően megtámadtatott és irtózatosan meg is öletett.

Mi ezen körülmények közt azon királyi kötelességünknel fogva, melylyel az ország biztossága és törvényei megőrzésére köteleztünk, ezennel:

Az országgyűlést eloszlátjuk, úgy, hogy a jelen legkegyelmesebb leiratunk közhírré

tétele után *üléseit azonnal berekeszteni köteles.*

A jelen országgyűlés és a képviselőháznak általunk nem szentesített mindennemű végzéseit és rendeleteit törvényteleneknek és semmitérőknek nyilatkoztatjuk.

Horvát-, Tót- és Dalmátországok bánja, báró Jellasic József tábornagyunk főparancsnoksága alá rendeltetnek minden Magyar- és az ahhoz kapcsolt országokban, úgy nemkülönben Erdélyországban lévő hadiseregek, és akármilynemű felfegyverzett csapatok, akár azok nemzeti örök, akár önkénytesek legyenek.

Addig, míg a felforgatott rend és béke Magyarországnak helyre nem álland, az ország a hadi törvények alá rendeltetik, és ennek folytán az illető hatóságok mindennemű megyei, városi, vagy kerületi gyűlések tartásától ideiglenesen eltiltatnak.

Horvát-, Tót- és Dalmátországok bánja, báró Jellasic József, mint királyi felségünk teljhatalmu biztosa küldetik ki, adván neki teljhatalmat és hatóságot, hogy e végrehajtó hatalom körében azon hatóságot gyakorolhassa, melylyel e rendkívüli körülményekben, mint királyi felségünk képviselője fel van ruházva.

Mely királyi legfelsőbb hatalmazsunk következtében mindazt, a mit Horvátországunk bánja rendelend, intézend, végzend és parancsoland, legfelsőbb királyi hatalmunk szerint rendeltnek, intézettek, végzetnek és parancsoltnak nyilatkoztatva, Magyar- és Erdélyországnak s a hozzákapcsolt országok

minden egyházi, polgári és katonai hatóságainak, tisztviselőinek, méltóságainak s minden rendű és rangu lakosainak legkegyelmesebben rendeljük és parancsoljuk, hogy báró Jellasi József, mint királyi felségünk teljhatalmu biztosá által aláírt parancsai iránt mindenekben *szintoly hódolók és engedelmesek legyenek, mint a mikép legfelsőbb királyi felségünk iránt lenni tartoztak és tartoznak.*

Jelesen pedig királyi biztosunk, meghagyásunk nyomán, arra ügyelni fog, hogy gróf Lamberg Ferencz királyi biztosunk megtámadói és gyilkosai, általában ezen a felségi és emberi jogokat lábaival tapodó ocamány bűnnek indító és részesei ellen a törvények teljes szigorúsága alkalmaztassék.

A polgári közigazgatás egyéb folyó tárgyai ideiglen az illető miniszteriumok tisztviselői által a törvények szerint vezetetni fognak.

Mikép ennek folytán a közbirodalom közös érdekei biztosításának és igazgatásának egysége maradólag helyreállítandó, minden nemzetiségek egyenlő feljogosítása szakadatlanul biztosítandó, s ennek alapján a koronánk alatt egyesült országok és nemzetek közös viszonyai elrendelendők legyenek; mindezek, minden részek képviselői hozzájárultával, tanácskozás alá vétetni és törvényes uton elhatározatni fognak.

Igy hangzott a kegyelmes királyi leirat Schönbrunnból keltezve, október 3-káról; aláírva: Ferdinánd m. k. Récsey Ádám m. k. miniszterelnök.

E királyi leirat fölolvása után az országgyűlés mintegy el volt kábulva. Mindenesetre oly érzést költhetett az, melynek az ember nem ura, de melynek hatalma megzavarja még a gondolkozási rendszert is, és azon kezd tépelődni még a legjózanabb ész is: igaz-e az, a mit hall, és a mit lát?

Teheti ezt egy király? Egy király! „A legelső magyar ember a király!”

Tehetné-e ezt a legutolsó magyar ember?

Jellasihoz, kit lázadónak és bitor-

lónak nevezett, hivatalától felfüggesztett és törvény elé rendelt; kit a horvátokhoz intézett kiáltványában mindenek elnevezett, csak becsületes embernek nem; ki ellen a magyar miniszterium törvényes lépéseit szentnek ismerve támogatta; ki ellen maga, a királyi család egyik tagja, és Magyarország nádora mint lázadó ellen lépett föl; ki a királyi parancs teljesítése helyett a királynak szemeközé nevetett: ezt az embert, ezt a fölségsértőt, lázadót és hazaárulót, minden nemesebb érzelmek lábbaltapodóját, e camarillazsoldost, s a magyar nemzet által legjobban utált férget, kinevezi Magyarországba kisistennek!

Mily találóan mondta *Kossuth* e rémhír fölolvása után mondott szónoklatában:

„Ennyire degredálni a királyság eszméjét! s ily szándékosan irtani ki minden pietást a nép szivéből e szó iránt „király”! Nem tettem ez iránt szót sem, hanem tapasztaltam, hogy úgy van! az ép, egészséges sziv a hitszegővel már egyvonalra állítja e szót — „király”.

Azt gondolom tehát, mondja ki a ház, miszerint fölteszi, hogy e documentum csak egy alávaló cselszövény Jellasihoz; de ha az nem volna is, az alkotmány felforgatását foglalja magában, s azért semmit érőnek nyilatkoztatja, s minden embert, ki ennek értelmében lépést tett, vagy Jellasihoz engedelmeskedni s az ő eljárásában közremunkálni merne, mint honárulót kívánnék tekintetni.

Récseyt pedig, kinek ugyan miniszterségről semmit nem tudunk, de a ki vagy arrogálja magának ezt a nevet, a ház híre, tudta nélkül, vagy pedig valósággal megpróbálta őt valaki kinevezni, hogy felhasználhassa, a törvény értelmében, mint nemzetelleni bűnöst perbe kell fogatni és cizáltatni...

Ha hamis az iromány s nevével visszaéltek, ha kimutatja, hogy nem tett semmi árulást, a bíró feloldozhatja; de ha nem

tudja magát kitisztítani, akkor a legnagyobb árulók egyike, kivel a törvények értelmében kell bánni.

Ilyen határozatot kell tehát a háznak hozni, szükséges egyszersmind, hogy ennek alapján a néphez egy rövid, a dolgokat egybefoglaló felvilágosítás intéztesse, mert az iratokból már tisztán áll, hogy Jellasiche vezérli a szerb rablásokat is, s próbál egyesülni a német-ausztriai seregekkel.

Ezen ember a camarilla eszköze, s világos iratok vannak kezünkben arra nézve, hogy Jellasiche által Bécsből izgatattik Magyarországon minden pártütés, rablás, árulás.

A népet tehát fel kell világosítani, s én azt gondolom, hogy a nép ismerni fogja kötelességét azok ellen, kik ezután a pártütők és rablócsordák vezérének engedelmessé válnak, ki itt hadi törvényeket akar gyakorolni azon nemzet felett, mely türelmében csak azon van, hogy magát védelmezze, hogy a fennálló állapotot tartsa fenn, melyre a király esküdt, a nép ismerni fogja kötelességét, és alkalmasint többen is úgy fognak járni, mint már némelyek isteni és emberi igazság szerint jártak.

... Valóban, ha valaha, most teljesedik az, miként annak, kit Isten el akar veszíteni, ezét veszi el; mert ha volt valami, hogy a birkatürelmű, utolsó gyáva magyart is felrázza, a szív mélyében megsértett becsület, emberiség és nem tudom mi minden érzésnek legmagasabb fokára, csak ilyen dokumentumokra volt szükség.

... Most ezen dokumentum felett általában nem jövök tűzbe, mert Magyarországnak szabadságát olyan bizonyosnak hiszem, hogy ilyen lépések mellett a maga erejére fölébredt magyar nem engedi magát letiportatni, ha ez nem bizonyos, akkor a legbuzgóbb vallásos embernek atheistává kell lennie, mert kétségbe kell esnie az iránt, hogy Isten van; ha ilyen módon, mi a rablásnál is alábbvaló, a hosszú türelmében hű nemzetnek szabadságát s nemzeti lételetét eltörölni sikerülne.

Én azt hiszem, hogy az igaz ügyben az igaz Isten velünk van, de csodákat velünk tenni nem fog, mert csodákat tenni nem szokása, hanem azt mondja: adtam 5—6 millió magyart, ebből keljen föl 5—6 százezer,

feküdjék le az árulókra, s úgy nyomja le őket, mint a zsupszalmát, — hogy pedig nemcsak a ráfekvései s agyonnyomási hajlam, hanem olyan hajlam van a népben, hogy felemeli karját s esküszik a mindenható Istenre, hogy nem fogja magát engedni utolsó csepp vérig, utazásomból a legbiztosabb adatokkal szolgálhatok.

Alig voltam kilencz községben s 50 ezer ember áll készen, s mennyiben e pillanatban nem volt rájuk szükség, otthon maradtak s egy szavára a képviselőháznak talpon lesznek.

A szomszéd vidékeken szinte nehezteltek, miért nem szólítottak fel, hogy küldénének ők is vagy 50 ezer embert. Még Szegedről teszek említést. Valamint a főváros lelkesedése, melyet a mult napokban tanusított, olyan érdem, melylyel Buda-Pest városok lakossága történelmi nevet vívott ki magának Magyarország történetében, s azt a nemzetnek a legnagyobb hálával kell méltányolni, úgy ha itt baj történik is cselszövények következtében, ott van még Szeged támaszpontul.

Méltóztassanak elhinni, hogy nem temett annyi illyr, szerb, vagy akármicsoda csuda-fajbéli áruló a világon, mely a magyar nép összes lelkesedése által támogatott oly magyar várost, mint Szeged, megdöntené, hol önkéntesen, felhívás nélkül, a nép esküdt, miként elmegy a harczra mind, s még a gyermek sem marad otthon.

Addig tehát Magyarország elveszve nem lesz, és ha más nem, megtartja azon vidék, mely a dunai lelkes lakoságnak ez időben kimutatott közremunkálásának is nem kis támasza volt.

Tehát hideg vérrel tartom szükségesnek kimondani, hogy ezen iromány koholt, s ha nem is volna az, a legocsmányabb árulás.

Ez okoknál fogva ilyen komédiára a ház eloszolni nem fog, s a nemzetet nem hagyja el, hanem kötelességének ismeri kimondani, hogy a ki ezen iratnak legkevésbé is engedelmessé válna, az hazááruló, s azzal minden ember úgy bánjék, mint hazaárulóval kell.

Ha majd a kormányzatra nézve méltóztatnak határozni, egyes individualitásokra is ki lehet terjeszkedni, mert ha valaki a világon, az olyan Jellasiche-féle ember bizo-

nyosan „vogelfrei“. Récsey Ádámnak pörbe fogatását szintén határoznók el.

Én fölteszem s előterjesztem a délutáni ülésre a határozatot s a néphez intézendő felszólítást, ha annak innét kell történni; egyébiránt a ház azt is határozhatja, hogy ezt a honvédelmi bizottmány tegye. A bizottmányok fognak működni, seregeink pedig mennek, és verik azt, a ki megérdemli.

Most csak azt határozzuk el, miként ezen irat törvénytelen, s teljesítse minden ember köteleességét!”

Midőn Kossuth szokott lelkesültséggel bevégezte szavait, az elnök felszólítja a házat, vajjon elfogadja-e Kossuth előterjesztéseit.

A képviselők kivétel nélkül felállottak mind; s a szónok felszólított, hogy készítse el a határozatot, valamint a néphez intézendő felszólítást is.

Sajnos, még aznap bebizonyult, hogy a királyi leirat nem koholt, s nem a Jellasichek találmánya, hanem valóságosan V. Ferdinand leirata, ellenjegyezve Récsey Ádám, a gárda volt hadnagya által, kit az ország hire és tudta nélkül, miniszterelnöknek sütöttek föl.

Ez ellenjegyzésre Kossuth a következő megjegyzést tette: „Bizony nekem is nagy kedvem volna ellenjegyezni, hogy herczeg Eszterházy 33 uradalmát magamnak ajándékozzam.“

Az eredeti királyi leirat fölolvassása az este 9 órakor megnyitott ülésben történt, mely fölolvassás után, ismét a nemzet szava, s szive érzelmének tolmácsa, Kossuth lépett a szószékre:

„Bocsánatot kell kérnem, — ugymond Kossuth — hogy az illető iratokat, mivel testi erőmben a fáradság által annyira meg voltam ingatva, s igen alkalmatlan lázzal volt bajom egész délután, különösen a néphezi proclamatiót lehetetlen volt elkészítenem. A határozatot azonban megirtam, a proclamatiót pedig az éjjel, ha lehetséges lesz gondolkoznom, szerkesztendem.

Most tehát szerencsém lesz felolvasni azon határozatot, melyet indítványom következtében fogalmaztam, s melyre nézve a felolvasottak semmi változást nem tesznek, legfeljebb eloszlatják a háznak azon sejtelmét, melyet a király neve iránti pietásból szerettek volna a nemzet képviselői táplálni, hogy t. i. lehetetlen, hogy azon iromány, melyet reggel nyomtatásban láttunk, más legyen, mint koholt, hamis iromány.

E sejtelem elenyészett; hanem mi a törvény és alkotmány alapján állván, ezen körülmény határozatunkat legkevésbé sem változtathatja.“

És ezzel Kossuth felolvasása a válságos határozatot, melynek tartalma következőleg hangzik:

... „A nemzet képviselői tapasztalván, miként a pártütő Jellasichek, a király nevének saját szentségtelen céljaira használata mellett oly lépések végrehajtásának megkísérlésére vetemedett, melyek Magyarország s a hozzá kapcsolt országok törvényes függetlenségének felforgatását, a királyi esküvel szentesített alkotmány eltörlését, s hazánknak 14 királyi eskü ellenére az ausztriai birodalomba beolvasztását és ezzel Magyarországnak az önálló országok sorából kitörlését foglalják magukban.

Ámbár ugyan a legközelebbi időkben sokszorosan tapasztalák a nemzet képviselői, miként hazánknak a királyt környező ellenségei, a beteg királynak nevével, Isten és ember igazságának s minden jognak, törvénynek s a királyi eskü szentségének lábbal tiporására szentségtelenül visszaélnek:

Mindazonáltal a felolvasott nyomtatványban foglalt merények oly égrekiáltó jog- és törvénytörést foglalnak magukban, hogy annak a király által történt valóságos aláírását még a közelmúltaknak szomorú tapasztalásai után sem hihetnék el.

Nem hihetik pedig annyival inkább, mivel ha az valósággal a királytól eredett volna, lehetetlen, hogy előbb az országgyűlésnek meg ne küldték vala, mielőtt a pártütés vezére annak végrehajtására, s hazánk fegyveres seregeinek az alkotmányra letett esküjüktől elcsábítására tetteges lépéseket tenni felhatalmaztatnék.

De nem hihetik még azért sem, mert bármennyire beteggé s önmagával tehetetlenné lett legyen is a király, még sem hihetik, hogy ő felsége öntudatos eszméletétől annyira megfosztva legyen, miszerint keze az igazságos Isten ítéletétől vissza ne roppenjen egy oly iromány aláírásánál, melylyel hű Magyarországa népeinek nemzeti és alkotmányos létele ép azon rablónak s pártütőnek zsákmányul dobatnék oda irgalmatlanul, ki minden jognak, minden törvénynek, s magának a királyi tekintélynek is lábbal tapodása mellett, fegyveres kézzel támadta meg az országot, öldöklí, pusztítja, rabló módon zsarolja a magyar népet, s kit ő felsége a törvényes formákban, miniszteri ellenjegyzés mellett, maga is pártütőnek nyilatkoztatott, s ki azóta pártütési bűneit az országba tett fegyveres beütésével csak sokszorosan növelte.

És nem hihetik azért is, mert lehetetlen feltenniök, hogy a király maga, bármennyire beteg s önmagával tehetetlen legyen is, ne vét adhassa oda eszközül, kiirtására minden kegyeletnek és ragaszkodásnak, melylyel a magyar nép tömérdek szenvedései daczára iránta viseltetett, de melynek lehetetlen gyökerestül ki nem szakgattatni a nép szívéből, ha látandja, miként: a hű magyar nemzet feletti királyi hatalmát egy rablóra ruházza, ki az országot fegyveres erővel megtámadá, s azt az alkotmány felforgatásának szentségtelen munkájával bizza meg, közönetül azért, hogy a magyar nemzet az ausztriai házat háromszáz esztendő előtt a magyar koronával szabad akaratból megajándékozá, s 300 esztendő alatt sokszor ingadozott trónusát a nemzet vérével tartotta meg.

És végre el nem hihetik még azért is, mert lehetetlen feltenniök, hogy akadhasson magyar, ki egy ily égrekiáltó rendeletet, mely ha végrehajthatnék, nemzetünket az élő nemzetek sorából kitörülné, anyagilkos kézzel törvénytelenül ellenjegyezni merésznél.

Ugyanazért a nemzet képviselői a király iránti tiszteletnek adják akkor jelét, midőn a felhívott irományt koholtnak, s hamisnak nyilatkoztatják, s abban nem látnak egyebet, mint egy alávaló csel, melylyel a pártütő Jellásich, vitéz hadseregeinknek igaz-

ságos boszujától megmenekedni törekszik, mit a nevezett pártütőről annál inkább feltehetni vélnék a nemzet képviselői, mivel egy oly emberről, ki az őt eltiporható vitéz seregeinknél a győzelem percében fegyverszünetért könyörög, s azt oly feltétel alatt nyeri meg, hogy a fegyverszünet percében állomását mindakét tábor megtartsa, ő mégis miután a törvényt, a hazánkat védelmező vitéz hadseregeink nagylelkűségétől a fegyverszünetet megnyoré, annak ideje alatt egész táborával gyáván és becstelenül megszökött, hogy hazánknak pusztítását még egy ideig tovább űzhesse, s a magyar nemzet megsemmisítésére összeküzdött bécsi camarillától remélt segítséget magához vonhassa, egy ily emberről tehát, hogy bűnének érdemlett büntetését kikerülhesse, a legbecstelenebb csel is alaposan feltehető.

Azon nem várt esetre mindazáltal, ha a felhívott rendelet csakugyan valóságosnak bizonyosodik, s eredetijében az országgyűlésre is megküldetnék, a nemzet képviselői tekintetbe vevén

1. Miként a mult országgyűlésnek királyi esküvel szentesített III-ik t. cz. a 3-ik §-ban világosan azt rendelné, hogy a királynak bármely rendelete, parancsolata, határozata és kinevezése csak úgy érvényes, ha a Buda-Pesten székelő miniszterek egyike által is aláíraték, s így magának egy új miniszterelnöknek kinevezése is csak hasonló aláírás mellett lehet érvényes, Récsey Ádám pedig nem Buda-Pesten székelő miniszter, s miniszterségéről az országgyűlés általában semmit sem tud, következésképen a felhívott rendelet mindenestre érvénytelen. Tekintetbe vevén

2. Hogy ugyancsak a mult országgyűlésen alkotott IV-ik t. cz. 6-ik §-ának világos tartalma szerint az országgyűlés az utolsó évről számadás és következő évi költségvetés iránti határozatnak meghozatala előtt be nem rekesztethetik, sem az országgyűlés fel nem oszlattathatik; s mivel ezen határozatok még meg nem hozattak, az országgyűlést ő felsége még rendes miniszteri ellenjegyzés mellett sem oszlathatja el. És tekintetbe vevén

3. Hogy az országot az ellenségnek kezébe martalékul adni, az alkotmányt, s min-

den alkotmányos biztosítékokat eltörölni, s az országot oly hadi törvények alá rendelni, melyek szerint a senkit meg nem támadott, s csak magát a törvényt és az ország lételét kötelessége szerint védelmező nemzet minden tagjainak élete, halála a fegyveres ellenség pártütő vezérének kezébe tétessék, a királynak joga semmi esetben nem lehet. És tekintetbe vevén

4. Hogy Magyarországnak saját törvényei szerinti kormányzatát eltörölni, azt ő felsége többi tartományainak birodalmába beleolvasztani, s hazánk törvényhozó hatalmát más idegen nemzetek képviselőiből is alakítandó valamely testületre ruházni a király koronázási esküjével, s úgy az 1790: 10-dik, mint a mult országgyűlésen alkotott sarkalatos törvényekkel merőben ellenkezik:

Mindezeknél fogva a nemzet képviselői a nemzet halálát szentségtelen kezekkel alá nem irhatván, a felhívott állítólagos rendeletet, mind belső tartalmára, mind alakjára s külső formájára nézve törvénytelennek, érvénytelennek és semmit érőnek nyilatkoztatják, törvényhozói kötelességüknek a törvény értelmében folytatását elhatározzák, s ezen határozatuk jogszerűségére nézve az örökkévaló Istenre, a nemzetre s az egész világ közvéleményére annál bátrabban, annál tisztább lélekkel hivatkoznak, mert lehetetlen hinniök: hogy egy derék, békés és hű nemzetnek ily hallatlanul irtóztatós módon az élő nemzetek sorából kiirtását, s ezáltal saját lételinknek is erkölcsi bizonytalanságba tételét a világnak bármely mivel népei hallgatag elnézhetnék.

Mely határozatnak folytán a nemzet képviselői úgy Jellasi Józsefet magát, mint mindenkit, a ki őt ez országban bármely hivatalos hatósággal bírónak elismerné, neki önkéntesen engedelmessé válnék, vagy épen a nemzet alkotmányos szabadságának felforgatására intézett merényleteiben segédkezet nyújtani merészlene, hazaárulónak nyilatkoztatják, s a honnak minden becsületes polgárát, de különösen a vitéz magyar hadsereget s az országnak minden hatóságait és tisztviselőit a honárulásbani részvét sulyának terhe alatt arra kötelezik, hogy ezekkel akként bánjanak, mint a törvények a honárulókkal bántani rendelik.

Az ország minden hatóságainak pedig

különösen is elengedhetlen kötelességükké teszik: hogy megyei, városi vagy kerületi gyűléseiket rendesen folytassák, s a közigazgatás minden ágaiban törvényes kötelességük szerint folytonosan eljárjanak. A törvényes büntetés terhe alatt másként nem cselekedvén.

Végezetül, minthogy a nemzet képviselői az idézett vagy koholt vagy alkotmányt felforgató iraton Récsey Ádámnak mint állítólagos miniszterelnöknek aláírását szemlélnék; és tekintetbe vevén azt, hogy ha magát ez irománynak miniszterelnökké törvényes formában lett kineveztetése nélkül írta alá, mint a miniszteri czimnek bitorlója, törvényes büntetés terhe alá esik, és tekintetbe vevén különösen, hogy a mult országgyűlésen alkotott III-ik t. cz. 32-dik §-sa még a törvényesen kinevezett minisztereket is minden oly tettért vagy rendeletért feleletre vonandóknak parancsol, mely tett vagy rendelet az ország függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fenálló törvények rendeletét, s az egyéni szabadságot sérti:

Ugyanazért a képviselőház Récsey Ádámnak törvényes kereset alá vonatását s e végett vád alá helyzetetését ezennel elhatározza.

Mindezen határozatainak, részint hozzájárulás, részint pedig az 1848-iki III-ik t. cz. 34-ik §-a értelmében eljárás végett a felsőházzal leendő közlésére, s egyszersmind az ország minden polgári és katonai hatóságaihoz, különösen pedig az ország vitéz hadseregeihez, melyeknek hazafui hűségüktől, s rettenthetetlen vitézségüktől várja nemzetünk ez elárult árva hazának megmentését, megküldésére s általános közhírré tételére a ház elnökét utasítván."

Az országgyűlési képviselők egyhangulag, teljesen magukévé tették e határozatot általán és különösen; mire Kossuth így végzi szavait:

Uraim! A képviselőház egyhangu határozatával kimondotta, hogy a kegyelemnek ideje lejárt az árulókra nézve, hogy a ki honáruló, a nemzet képviselői által is annak tekintetik, s mint honáruló fog bünhödni.

Szerencsésnek tartom a házat, hogy ezen elhatározását akkor mondotta ki, midőn

egyszersmind egy vitéz és lelkes magyar ezrednek mindnyájunk által tisztelt, s a haza megmentői közé fölvatatott képviselőihez van szerencséje (zajosan kitörő éljenek, mit a jelenlévő Vilmos-huszárezredbeli tisztikar felállással köszönt meg), s a kiknek vitéz karjaitól úgy, a mint lelkes társainak karjaitól megvárja azon igazságos Isten, ki előtt az ország alkotmányaira megesküdtének, megvárja a nemzet, hogy valamint hű védői lesznek mindig és mindenhol az ártatlanságnak, úgy rettenthetlen ostorai a bűnek s honárulásnak.

Adja hozzá a képviselőház a magyar nemzetnek azon elhatározását, mely elhatározza a haza ellenségeit semmivé tenni, s ezen semmivétel közben, valamint azután is, — számolni.“

Igy szólt *Kossuth*, s az országgyűlés magáévá tette minden szavát.

És most mondják meg azok, kik folytonosan a mérsékletet szokták hangoztatni, hogy mit tettek volna ők? Mert megvan a mérsékletnek is a maga határvonala, melyen túl a cím: „gyávaság“! A gyávaság pedig a leglealábbabb bűn épen úgy egyes férfira, mint egy nemzetre való nézve. Vannak pillanatok, melyben az ember tudja: ha azt megteszem, meghalok! — És megteszi mégis, mert az emberi, vagy nemzeti méltóság megőrzésére és fenntartására vannak az alkotó természetnek is törvényei, melyeket minden férfiúi kebelnek érezni kell.

Magyarország, a magyar nemzet, a camarilla folytonos korbácsoltatása által, — bár az engedékenység, s mondhatni: a meghunyászkodás fonalát nagyon is hosszúra huzta, — de végre azon pontig vezetett, melyen túl már nem volt több lépés: a meggyaláztatás és eltiportatás mélysége, s az önvédelem fegyvere közt kellett választania, s mint nem leköpendő nemzet, nagyon

természetes, hogy az utóbbit választotta.

Vérünkbe került! De mi történt volna velünk, ha megadjuk magunkat?

Nemzet, mely a veszély pillanatában gyáva ebként hunnyáskodik meg, nem számíthat másra, mint szolgaságra.

Szolgák volnánk, olyan igaz, mint hogy egy nap ragyog feletünk!

A camarilla pulya nyakunkra hágott volna, épen úgy mint, azután tevő, lemészároltatta volna jelesbjeinket, csak hogy nem menekülhetett volna egy se, — elvett volna tőlünk minden önállóságot, s csinált volna Magyarországból tartományt, és pedig úgy, hogy a nemzetnek nem lehetett volna reménye a függetlenséghez, talán soha!

Ámde az 1848—49-diki catastropha megtanított mindakettőnket. Megtanította őt a mi, s minket saját erőnk fölismerésére; s nagyon jól tudják most már Bécsben, hogy mire képes a magyar, de azt is ám, hogy nem számíthatni mindig orosz vagy más idegen hatalom beavatkozására.

Engednek is mindannyiszor, a hány-szor fordul a koczka; — de bezzeg nem engednének, ha mi engedtünk volna!

És egy másik, egy roppant nyeregmény hárult azáltal reánk, az t. i., hogy fölébredt a nemzet önérzete, melyet ha lenyügözött is a Bach- és Schmerling-korszak, de nem tudott elfeledtetni; holott ha akkor megadjuk magunkat? most a legmegvetésreméltőbb s pulyább nemzete volnánk a világnak, mely jármából bögne a szabadság egy-egy fűszála után.

Jellásichot alkirálylyá nevezték! Csak eddig lehetett túrni, de tovább nem!

A király megretrál.

Bécsben azt képzelte a camarilla, hogy legkedvesebb Jellasich bán ur már azóta Kossuthból csináltatott magának gulyáshust, s hihetõleg azért is beszélt ilyen foghegyrõl. Hanem egyszer csak beütött a mennydörgõs vilám azon hirrel, hogy Jellasich Bécs alatt áll, még pedig furcsa állapotban.

Épen jókor érkezett Bécsbe! A bécsi nép épen akkor munkálkodott Latour hadügyminiszternek lámpásra való felhuzásával.

A dolog pedig így történt: Látva a bécsi nép, hogy Magyarországot mindenféleképen meg akarják õlni, s jól tudván, hogy Magyarország halála után az õvé következik, alig várta az alkalmat, hogy beleszólhasson a dologba.

Az alkalom megérkezett.

Latour még nem tudva Jellasich földhöz veretését, október 5-dikén több zászlóaljnak parancsot adott, hogy támogatására Magyarországba rukkoljon. Volt azonban azon zászlóaljak közt egy olasz gránátos zászlóalj, s ez azt mondta, hogy õ nem rukkol. Nem küzd a magyarok ellen.

„Éz furcsa“, — gondolhatá Latour, s a gránátosokat két sor vasas német közé fogatta, s vitette erõvel a vasúthoz.

Beh kár volt, hogy ezek a gránátosok ide nem jöhettek!

Nem engedte a bécsi nép! Látva, hogy a magyarok ellen katonaságot küldenek, a ki pedig nem megy, azt viszik, — kapta, nekiesett a vasutnak és széthányta.

Most már tessék vinni!

A vasutat meg akarták csinálni, de a nép nem engedte.

Összevesztek.

Bécs talpra áll, a harangok félre-
verettek, dörgött az ágyú, pattogott a kartács, de mindez nem ért semmit, mert a katonaságot jól elverték, és kikergették a városból.

Ezzel a csendes, higgadt kedélyvel aztán elmentek Latourt látogatni. Épen otthon találták, s hogy ezután minden parancsnokolási bajoktól fölmentsék, a lámpáson adtak neki ideiglenes felfüggesztést.

Másnap a bécsi képviselõház felszólította a még mindig Schönbrunnban tartózkodó királyt, hogy nevezzen ki népszerűbb osztrák minisztereket, Magyarországra nézve vonja vissza az október 3-káról kelt királyi leiratot.

A dicsõ nép tehát nem feledkezett meg rólunk!

A király azt felelte, hogy az egyiken majd segít, a másik felett pedig gondolkozni fog.

Ezen felelet után: — eltünt.

Téli szállásul Olmützöt választotta.

A képviselõházban pedig az az indítvány tétetett, hogy Zsófia főhercegné asszony és Lajos főherceg örökre, a császári ház többi tagjai pedig, — a császárt kivéve, — egy évre száműzessenek.

Ezek történtek Bécsben, pedig a bécsiek egy huszadrészét se kóstolták azon keserû cseppeknek, melyek a magyaroknak beadattak.

Récsey, látva, hogy király nélkül maradt, a miniszterelnökségtõl megszökött.

A király Olmützből.

Olmütz erős egy hely, onnan könnyen lehet beszélni.

A király Wessenberg osztrák miniszter ellenjegyzése mellett, következő császári és királyi nyilatkozattal lepte meg a birodalom népét:

„Midőn engem az október 6-kán Bécsben elkövetett istentelenségek arra bírának, hogy azon várost elhagyjam, mely a legvadabb és legelvetemedettebb szenvedélyek tüzpontja lőn, akkor még azon reményben lehettem, hogy lakossága egy részének vétkekes őrjöngése tartós nem leend. Én fő- és székvárosom lakosainak különben egészséges és becsületes érzelmétől megvárhattam, miszerint egész erejükkel oda munkálnak, hogy a félreismert törvénynek a tisztelet-, a gonosztevéknek az érdemlett büntetés-, a városnak a fenyegetett élet- és tulajdonra nézve a biztonság legrövidebb idő alatt ismét visszaadassék.

Ezen várakozás meghiusult.

Nemcsak az, hogy a lázadás támasztóinak sikerült Bécsben a magukhoz ragadt hatalmat oly rettentő uralom által, milyenre a történet csak egy példát mutat, a részint félelem által ereje-vesztett, részint vad mámorba ejtett város felett megerősíteni, és azáltal a törvényességre való visszatérést Bécs falai közt meghiusítani, hanem még ezen falakon túl is nagyobbodott erővel terjedt ki anarchicus törekvéseik vészterhes hatása. Egy nyílt lázadásban álló szomszéd tartományokkal felségsértő szövetkezések kötöttek, statusaim minden részébe követek küldettek, hogy azon képmutató ürügy alatt: mintha a fenyegetett szabadságot kellene megvédeni, ott is, hol a rend eddigelé meg nem zavartatott, a lázadás zászlóját kitűzik és az én még békés, szabad intézvények törvényes kifejlődésének elébe néző országaimat a fejtelenség, polgárháboru és enyészet iszonyatosságainak martalékul vessék.

Trónraléptem óta népeim java volt életfeladatam. Kormányom története, különösen az utóbbi két hónap története ezt egykor tanusitandja. De a gondviseléstől rám bízott

kötelességekhez hűtelen lennék, ha oly törekvést tovább is el akarnék nézni, mely a trónt és monarchiát az örvény szélére viszi és az általam megerősített alkotmányos szabadság helyébe rakoncátlan erőhatalom állapotát tenni igyekezik.

Ezen kötelességekről megemlékezvén, vérző szívvel érzem magamat kényszerülve, hogy a fejét már most minden szemérem nélkül fölemelő lázadással ezékvárosomban, mint szinte mindenütt, hol az magát mutatná, a fegyveres erő alkalmazása mellett szembeszálljak, s ellene harcoljak, míg az egészen le nincs győzve, a rend, nyugalom és törvényesség ismét helyreállítva, és hű szolgálóimnak, gróf Lamberg és Latournak gyilkosai az igazság boszuló karjának át nincsenek adva.

Hogy ezen célzt elérjem, a monarchia különféle részeiből seregeket küldök Bécs, a fölkelés fészke ellen, és altábornagyomnak, Windischgrätz herczegnek átadom a fővezérletet minden seregek felett, egész birodalmamban, csupán csak a gróf Radeczky tábornagyom parancsa alatt álló olasz hadsereget vevén ki. Egyszersmind felruházom az említett herczeget a kellő teljhatalommal, hogy ő a béke munkáját birodalmamban saját belátása szerint a lehető legrövidebb idő alatt bevégezhesse.

A fegyveres lázadás kényszerítése és a csend helyreállítása után, miniszteriumom feladata leend, hogy az alkotmányos országgyűlés tagjaival egyetértőleg, az eddigelé féktelen visszaéléssel kezelt sajtó, az egyesületi jog és a honvéd-törvények korlátozása által oly állapot idéztessék elő, mely a nélkül, hogy a szabadságot szorítsák, a törvénynek erőt és tiszteletet biztosítson.

Midőn ezen kötelességeim és jogaim érzetében rendithetlen szilárdsággal hozott határozataimat népeimnek tudtul adom, mindazok őszinte és hathatós közremunkálására számolok, kiknek császárijok, hazájok, családjok, javuk és az igaz szabadság szívkön fekszik, és a kik jelen határozatomban az egyedüli szabadító szerre ismerendnek, hogy a birodalmat a végrombolástól

magukat a fejtelenség iszonyatosságai- és minden társasági kötelékek felbomlásától megőrizték. Olmütz, okt. 16. 1848. Ferdinánd s. k., Wessenberg s. k.“

A király e manifestum által Windischgrätz herczeg urat Magyarország ellen rendelte, az országot, a helyett, hogy a *lázadók ellen védte volna, maga is megtámadta*, s így széttépte, megsemmisítette a „pragmatica sanctiót.“

Hanem e manifestumot aztán, még a német lapok se hagyhatták szó nélkül. A többek közt így irt a kölni újság, egy porosz lap:

„Itt a császár tökéletesen elfelejtette, meddig terjed a törvényesség határa! Magyarország nyílt lázadásban lévő szomszéd *provincziának nevezetik*; de ugyan az istenért: mióta provinciája Magyarország Ausztriának?

Windischgrätz főparancsnoknak nevezetik a császár és király minden országaiban létező fegyveres erő felett is. Magyarországnak megvan saját *törvényes* hadügyminisztere, tehát Wessenberg ellenjegyzése semmi, és semmit érő a királlyságra nézve. E szerint ne beszéljen a király a törvényességről és béke munkájáról.“

Igy irt egy porosz lap. Még az is megsokallta, a mit velünk elkövettek.

Annyi igaz, hogy a pragmatica sanctiót maga a király semmisítette meg. Saját országára rablóvezért küldeni parancsnokul, — később Windischgrätzet küldeni az ország ellen akkor, midőn az minden oldalról megtámadtatva a legnagyobb emberi türelem izzó parázsa fölött kuczorgott: — hallatlanság!

Kossuth kezébe veszi a gyeplőt.

A bécsi forradalom híre fölvilványozólag hatott Magyarországra, mely akkor kormánytalanul lézengett a nagy világban.

Kossuth tehát egy jeles beszédje után, melyben a nemzet elé tárta azon új helyzetet, melybe az a legujabb események által jutott, mindenekelőtt azt indítványozta, hogy kormány nevezessék ki, — de mert egy új kormány összehozása időbe kerülne, ruháztassék föl kormányhatalommal a honvédelmi bizottmány.

Az országgyűlés elfogadta az indítványt, s Kossuthot nevezé ki a kormány elnökévé.

Azonnal indítványba hozta, hogy a külföldön lévő magyar katonaságnak parancsoltassék meg a hazatérés.

Már elmondtuk, mily veszélyekkel

kellett küzdenie katonáinknak, hogy a parancsnak megfelelhessenek.

Nemkülönben indítványozta Kossuth, hogy a bécsieknek segély nyújtassék azon veszélytől megóvásukra, mely veszélyben a magyarok iránti rokonszenyvöknél fogva jutottak.

„És én fölhivom a házat, — kiáltá lelkesen Kossuth, — mondja ki határozatilag e mai napon, hogy valamint a camarillával, a reactióval s a népek szabadságát elnyomni akaró tendenciákkal alkut ez életben nem ismer semmi áron; úgy az ausztriai nép irányában a legszivesebb barátságot érezve, azt, hogy nemzet nemzet irányában a találkozó érdekeket Istennek örök igazsága szerint megnyugtatólag kijelenteni kész, ezt mondja ki most a tisztelt ház, s az legyen előszó, hogy ha netalán ők miattunk szenvedve, a mi csapataink segítség végett hozzájuk közelednének, mondom, ez legyen az előszó: azért jövünk, hogy titeket is úgy, a

mint ti jöttetek hozzánk megsegíteni bennünket, megmenteni kívánunk azon absoluticus irányu camarillától, mely a ti szabadságokat, mint a mienket semmivé akarja tenni; de mi szabad nép el fogjuk végezni mindazon érdekek kiegyenlítését, melyek köztünk fenforognak.

Ez azon magyar nemzet képviselőinek nyilatkozata, s ezt hallja meg Isten, és hallják meg Európa népei, azon magyar nemzet képviselőinek nyilatkozata, a mely szavát nem szegte meg soha, hanem midőn hűséget mondott, túrt, szenvedett a végtelenségig, mert szavát adta; s nem ismerte határát a szenvedéseknek. Ily nemzetnek képviselői midőn kimondják azt, hogy nekünk Ausztria népével semmi bajunk, mi barátok s testvérek vagyunk, mi egymás közt kiegyenlítjük a dolgokat: azt hiszem, ez annyi, mint az esküvés. S ezt reményelem azon néptől, a mely megértette, hogy veszélyünk közös, a midőn az ellenünk közeledni szándoklott tábornak utját állotta, a mint megértette azon veszélynek közösségét, úgy hinni fog e nemzet szavának. Mi pedig be fogjuk váltani ezt a győzelem első percében, de épen

azért, hogy beválthassuk, valamint mi segítjük, úgy ők is segíteni fognak a győzelem kivívásánál minden árulóknak rasirozásával.

Az eredmény Istennek kezében van; de én a honvédelmi bizottmány minden tagjai részéről ígéretet és fogadást teszek a nemzet képviselőinek, hogy e célznak megközelítésére, nem bibelődve a rendes körülmények végett alakított formák kisszerűségével, e nagy percekhez képest nagy eredményekre vezető, bátor, de meggondolt és mindenekfelett elszánt s eltökélt lépésekkel közremunkálni a legszivesebb hazafiui kötelességének fogja ismerni a választmány. Hogy ha a haza megmentésének közmunkálásaért a méltánylat koszorújának egy boglára az ő fejére is járuland, azt alázattal fogadandja; ha pedig a körülmények azt igénylik, hogy a vérpad legyen a jutalom, oda is büszkén fogok elmenni.“

Ugyanez alkalommal mondatott ki, hogy a magyar nemzet s a megszökött nádor közt minden viszony örökre megszakadt.

Lázadókkal nem alkuszom!

Midőn Móga vezénylete alatt a magyar sereg azon szándékkal nyomult a Lajtháig, hogy Bécsset az esetben, ha netalán az utjokat erre vett futamló jellasichisták által megtámadatnék, védelme alá vegye, — a Lajthánál megállapodott, s a már Bécs alatt lévő Windischgrätzről azon parancsot kapta, hogy tisztjei azonnal jelenjenek meg az osztrák vezér előtt, különben hadi törvényszék elé fognak állíttatni.

Épen a seregnél volt *Kossuth*, *Pázmány* és *Csányi*, s *Windischgrätz*nek ők válaszoltak, elsorolván abban mindent, mit a camarilla eddig az országgal elkövetett, s daczára mindezeknek,

a nemzet békés magatartását. Válaszukat a következő sorokkal végzik:

„És hogy a leghallatlanabb méltatlanságok teljességéből semmi se hiányozzék, hercegséged magát nálunk ő felsége seregeinek főparancsnokául hirdeti ki, melyek közé ön Jellasichnak felségsértő csapatait is felvette. Ezáltal önmagát b. Jellasich lázadása részesének és Magyarország törvényei s alkotmányos trónja iránti ellenségének jelenti ki, és annyira megy, miszerint a magyar sereg tisztjeit, kik esküvel köteleztetnek az alkotmány iránti hűségre, hadi törvényekeli fenyegetéssel akarja csábitani a haza ellenségének táborábai átmenetelre.

Tudva kell lenni hercegséged előtt, hogy a magyar sereg felett ő felsége érvényesen csak a hadügyminiszter ellenjegyzése mel-

lett rendelkezhetik, és hogy minden más utoni rendelkezés a kir. esküvel szentesített törvény által már előre érvénytelennek nyilatkoztattatik. Herczegséged kinevezése pedig Wessenberg által van ellenjegyezve, ki nem is magyar, annál kevésbé magyar miniszter; annál fogva ön semmi esetben sincs jogosítva, magának a magyar sereg felett bármi hatalmat is tulajdonítani; úgy, hogy hasonló merény hazánk ellenében nyilván kifejezett ellenségeskedést foglal magában, mire Magyarország semmi okot nem adott.

Ez ellenségeskedés még azáltal is nagyobbíttatik, hogy herczegséged a futó pártütőnek seregeit saját vezérlete alá vette fel, és így magát a Magyarország alkotmányos trónja, állami létezése és törvényei ellen intézett lázadás vezérévé tevő.

Azt kívánja tehát a közbéke, melyet Magyarország nem zavart meg, és a dynastiának érdeke, hogy mi, ámbár a legvégső önvédelemre erőszakosan kényszerítve, herczegségedet az Isten örök igazsága, a nép-jog és emberiség nevében felhívjuk: hogy jogséértő szándokával hagyjon fel, a pártütő Jellasichek osztrák földre futva nyomult seregét fegyvereztesse le, s azon esküvel, „hogy Magyarország ellen többé nem fog harcolni“, tegye ártalmatlanná, és 24 óra alatt biztosítást adjon nekünk, hogy Magyarország ellen semmi ellenségeskedést sem akar megkísérteni.

A fenyegető hadi törvényt illetőleg, ez a jogtalanság annyi erőszaktételei után oly borzasztó szó, melynek valóságában az emberiség és polgárisodás iránti hitünkben nem hiszünk. Gondolja meg herczegséged, mikép az Isten és világtörténet megvesztegethetlen ítélőszéke előtt az emberiség átkát vonná magára az, ki a XIX-ik században a polgárisodott Európa előtt a barbárságnak hasonpéldáját idézné elő. Kénytelenek vagyunk kinyilatkoztatni azt is, hogy mi azon esetben mélyen elszomorított szívvel nem mulaszthatandjuk el azt hasonlóan viszonzani. Gondolja meg ön, hogy Isten, az igazság védője 10,000 foglyot, s közöttök több tábornok- és törzstisztet adott kezünkbe. Fontolja meg tehát ön jól váratlan szavait, mert mindazon vér, mely folyni fog,

az örök Isten bírószéke előtt ön fejére fog szállani.

Elmondottuk ezzel, mit a becsület és kötelesség mondani készített; hátra van még felhívni önt arra is, hogy a béke, s birodalom és a trón iránti kötelesség érdekében, melynek fenállását szentségtelen kézzel az udvari camarilla annyira megingatta, szüntesse meg Bécs ostromlását; s ezen nemeskeblű városnak Magyarországgal szabad közlekedését, melynek erőszakos felfüggesztése annyira ártalmas a viszonzlagos kereskedési érdekre, állíttassa vissza, hogy így ne legyen kényszerítve a birodalomnak fővárosa az önvédelem végső eszközeire, melyek a trón fentartására, mi saját feladatunkhoz is tartozik, szükségkép előreláthatlan veszélyezést, és a birodalomra végetlen szerencsétlenséget idéznének elő.

Mi ezen parlamentair által, kit herczegségedhez küldve, ezzel a népjog védelme alá helyezünk, határozott választ kérünk, melytől fog függeni, hogy kénytelen-e Magyarország kegyelmességedet ellenségének tekinteni.

Vezérelje önt az elhatározás ezen nagy-szerű perczében az igazságos Isten.

Pahrendorfban, a magyarországi hadsereg főtábornokánál okt. 25-én 1848. Kossuth Lajos, a honvédi bizottmány elnöke. Pázmány Dénes, országgyűlési elnök. Csányi László, országbiztos.

Windischgrätz ezen lelkes, és lovasias sorokra, melyben egy nemzet sérelmei, fájdalmai s igazsága oly őszintén s benső melegséggel soroltatnak elő, hogy emberi kebel előtte meghatalanul nem maradhat, következő rövid választ adá:

„Mit Rebellen unterhandle ich nicht!“ „Lázadókkal nem alkuszom!“

Windischgrätznél ekkor jelen volt gróf Pálffy Mórincz mint őrnagy, s Ivánkának kijelenté: „Ha igaz az, hogy 15 nap alatt minden magyarnak vissza kell hazájába térni: úgy megszüntem magyar lenni.“

Hát támadjunk.

Ha így állnak a dolgok, tehát nincs mit késni. Előbb-utóbb összeütközésre kerül a sor, ám kezdjük meg, lássuk, hogy mit tudunk.

Windischgrätznek hadserege, számára és fegyelemre, kétszeres volt a magyar felett, melynek felét kaszákkal s holmi kevert fegyverzettel ellátott nemzeti örök képezték. Móga nem is mutatott kedvet a támadásra, de ekkor előállt Görgei, s egy tervet mutatott *Kossuthnak*, mely szerint a vereség esetében a visszavonulás rendben törtenhetik.

Kossuth a tervet elfogadta, s másnap parancsot adott az előnyomulásra.

Windischgrätz Schwechátnál állította föl seregét.

Október 30-dika volt.

Az előcsapatok reggel 8 órakor Mannswörth falunál már tűzben voltak. Vitézül harczolva a falut az ellenségtől el is vették.

Vitézül harczoltak később is, de a jobbszárnyon a komáromi kaszások a rendes seregek támadását föltartóztatni nem bírván, megfutamodtak. Ez zavart okozott, s döntő volt az egész ütközetre.

Máskülönben Móga is kétértelműleg viselte magát. Több csapat és hadosztály, majdnem a győzelem pillanatában visszavonuló parancsot kapott, miért is *Kossuth* Mógát hadi törvényszék elé akarta állíttatni, ki azonban az ütközet alatt lováról leesvén, megbetegedett, s állásáról leköszönt.

A magyar vitézség ellen nem volt panasz. Oroszlánokként harczoltak a fiatal honvédek és huszárok, s bár az ellen kétszeres tulnyomó erővel, s rendes katonasággal birt, győzelme mind-

ennek daczára nem lett volna biztos, ha más jelesebb vezetője van a magyar seregnek.

Itt tünteté ki magát Guyon, ki mindenütt első volt a harczolók közt.

Móga leköszönése után *Kossuth* Görgeinek adta át a főparancsnokságot.

„Nem tudjuk magunknak megmagyarázni, — írja egy szemtanu, — miként vesztesse el egy egész napon át győzelmes sereg, minden az ellenség részéről nagyobb erő kifejtése nélkül, kivivott helyét, ha nem láttuk volna a kiadott parancsokat, szóval, ha nem lettünk volna legközelében a hadvezérnek fül- és szemtanuul, miként kelljen egy seregnek győzelmét hanyagság, vagy más uton semmivé tenni.“

Kitüntették magukat a Hunyadi-huszárok, s Rápássy ezredes tűzérsege is. De általában vitézül harczolt az egész (rendes fegyverzettel ellátott) sereg.

Hanem Görgei elérte célját!

Kossuth az országgyűlésen következő szavakkal emlékezett meg róla:

„Szükségesnek látám, — ugymond, — hogy a hadsereg oly kezekbe adassék, melyekben annak nemcsak katonai munkálata, a rend s fenyték, hanem ogyszersmind magyar lelkülete, nemzeti lelkesülése és elhatározottsága is a lehetőségig biztositva legyen.

Bizodalمام Görgeire esett, egy oly férfura, ki iránt, ha akár a honvédelmi bizottmány, akár a tisztelt ház nem osztoznék velem a bizodalomban, becsületemmel állok jót, hogy ezt hallva is: az ur nem lesz fővezér, hanem közlegény, — így is hiven fogja a hazát szolgálni. Azért mondhatom, és becsületemmel állok jót, ha a képviselőház másként akarna rendelkezni, azon lépés iránt, melyet tettem, őt a fővezérségre felhíván, az legkisebb akadályra nem szolgálna.

Mert ő úgy van lelkesülve, mint Magyarország minden igaz fia, hogy nem azt

kérdi: magas polczra állittatik-e? — hanem azt, mit parancsol a hazafiúi kötelesség?”

Kossuth a honfiúi szent buzgalom tüzetől áthatottan, saját szive nemes verése, és gondolkozási modorának szeplőtlen tisztaságával mondott itéle-

tet Görgei fölött; de hiszen Istennek kellett volna lennie, hogy már akkor belásson a szív fenekére, s Görgei bizonyosan maga se hitte akkor, hogy a pokolnak fogja eladni hazaáruló lelkét!

A katolikus papság.

A papok közt is történtek mozgalmak, akartak reformokat, s különösen fiatalabbjai: meg akartak házasodni.

Voltak, kik az intriguák sötét világából a harctér tűzrózsái közé lépve, a szabadság Istenének áldoztak; — többnyire a fiatalság.

Ámde mi magát e castot illeti, erről nem érdemes beszélni; oly elem ez, mely az emberiség testében szálla lévén, jelen állapotában, akármiképen fordul is: — szúr.

Gyaláznai nem akarjuk, dicsérni annál kevésbbé; az igazat elmondva pedig ott volnánk, a hol vagyunk.

Volt is, van is köztük egypár valamirevaló ember, de egy fecske nem csinál nyarat.

Az átok magában a testületi rendszerben fekszik.

Hogy a 48-diki időkben a magyar kormány mellett nyilatkoztak, az nagyon természetes. Mindig a kormány

mellett szoktak nyilatkozni; hanem azért a bécsiek iránti alázatos hódolattuk kijelentésével sem maradtak el.

Helyzetük azt parancsolja, hogy úgy táncoljanak, a mint a szél fuj.

Azok, kik 48-ban szabadelvűsködtek, ma már épen úgy ülnek a szabadabb gondolkozásu fiatalabb papság nyakán, mint ültek az övéiken az akkori idők öregebbjei. Akkor még szerettek volna pörge bajuszszal, atillában s kalpagosan járnai, — szóval, szerették volna kicsipni magukat. — Ma már ezen vágyaknak vége. A familia kalpag nélkül is megérkezett, és pedig bőségesen, annak pedig legjobb volna egy szép kanonoki jövedelem. Ahhoz ám kormánykegy kell. Tehát keresni kell a kormány kegyét.

Hadd menjenék tehát a maguk után mindaddig, mig a reájok is bekövetkező civilisatio intézkedése másképen határoz felettük.

Ne emlegessük őket!

Görgei előjátékai.

Kossuth nem volt katona, hanem igenis, lángész volt. Görgei nem volt lángész, hanem katona volt. És ez a két dolog így, — rettenetes nagy baj volt.

Kossuth és egy lángeszü hadvezér közt, talán sohse lett volna semmiféle összeütközés, mert össze tudták volna egyeztetni egymás eszméjét, és tisztába

jöttek volna egymással. — Így nem lehetett.

A *Kossuth* roppant talentumának csak egy pillanat kellett ahhoz, mihez másnak alapos tanulmányozás, s ő a hadvezéri kombinációk hálózatában azonnal föl tudta fődözni az egyenes szálát. Görgei azonban nem akarta elismerni, hogy — szerinte egy fiskálisnak, — még ilyesmikhez is lehessen érteni, s a *Kossuth* megjegyzéseit rendszeren gúnynyal fogadta, hibetöleg nem bírván fölfogni annak messzelátó hatalmát.

Mindjárt kezdetben összeütközés történt köztük. *Kossuth* azon volt, hogy a magyar sereg az osztrák határnál maradjon, s ott várja be az alakuló zászlóaljokat. 1-ször. Mert a határt leginkább ez oldalról lehet védeni, s 2-szor, mert innen lehet Bécsre döntő csapást gyakorolni, s Ausztriát is a harc részesévé tenni.

Görgei ellene volt e tervnek, és más kombinációkkal állt elő. Szóval, a *Kossuth* indítványait soha se helyeselte, míg másrészt folyton azon volt, hogy kezébe adassék a katonai főhatalom, s az ő dolgába ne avatkozzék senki. Így követelte a tisztek kinevezési jogát.

Nemkülönben eltérők voltak véleményeik a hadsereg szervezését illetőleg. Görgei semmiféle nemzeti őrt nem akart megtérni táborában, s azt „szaladó csöcselék“-nek nevezte; míg *Kossuth* azon lelkesedésre, mely e nemzeti őrt az ágyuk elé is képes volt elvezetni, — sulyt fektetett.

Egy lángeszű hadvezérrel itt is bizonyosan tisztába jött volna. Lehetett

volna azokat a nemzetőröket begyakorolni, fegyelemhez szoktatni, jobban fölfegyverezni, s a mint már voltak rá példák, hogy a kezdetben „szaladó csöcselékből“ a legjobb katonák váltak, úgy bizonyosan példa lett volna rá itt is. Ámde Görgei készebb volt egy harmadával harcolni, mint azon bajt nyakába venni: hogy e seregeket rendezze, begyakorolja és fegyelmezze, noha ezáltal a magyar hadsereg száma kétszeresre lett volna.

De talán Görgei nem is bírta azt fölfogni: hogy lehetne harczképessé tenni egy ily csoportot, holott a *Kossuth* teremtő lángelméje azt egészen tisztán látta.

Szóval mindjárt kezdetben, több ily véleményeltérés s összeütközés volt *Kossuth* és Görgei közt, s talán hibázott *Kossuth*, midőn kezdetben mindjárt nem fogta rövidebbre a nagy-ravágyó kantárszárát, mint azt a francia szabadságharczban a biztosok igen sok tábornok urral megtették. *Kossuthot* mentheti azonban azon körülmény, hogy saját tehetségében s belátásában tuelbizakodott nem lévén, épen úgy nem lévén jártas a katonai dolgokban, azt is hihette, hogy Görgeinek van igaza.

Görgei pedig az engedékenység legcsekélyebb részét is fölhasználva, mindinkább igyekezett magát kivonni a *Kossuth* befolyása alól, s már is több nemzeti őrcsapat hazabocsátásával oly dolgot tett, melyre fölhatalmazva nem volt, s röviden azzal excusálta magát, hogy: „Én nem tartóztatom vissza erőhatalommal a honvágy-kórosokat.“

A magyar nők.

Lelkesedés volt akkor még a fűben is! Nem is lehet a nélkül csak jeget aszalni. A *Kossuth* isteni lelkéből mindenkinek jutott egy szikra, és olyan volt az ember, mint a láng. Keleti fény-rosban, hogy közeledik a férgeteg: iparos, kereskedő, ügyvéd, ur és mágnás talpra állt, mintegy varázsütésre. Minden kézben fegyver csillogott, a nők pedig, mint a lelkesedés angyalai, bá-

Szent-Gellérthegyi sáncz-ásás.

ben uszott az egész ország, s az égről is lemosolygott az örülő Isten piros ajka. Oly színben láthatá végre a magyart, melyet neki a teremtés órájában adott. Ámde elkopott eddig, hanem *Kossuth* megújította, ujjáteremtette.

Olyan ember kéne sok!

Mikor meghallották a testvér fővá-

torságot szórva lebegtek a ragyogó szemek tűz-árjában.

Sánczolatot kellett a Szt.-Gellérthegynél készíteni, s a világ leggyönyörűbb munkáskoszorúja lépett elő, hogy még a fellegek is tapsoltak.

Ott lehetett látni a testvér főváros népét rangkülönbség nélkül. Gyengéd,

karcsu nőket erős, zömök munkával foglalkozva. A harmatkezeket, a mint a kövekkel birkóztak, a gyengeséget, a mint segítette az erőt. Az urinő hordta a parasztnak az anyagot, a pórnö előtt urak vágták a földet s hányták a földtorlatot, az egyenlőség méze folyt mindenfelé s a sziveket összetapasztva, a karokat munkára serkentette.

Aztán szólt a dal, a lelkesítő! A férfiak erős harczias hangjának zömét, a hölgyek magasan csengő dallama szegélyezte be ezüst fényvel, mint piros felhő szélét a napsugár, s úgy lebegett-ragyogott az a két város fölött.

Aztán mikor beköszöntött az alkonyat, s az esti harmat csókja fölmenté dologtól a munkás kezeket, akkor megharsant a Rákóczy-induló, s magasan lengő nemzeti lobogó alá sorakozva a munkás nép tarka vegyületű gyöngyfüzére, hazafelé indult, s közeledtük hírére a város falai közt fölédredt viszhang, s az otthon munkálkodók serege tárt karokkal sietett eléjük.

A verejtékcseppek, melyek a homlokokon csillogtak, szentelték meg a munka napját, s a közös lelkesedés gyémántja, mely a szemekben fénylett, fizetett a fáradságért.

Hejh! mikor leszünk olyanok, a milyenek akkor voltunk?

Kossuth kellene ahhoz!

Kassán, Beszterczén stb. fegyvergyárak alakítottak. A pesti gépgyár és vasöntőde fegyvergyárrá alakított; minden puskaműves a honvédek számára készíté a fegyvert; vidéki városokban és még falukon is, kard került ki a pörölyről, olyan éles, olyan fényes, a milyennek kellett lenni.

És lett a magyar fegyveres népe az Istennek!

Ágyuk öntésére pedig a községek harangjaikat ajánlák föl, hogy még az imádság hangja is golyóvá változzék, s ölje, ki a népszabadságot akarja ölni.

Vác városa is fölajánlta harangjait: hadd szóljanak ott, hol Isten dicsőséget teremt a magyar népnek.

„Fogadják önök, — írta Kossuth a lelkes lakosokhoz, — a nemzet halálját magasztos hazaszerelmükért. Harangjaiknak hangja, mely önöket áhitatra hívta az Isten házába, ágyukká öntetve, önöket a dicsőség mezejére, ellenségeiket pedig halálra hivandja, s fülükbe fogja dörögni: „Ne bánts a magyart!”

A külföld magatartása. Az országgyűlés kiáltványa.

Ki maga erejében nem bízik, az ugyan hiába bízik a máséban.

A francziák, kik szintén a szabadság szent ügye mellett harcoltak, de már ekkortáiban kipihenték magukat, Teleki Lászlót, ki követül volt küldve hozzájuk, még csak meg se hallgatták. — Igen ám, mert akkor már Napoleon, a gaz, ült a francziák lelkesedésén, mint egy ölyű.

Szalay Lászlónak pedig, ki Londonba volt követül küldve, nemzetét illető sok szerencsét kívántak.

Csupán a piemonti kormány ölelte szívére ügyünket, s ígért segédkezet, de azon kezet pedig megkötötték a körülmények, s így csakugyan egészen magunkra voltunk hagyatva.

Más oldalról pedig a camarilla úgy igyekezett bennünket festeni a külföld

előtt, mint pártütöket, s hogy nem is az egész magyar nemzet, csak egy töredék csinálja benne a lázadást.

Windischgrätz adott is ki egy proclamatiót, melyben fölhevta Magyarországot és Erdély lakosait, hogy a magyar honvédelmi kormányt elhagyva, hozzá szegődjenek.

Hanem a proclamatióknak bizony nem lett semmi eredménye.

Ezen proclamatióra felelt Görgei és Csányi, s nehogy mégis a nép szívébe mérges magvat szórjon, fölemelte hangját az országgyűlés is.

Az országgyűlés kiáltványa így hangzott:

„Atyánkfiai! Az örökkévaló Isten nevében szólunk hozzátok, az igazságnak szavával.

Szólunk hozzátok magyarok, németek, tótok, oláhok, rácok, horvátok, szólunk elárult közös hazánk nevében, melyet a királyt környező cselszövők gonosz hálóval körülkerítettek.

Szólunk hozzátok szabadságtoknak nevében, melynek hajnala alig derült reátok hosszas szenvedés után, midőn a szabadságnak esküdt ellenségei vérözönbe akarják azt fullasztani.

Mit gondolnak ők a nemzeteknek szenvedésével; mit gondolnak ők a népek vérével; mit gondolnak ők a leperzselt falvakkal s kegyetlenül elpusztított városokkal, csak hazánk függetlenségének semmivétételét s nemzetünk szabadságának megdöntését elérhetnék!

Inkább akarják, hogy az egész ország egy nagy temetővé váljék, csak hogy ők régi kényük szerint korlátlanul uralkodhassanak rajta, s a temető sírjai közt némán lézengjen egy szolga nép.

De él az Isten, a nemzeteknek Istene, ki védi az igazságot s megbosszulja a hitszegést, ki nem azért teremté e szép országot, hogy királyi udvaroncok zsákmánya legyen; ki nem azért tartá meg századok veszélyei közt e nemzetet, hogy a megújult szabadság reggelén essék áldozatul a hitszegésnek.

És él e nemzet, még él ép erőben, egészségben, él e nemzet kobelében az emberi

méltóság érzete, él a hazának szent szeretete, él a méltó bosszankodás annyi ármány, annyi árulás, annyi hitszegés felett; él a férfias elhatározás győzhetlen ereje, mely a mint senkit meg nem támad, senkit bántani nem akar, úgy bántalmat sem tűr senkitől.

A nép legyen önmagához, legyen hazájához hű, — és kis idő alatt a haza mentve lesz, és a magyar nemzet neve kedves leszen Isten előtt és dicsőséges emberek előtt.

Atyánkfiai, véreink! hallgassátok meg az országgyűlés szavait, melynek tagjait ti választottátok képviselőül, s részint a törvény hívott meg, hogy hozzanak törvényeket az ország boldogságára s megoltalmazzák a hazát idegen zsarnokság ellen.

Mi egy levegőn nőttünk fel veletek, egy hazának vagyunk gyermekei, egy törvény uralkodik felettünk, szabadságunk közös veletek; végezve törvényhozói tisztünket, visszatérünk soraitokba, osztozni veletek szerencsében, szerencsétlenségben; a mi sorsunk a ti sorsotok, s a tiétek a mi sorsunk is; ha mi titeket megcsalnánk, magunkat csalnók meg, mert a mint egy Istenünk van, úgy van egy hazánk s egy szabadságunk.

Nekünk, mint nektek, e haza, mindennünk; kivüle számunkra, mint számotokra, Isten tág világán nincsen sehol hely. E helyen élünk, e helyen halnunk kell veletek.

E földben nyugosznak ezer év óta apáink szent hamvai; e föld táplál minket mint titeket; e földbe teendjük le örök nyugalomra tetemeinket, e földből támasztand fel gitéltre az örökbíró, kinek tetteinkről számolni fogunk; e földön akarjuk boldogoknak hagyni gyermekeinket, kiknek sorsa közös veletek; mi a ti számadó sáfárjaitok vagyunk.

Ellenben mit várhattok az idegenektől, kik béres zsoldosokkal támadták meg szegény hazánkat, kik a törvényes szabadság ellen fellázítottak horvátot, rácot, oláhot, kik vérbe borítják mezőinket, öldöklük társaitokat, nőteket, gyermekeiteket, felperzselik falvaitokat, kiragadják kezeitekből a véres veritékkel keresett falatkényeret; mit várhattok az ellenségtől, ki fegyveres kézzel rohan hazátokba, minden ok nélkül, hitszegően, istentelenül?

Mit várhattok azoktól, kik saját szülőteföldükön a legvirágzóbb fővárosokat irgal-

matlanul összelövetik, felgyújtják, kiprédálják, s kik seregeinket adják hóhér kezébe, saját hazájuk oltalmazóit?

Pedig a föld, melyet pusztítottak, hazájuk földje; a városok, miket összelődöztek, hazájuk büszkeségei; a vér, melyet kiontottak, testvéreik vére volt.

Mit várhattok ti ezen istentelen ellenségtől, ha gyáván megadván magatokat, ha-

mégis annyira megy a szemtelenségben, hogy midőn édes hazánkban véres, pusztító lázadást okoz, midőn fegyveres kézzel támadja meg országunkat, midőn minden isteni s emberi törvényt lábbal tapod, ép akkor álnok, hitegető mézes szavakkal azt meri mondani, hazudni, hogy ő semmi rosszat ez országnak nem akar?...

Arra mer fölhevni, hogy ne védelmezzé-

Csányi László.

zánkat elfoglalná? E hazát, melyhez őket a szeretetnek semmi köteléke nem köti, melyet ők nem szeretnek, nem szerethetnek, mert idegenek, melytől irigylük Istennek áldásait, irigylük a szabadságot, irigylük a törvényeket, melyek zsarnokságaiknak utjában állnak?

Mit várhattok ti ezen ellenségtől, mely saját hazájával oly kegyetlenül bánt! s mely

tek magatokat, ne védelmezzétek szegény elárult hazánkat, melyet ők vérbe borítottak s fegyveres kézzel rohannak meg.

Atyánkfiai! válaszszatok e haza szózata s az ellenség álnok hitegetése között!

És itt elmondván a nemzet jogai ellen eddig elkövetett garázdaságok, a felszólítás így végződik:

„Atyámfiai! ez rövidbe foglalt hű képe a magyar nemzet ellen elkövetett gonoszságoknak! — Soha a történetekben ennyi gonosztságot még nem látott az emberiség!

Isten sok bajjal kísértette meg ez országot. Ugy látszik, örök bölcsesége szerint hazánk boldogsága végett szükségesnek látta ezen sok veszélyt, hogy országunk összes népét erejének érzetére fölébressze.

Isten úgy akarta, hogy hazánk szabadságát munkával, áldozattal érdemeljük meg, mert a nemzetek nem tudják becsülni azon kincset, mit alamizsna gyanánt kaptak ajándékolni, s csak azon szabadság tartós, melyet fáradsággal érdemeltünk meg.

És most halljátok meg, atyámfiai! a legközelebbi merényt, mely a sokat szenvedett nép elzibbasztására kikoholtatott.

A királyt környező gonosz tanácsnokok, az ő nevét felhasználva, néha-néha egy szótartot intéznek a népekhez, hogy a királyi tekintéllyel megfélemlítsék s a nép elcsábításával vigyék ki azt, mit erővel nem bírnak kivinni, tudniillik Magyarország elnyomását, törvényes szabadságunk eltiprását, önállásunk megsemmisítését s a régi kényuraságnak helyreállítását.

Ilyen szótart intéztetett most is Olmütz városából a király nevében a magyar néphez.

Ezen tettét a gonosz tanácsnokoknak Isten soha sem fogja megbocsátani, mert ez iratban a tömérdek istentelenség, mit ekkorig szenvednünk kellett, még gúnynyal, rágalommal tetéztetik, s oly igazságtalan vádak szóratnak az országgyűlésre s egyes hazafiakra, kik a nemzet parancsainak engedelmeskedve, hazafiui kötelességöket teljesítik, hogy e vádak méltatlansága felett elborzad az emberi szív, lealacsonyítottatik a királyi méltóság, s lehetetlen, hogy meg ne gyöngítessék az annyi vérrrel, annyi hűség-gel tanusított ragaszkodásnak érzete.

Az van ugyanis az említett szótartban, hazámfiai! mintha mi lázadtunk volna a király ellen, mi közdünk a háborut, mi boritanók vérbe és lángba az országot!

De a ki moggondolja, mikép s mennyi oldalról támadtatott meg szegény nemzetünk árulók, rablók, pártütők által; a ki úgy tudja, mint ti, hazámfiai, hogy a magyar nemzet békét, nyugalmat ohajtva, csak kény-

szertve nyult önélete fentartásának védelméhez, az szive mélyének legtisztább meggyőződéséből kénytelen felkiáltani, hogy azon vád, mintha a magyarok lázadtak volna fel, nem egyéb, mint sértő rágalom és valószínű istenkáromlás.

Ennyi szerencsétlenséget árasztani egy nemzetre, ily istentelenül megszegni törvényt, esküt és mindent, a mi szent, s még aztán az üldözöttet, a védelemre kényszerítettet vádolni lázadással, oly bűn, melyre az emberi nyelvnek még szava nincs.

De hiszen maga ezen mesterséges koholmány biztos zálogul szolgálhat nektek, hazámfiai, hogy Magyarország igaz ügyének győznie kell.

Országunk népe nem lesz sem oly okatlan, sem oly gyáva, hogy barátjának higgye a pártütő ellenséget s maga-magát martalékkul feladja.

A nemzet eddig készületlen volt s még sem bírta őt leverni a sok ellenség; most vannak vitéz seregei, kik őrt állanak szabadságáért. A nép pedig, valamint eddig tevő, úgy ezentúl is lelkesült készséggel sietend a haza szent szabadságának védelmére és szaporítandja azon vitéz zászlóaljakat, melyeknek kétszázézer főre neveltetése a nemzet által el van határozva, s melyek bajnoki kitartásából rövid idő alatt nemzetünk biztosított szabadsága s örök dicsősége viruland föl kétségtelenül.

A haza szent nevében szólítjuk fel a népet, hogy az országgyűlésnek a hon megmentésére intézett gondjaiban tántoríthatlan hazai szeretettel segítségére legyen.

Az országgyűlés az Olmützben e hónap 6-án és 7-én kelt fenemlített irományokat, mint különben is miniszteri ollenjegyzés nélkül kelteket és általában Isten és ember igazságával ellenkezőket, törvényteleneknek és érvényteleneknek nyilatkoztatja.

Az országgyűlés kijelenti, hogy ha Windischgrätz vagy akármely más ellenség hazánkat és ennek az 1848-diki törvények által biztosított szabadságát megtámadni merészli, vele a nemzet, mint jogtalan ellenséggel fog bánni.

Az országgyűlés kinyilatkoztatja, hogy a ki ezen ellenségnek legyőzésében a kormány és hadseregeink intézkedéseit elősegi-

teni elmulasztaná, vagy épen azokat akadályozná, honárulási vétkeket követ el.

Az országgyűlés megvárja a haza népétől, hogy a hon megmentésére semmi áldozatot nem kimélel, s viszont igéri a népnek, hogy a helyen, melyre a nép bizalma és a törvény által állítva van, tántoríthatlanul megmaradand, míg a haza megmentve s a nemzet szabadsága biztosítva lesz.

Atyánkfiai! ott állunk, hol élet és halál, szabadság és szolgaság között van a választás.

Mit késünk, ha kell, meg is halni most még úgy, mint szabad emberek? A szolgaság váltságdíján megtartott vagy visszavásárlott élet gyalázatos.

Egyetértésre, erős kitartásra, kölcsönös bizodalomra van szüksége hazánknak. Isten az igaz ügyet és az ártatlanokat soha el nem hagyja: bizzatok ő benne; a kitürendő szenvedés és fájdalmak között is nemzetünknek azon fővalóság lesz mindene: „a törvényesség, az igazság és szabadság Istene!”

A szerbek.

Mig ez így történt, addig a szerbek folytonosan lázítatva, sőt több osztrák törzstisztnak a császáriakhoz való átmenetele által is bátorítva, mindinkább szaporíták a vérlázító események sorát.

Támadásokat intéztek Török-Becse, Ó-Becse és Kikinda ellen, de bizony, mi türés-tagadás benne, Török-Becsénél Damjanich, Ó-Becsénél Fack, és Kikindánál Nagy Sándor seregei által derekasán elnászpágotattak.

Ezekhez járulván még a császári visszavonulás és a bécsi forradalom hire, a szerbek kezdték veszteni a kurázsit, s fészkeikbe vonultak vissza.

Kossuth, ki folytonosan irtózott még a gondolattól is, hogy a testvéremzetek egymás vérében gázoljanak, föl akarta használni az alkalmat, békeajánlatot tett a szerbeknek, az engedmények netovábbjáig menve.

A béke talán sikerült volna is, de a függöny mögött mindig készen állt a camarilla, mely a polgárvértől épen nem tanusított valami nagy irtózatot; sőt jól esett folyását látnia, hogy vad boszuját abban kihűthesse.

A camarilla tehát Kossuth szándékát belátva, Rajasichhoz, a lázítás főmesteréhez egy levelet iratott a király által, melyben többek közt a következő is foglaltatik:

„Midőn Kossuth Lajos és társai áruló működése Magyarországon egész a lázadásig emelkedett, s én királyi kötelességemnek tartottam e pártütőt fegyveres hatalommal elnyomni, hogy hű népemnek békés, alkotmányos létet biztosítsak, Magyarország azon lakosainak, kik az ön egyházi hatósága alatt állanak, hűségétől elvárom, hogy azon párttal minden közlekedéstől tartózkodni fognak, s a rend helyreállításában a Windischgrätz herczeg alatt létező seregemet gyámolítandják.“

A kibékülésből tehát semmi sem lett. Rajasich így irt a magyarokhoz:

„A szerbek a császártól várják nemzeti lételők biztosítását, kinak tántoríthatlan hivei, s ki őket leirataiban óvá a magyarokkal való kibéküléstől, kik a szerb nép kiirtására törekeshnek.“

Ő tehát nem fog akkor békealkuba bocsátkozni, midőn a diadalmas Windischgrätz százezer emberrel közeledik Pest felé, hogy a forradalom hydrájának fejét letámassza.“

Szerb tábor.

Az ellenségeskedés tehát folyt, s a szerbek november elején már 38,000 jól fegyverzett harczossal rendelkeztek.

A magyarok 30,000-en voltak, Vetter, Damjanich, Asboth, Nagy Sándor, Márjássy, Eszterházy és Lenkey parancsnoksága alatt.

Lagerdorfnál, november 7-kén ütközetre került a sor, s a vörös sapkások föltartóztatlan rohamai, a Wür-

temberg-huszárok rettentő atakjai előtt, az ellenség igen szükséges dolognak tartotta a futást, mely ha szégyen is, de hasznos.

E csatában Rózsa Sándor igen vitézül viselte magát; később azonban még ezen vitézségét is elhomályosította garázdálkodásai által.

Ez a zsvány pedig nehezen gazembernek született. Éles esze, s gyakran mutatkozó jó szive, csak a vad körülmények befolyása alatt korcsosodott el, s alakult át szörnyeteggé. Belőle, ha fiatal korában jó nevelésben részesül, jeles ember lehetett volna, mert tehetség nagy volt benne.

De hány és hány nem közönséges talentum nyomorodik így el, miután fejlődése nem találva meg a nemesebb szabadság egyenes útját, arra hajt és növeszti ágait, merre rést nyitnak neki a körülmények.

Nem lehet nagyobb áldás egy országra való nézve: mint a helyes nevelés.

E csatában kitüntették még magukat: Fáy Gyula, ki el is esett, Rákóczy őrnagy, Csicseri hadnagy és Sivkovics István főhadnagy.

Ez volt Damjanich első nevezetesebb csatája.

Kossuthnak azon tervét, hogy a csatátért Ausztriába tegye át, nem engedte meg az a körülmény, mely a hadsereg nagy részét itt a Bánátban tartóztatta le, hol november 30-dikán ismét ütközetre került a dolog, s Ördöghidjánál Maderspach által a szerbek ismét vereséget szenvedtek.

Deczember 4-kén Tomassovácznál Kiss Ernő intézett támadást, (akkor jött Pestről) de visszaveretett, hanem Alibunárnál aztán Damjanich viszapótolta ám a tomassováczi vereséget.

A szerbek ellen viselt csaták egyik legnagyobbika volt ez, s a szerbek tönkrevetve Pancsova felé szaladtak.

A jarkováci rémes éj.

Damjanich az alibunári győzelem után Tomassováczt ostromára indult. Jarkovác helység, a lázadásnak s kegyetlenségeknek e bünfészke, szintén utjába esett. A lakosok azonban Damjanich közeledtére fehér kendőkkel s fehér zászlókkal a magyar sereg elébe mentek, s meynyre-földre esküdtek, hogy soha világeletükben még csak egy rossz gondolatot se tápláltak a magyarok ellen.

Damjanich tehát bevonult a helységbe, ott szokása szerint néhány rövid katonás szót ejtett, s mert másnap

szükség volt az erőre, az éjet ott tölteni határozta.

A honvédek beszállásoltattak, s még alig borult éj a falu fölé, midőn a fáradt hadsereg mély álomban szendergett.

Ekkor a házak padlásairól fekete sötét emberek alakjai jelentek meg, kik az utczákon összegyűlve, halkán sorakoztak, s lábujjhegyen kivonultak a helység mögé.

Mindannyian fegyveres szervianok voltak.

Kinn a falu mögött, a tomassová-

zi sánczok felől, ismét fekete csoportok közeledését lehetett látni, alig ébresztvén némi neszt, csakis az ágyuk kerekeinek halk döcögése hallatszott.

A honvédek álma előtt az alibunári diadal fényes képei ragyogtak.

Az érkezett csapatok pedig kezet fogtak a várakozókkal, s a találkozás üdvözlétei után, halkan a mint jöttek, fölöstötták magukat, s a szélesebb utcák torkolatainál az ágyuk leemeltetek első kerekeikről.

Apró tompa ütések kopogtak az ágyukba tolt golyókon, sziporkáznizni kezdett a kanóc, s egyszerre, a támadók vad ordítása közé, az ágyuk egetverő rettentő bömbölése vegyült.

A falu minden utcáját végigsöpörték a golyók, a házak recsegve kezdtek omladozni, s a puskatüzek ezernyi lángnyelve záporként szórta a halál magvait mindenfelé.

És e végítélethez hasonló földrázkódás közepett, a leget hálóként átszövő golyóeső, és csak az ágyuk s fegyverek tüztől rémesen világított sötétségben, — egyszer csak megperdül a vörössapkások csatára riasztó dobja, s megzendül a trombita, hatalmas hangjának csengését az ágyuk mennydörgése fölé emelve.

Midőn egyik vagy másik utcában elhallgatott a dobszó, tudni lehetett, hogy golyó ment a bátor dobos szívének keresztül, — vagy midőn elhalt a trombita hangja, hogy gazdája halt el először. Hanem azért pergett a dob folytonosan, és zengett a harsona folytonosan.

A honvédek, kik álmaikból ily rettenetes ébresztés által riasztattak föl, kezdetben azt hitték, hogy a föld repedt meg alattuk, s a pokol tüzes golyói repkednek a sötétségben; de midőn a dobpergést és trombitarivalgást meg-

hallották, öltözve vagy öltözetlenül, csupán fegyvereikkel gondolva, az utcákra rohantak, s a gyilkos tüzelés zápora által folytonosan tizedeltetve, a hívó dobpergés biztató s parancsoló hangja után indultak.

Rövid idő múlva, a legiszonyubb tüzelés közepett sorakozott a magyar sereg.

A tüzelés sűrűségéből következtetni lehetett, hogy nagy számmal van az ellenség. Ámde csakhogy együtt lehettek, mi volt a szám, a magyarok hősiessége előtt.

Kiss Pál, a vörös sapkások őrnagya, magasra emelte kardját, s zászlóalja élére állt. Damjanich sorakoztatta a sereg többi részét, és előre állt.

Fiúk! győzni vagy halni!

A dob megperdült, a trombita megharsant, s a rohanó vörös sapkások kakastolla kanyargott az éji szélben.

Ember ember mellett, szurony szurony mellett, aztán neki annak az orkánnak, honnan legjobban szórja golyóját a pokol.

A rohanókat rettentő tüzelés fogadta, s elörenyomultak a tulnyomó ellenség szuronyai is.

Ámde szurony és szurony közt is van ám különbség. Volt-e a világon fogható szurony, a vörös sapkások szuronyához!

Elül a Kiss Pál őrnagy kardja villogott, utána a föltartózhatatlan vörös sapkás szuronyerdő.

Másik oldalon dörgött a Damjanich hatalmas hangja, s „éljen a szabadság!” dicső rivalgása kis, de hősi csapat ajkáról.

A pusokák pedig egyre ropogtak, és az ágyuk egyre dörögtek.

Hanem egyszer csak puska is, ágyu is elhallgatott. Mell mellnek, szurony

Knizsanin, a szerbek vezére.

szuronyak feszült, csattogott a kard, | mulva megnyílt az ellen összeroncsolt
 zuhogtak a puskaagyak, s néhány perc | fala, s az azon keresztülgázolt magyar

had örömradiállal üdvözölte egymást a szabadban.

Már hajnal volt.

„Nem úgy fiuk! — mondá Damjanich, és kardjával visszamutatott a falura, — az ellenség ott maradt. Vissza! Utánam, a ki legény!”

És visszafordultak a hősök. A vörös sapkások ismét előre, szemökben vész, kezükben száz halál. Utánam, a ki legény!

És egymást megelőzni akarva, ment, rohant a magyar had, s a nap bámulva kelt bibor-ágyából utánuk.

És rövid idő múlva nem volt ellen-

ség, s egy félnap múlva nem volt falu.

A ki menekülhetett, menekült Pancsova és Dobricza felé.

A Wasa-ezred kitett magáért, hanem a „vörös-sapkás” győzhetlen volt még álmában is!

Tomassovác sánczai közül pedig Knizsanin fegyvercsapás nélkül kitarodott.

Ilyenkor ellenség-kergető már maga a hir is!

Hátra volt még Pancsova. Ámde a magyar sereget győzelme helyéről Pest felé szölitották a körülmények.

Az oláhok.

Népet nép ellen, nemzetet nemzet ellen. És a népek és a nemzetek még ma is annyira gyarlók, hogy egyes emberek által eszközül hagyják magukat használtatni. Annak a népnek, annak a milliúnak nincsen annyi esze, hogy be bírná látni, miként egyik ember olyan mint a másik. Hogy az a másik ember gondolkozik, érez, dolgozik, szívében szeretet, ereiben szorgalom, lelkében s idegeiben fájdalom, — épen úgy mint neki, ha okot adnak reá. Hogy ő is szeret élni, félti a mije van, vagyonkáját, családját és szeretettjeit. Hiszen ezek erények. Miért haragszunk tehát a másik emberre, ha az olyan erényeket mutat föl, melyeket mi is büszkén vallunk magunkéinak, s melyek az emberi társadalom fentartói.

Nem is haragszunk mi. A régi állatias barbárságot már levetkőzték a szivek, s a mi gyűlölet emberben még ember iránt megmaradt, az azoknak műve, kik a népek vérében akarnak

halászni, s hogy hatalmasok s nagy urak lehessenek, egyik embert ráuszítják a másikra, s egyik emberrel öletik a másikat. És az emberek oly gyarlók, hogy mindezt belátni nem bírják, s nem bírnak megszabadulni a nyűgöktől.

Azt mondják: nem lehet kibékülnünk a nemzetiségekkel. Nem hát? Hát miféle fajta teremtményei azok az Istennek? Nem emberek-e, nem embertársak-e? S jó akarattal mikor nem értette meg egyik ember a másikat?

Avagy nincs bennük jóakarát? És miért nincs? Azért, mert a mint izgatják őket eddig, úgy izgatják s izgatni fogják mindaddig, míg az izgatókkal nem leszünk tisztában. Csak egy órai egyetértés, s ki fogjuk venni azok méregfogait, s aztán sohse veszünk össze többet.

Mik történtek 1848—49-ben, szent Isten! Az embernek haja szála áll föl, vére fagy meg, ha ama borzasztó ese-

ményekre visszagondol. S lehetetlen, hogy egyik nemzet a másikkal kibékülhetne valaha, ha nem tudná, hogy mindennek okai a félrevezetők voltak, s így nem azok iránt, a kik cselekedték, hanem a kik bujtogatva a népet földühitették, érzünk szíviünkben engesztelhetetlen gyűlöletet.

mely féket pedig az osztrák camarilla tépte össze.

A többek közt Zalatnát, egy csinos bányavároskát is megtámadtak, s képünk csak félig, s a szelidebb jeleneteket ábrázolja. Ámde a leírás által nem akarjuk előidézni amaz iszonyt, mely lelkünkben embertársaink iránt kelet-

A zalatnai vérfürdő.

Az oláhok be se várva a feleletet, melynek követeléseikre kellett volna jönni, böszült tigrisekként száguldozák be Erdély vidékeit, s ölteik, gyilkoltak, kegyetlenkedtek, hogy tetteikre visszapillantva, az ember megundorodik embertársától, mert ezt egyik állat sem teszi már a másikával. Mire képes vinni az embert a féket szakított düh,

keznek, csupán annyit mondunk, és figyelmeztetünk reá mindenkit, hogy ezen dolgokat, izgatók által, a camarilla viteté véghez.

Hanem aztán a szászok se voltak sokkal kiméletesebbek, s ez ellen a fajta ellen, ez ellen a jövevény, s a magyar nép kegyelmén felhizott natio ellen, nagyobb lehetne ám gyűlöletünk.

Ez tanultabb s értelmesebb annál a szegény oláhnál, mely alig számítható az emberiséghez is, — és mégis egyik kéz volt, mely ama véres dolgokat véghezvitte, s itt nem is annyira félrevezetésről, mint roszakaratról beszélhetünk. Adja azonban az Isten, hogy őket is megszállja a szentlélek, s tanulják ismerni s szeretni azon nemzetet, mely nemes, jó és testvér tud lenni a hasonlók iránt.

Hogy e rémes tettek mindjárt kezdetben meg nem akadályoztattak, annak leginkább az akkori gyenge királyi biztos, b. Vay volt oka. Később azonban ő is tevékenységre ébredt, s Erdély összes magyar lakóit fegyverre szólította.

Puchner, ki a katonaságnak volt parancsnoka, kezdetben himezett-hámozott, végre azonban levetette az álarcot, s egyenesen az osztrákokhoz szegődött.

Megkezdődtek aztán a harcok. A

fegyelmetlen, rendezetlen fölkelő magyar csapat, a rendes katonaság s az összes oláhság ellen. Hanem a székelyek vitézül viselték ám magukat. Krakka, Nagylak, Radnót és Nagy-Enyednél sorban megverték az oláhokat, s Urbánt kiűzték Szász-Régenből. Nem lévén azonban tevékeny, tapintatos és tapasztalt vezetőjük, mely össze birta volna őket tartani: széthullongtak, a kik pedig megmaradtak (minden ágyu s rendes fegyverzet nélkül), M.-Vásárhelynél az osztrákok rendes és tulnyomó hadától vereséget szenvedtek, s aztán lehet mondani, hogy egészen széteszlottak.

Kolozsvár a Baldacci, Vay és Grosz gyávasága miatt az Urbán kezébe került, s csakhamar az osztrákoké lett, némely csekélyebb helyeket kivéve, egész Erdély.

Ekkor jelent meg Bem Erdély földjén.

Dupla lónung, nincs király!

1848. december 2-dikán V-ik Ferdinánd király ő felségének fejéről a császári királyi koronát szépecskén levették. Mondják, hogy ő felsége nem igen akarta engedni, mindkét kezével belekapaszkodott, hanem azért csak levették.

„A mór megtette kötelességét, a mór mehet!”

A camarilla azt gondolta, hogy egy törvényes királynak a köpönyege alatt elég volt már ennyiből ennyi, majd még Európa is megsokallná a dolgot. Egyik hitszegés ugy is a másikra halmoztatott, tehát most már halt! Elé

tehát azzal a másikkal, kit nem kötelez még semmi, s a ki tehet mindent.

V. Ferdinandussal kijelentették, hogy ő neki a korona nem kell, hanem odaadja azt Carolus Franciscusnak, kit a korona joga ő utána megillet. Carolus Franciscus azt mondta, hogy a korona neki se kell, hanem odaadja az ő szerelmetes fiának, Franciscus Josefusnak, a kinek kell. Franciscus Josefus kijelentette, hogy a korona neki kell, s hogy ez alatt a czim alatt: Franciscus Josefus Primus (a mi annyit tesz, hogy Első Ferencz József), azonnal a fejére teszi.

A bécsi országgyűlés rögtön megcsinálta az „alászolgáját“, hanem Magyarország jogai más hurok pengetéséhez nyultak.

Kossuth Lajos (mindig csak ő) a „Pesti Hirlap“ hasábjain hatalmasan felszólalt, s cikke, melyet itt közlünk, az egész országban viszhangra talált, mert az volt az igaz, a mit ő irt:

„Hirlik, — ugymond, — hogy Ferdinánd ausztriai császár december 2-kán Olmützben ünnepélyesen lemondott a trónusról, s népeit és hadseregét az irántai hűségtől feloldozza.

Hirlik, hogy Ferencz Károly ausztriai főherczeg egyszersmind lemondott örökösödési jogáról.

És hirlik, hogy mindketten ezt Ferencz József főherczeg javára tevék, s hogy ez császárnak proclamáltatott.

És hirlik, hogy Ferencz József egy proclamatiót bocsátott ki eme szavakkal:

„Verkündigen wir hiemit feierlichst allen Völkern der Monarchie unsere Thronbesteigung unter dem Namen Franz Joseph der Erste.“

És hirlik az is, hogy ezen fiatal ember ezen „Verkündigung“-jában legelső gondjának ismerte kijelenteni, hogy mindenekelőtt — a mint ő nevezi, — a „lázádat“ legyőzni, s a monarchiát „egységbe“ összehozni leszen legelső feladata.

Magyarországnak közálladalmi létele egészen ignoráltatik: vagy lemondottak Magyarországnak királyi székéhez minden igényről, melyet hitzegésük által már különben is elvesztettek, s csak a nemzet nagylelkűségéből nyerhetek volna vissza, az ország törvényes jogainak nyujtandó tökéletes biztosítékok mellett, — vagy pedig Magyarországot már úgy tekintik, mintha nem is volna, mintha kitörölve volna a nemzetek sorából, amolyan kiegészítő provinciácskája volna a Windischgrätz hóhérpalosa alatt görnyedező ausztriai monarchiának, mint például a görtzi grófság.

Szégyen, gyalázat, de egyszersmind nevetés is!

Ha ezen dolgok valók — pedig okunk

van hinni, hogy azok, — úgy az országgyűlés nyilatkozni fog.

Elvárjuk.

Időközben, minthogy okunk van fentebbi tudósításainkat hiteleseknek hinni, következőket jegyzünk meg:

Hadseregünk V-ik Ferdinándnak esküdtött hűséget. — V-ik Ferdinánd nincs többé, tehát hadseregünk s minden tisztviselő V. Ferdinánd iránti hűség alól fel van oldva. És semminemű hűséggel semmi személynek többé nem tartozik.

De tartozik hűséggel a nemzetnek és az alkotmánynak, melyre szintugy megesküdtött. V. Ferdinánd nincs; de a nemzet s az alkotmány van. A hűség kötelességével tehát már tisztában vagyunk.

Az oláhok s Isten tudja minő más fajok, mindig azon ürügyöt tolták homloktérbe, hogy a magyarok V. Ferdinánd királyt akarják letenni s más királykát tenni helyére. Most láthatják, monnyire elbolondították vezéreik, az udvari camarilla bérelt zsoldosai. V. Ferdinándot nem a magyarok tették le, hanem letette Olmützben az udvari camarilla.

Mindig mondtuk, hogy gyalázatosan hazudnak Jellasich uraimék, midőn szemtelenül azt lármázták, hogy ők V. Ferdinándnak hivei.

— Nem — mindig mondtuk, hogy az udvari camarilla, *Zsófia* vezérlete alatt V-ik Ferdinánd uralkodása ellen tör.

Végre kibujt a szeg a zsákból.

A szegény V-dik Ferdinándot lecsapták, s „mir nichts, dir nichts“ *Zsófia* kiskoru fiával azt mondatják: ő a császár, és ő azt mondja: „én vagyok a császár“, és mindenekelőtt azt mondatják vele: „legelső gondom legyőzni a lázádat“; — ezalatt kétségtelenül minket értvén; mert az udvar elég szemtelen azt merni színlelni, hogy nem ő, hanem mi lázadtunk fel!!

Botrány, gyalázatos botrány!

Absolut monarchiában szokásban van-e, vagy nincs azt mondani: „*Meghalt a király, éljen a király!*“ ehhez semmi gondunk; mi nem vagyunk rabszolgák, mi nem vagyunk absolut monarchia. Nélkülünk a magyar koronáról az Isten minden teremtése sem disponálhat.

A magyar királyság kétoldalu kötés. Király az, a ki szent István koronájával megkoronáztatik, s a nemzet által elébe tett koronázási oklevelet aláírja, s arra megesküszik. Koronázás, koronázási oklevél s királyi eskü nélkül nincsen király.

Juhokról, juhnyájról lehet akként traktálni, hogy Ferdinánd odaadja Ferencz Józsefnek — ha tetszik: de a magyar nemzet nem juhnyáj, Magyarország nem juhakol, szent István koronája nem háló-sapka, melyet a nemzet megegyezése nélkül egy fejről más fejre dobálni lehessen.

V. Ferdinánd koronázott király, V. Ferdinánd a nemzet megegyezése nélkül nem abdicálhat; ha áruló, elveszti koronáját; ha tehetetlen: a nemzet fog gyámságáról s az ország kormányzásáról gondoskodni; de ő, sine me, de me, Magyarország trónusát Péterről Pálra át nem lökheti.

Mi történik akkor, ha V. Ferdinánd meghalt volna, az más kérdés; de *lemondani!* ehhez s a lemondás következményeihez hozzá szólani, a nemzetnek minden bizonynyal több joga van, mint a koronázott király életében semmi joggal nem bíró Ferencz Károlynak, vagy Ferencz Józsefnek, s furcsa ez a Ferencz Károly, kinek V. Ferdinánd király életében a koronához semmi joga, azt mondja, hogy ő is resignál s átadja a koronát, a mi nem az övé, fiának Ferencz Józsefnek!

A *pragmatica sanctio* megállapítja az örökösödés rendjét, úgy a monarchiára, mint Magyarországra nézve, — de azt távolról sem mondja, hogy a koronáról lemondogatni és az örökösödés rendjét, a koronázott király életében borura-derüre, megváltoztatgatni lehessen.

Ha tehát az ausztriai monarchia Ferdinánd és Ferencz Károly életében elfogadja császárságának Ferencz Józsefet, ez az ő dolga; de megszakította vele a *pragmatica sanctio*t; és nekünk bizony sem Bécsben, sem Kremsierben, sem Olmützben királyt nem rakhatnak nyakunkba.

Ez világos.

Tehát végkövetkezmény:

A királyt trónusától csak a nemzet akaratá foszthatja meg, más senki.

Ha más fosztja meg, az, a ki megfosztotta, zsarnok usurpator.

Ha lemondásról van szó, lemondás csak a nemzet megegyezésével lehet érvényes.

Nekünk tehát Ferencz József *proclamatió*ihoz semmi közünk.

Ha meg meri országunkat támadni, a mint anyjának befolyása alatt — a fiatal szivromlatlansági *supposituma* daczára, botránnyosan fenyegetőzik — visszaverjük, mint egy idegen usurpatort, ki mellett még a legitimitási ürügy s koronázási nimbus sem szól.

Ha valami mondani valója van, szóljon az országgyűléshez, az országgyűlés majd határoz.

Olmützi irás-koholmányokkal, Magyarország királyi székéről, senki se gondoljon disponálhatni.

V. Ferdinánd király elmebeli gyengeségét, ezen *abdicationalis comoedia*, melyet vele az olmützi *camarilla* eljátszatott, ujabban bizonyítja.

Az országgyűlés gondoskodjék kormányzóról.

Az V. Ferdinánd iránti hűségre esküdtött hadsereg pedig ezen hűség érzeténél fogva is verje meg Windischgrätzet, egy törvénytelen usurpator hadvezérét, a többi úgy is mind párttűtő.

Mi s a nemzet maradunk ma, a kik tegnap voltunk.“

Daczára mindezeknek, többen voltak, kik Ferencz Józsefet el akarták ismerni királynak. Félték a jámborok. Azt hitték, megszű a német. Azt akarták, hogy mégis csak béküljünk ki.

Szép beszéd. Hát mit akart egész Magyarország? Nem a kibékülést e? Nem abban sántikáltak-e Bécsben a küldöttségek, s végre boldogoknak érezték magukat, hogy ebrudon ki nem dobattak.

Békét? — Szép beszéd! Hiszen azt, ha kivihető lett volna, sokkal könnyebben ki lehetett volna vinni azelőtt, mikor még esküvel kötelezett törvényes király ült a trónon, mint most, midőn Ferencz József az első trónbeszédjében mindjárt kimondá, hogy első gondja létszen elnyomni a lázadást.

Békülni? Szép beszéd. Nem béke kellett ott, hanem meghunnyászkodás, és minden jogaink föladata. És van-e magyar, a ki illet merne nemzetének ajánlani. Van olyan ember, de nem is magyar ám az az ember!

Kossuth tehát azt mondta: tovább! Itt békéről nem lehet szó. Ott csak megaláztatást akarnak, elvenni kezünk-ből törvényt és fegyvert. Nem adjuk.

„Rajta magyar, hí a haza,
Itt az idő most vagy soha.
Előre!”

A király leköszönését s az új császár trónralépését Pázmány bejelentette az országgyűlésnek.

A királyi és császári okmányok birtokába csakis magánuton juthatott a honvédelmi bizottmány.

Ferencz Józsefnek, az elsőnek, nyilatkozata így hangzik:

„Mi első Ferencz József, Isten kedvező kegyelméből ausztriai császár, Magyar, Cseh, Dalmát, Horvát, Tót, Halics, Lodomer, Ráma, Szerb, Kun és Bolgár országok apostoli, úgy Lombardia, Velence, Illiria, Jeruzsálem stb. királya sat.

Miután felséges nagybátyánk, ő felsége I. Ferdinánd császár, Magyar- és Csehországon e néven ötödik királynak mai napon kelt legmagasb manifestumában kimondott indítókknál fogva tetszett az ausztriai összes birodalom uralkodói székéről, következőleg a vele válhatlanul összekapcsolt Magyarország koronájáról is leköszönni, és miután a mi, a pragmatica sanctiohoz képest szabályozott és az ország törvényeiben meghatározott örökösödés rendén uralkodásra hivatott felséges édes atyánk, Ferencz Károly, ő császári kir. felsége, koronához jogáról egyszerűen ünnepélyesen lemondott, természetes és törvényes örökösödési jogunk erejével, egyéb birodalmaink kormánya mellett, ezennel a Magyar- és Erdélyországok feletti uralkodást is átvettük.

Most, midőn, ha szívünk vonzalmát követhetnők, első és legkedvesebb királyi tisztünknek azt tartanók, összes törekvésünket

magyar népeink boldogsága és jólléte békés öregbitésére fordítani, ezen szándokunk valóztatása, mely jövődő uralkodásunk hatását jellemezze, fájdalom, a jelen pillanatban lehetetlenné vált.

Egy vétkes pártfelekezet fondorkodása, mely felséges elődünk minden atyai intéseit és komoly parancsait kigunyolva, miután a legmegvetendőbb eszközökkel nyílt lázadást támasztott és pártütőkkel szövetezve, hiv hadseregeinket megtámadni merészlette, hazaárulói ellenszegülésében a király és hazaszentelt nevével visszaélve, folyvást megmarad, azon fájdalmas meggyőződéshez vezetél bennünket, hogy Magyarország és Erdély jó érzésű lakosainak nagy többsége királya iránti öröklött hűségét és ragaszkodását nem képes tanusítani, mielőtt a pártütők zsarnoki nyomása alól a fegyver erejével ki nem szabadittatik.

Mélyen elkeserülve a mellőzhetlen szükség ezen parancsa miatt, mely a királyi kötelességek legnehezbikét tűzi előnkbe, nyugodt lelkiismerettel fogunk mégis annak teljesítéséhez, mert csak ezen úton mutatkozunk nekünk e legközelebbi időnk sajnálatraméltó eseményei után annak reménye, hogy Magyarországnak Istentől reánk bízott népei számára a béke malasztjait, minden nemzetiségek elismerését és biztosítását és azok jóllétének felvirágzását állandósíthassuk.

Ezen célból mindenekelőtt elhatározva érezzük magunkat, a felséges elődünk által november 6-kán és 7-kén kiadott határozatokat és rendeleteket egész terjedelmökben fentartani, és minden hatóságokat azok multhatatlan teljesítéséért a legszigorubb felelősséggel tartozóknak nyilvánítani.

Meghagyjuk ennél fogva a lázadás megzabolozására felséges elődünk által a császári királyi hadseregek főparancsnokának kinevezett és teljes hatalommal felruházott herczeg Windischgrätz tábornagyot ezen állásában, megerősítjük a neki november 6-kán kelt legmagasb manifestumban kiadott felhatalmazásokat, és meghagyjuk neki ujonan, minden a közcsend és rend visszaállítására megkívántató eszközök alkalmazását.

Parancsoljuk Magyar- és Erdélyországban álló félvezetett hadainknak, hogy em-

litett tábornagyunk főparancsnokságának magukat alárendeljük, és azon lobogókhoz csatlakozzanak, melyek egész a legujabb időkg mindig a hívség, a becsület és a vitézség jelvényei valának, és a melyek mellől ők csupán hazugság és ámitás segélyével tántorítottak el.

Teljes bizalommal számítunk Magyarország és Erdély békeszerető lakosainak jogérzetére, öröklött hívségére, hogy az önhasznukat leső vétkes pártütők csábításainak szilárdul ellentállani, hatáskörükben a mi csupán az ő javukra irányzott szándokainkat támogatni, és azon általunk buzgón óhajtott pillanat bekövetkezését előmozdítani fogják, a midőn az Isten oltalma mellett meg leend nekünk engedve a béke, az egyetértés és a bizalom szózataját hozzájuk intézhetni.

Kelt királyi fővárosunkban, Olmützben, december hó 2-án, az Ur 1848-dik esztendőjében. Ferencz József.“

Szépen van elmondva.

Felolvastatván a képviselőházban ezen okmány, nyomban reá felolvastott a tegnapi conferentiában megállapított határozat is, mely Kossuth tolálából folyván, így hangzott :

„Országgyűlési határozat. Az országba magánuton beküldözgetett nyomtatványokból tudomására jutott az országgyűlésnek, miként I-ső Ferdinánd ausztriai császár s Magyarországnak e néven 5-dik királya, Olmützben folyó hó 2-kán, az ausztriai császári trónusról lemondván, Schwartzberg ausztriai miniszter által ellenjegyzett manifestumában minden népeit az ő iránti kötelességek alól s minden közállományi tisztviselőket az ő iránti hűség esküje alól feloldozottaknak jelentette ki. S egyszersmind kinyilatkoztatta, hogy testvéröccse, Ferencz Károly főherceg, az ausztriai császári koronáról legidősb fiának Ferencz József főhgnak javára szintugy lemondott.

Ennek következtében Ferencz József főherceg, magát Ausztria császárljának s Magyarország királyának nevezve, ugyancsak december 2-kán, hasonlókép ausztriai miniszter, Schwartzberg ellenjegyzése mellett kelt nyilatkozatában, trónusra lépését

a birodalom minden népeinek kijelentette; s azon szándokát fejezván ki, hogy minden tartományokat és népfajokat egy nagy statutestbe akar összeolvasztani, tudtul adja, hogy e végett mindenekelőtt az ugynevezett „lázadásnak“ legyőzésére a rendeleteket már meg is tette.

Magyarország s a hozzá kapcsolt országok és részek az ausztriai birodalom részei valamint soha sem voltak, ugy most sem azok; hanem független, önálló országot képeznek, mely saját alkotmányával bir, s csak a nemzet megegyezésével alkotott saját törvényei szerint kormányoztathatik.

S ezen függetlenségnek és törvényes önállásnak épségben tartása képezi azon sarkalapot, melyen az ausztriai háznak a pragmatica sanctióban meghatározott öröködedi rend szerint, Magyarországbani uralkodhatása alapszik.

Az ausztriai császári trónus iránt közbejött merőben családi intézkedések tehát Magyarország s a hozzákapcsolt részek királyi székére ugyan a magyar országgyűlés hozzájárulása s előleges beleegyezése nélkül semmi hatást, semmi befolyást nem gyakorolhatnak.

Nehogy azonban most, midőn Magyarország s a hozzákapcsolt részek önállása s független alkotmányos létele annyi oldalról fegyveres erővel hitszegőn megtámadatik, s a nemzet, közállományi s nemzeti létének megtartása végett védelmi harcra kényszerítettetik, az országgyűlés hallgatása a nemzet akarata által a nemzet jogainak sérelmére magyaráltassék : az ország törvényesen egybegyűlt képviselői s főrendei, mint az alkotmány őrei s a legtörvényesebb constituált hatalom, kötelességöknek tartják ezen események iránt a nemzet nevében nyilatkozni:

Magyarország királyi széke a nemzet előleges megegyezése nélkül, csak az emberiség közös törvénye következtében, a koronás király halála által ürülhet meg.

A törvényes koronás király halála esetében az, kit az öröködeds közvetlenül illet, a nemzettel koronázási oklevelet kötni, az ország törvényeire s alkotmányára megesküdni, és magát szent István koronájával a nemzet által megkoronáztatni köteles, a

koronázás előtt is gyakorolhatván ugyan némi fejedelmi jogokat, de csak a törvények értelmében.

Azonban ez csak a koronás király halála esetében történhetik, s ezen egy esetet kivéve, a nemzet akarata, a képviselő országgyűlésnek előleges beleegyezése nélkül a magyar királyi szék birtoka körül semmi változtatás jogszerűen nem történhetik, elannyira, hogy midőn első Ferencz császár és király a mostan is élő V. Ferdinándnak megkoronáztatása iránt a nemzetet országgyűléseni egyezkedésre felszólította, 1830-ban az országgyűlés azon világos kikötéssel egyezett csak meg V. Ferdinánd megkoronázásában, hogy atyja életében a nemzet előleges beleegyezése nélkül semminemű uralkodási jogokba ne avatkozassék.

Méginkább megkivántatik tehát az uralkodás változásához a nemzet előleges megkérdezése s beleegyezése, midőn a trónus birtokában még nem volt, tehát arról nem is rendelkezhető mellékágazati közvetlen praesumtiv koronaörökös és az életben lévő király még netalán születhető gyermekei mellőztével, az uralkodó-szék egy távolabb álló családivadéokra átruháztatni szándokoltatik.

Miután tehát a nemzet előleges hozzájárulása nélkül a fejedelem életében más senki magának királyi jogokat nem tulajdoníthat, az örökösödési rendet pedig családi magánegyezkedésekkel még kevésbé változtathatja meg;

Miután a magyar királyi szék birtokához kötött köteleességekről lemondáshoz a nemzet előleges megegyezése mulhatlanul megkivántatik;

Miután a magyar királyság kétoldalu kötésen alapszik, melynek egyik sarkalatos oldala az, hogy törvényes királynak csak az tekinthető, ki a nemzettel országgyűlési egyezkedés utján koronázási egyességlevellet kötött, az ország alkotmányára, jogaira s törvényeire megesküdött, s ezen eskü következtében sz. István koronájával megkoronáztatott;

Miután azon esetben is, ha az uralkodó koronás király magát az uralkodás gondjaira erőtlennek érezi, az ország ideiglenes kormányzatáról intézkedni a nemzet jogaihoz tartozik;

És miután az Olmützben decz. 2-kán közbejött minden családi lemondások s jogátruházások iránt a magyar nemzet előlege sen még csak meg sem is kérdezett:

Annálfogva az ausztriai császári székről önkényes lemondás az ausztriai birodalomba különben sem tartozó Magyarország a hozzákapcsolt részek és országok önállásán, alkotmányán és sarkalatos jogain semmit sem változtathatván: az országgyűlés, mint Magyarország s a hozzákapcsolt részek és országok törvényes organuma, ezennel kinyilatkoztatja, hogy az országgyűlés hite, tudta s megegyezése nélkül, a magyar királyi szék birtokával senki egyoldalulag nem rendelkezhetik.

És azért az országgyűlés, az ország törvényes függetlenségéhez, alkotmányához s a magyar nemzet sarkalatos jogaihoz szorosan ragaszkodva, az ország s hozzákapcsolt részek minden egyházi, polgári s katonai hatóságainak, tisztviselőinek, hadseregeinek, s minden lakosainak a nemzet nevében meghagyja és parancsolja, hogy az alkotmány iránti hűség kötelessége szerint senkinek, kit erre jogosítottnak a törvény, alkotmány és országgyűlés el nem ismert, bármely hatóságát el nem ismerve, és senki ilyennek nem engedelmeskedve, az ország dolgaiba gyakorolni szándéklandott bármely avatkozást jogtalan bitorlatnak tekintsék, s az ország s alkotmány iránti hűség törvényszerű zászlója alatt, hazánkat minden idegenszerű usurpatiótól, avatkozástól s ellenséges megtámadástól megóvni, s megvédelmezni hazafiai szent kötelességüknek ismerjék. Senki, a honárulás törvényes büntetésének sulya alatt, másképp nem cselekedvén.

Mely határozatnak az ország minden hatóságaival s hadseregeivel közlése ezen elrendeltetvén, ezen határozat mindenki általi megtartásának eszközlésére a honvédelmi bizottmány, mint mely az országnak jelen körülmények közötti ideiglenes kormányzatára az országgyűlés által megbizva van, ezennel határozatilag utasittatik."

Ezen határozatot a képviselőház egy szívvvel lélekkel elfogadta.

Ugy kellett tennie!

Jól tudták már azt akkor is, hogy a mely jogokról a nemzet önkénytelen lemond, arról aztán lemondott örökre, mig a fegyver által erőszakkal elvett jogokat visszaadhatja a fegyver, vagy a körülmény.

A magyar és osztrák hadseregek létszáma az országban.

December közepe táján, midőn az ellenség mindenfelől mozogni kezdett, az összes magyar hadsereg mintegy 105 ezer főből állott.

Ezek köröskörül az ország határain következőleg voltak felosztva:

Görgei Arthur vezérlete alatt a Fel-Dunánál 30,000

Beniczky Lajos és Querlandó alatt a morva sléziai határon 3,000

Perczel Mór alatt a Mura mellett és a stájer határon 6,000

Pulszky S. alatt Kassa táján 8,000

Földváry, Batthyány Kázmér és mások alatt az alsó Dráva és Duna közt, Szlavonia szemeltartására 4,000

Damjanich és Vécsey alatt Bács- és Bánátban 23,000

mely sereg a felvonulásra már megkapta a rendeletet.

Czecz és Riczkó alatt Erdély szélein Csucsánál, Zsibónál és Nagybányánál 10,000

Máriássy és később Gál Miklós alatt Aradnál 7,000

És végül Lipótvár, Komárom, Eszék, Pétervárad és Munkácsra a várórség 15,000

Ezen haderő ellen Windischgrätz már december közepén mintegy 130 ezer főből álló sereget állíthatott a harc-sikra.

A főhadsereg, Windischgrätz közvetlen parancsnoksága alatt három hadtestre oszlott, ugymint:

Jellasich hadtestére, — Kempen s Hartlieb hadosztály-parancsnokok, és Grammont, Neustädter, Karger, Krieger s Ottinger vezérőrnagyok alatt.

Továbbá gróf Wrba altábornagy hadtestére, Ramberg hadosztályparancsnok és Wyss, Jablonovszky, Colloredo s b. Lederer vezérőrnagyok alatt.

Végül Sarbelloni hadtestére hg. Schwarzenberg s herczeg Lichtenstein Ferencz hadosztályparancsnokok és Schütte, Liebler, Parrot és gr. Bellegarde vezérőrnagyok alatt.

Ezen főhadsereg összes létszáma 52 ezernyi főre rugott.

Ezen főhadsereggel közel összekötetésben következő csapatok működtek közre:

Simunich csapata, mely 5000 emberből állva, a morva határszéleken foglalt helyet 12 ágyuval, Lobkovicz és Sossay dandárparancsnokok alatt.

Schlick alatt pedig Galicziában 8000 ember állomásozott, Fiedler, Perger, Deym s később Dietrik vezérőrnagyok alatt.

Puchner Erdélyben 17 ezernyi sereget tartott készen a betörésre.

Nugent altábornagy 6000-nyi emberrel a stájer határszéleken állott.

A bács-bánáti hadak, Suplikácz, később Theodorovics, Knizsanin és Leiningen alatt, az aradi és temesvári őrségekkel együtt mintegy 40 ezer főből álltak.

Guirilla-csapatok.

Ezenfelül Frischeisen, Götz, Horváth és Dahlen csapatai szintén kitétek néhány ezeret. Ide számítandók még a szabadcsapatok Hurbán, Stúr és Janicsek alatt.

Igy álltak a haderők szemben.

Az osztrák haderő, mint látjuk, mindenesetre tulsulyban volt; s ehhez járult, hogy az osztrák csapatok legnagyobb része kipróbált s jól szervezett veterán ezredekből állt.

Schlick az országban.

Vitéz Windischgrätz herceg hadparancsnoknak az volt egyszerű terve, hogy Pestről az országgyűlést kiveri, s a Kassa felől érkező Schlickkel ott egyesülvén, a forradalomnak beágyuz.

Hurbán luteránus pap és Frisch-

eisen is összeállított egy táborn a felázított nemzetiségekből, s szintén elkezdett Csacznál és Budetinnél garázdálkodni, hol aztán Beniczky Lajos jól elnadrágolta őket, és kikergette az országból.

Schlickkel azonban, ki december 7-kén a Kárpátokon keresztül lépett az országba, nem lehetett ily könnyen bánni.

A dolog Kassánál került vele ütközetre. Volt ott ember részünkről elég, csakhogy a rend és fegyver volt kevés. Egy nagyon nagy csomó az ellenség kartácsai elől elszaladt, s egy roppant kis csomó föltartóztatván az ellenséget, megmentette azt a nagyot.

Thworznicky lengyel legiója 20 fiuból állt, 20 lépésnyire várta be az ellenség zömét, s akkor adott sortüzet a szeme közé. Ezek a lengyel gyerekek, és két derék, még csak mezitlábos szeptesi zászlóalj, s néhány huszár század mentette meg az egész magyar tábornot.

Bizony ott egy kissé rosszul viseltük magunkat.

Se baj, — mondá Kossuth, a nemzet megnyugtatóra. — Katona dolog. Napoleon is vesztett csatát. Majd megmutatjuk még annak a Schlicknek, hogy verik az osztrákokot.

A nemzet meg is nyugodott aztán, hanem az osztrák ki is kapott aztán.

Mikor Bemnek azt mondták: Nagy baj, hogy Hurbán elfoglalta Nagy-Bányát, azt felelte rá: De csak így van jól, mert éppen most fogom őt bekeríteni.

Schlicket se verhettük volna meg később, ha be nem jött volna az országba.

Kossuth proclamatiót ír a papok számára.

Kossuth a papok számára is irt proclamatiót, melyet azoknak a szószékről kellett fölolvassniok. A proclamatió így hangzott:

„Magyarország népeihez. A mindenható Isten, a szabadság, a népek Istenének nevében! Amen.

Magyarország népei szabaddá lettek a mult márcziusi napokban.

A szabadságot a nemesség adta meg. Ő hozta ezen áldozatot.

A királyt nehezen lehetett arra bírni, hogy a nemesség ezen dicső, de igazságos áldozatát neve aláírásával szentesítse.

De az országgyűlés elhatározott magaviselete s a szabadságukért fölkelt népek fenyegető állása megrettentették őt, s így irta végre alá azon törvényeket, melyekben a népek szabadsága biztosítva van.

Aláírta, nem szive sugallatából, hanem azért, mert féltette trónját a nép méltó boszujától.

Aláírta, mert gonosz tanácsnokai azzal kecsegtették, hogy majd, ha fordul a kocz-

ka, megszegheti esküjét, s erőszakkal megsemmisítheti azon törvényeket, melyeket aláírt.

És ez, a mi itt mondaték, nem gyanúsítás, a kormány erről hiteles adatokkal bír; minden világosságra jött.

A nádor, kit karjaitokon hordátok, kinek diadalmenetét az országban át a nép rokonszenve s az áldás imái kísérték, hűtlenül megszökött, de itt maradt irományai közt a mondottak világos bizonyosságai megtalálhattak.

S hogy igaz, a mit nektek Isten színe előtt mondunk, eléggé bizonyítja, hogy szabadságunk eltiprására bérlett zsoldosok által kilencz oldalról támadtattunk meg.

Becsődítették a szerb rablók a magyar nép legyilkolására.

Felhuztattak a vad ráczok, kiknek a haza legdusabb vidéke jutott lakásul, a magyarok kipusztítására.

Felbujtogattattak, de hála Istennek! többnyire siker nélkül, honunk tótajku népei.

Hurbán gaz tót papot császári hadvezérré tették, ki alávaló czinkosaival s rablócsordájával gyilkol, pusztít, gyujtogat az országban, s akadnak tisztak a császári hadseregben, kik nem pirulnak az emberiném e szennyétől parancsokat fogadni.

Császári hadvezérek vezetik az emberiségből kivetkőzött, gyáván dühös oláhcsapatokat, kik gyávák a harcban, de ha fegyvertelen magyarokra találnek, a legkikeresettebb kegyetlenséggel, vad ordítások és hahoták közt ölik rakásra.

A vér fagy meg ereinkben, kezeinkben a toll reszket, ha a leplet fel kell azon iszonyokról emelnünk, melyeket e baromnál aljasabb csorda véghezvitt.

Ámde nektek, testvéreink! tisztán kell látni, s nektek tudni kell, mikép bánik azon uralkodó család veletek, melynek minden tagját meggazdagítottátok, s melynek trónját annyi veszélytől megóvtátok.

Halljátok és borzadjatok! Csak néhány példányt hozunk fel ezer helyett, melyekkel undorodunk tollunkat megfertőztetni.

Erdélyben a dühös oláhság egy egész védtelen, fegyvertelen családot, a Brádi családot, hitet megingató istentelenséggel konzolta le, tizennégyen vesztok el Brádiak, egy öreg apától kezdve az utósó unokáig, ezek legkisebbikét, egy csecsemőt, elevenen vetették a sirba, hol nem legyilkolt, hanem halálíg kinzott, szétmarczangolt szülőinek büzhödt testei közt 3 nap és három éjen át hallották haldokló sirását, a nélkül, hogy e kinek száza közt egy könyörülő lélek a kinok oly legiszonyubbjának véget vetett volna.

Közép-Szolnokban b. Huszár Zsigmondnak, leírhatlan kinzások után, oláh inasa a fejét lenyeste nyakáról s Urbánnak vitte ajándékba, ki e rémitő istentelenségért kormánybiztosnak nevezte ki.

De elég! oh homom népei! elég, a sziv reped meg e szörnyüségoken.

És ily népet, e vad és gyáva csordát, a császár kedves hiveinek nevezé!

Nem csendül-e meg a gyermek, a szegény gyermek sirása fületekbe? kit atyjának, anyjának, testvéreinek összehurczolt vérző tetemeire vetettek a mély sirgödörbe! s éhen hagytak meghalni?

És te Isten! a népek Istene! nyugosznak-e villámaid, s ki nem merült-e béketűrésed! Te, a népek Istene, te az igazság Istene vagy, s mennyköveid le fognak csapni e hóhérok közé.

És ezen embereket, kik elevenen sütik meg, fűrészelik ketté embertársaikat, kik a ma született gyermeket atyja kapujára szegzik: cs. kir. tábornokok vezérlik! s nincs e zsoldos seregben egy tiszt, egyetlen, ki lábaihoz dobva kardbojtját, undorral s iszonynyal fordulna el tőlük.

Irtózatos! irtózatos!

És újra mondjuk: e vérebekeket a császár kedves hiveinek nevezi, megdicséri: irántai ragaszkodásukat magasztalja s biztatja őket, hogy eddigi pályájokon tovább is haladjanak; hogy öljék, kinozzák, gyilkolják a tehetetlen öreget, a gyámoltalan némbert s ártatlan gyermeket, kiket az üdvezítő magához hívott s kiké a mennyeknek országa.

Ily harcot vivott a császár, kit saját tanácsnokai ledobtak trónjáról, miután felhasználták; ily harcot vív Magyarország népei ellen a gyermekcsászár, kit e gaz tanácsosok a trónra kényszerítettek, hogy minden kegyeletet, mely valaha e népben az uralkodóház iránt volt, végkép kiirthassanak.

Oh ha az emberekben, kik így boríták el vérrel, pusztitással e szegény ártatlan hazát, egy csepp vére van még az emberi érzelemnek, lehetetlen, hogy alvástra hajthassák fejeiket a nélkül, hogy az istentelenségök miatt legyilkolt ártatlanok árnyékai füleikbe ne suttoگیák az örök kárhozatnak kinjait.

Mert tudjátok, Magyarhon népei, miért tették ők mindezeket? miért uszitottak beneteket egymásra? miért pártolták a vad rablók csoportjait s küldék be 9 oldalon zsoldos népeiket?

Talán feltámadt az ország a király ellen? nem, sőt mindig arra kérte, jöjjön Budára lakni, uralkodjék hű népe felett, és mi szeretettel fogjuk őt körülvenni.

Talán uj jussokat akartunk tőle kicsikarni? nem; mi csak azt kívántuk: tartsa meg a törvényt, a ti szabadságtok törvényét, melyre megesküdtök. De e kívánságra fegyveres hitszegéssel feleltek.

Talán el akartuk a királyt kergetni? nem; sőt mikor a bécsiek feltámadtak s ő

félelmében a messze hegyek közé szökött, midőn az egész világ elhagyta: mi nem hagytuk el; kértük, rimánkodtunk neki, jöj-jön közinkbe, a magyar nép megőrzi őt minden viszontagságtól; de ő nem jött, nem fogadta el kérésünket, hanem gyilkosokat bérelt Magyarország törvényeinek, a ti szabadságtoknak eltiprására.

Vagy talán nyomorogni hagyta az ország a királyt, nem gondoskodott királyi széke fényéről? nem: három ezerszer ezer, azaz három millió forintot rendelt neki a nép adójából esztendőnkint udvartartása költségeire, annyi pénzt egy esztendőre, a mennyivel háromszázezer becsületes embert örökre boldoggá lehetne tenni.

Miért támadták meg tehát az országot?

Cselekedték azért, mert a törvény, melyet aláírt a király, gerenda volt szemökben; mert tudták, hogy ha e törvény erejében megmarad, sem életetek, sem erszényetek felett nem rendelkezhetnek, mivel a törvényekben az van, olvassátok el, és higyetek saját szemeteknek, hogy az ország kincsei s a haderő felett nem idegen önkény, hanem ti az összes nép fogtok képviselőitek által rendelkezni, kik előtt a magyar miniszterek is minden tetteikről felelősök;

Mert tudták, hogy ha e törvény áll: akkor kényök kedvök szerint nem parancsolhatnak száz meg százezer ujonczot sok évi szolgálatra a császár hadseregébe, hogy azokat messze idegen földre hurczolják, s általok idegen népek szabadságát elnyomják;

Mert tudták, hogy ha ti, a nép, képviselőitek s minisztereitek által rendelkezhettek a véres verejtékekkel fizetett adó felett: akkor nem zsebelhetik az adót kedvök szerint, nem tehetnek nagyobb árt a sóra, hogy a szegény népek zsebéből irtózatossággal összegekre növekedett adósságaikat kifizessék.

Mert tudjátok-e, hogy a császárnak mennyi adóssága van? tudjátok, hogy ha egy ember 600 évig élne, s reggeltől éjfélig számolná a pénzt, ki nem számolhatná.

S e rémitő összeget szerette volna a császár nyakatokba róni.

S most istentelen vezérei betörnek az országba, s hazug ajkakkal intik a népet: maradjon nyugodtan, mert ők nem akarják a népet bántani.

Miért mondják ezt? mert tudják, hogy

a nép győzhetetlen, ha felkél rettenetes erejében, mert tudják, hogy a nép lehellel elfújhatja őket e haza földéről, mint a szél elfújja a szemetet. Azért akarják a népet gyáva semmit-tevésbe beleringatni.

De hát nem tudjátok-e, hogy a ki az országot akarja elfoglalni, a népet akarja elfoglalni? — mert az ország maga eszméletlen föld; az önkény jármát nem a föld, hanem a nép fogja hordani.

Az ország szabadsága a nép szabadsága! ha az ország szabadságát fegyverrel eltörlik, a népet tették szolgává, a nép szabadságát törölték el.

És még azzal is hitegetnek, hogy a császár nem akar benneteket újra robot és dézma alá vetni; könnyű azt nem akarni, a mi lehetetlen; ámde ne higgyetek az ámitó szónak. A zsarnokok csak addig tűrik a nép szabadságát, míg nem érzik elég erőseknek magukat, hogy azt elvegyék.

Lássátok atyánkfiai!

A király a mult tavaszkor többféle törvény megtartására adta esküvel erősített szavát, nemcsak a robot eltörlésére, együtt hozta az országgyűlés ezzel a többi törvényeket is: hogy t. i. ezen népek vérével, pénzével Bécsből nem szabad önkény szerint rendelkezni, s hogy mindnyájan egyenlő polgárok vagyunk. Alig mult el négy hónap, és már megszegtek e törvényeket. A király megirta a ti képviselőiteknek, hogy ezen törvényeket nem fogja többé megtartani, s azt akarja, hogy a magyar vérrrel, a magyar pénzzel tovább is csak ő rendelkezék; s mert ebben az ország meg nem egyezett, irtó háborút kezdett ellenünk. Négy törvény közül hármát már megszegtek: hiszitek-e, hogy a negyediket is meg nem szegik, mihelyt legyőztek?

Aztán mit értetek vele, hogy a robot megszűnt, ha más uton utolsó falat kenyereket elveszik a német adósság fizetésére?

Im itt van oka, miért nem szerették Magyarország szabadságát, miért követték el mindent, hogy előbb egymás ellen uszítsák a hon testvér-lakosait, azután fegyveres erővel rontsanak az országba, hódítsák meg népeit, vessék katonai zsarnokság alá, s rendelkezzenek életök és vagyonuk felett.

De él az örök Isten, és nem hagyta el népét! sőt keze világosan működik, mert

ennyi csel, ármány, ellenség, s ennyi istentelenség mellett is, még mindenütt sikerül ellenségeink elé hasonló, sokszor nagyobb erőt kiállítani!

De még nehéz napok állnak előttünk, dicső, de nehéz napok; s mi, a nép képviselői s a kormány, mely azoknak kifolyása, azon hatalomnál s roppant felelősségnél fogva, melyet gyöngé vállaink csak általatok támogatva viselhetnek el, felszólítunk benneteket, sőt saját hatalmatok magasztosságában, melyet kezeinkbe letettetek, rendeljük:

Hogy keljete fel tömegben, Magyarorszag népei! mindenütt, mert az ellenség közelg, alakuljanak mindenütt a kormány által kijelölt vezérek alatt önkényes szabadcsapatok az ellenség kiirtására, a nép pedig mindazon vidéken, melyet az ellenség fenyeget, keljen fel tömegben s csatlakozzék a hazát védő csapatokhoz.

Értsétek meg a kormány szavait jól: mi nem kívánjuk s nem akarjuk, hogy az ellenség fegyverei s ágyui elébe álljatok, mi nem akarunk mészárszékre vinni benneteket, sőt kinyilatkoztatjuk, hogy ezáltal csekély szolgálatot s néha kárt tennétek az országnak.

A felkelt népnek rendeltetése nem az, hogy az ellenséggel homloksorban szembe szálljon, hogy azzal csatába eleyedjék, hogy ágyui által magát összelövesse: hanem egészen más, de oly, mi által tiszerte hasznosabb szolgálatot tehet, s neki nem kerül sem annyi veszélybe, sem annyi fáradságba.

Igyekezsetek az ellenség előtt az utakat, hidakat elrontani, a hegyszorosokat elzárni éjnek idején; ti, kik minden bokrot ismeretek vidékeitekben, rohanjátok meg oldalt, hátul, gyujtsátok reá a házakat, szedjétek el podgyászát, hol rabolni mennek csapatjai, álljátok el utjokat, szóval, csináljátok az ellenségnek annyi kárt, a mennyit csak tehettek.

De mutassátok meg azt is, hogy ti nem rabló csorda, nem rácz és oláh haramiák, hanem férfiak vagytok, kik a hon védelmére keltetek fel: ne bánstátok a védtelent, kárt egyedül csak az ellenségnek tegyetek, legyetek a nép őrangyalai, az ellenség pedig rettegjen tőletek.

Ez azon szolgálat, melyet az ország képviselői s a kormány vár tőletek, nem más,

nem több, s kit ily csatározás közben netalán szerencsétlenség érne, s kenyérkeresetre s további szolgálatra, lábát vagy karját veszve, képtelen lenne: annak az ország választást enged e három között:

- 1) Vagy becsületes ellátás holtig.
- 2) Vagy 10 hold örökös földbirtok.
- 3) Vagy 1000 pengő forint.

A nép, és ezt esküvel mondhatjuk nektek, barátink, győzhetetlen, ha együtt tart, ha szándéka erős, hazáját megvédeni, mit tehet 10, mit 100 hadsereg a nép milliói ellen, a nép ellen, mely az ellenségnek sem éji, sem nappali nyugtot nem ad, a nép ellen, mely előle minden élelemszereket eltakarit, a nép ellen végre, melynek ha milliói felkelnek, botokkal szétverhetik az ellenséget.

Azért az Isten s a haza szent nevében, ti Magyarhon dicső népe! testvéreink! keljete fel tömegben, roppantá növekedett hadseregünk segítségtekkel tíz annyi ellenséget kiirthat, mint a mennyi ellenünk tört.

Fel kaszára, villára! merre az ellenség megy, sötét tömegeiteket pillantsa meg, jobbra, balra, előre, hátra, mint az árvíz, fogjátok utait körül, aztán váljátok szét, siessetek gyűlhelyeitekre, s mikor az ellenség nem is álmodja, törjete egy csapatjára, egy-egy podgyászvonálára; hogy a mig ti itt megjelenve, ott szétoszolva folytonosan foglalatokodtatjátok: vitéz seregeink rajtok üssenek és semmivé tegyék őket.

Fel, Isten nevében ti a nép milliói! velünk a jó ügy, igazság, velünk az Isten!!!“

Petőfi pedig következő levél kíséretében küldte be az országgyűléshez csatadalát:

„Képviselő polgárok! Milyen nagy fontosságú lehet egy kis körülmény, bizonyítja egy francia tábornok levele, ki azt írta a conventnek, hogy vagy küldjenek neki tetemes segédsereget, vagy küldjenek egy kiadást a „marseillaise“-ből.

Ha elég buzdítónak találják önök a következő költeményt, nyomassák ki annyi példányban, a mennyit szükségesnek fognak látni, s küldjék szét országsszerte a magyar táborokba. Részemről igen óhajtom, hogy miután szigorú körülményeim elvonták egy kis időre a hadi pályáról személyemet, leg-

alább lélekben az alatt is részt vegyek nemzetem harcaiban.“

A költemény így hangzott:

Csatadal.

Trombita harsog, dob pereg,
Kész a csatára a sereg,
Előre!
Sívít a golyó, cseng a kard,
Ez lelkesíti a magyart,
Előre!

Föl a zászlóval magasra,
Egész világ hadd láthassa,
Előre!
Hadd lássák, és hadd olvassák!
Rajta szent szó van: szabadság.
Előre!

A ki magyar, a ki vitéz,
Az ellenséggel szembe néz.
Előre!
Mindjárt vitéz, mihelyt magyar;
Ő, s az Isten egyet akar.
Előre!

Véres a föld lábam alatt,
Lelőtték a pajtásomat.
Előre!
Én sem leszek rosszabb nála,
Berohanok a halálba.
Előre!

Ha lehull a két kezünk is,
Ha mindnyájan ott veszünk is,
Előre!
Hogyha el kell veszni: nosza,
Mi vesszünk el, ne a haza,
Előre!

Visszavonulás.

Nagy-Szombatnál Guyon, és Brucknál Zichy és Kmety alatt hadaink a tulnyomó osztrák erő ellen oroszországi bátorsággal se voltak képesek a győzedelmet kivívni, sőt vereséget szenvedtek. Görgei tehát látva, hogy állását most már Pozsonynál föl nem tarthatja, elhatározta az általános visszavonulást Győr alá.

A mint tehát Magyar-Óvárra megérkezett volna, hol a csatát veszített dandárokat már nagy részben együtt találta, a gyalog zászlóaljokat s tüzereséget azonnal megindította Győr felé. Ő maga fedezés végett a lovassággal még egy napig Óvárton maradt, s másnap a gyalogság után indult.

A mint így pipázgatva haladtak volna, egyszer csak az előörsök hírül adják, hogy németet látnak. S valóban láttak is.

Jellasich és Lichtenstein nyolcz

század lovassággal ott ténfergett, s Görgei föltette magában, hogy ennek a nyolcz század lovasnak a nagy-szombati s a brucki vereségeért visszafizeti a kölcsönt, ha t. i. meg lehet őket valahogy állítani, mert csupa huszárságot látván, a mérkőzésre nem igen lehetett kedvük.

Hanem azért Mosonynál mégis megálltak egy kissé, addig t. i., míg a huszárok nem támadtak, hanem a támadást látva, biz elszaladtak ők, azt tartván, hogy „szégyen a szaladás, de hasznos.“

Görgei sietett is e német szaladást hírül adni Kossuthnak. Kossuth azonnal kinyomatta a levelet, s falragaszok útján hirdetteté a győzelmet.

Kellett is, mert ama két vereség után már kezdtek lehangoltatni a kedélyek. Hanem aztán *Kossuth* felfrisítette azokat. Egyuttal elősorolta az

eddig történt egyes vitéztetteket is, egymint:

„16-án egy gyalog zászlóalj — Inczédi-nek 14. számú honvédei, — az ellenségnek egy zászlóalj közeledő lovasságát irtóztató kiáltás közt szuronynyal rohanták meg és megszalasztották. (Jegyzet alul: Ez csaknem hallatlan bátorság. Ily tettet csak Desaix vitt véghez Aegyptusban a pyramisoknál, melyekre Napoleon ezen szavakkal mutatott: „Katonák, 40 század néz alá reátok!” — Kossuth Lajos.)

Egy zászlóalj huszár a 10-dik ezredből, Kypke őrnagy alatt, körülkerítve, keresztül vágta magát egy egész dragonyos ezreden. (Jegyzet: Ehhez hasonló tény a magyar histórián kívül alig ismerünk. K. L.)

Kmety őrnagy a 23-ik honvédzászlóaljjal az ellenség tizezernyi gyalogságának visszaverését merénylette megkísérteni.

Egy Vilmos-huszár közvitéz egy elleneséges tisztet fogott. A fiatal legényke pardont kért és a magyar közvitéz azt mondta neki jó németiséggel: Eredj pokolba, te gyáva, nekünk úgy sem árthatsz. (Jegyzet alulról: Ohajtom, hogy kitudassék ezen vitéz huszár neve. Kossuth Lajos.)

Kazimírnál Pöltenberg őrnagy Sándor-huszár osztálya körülkerítette, iszonyu káromlások közt vágta magát keresztül. Mondják, Pöltenberg nagyon haragos volt. Minden tisztjeivel együtt elül vágatott. (Jegyzet Kossuthtól: Így, így! „En avant les epaulettes“ — előre a váll-rojttal — ezzel győztek Napoleon alatt a francziák. K. L.)

Máskor alig ejt egy-két szót magyarul, most azonban káromkodott, mint a kurucz, és rohant előre, mint az oroszlán, halált szórva rettenthetlen karjával maga körül.

Türk főhadnagy a volt Nádor-huszároktól, Sopronban két huszárral és tiz lovas nemzetőrrel egy zászlóalj chevauxlégerst rohant meg és félóráig feltartóztatta az ellenséget, egy tisztet személyes küszködésben levágott, huszárai négy lovat zsákmányoltak el.

A mi következik nagyszerű.

Nagy-Szombatban a nádasi dandár Guyon ezredes, Pusztelnik vezérkari őrnagy és

Mak tűzérőrnagy alatt 1700 emberünk 15,000 ellenség ellen szuronyviadalban szembe, mell mell iránt, öt egész óra hosszat tartotta magát.

Elesett közel fele, a többi keresztül-vágta magát.

Az Erneszt zászlóaljnak zászlóőrző százada ott fekszik lobogója mellett, mely csak a század utolsó embereivel tudott elesni.

(Kossuth jegyzete alul: A haza leborul szent emléktek előtt, dicső vitézek. Kiontott szent véretek az enyészet átka gyanánt hulland vissza az igazságos egekről, az olmtüzi camarilla népgyilkos fejére, melyeknek legjobbika sem ér föl egy cseppel a ti kiontott véretekéből.

Társaitok s az egész nemzet meg fogja boszulni halálotokat. Hiszen még van Isten az egekben, s kell, hogy elkövetkezzék a támadásnak hajnala.

A nemzet imádkozzék emlékezetökért.

A fővezér keresse össze neveiteket s a földön, melyet véretekkel megszenteltetek, egy nagyszerű emléknek kell emelkedni. Addig némuljon el az öröm minden magyar ajakról, míg Nagy-Szombat szent földét a gaz ellenség körmei közül ki nem ragadtuk s boszut nem állánk gyilkosain.

Ha kinek az elestek közül családja van, jelentse magát a kormányánál, ők a nemzet fogadott gyermekeivé lesznek. — Kossuth Lajos.)

18-án Mosonynál az ellenség csatarendben előnyomult és ágyu-párbeszédet kezdett velünk. Azonban pecsovics létre igen fontolva haladván előre, hogy közelebből jobban megérthessük egymást, Görgei huszár-őrnagy dandárnok, parancsot kapott két zászlóalj Vilmoš-huszárral az ellenség jobbszárnyát, egy chevauxlegers-ezredet, katonásan mondva megatakirózni.

Meg is tette egy zászlóaljjal, a másikat tartaléknak háta mögött felállítván.

A mint Vilmos-huszáraival a másodrendből, hol előbb állott, előre vágatott társai mellett el, az egész sereg szilaj éljenei között: az ellenség rögtön felhagyott az ágyuzással, összeszedte ágyuit, hátat fordított és eltűnt a láthatárról. Huszáraink csak holtait és sebesülteit találták a csatatéren.

16 huszár elől, kik a mosonyi boglyák felgyujtásával foglalkozva, nagyrészt lóról

leszálltak volt, egy osztály dragonyos vágatva futamodott meg.

Az ellenség számos, de gyáva, mert rossz ügyért harcol, zarnok parancs viszi öt tűzbe, nem szent lelkesedés; mi nem vagyunk oly számosak, hanem bátrak; mi a hazáért, a szabadságért küzdünk.

A fővezéri-segéd jelentéséből közlé a honvédelmi bizottmány elnöke.

Ezenfölül Kossuth indítványt tett a képviselőházban, miszerint — „késztessen a nemzet egy arany táblát, melybe az utókor számára örökemlékül azok nevei lennének bevésendő, kik a minden oldalról megtámadott magyar nemzetnek önálló, nemzeti függetlensége- és szabadságáérti szolgálatban, rendkívüli hű érdemekkel magukat kitüntették.“

Hejh, beh tudta is!

Ilyen ember kéne sok!

Windischgrätznek azonban 45—50 ezernyi serege lévén, a magyarok pedig alig tehettek ki 25 ezeret, a győri sánczok pedig nagyon semminő állapotban lévén, Görgei végre is azt határozta, hogy Győr alól elvonul, nem tévén ki seregét egy tönkreveretésnek.

Az ellenség azonban Bábólnánál

utóhadát elérvén, megugrasztotta, s így csak is némi vereséggel juthatott el a végzetessé vált „Vértess hegység“ közé.

Ugyancsak Győrnél történt az a nevezetes eset is, hogy Mednyánszky Sándor a felkelő csapatok vezérévé neveztetvén ki, vörös zászlót ragadott kezébe, s bejárva Győr vidékét és a Bakonyt, csakhamar tekintélyes csapatot állított össze, megemlítvén, hogy a börtön rabjait is kibocsáttatá, kiket azonban megesküdtetett, hogy bűneik szennyét a haza iránti hű szolgálattal, s vérükkel is készek lesznek lemosni. — S valóban, az egykori zsványsereg-ből, a Mednyánszky lelkes és tapintatos vezetése alatt, vitéz, s fegyelmezett csapat nőtte ki magát.

Görgei azért, hogy nem Komáromba, de a Vértess hegyek közé vonult, első és nagy hibáját követte el.

Komárom volt az az egyetlen pont, honnan az ellenség előnyomulását megakadályozhatta volna, s a helyett még a Vértess hegység közé vonult, melynek megvédését maga is „nagyszerű esztelenség“-nek nyilatkoztatta.

Görgei Mórnál veszni hagyja az utközetet.

Már itt kezdte!

Lássuk, hogy kezdte?

Daczára a *Kossuth* roppant ügyes tapintatosságának, s azon emberfölötti erőt meghaladó buzgalmának s tevékenységének, hogy semmiből zászlóaljkat teremtett; daczára bátorító s lelkesítő hadi tudósításainak, e mondhatni, nagyobb mérvű vereségek hirei, melyek előbb-utóbb beszárnyalták az országot, — leverőleg hatottak a kedé-

lyekre, pedig nagy dolgok keresztülvitelénél, ez mindenekfölött a legnagyobb emberi hiba. Minden vereségnél, minden csapásnál nagyobb vereség és csapás: a csüggedés.

Nemzetnek nem szabad elcsüggedni még a halál pillanatában sem. A miben sirját látja, épen az lehet mennyországvá.

A legnagyobb veszély pillanatában van a legnagyobb kitartásra szükség,

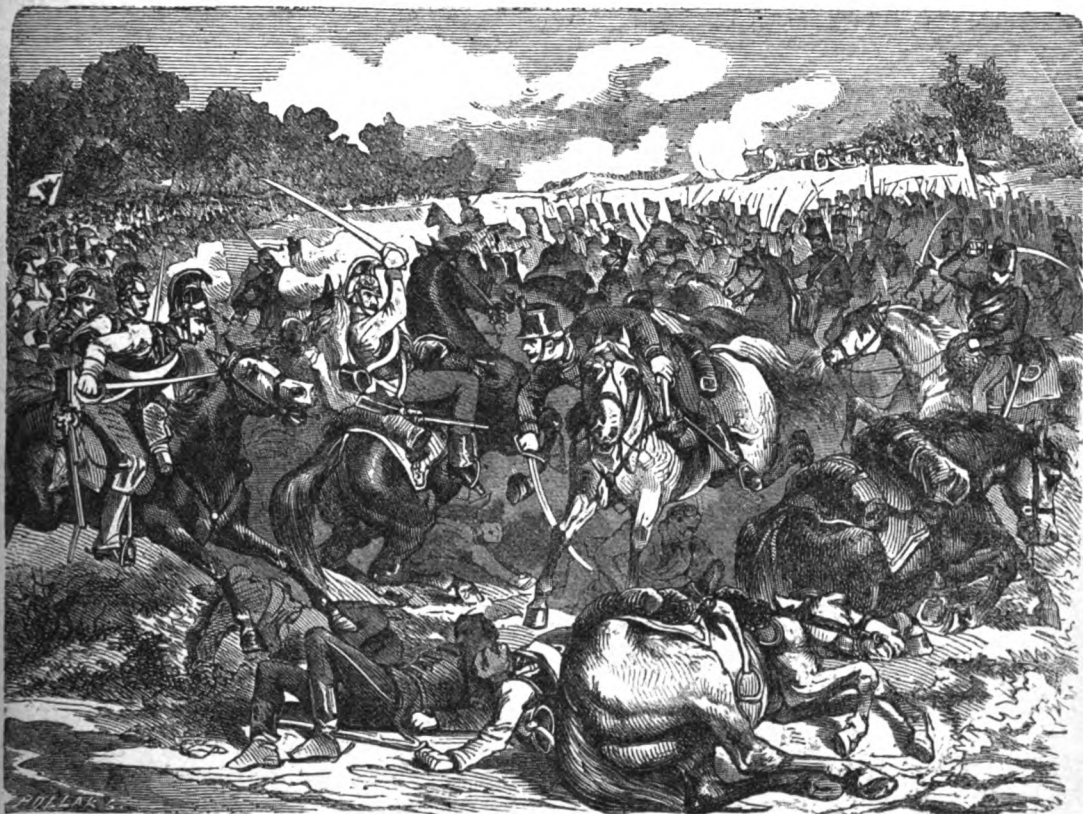
siker esetében a leggyatrább lélek is tud hetvenkedni, — de az nem is egyéb, mint hetvenkedés.

S e lesújtó eseményekhez még az is járult, hogy a Perczel és Görgei hadteste mind ez ideig nem volt képes egyesülni, s így nagyobb erőt állítani az ellenséggel szemközt. Aztán meg Perczel nem is igen szívesen rendelte

a győri sánczolások áradás és iszap járhatóságára voltak számítva, most pedig a fagyon minden járhatóvá vált, s így ágyúinak legnagyobb számát elveszthetni vélte: — Győrből visszavonult csata nélkül s levelében azt írja, hogy Bánhidra vonul!

Tehát 6—7 mértföldet Bánhidig csata nélkül! Mi lesz ebből?

Én csak most kezdek lenni aggodalomban!

A móri csata.

magát a Görgei parancsnoksága alá. Mindkettőben több volt a makacosság és személyes hiúság, mint a hazaszeretet.

„Édes Mórom! — írta Kossuth december 28-án Perczelnek. — Bizonyosan értesítve vagy már arról, a miről én nagy megütközéssel értesültem ma éjjel, — hogy Görgei tulszárnyalva vélvén magát, s mert

Miként intézzed mozdulataidat? Én nem tudom megmondani. Ismét csak elvet mondok ki: intézd úgy, hogy mozdulataiddal fedezd a fővárost.

Igyekezzél Görgei balszárnyával csatlakozni; ütközz, ha valami detachirozott *nem tulnyomó erő áll előtted*: de mindenekelőtt ne resquirozd seregedet, ne hagyd magad elmetszteni s combináld a két sereg mozdulatait.

A két sereg együtt, és azon erő, melyet itt rögtön összeszerzünk, talán — ha már a főváros előtt kell megtörténni az eldöntő ütközetnek — talán még megmentheti a hazát.

Egyébiránt Isten kezében vagyunk!”

Másnap ismét egy másik levelet irt Perczelhez:

„Csak egység! csak egység az Istenért! — irta a többi közt.

A haza nagy veszélyben van.

Az örökös retiráda lehangotha a sereg szellemét, — egy támadás, egy győzelemnek kell okvetlenül történni, még az eldöntő csata előtt.

Valami győzelmeckét, édes Móriczom! különben az örökös retiráda lever minden bátorságot a nemzetben.“

Irt aztán *Kossuth* Görgeinek is, és pedig következően:

„Multakról, — írja *Kossuth*, — hiába beszélünk. Hogy minek kellett volna történni, nézeteimet igazolták a következesek.

Erő-concentrátiót mondtam s támadást, — nem történt, — már most vége van. Most már koncentrálók az erőt, csak késő ne legyen.

A seregek elvesztették bátorságukat az örökös retirárában.

Kérek jelentést: hogy értsem azon tudósítását Csányinak, hogy Szél zászlóalja megadta magát, — elfogatót? Letette a fegyvert? Vagy miként értsem?

Kimondhatlanul megütközött a kormány Csányi biztos urnak mult éjfélről irt azon tudósításában, hogy a főhadiszállás Gálláról Bicskére vonult.

Tehát még a gallai positió is feladatik! Az nem lehet, azt a kormány meg nem engedheti!

Már harmad napja tettem kérdést tábornok urnak, írja meg: mit szándékozik tenni? Hol fogadja el az ütközetet? Ezt tudnunk kell, hogy magunkat itt tájékozhassuk. Még csak választ sem kaptunk, s most megint retirádáról értesülünk Bicskére!”

A mint *Kossuth* ezen leveléből láthatjuk, Görgeivel már katonásabb hangon beszélt.

Minden sora, minden betűje egy oly férfiú aggodalmát jelzi, ki szívében hordozza a haza sorsát, s valóban *Kossuthnak* eddig egy mozdulata sem árult el mást, ő hazafi volt a szó szoros értelmében, megáldatva nagy ész- és nagy lélekkel.

Sokan nem tudták fölfogni már akkor sem, többen nem tudják, vagy nem akarják fölfogni most, pedig ily nagy embere még a világnak is kevés volt és van. Sorsa azért mégis csak fájdalom!

Perczel meghallotta, hogy Görgei a Vértes hegyek alján ütött tábort, s így Móron keresztül egyesülni akart vele. Itt azonban a honvédelmi bizottmánytól parancsot kapott, hogy Mór-nál tovább ne menjen. Ugyancsak utasítást, vagyis inkább intést kapott Görgeitől, hogy *Mór-nál csatát fogadhat, mert ő segítségére leend.*

Perczel tehát 5000 emberrel állást foglalt Mór-nál.

Jellasich 16,000 emberrel, 3000 lóval s 52 ágyuval közelgett. Tehát pontosan véve: négyszer olyan erővel.

„Valami győzelmeckét, édes Mór-rom!” — Irt *Kossuth*, epedő lelke nagyságának könnyörgését öntve e szavakba.

Hanem a dolgok nem úgy indultak, hogy győzelemre csak gondolni is lehetett volna.

Jellasich három részre osztá seregét. Grammon-dandárt a dragonyosokkal és banderialis huszárokkal Kis-Bérről; Ottingert Ászárról; Hartlieb hadosztályát pedig Mező-Eörsről indította meg a móri erdő felé.

És ezek nem szedett-vedett népek, hanem rendes seregek voltak.

Perczel Görgeire számított, s a csatát elfogadta.

Délelőtti tíz órakor dördült meg az első ágyu.

Szemközt állt egymással az 5000-nyi és 16,000-nyi sereg, itt csak néhány, amott 52 ágyuval.

Ha a magyarok lettek volna 16 ezren, úgy nehezen álltak volna így szemközt, hanem négyszeres erejében Jellasichek is bizott egy cseppet.

A magyar tüzéség felgyűrte az ingujjat, és úgy dolgozott, adta a tüzet úgy, a mint kevés ágyuból csak adni lehet, a császári vértések azonban megtámadták az üteget.

A császári vértések megtámadták az üteget, hanem aztán a huszárok is megtámadták a vértéseket, s elverték őket, mint a kétfenekű dobót.

Görgei hallgatta messziről, hogy milyen szépen ágyuzunk. A harc az azon a ponton állt, hogy ha most megérkezik, Jellasichek még azt is megcselekedheti, a mit Róth megcselekedett. Csak hogy Görgei nem jött ám.

Jött helyette aztán annyi vasas német, mint a sáska, hogy minden huszárra esett vagy négy kard, s oly hirtelen támadtak, hogy huszárjaink ki se fejtheték erejüket, s ennek az lett a vége, hogy sok lúd farkast győzve, az ütegeket elfoglalták.

A magyar sereg ágyuit veszelve, huszárjait megveretve látván, de belátván azt is, hogy itt most már győzni nem lehet, ott hagyta a harctér, és pedig úgy, a mint lehetett. Ilyenkor nem nagyon válogatják: széna-e vagy szalma, bal lábbal lép-e ki az ember vagy jobbal, hanem ha száz lábbal

birna is, mind a százzal egyszerre szeretne kilépni.

A magyarok veresége ily erővel szemközt nagyon várható volt, mert előbb-utóbb, a mi sok, az sok; hanem azért kikapott a német is, és ily győzelemre csak is Jellasichek lehetett büszke, a ki 10 ezer emberrel még bizonyosan elszaladt volna.

Görgei verette meg a magyart, és nem az osztrák verte meg. Görgei Perczelt biztatta, s ütközetbe ugratta azal, hogy segílyt ígért neki. Perczel különben nem ereszkedett volna oly csatába, melynek előre lehetett látni szerencsétlen végét.

Igy gondolkozunk legalább most, noha a Perczel meggondolatlanságáról is sokat fel lehet tenni.

Annyi bizonyos, hogy a Görgei segítségével nyerve lett volna a csata. Görgei azonban szívesen látta elleufele megverettetését, s mintegy leczkét akart adni ezáltal *Kossuthnak* is, ki Perczelnek utasításait adta.

Rettentő káröröm, mely a haza sorát teszi kockára!

Mit ért a *Kossuth* teremő ereje, mit azon lelkesedés, melyet a nemzetbe lehelt, ha miudjárt kezdetben ily eredményeket szült a hadvezérek vizsgálódása!

Ahhoz, hogy teljes szigorral lépjen föl, talán nagyon is jó szíve volt, pedig úgy kellett volna. Most már legyőzve szíve érzelmét, hihetőleg másképen cselekednék ő is.

És mielőtt dicső csatáink napjaihoz érnénk, még keresztül kell haladnunk egypár szomorú eseményen.

Az országgyűlés Debreczenbe tétetik át.

Midőn a móri vereségnek Pesten hire futamodott, az esti hét órai ülés-kor fulladásig megtelt az országháza. Kétely és remény itt öszpontosultak, mindenki tudni akarta, mit fog tehát képviselő levertséget árult el, az arcok különbség nélkül komorak, a hallgatóság félszeg és hallgatag.

A hir nyomásának nehézségét majdnem látni lehetett minden mellen.

Menekvés a fővárosból.

most határozni az országgyűlés? Mindenki kíváncsian várta azon magasztos alak megjelenését, mely most egészen a nemzet fölé látszott tornyosulni, mindenki várni akarta: hajtott vagy föl-emelt fölvel lép-e az most a csapások vészangyalával szembe?

Lehet mondani, hogy valamennyi

Hogy az ingadozó s hajlongó remény végképen összetörjön, ahhoz nem kellett volna más, mint a nemzet geniusának hasonlóan levertséget tanúsító arca.

A nagy lélek tudta, megérezte ezt. *Kossuth* mosolyogva lépett a terembe, szép, lelkes szemei besugározták azt,

s változni kezdtek az arcok, mint midőn borus éj után megjelenik a fényes, a reményt hintő hajnal. Minden szív nyugodtabban kezdett dobogni, és sok nehéz lélekzet elrepült.

Kossuth fölállt a szószékre, s nyugodt, méltóságos alakja támoszlopát képezte valamennyi csüggedőnek.

Elmondta a híreket, de úgy, hogy nem volt azokban semmi lesújtó, semmi egyéb, mint egy oly következés, mely háborus világban hol az egyik, hol a másik felet szokta érni. Aztán így folytatá beszédét:

„Tökéletes hittel és reménnyel vagyok igazságos ügyünk győzelme iránt, hiszek Istenben és hiszek vitéz seregeink kitérésében, bátor, férfias, hű magokviselésében; azonban a csatáknak kimenetele Isten kezében van, és mivel táborunk már most újszólván itt, csaknem a fővárosban, holnap pedig egy részben Budának környékén táborozandik, azon vélekedésben vagyok, hogy ha az országgyűlés és a kormány a maga székhelyét, mielőtt a csata itt a főváros közelében vívatik, máshová át nem tenné, megtörténhetnék, hogy a csata rossz kimenetele esetében zavarba jőne az ország kormánya és képviselője; pedig annak zavarba jönie nem kell, nem szabad; hacsak az országot egy csatavesztés miatt valaki mindjárt elveszettnek és az ország igazságos védelmét nemfolytatandónak nem tartja. És mivel úgy vagyok meggyőződve, hogy habár egy, két vagy tíz csatavesztés következne is, a nemzetnek igazságos ügyéről lemondani mindaddig nem kell, valameddig annak védelmére van erő és van akarat még a nemzetben: tanácsosnak tartottam, hogy ezen eventualitásnak az ország képviselője és kormánya ne legyen kitéve, hanem balesemény esetére is biztosítva legyen az ország védelmének fennakadás nélküli folytathatása és az ország kormányzása. Ezzel, tisztelt ház! tartozunk vélekedésem szerint a hazának, mely haza, habár szívének ismeri is el és méltán a fővárost, kétségtelenül nem gondolja azt, hogy Budapestnek netalán történhetősévesével már az ország is elve-

szett; mert nemcsak itt, más helyen is van Magyarország; 152 évig birta Budapestet a török, és Magyarország mégis volt. Most is megtörténhetik, hogy ideiglenesen megszállhatja az ellenség Budapestet, szándékosan mondom megszállhatja, mert e város nem ostromra való, de azért, ha a kormány együtt lesz, működhetik folytonosan, s a haza nincs elveszve. Tartozunk ezzel a hadseregnek is, mert hogy itt egy történetes csatavesztésből az első perczen rögtön minő zavarok következhetnek, nem lehet előre kiszámítani; mi pedig a hadsereg iránt általában, s különösen a seregnek azon tagjai iránt, kik véroket Magyarország szent ügyének oltalmára szánták, tartozunk nemcsak hazánk érdekében, hanem saját becsületünk érdekében is azzal, hogy bizonytalanságnak ne tegyük ki, s hogy, ha egy csatát el találunk veszteni, ne legyünk kénytelenek új kormányt alakítani, mert ezen idők nem alkalmasak arra, hogy új kormány alakításáról gondoskodjunk; van kormány, s ezt olyan karban szükséges tartani, miszerint a hadseregek lássák, hogy csatavesztések következzenek bár, ha már az isteni gondviselés azt mérte reánk, de azért nem adta fel az ország és a kormány a hadsereget, s akkor a hadsereg sem fogja magát feladni.“

Batthyány, ki most már nem mint követ, de mint képviselő beszélt: ellene volt annak, hogy az országgyűlés is Debreczenbe tétessék át. Csupán a honvédelmi bizottmányt akarta áttétni, így arra számítván, hogy *Kossuth* az országgyűléstől elszakasztván, távollétében sok mindent ki lehet vinni.

Batthyány még mindig békéről álmodozott, tehát daczára azon előzményeknek, melyek után egy, nem a legvégsőig megalázó békéről, bizony még álmodozni se lehetett.

Ugyanekkor, a *Kossuth* indítványa mellett, egy szép beszédet mondott Madarász László is, és többen, mely indítvány majdnem egyhangulag el is fogadtatott. Batthyány mégis kivitte

azt, hogy Windischgrätzhez békekövet küldessék.

Békekövetekül választottak: Batthyány Lajos, Majláth György, Lono-

vics József, Deák Ferencz, Majláth Antal és Bezerédy István.

Ez 1848. december 31-dikén történt!

1849. első napja.

Ujév napján a következő két rendelet lön közhírré téve:

„Magyarország kormánya kimozdul Budapestről, mert az országgyűlés nemes kötelességének hitte, még a zavar s megakadás lehetőségétől is megóvni azon férfiakat, kiket parancsa a kormány élére állított, s kiknek zavartalan egységben s hordva sziveikben a drága hont, működni, gondolni, tenni és rendelni kell mindazt, mit a haza java és szabadsága kíván. Egyetlen megakadása a kormánygépnek veszélybe döntheti a hazát: megakadás pedig nemcsak veszély által okoztathatik, hanem azon sürgés által is, melyet egy közeli, bár legszerencsésebb csatázás is, okozhat.

Magyarország kormánya Debreczenben vett állomást, onnan fog épen úgy mint eddig Budapestről mindent a haza javára elintézni. Bárhol legyen e hazában, mindenütt Magyarországon van, mindenhol Magyarország népei és érdekei közepett.

A kormány szeretetében és buzgóságában Magyarország minden városa egyenlően osztozik.

Azért, polgárai, hű fiai széles Magyarországnak, midőn innen a kormány kimozdul, azt a hon érdekében teszi.

Azért éledjen föl sziveitekben a haza szeretete; azért szenvedett e szegény haza annyit, hogy most, midőn lelke egész erejében fölébredett, azon ellenség martaléka legyen, ki a legistentelenebb armányt intézte föl, a polgárháborut, s kivel annyiszor érezette már fegyvere súlyát? — Nem — nem! ezt Magyarország tenni nem fogja!

Ne rémittessétek el magatokat azon hitek által, melyeket armány és gyávaság részint koholnak a nép lehangolására, részint annyira nagyitnak, mekkora saját gyávaságuk és roszakarattok.

Seregünk buzgón kívánja a haza megmentését: nem igazat szól, ki mondja, hogy le van hangolva, s ha vesztett itt vagy amott, négyszeres erővel volt dolga. Seregünk Budapest közelében oly erős állásban van, s oly bizodalommal saját erejében, hogy Isten után győzni fog.

Nem fél e sereg: csak azok, kik egy vagy más csatában elsők voltak a futásban, rémitenek el másokat, s festik a veszélyt oly nagyoknak saját gyávaságuk mentségére.

Erdélyben egy győzelem éri a másikat; az aldunai tábor nagyobb részben már nyakára hágott a lázadásnak. Derék tábornokunk Mészáros Schlicknek sarkában van: szóval, csak a gyávák tarthatják veszettnek ügyünket.

Ezt akartuk nektek megmondani, Magyarország népe: Legyetek bátrak és kitűrők; mert ha maga Budapest kevés időre az ellenség kezébe jőne, mit nem hiszünk, ez is olónyére és hasznára fordulhat Isten után hadi működéseinknek.

Eddig 9—10 táborban kisebb, de véres és fárasztó csatákban kellett seregeinknek szét darabolva működni: most mindinkább összegyűlnek seregeink, pedig sokan vannak, kik e honért fegyvert fogtak; erőnk egyesül, s így összes seregünkkel támadjuk meg az ellenséget.

Él még a magyarok Istene, s a kormány reméli, hogy a tért, melyet az ellenség eddig nyert, nemsokára visszaszerzi a hazának.

Legyetek kitűrők, Isten sok bajból kivette szerencsésen e hazát, nem fog elhagyni bennünket.“

„Nyílt rendelet minden törvényhatóságoknak, tisztviselőknak, sereg- és várparancsnokoknak s az ország bármely részében működő kormánybiztosoknak.

Hazánk jogszerű szabadságát védő vitéz seregeink a fővárosnál állanak.

Isten igaz ügyünkben győzelemmel áldandja meg vitéz fegyvereiket.

De ha még úgy akarná is a gondviselés, hogy még több küzdelemmel és hosszabb kitérővel lehessen csak biztosítható hazánk szent szabadsága; e nemzet nem lesz, nem lehet oly gyáva, hogy egyikét veszített csata miatt ezeréves élet, s háromszáz esztendő szenvedés után feladja hazánk szabad önálló jövődjét, s gyermekeinek örökségül szolgásgát hagyjon.

Ha tehát a főváros közelében vívandó csata kedvezőtlenül találna is kiütni, s ennek következtében a főváros pillanatnyira a hazánkat jogtalanul megtámadott ellenség kezébe kerülne is, azért még az ország nem veszne, nem veszhetne el.

Budát másfél századon túl birta a török, s azért Magyarország volt s Magyarország lesz, ha mindjárt az önkény zsoldosai néhány napra bitorolnák is hazánk fővárosa birtokát.

Az országgyűlés tehát érezvén azon kötelességet, hogy egy csatavesztés lehetsége által az ország szabadságának védelmét nemcsak feladnia nem szabad, sőt inkább férfias kitartását meg kell kettőztetnie: mulatlanul szükségesnek tartá akként intézkedni, hogy ha kedvezőtlenül ütne is ki a főváros közelében csata: ezáltal a nemzet képviselője, s az ország kormányzata legkisebb felakadást vagy zavart ne szenvedjen.

És azért az országgyűlés tegnap napon tartott ülésében elhatározá az országgyűlésnek, s az ország kormányának székhelyét ideiglenesen Pestről Debreczenbe általenni.

Ezzel tartozott a hazának, a nemzet szabadságának, tartozott e szabadság védelmében kiomlott hazafivérnek; tartozott vitéz hadseregeinknek, melyek ellátásáról, fizetéséről, ruházataról, fegyverzetéről gondoskodni a legszentebb kötelesség, s mely gondoskodás egy időre valószínűleg zavarba jöhetett s felakadást szenvedett volna, ha a kormány s országgyűlés a maga működésének szakadatlan folyamát Pesten egy csatavesztés általi megakadás veszélyének kitétte volna.

Annálfogva, midőn a honvédelmi bizottmány az országgyűlés ezen intézkedését az ország hatóságainak, hadvezéreinek s várparancsnokainak, s minden katonai és polgári tisztviselőinek ezennel tudtul adja; egyszersmind megvárja a nemzet nevében mindenkitől, hogy hazafiai kötelességét tovább is hiven teljesítendi.

Minden jelentések, felterjesztések s hivatalos levelezések ezentul az ország kormányához Debreczenbe intézendők s utasítandók.

És a 20 foknyi hidegben aztán megkezdődött a kormány s a lakosság lehetősebb részének kiköltözése.

Bem apó is hozzálát a dologhoz.

Ki volt az a Bem apó?

Egy lengyel ember, a ki a lengyel szabadságharcban Osztrolenkánál és Iganicnál megmutatta, hogy kell muszkát verni. — Egy szabadsághős, a ki mindenütt ott termett, a hol a népszarnoka ellen küzdött, s ontotta vérért más nemzetek szabadságáért is, mert az volt az ő éltető levegője, s akarta,

hogy halála is csak a szabadságért küzdő harcban legyen.

Teste fődve volt már sebekkel. Csupa forradásból állt, olyan volt, mint egy rakott hegedű; de ezt is tartják a hegedűk közt legjobbnak.

Mikor meghallotta, hogy Bécsben is szabadsága mellett fogott fegyvert a nép, ott termett s vezényelte a tüzér-

séget. Midőn pedig Bécs bevétetett, eljött a magyar szabadságharczba, s *Kossuthnak* fölajánlta szolgálatát.

Kossuth híreből jól ismerte már az osztrolenkai hőst, s az erdélyi csapatok fővezérévé nevezte ki, s reá bízta Erdély visszavételét.

Nagy sor volt ez!

Tudjuk, hogy a magyar csapatok részint szétverettek, részint kiszorít-

neki indulhatott egy rendezett osztrák hadseregnek.

Hanem ekkor már a derék Czecc ezredes mintegy 10,000-nyi gyalogságot, 1350 lovas és 24 ágyut teremtett össze, s Erdély határszélén állást foglalt. Főhadiszállása Szilágy-Somlyón volt, míg csapata következőleg volt fölosztva: A jobbszárny Riczkó ezredes alatt a csucsai szorosnál, a balszárny

Bem szurony-csatája.

tattak Erdélyből, s az osztrákok uralkodtak a tér fölött.

Hanem azért Bem kocsira ült, s egyedül, egy félig-meddig üres bőrönddel megindult Erdély felé. Vajjon ki merte volna hinni, hogy az az ember, ki olyan municzióval indul meg, vissza fog venni egy országot?

Debreczenben néhány száz nemzeti ör csatlakozott hozzá, a mivel aztán

Zsurmay őrnagy alatt Nagy-Bányánál, s a közép Mikes Kelemen ezredes alatt Zilah- és Zsibónál.

Bem megérkezve, Czeczczel rögtön megállapította a hadi tervet, és pedig úgy, hogy be fogja venni Kolozsvárt.

Hanem itt mondjuk el még azt is, hogy Czecz gyalogságának fele kaszásokból állt. Kolozsvár bevétele tehát

nem tartozott a mindennapi dolgok közé.

Bem a tiszti karnak ennyit mondott: „Uraim! A magyar kormány engem a sereg parancsnokául teljhatalommal nevezett ki. Feltétlen engedel-

A dolgot aztán azzal kezdte, hogy e félig kaszás hadsereggel Urbánt a Börvény völgyében megverve Nyiresig kergette, Wardenert Csucsától Kolozsvárig üzte, Zsibónál a császáriakat az oláhsággal együtt szétszórta, az ellen-

Bem apó.

mességet követelek mindenkitől. A ki nem engedelmeskedik, főbelövetem; hanem fogok tudni jutalmazni is!“ És a mi több, még ezt is németül mondta, mert magyarul nem tudott.

És most: előre!

ség egy erős hadtestét Szurdoknál öszevissza verte, a Jablonszky seregét négyórai ágyuzás után egy szuronyrohanással s huszár-támadással Kápolnánál szétsöpörte, és karácsony napján Kolozsvár előtt szivarra gyújtott.

Mindezen hadműveleteire alig vett igénybe egy hetet.

Ennyi elég volt neki is, a németnek is, hogy megismerhessék egymást.

Bem az az ember volt, ki nem szeretett semmivel se szuszogni. A mihez hozzáfogott, annak aztán folyni kellett folyvást, s jobbra vagy balra utat törni magának. Nem elégedett meg egy diadallal, hanem a hévtől még pezsgő sereget vitte a másikra, harmadikra sat. mindaddig, míg verni való ellenségre akadt; mikor aztán látta, hogy most már meg van tisztítva a vidék egy időre, pihenőt is tartott, de rövidet.

Különösen értett az ágyuforgatáshoz. Ha ő néhány ágyut összeszedhetett, s azt egy általa kiszemelt helyről az ellenségnek fordithatta, akkor aztán Isten se volt irgalmas és kegyelmes a komának. Mikor az ágyuk elkezdtek a sorokat bontogatni, az ingadozás első jelét rögtön fölhasználta, a gyalogsággal szuronyrohanást, s a huszársággal támadást intéztetett, és szaladni kellett az osztráknak, a hogy birt.

Elég az hozzá, hogy decz. 18-án megindult, s 25-dikéig keresztül-kasul a németen, Kolozsvár alatt termett.

Wardener tábornok már akkor ott volt, odáig szaladt seregével, s azt gondolván, hogy Kápolnánál Jablonszky majd megmutatja Bemnek az igaz utat, csikorgó téli karácsony napján, délben, egész nyugalommal eszegette a meleg levest.

Egyszer csak úgy megjön lóhalálból egy vasas német, hogy elül-hátul csurog róla az izzadság. Utána egy másik agyonra ijedt dragonyos sarkantyuzza a Handzlit, meg egy harmadik, meg egy negyedik; mi lesz ebből?

A lakosok, — kiket folytonos remegésben tartott a minden oldalon

garázdálkodó oláhság, s nemkevésbé tett bátortalanná a magyaroknak Erdélyből történt kiverettetése, reményt veszve, lehangolva, s a szabadság ügyét már-már vesztettnek képzelve, majdnem kétségbeesés közt élték napjaikat, — most megrezzenve, fölriadva tekintettek az utcákra, s láttak lelketlenül érkező futárokat.

Nagy ég, talán még ezeket is eszi az oláh!

Ki merte volna gondolni, hogy a magyarok elől szaladnak?

Néhány percz mulva megperdültek a dobok, zendültek a harsonák, a sok cserepár egymás hátán keresztül bujt ki a házkapun, s némelyiknek az orráról még káposzta-szálak csüggtek, másik száját nyalta az ott hagyott étel után, harmadik az utcán tömte magába a puliszkát, és vitte az irhát, a mint tőle kitelhetett.

Mi lesz ebből?

Egyszer csak a tiszték is oldogatták a kereket, csörög a kard a kövezen, és a kamasz privadiner cipeli gazdája után a batyut.

„Hova, hova olyan szaporán, Azon a megijedt paripán?”

De nem lehetett velük beszélni.

Egyszer csak Wardener is kalupoltatja czoczóját kifelé, s úgy megy utána a sok német, mint a seregély.

És a kik nem tudták, hogy mi történik, azok a kolozsváriak voltak.

De nemsokáig maradtak bizonytalanságban.

Alig történt meg a német-futás, midőn valami isteni zengésű harmonia üté meg füleiket, melyre életet nyert egyszerre még a cserépszindely is. Az ifjak röpi, az idősebbek szállni képelték magukat, s még a legöregebb

alatt se tudott pihenni az idős láb-szár.

A főuton végigharsogott a Rákóczy-induló eget megindító hangja, s a lakosság angyalok szárnyaiként látá meg-
lebbenni az első honvéd-lobogókat.

Soha olyan hatást, soha olyan lelkesedést! Soha olyan karácsonyt!

Bem apó előtt az örömkönyek zápora mosta tisztára a kövezetet.

Hanem azért nem pihent sokáig Kolozsvárt az öreg ur. Meghallva, hogy Urbán és Jablonszky ismét összeszedték magukat, kapta tehát, december 29-dikén Bethlennél megtámadta, és szétverte őket.

Jablonszky Besztercze, Urbán Naszód felé szaladt.

Bem Urbán után ment, Riczkó Jablonszky után, és Beszterczénél is, Naszódnál is, ismét jól elverték mindakettőt, kik aztán szaladtukban a borgói szorosnál ismét egyesültek, hanem ott aztán ismét úgy megverettek, hogy többé Bukovináig nem lehetett nekik megállni.

Erdély fele ki volt tisztitva.

Bem azt mondta, fujjuk ki magunkat egy kissé, aztán menjünk és tisztítsuk ki a másik felét.

Igy fogott dolgához az öreg apó!

Mit mondott Windischgrätz a békeküldöttségnek.

Azt mondta, hogy:

„Föltétlen alávetés!”

Németül: „Unbedingte Unterwerfung!”

Ezzel a küldöttség aztán szépen elmehetett akár Pestre, akár Debreczenbe.

Windischgrätz Pesten.

Mert a hadi tanács nem tartotta czélszerűnek, hogy a csekély számú magyar sereg Buda-Pest alatt Windischgrätzczel megütközzék, az visszavonult.

A fődolog itt az volt, hogy a mostani haderő a Duna bal partján elvonulván, megmentessék s az ellenséges főerő figyelmét magához csatolván, azt Debreczentől elvonja, s ott újabb csapatok szervezése lehetségessé válják.

Határozottatott továbbá, hogy a déli hadsereg (Vécsey és Damjanich alatt) a Közép-Tiszához vonuljon s ott Répásy

tábornokkal együtt a kormány székhelyét védje. Perczel Szolnok felé fedezze a kormány menekülését. Görgői pedig Simunich ellen Vácznak volt indulandó, hogy azután onnan a bányavárosok felé vegye útját.

Görgeinek tehát utasításul adatott, hogy menjen azonnal Váczon át a Duna balpartjára, s az ott álló Simunich ellen, mentse föl, ha lehet, Lipótvárt, vagy szállja meg Komáromot, — szóval, terjeszzen rémületet Windischgrätz háta mögött, s indítsa ezt csapat-osztályok küldésére; de csatába ne elegendjék, s

folyton szem előtt tartsa a Tiszánál képzendő főhadssereggel való egyesülhetését.

Windischgrätznek tehát utját senki nem állván, seregeinek élén január 5-én délután egy órakor vonult be Budapestre, melyet a magyar sereg még reggel odahagyott.

Fényes, nagyszerű vala e bevonulás. Magát a sereget mindenki bámulta, s az optimisták is hinni kezdték, hogy e rendezett, mindennel ellátott, a rendezetlent bizonynyal legyőzendi.

Az ellenséges sereg töméntelen álladalmi vagyont talált, mit a magyaroknak elvinni idejük nem volt.

A megszállott főváros kulcsait magához vevén, másnap azon tudósítással küldé ő felségéhez Olmützbe, hogy „az ellenség Bábolnánál és Móránál vallott kudarczok után minden támaszát és önbizalmát tökéletesen elveszité, sajátképeni ereje még csak a rendes lovaságban és tüzérségben áll, miután a rendes gyalogságból igen kevés maradt meg nála, s ez is teljesen demoralizálva van; valószínűleg a honvédszászlóaljok és az önkéntesek a visszavonulás közben apránkint legnagyobbbrészt fel fognak oszlani.“

Windischgrätz ezek után hozzálátott mindenekelőtt a védelmi intézkedésekhez.

Budavár fölszereltetett s ellátatott élelmi szerekkel; a lánczhidi hidfők elé ágyuházak építetttek.

És megkezdődtek a titkos feladatok, s megnyílt az elfogatások korszaka, minek folytán sokan elvesztették személyes szabadságukat, még olyanok is, kik forradalmi elveket teljességgel nem vallottak.

Batthyány Lajos, Károlyiné termeiben volt, midőn alávaló módon elfogattott.

Windischgrätz elég vakmerő volt foglyává tenni őt, ki mindig csak békét prédikált, s a törvényesség határát soha még csak egy hajszálnyira sem lépte át. Windischgrätz ezen tette örök szégyenfolt marad a történetben.

Czuczor Gergely, a „Sikolt a harcsi sip, riadj magyar, riadj“ kezdetű „Riadó“ költője s Hrabovszky épen betegesen feküdtek, midőn elfogattak. Móga és Lázár önként jelentkeztek, mindazáltal elzárattak.

Egypár kivégzés is történt.

Ellenben Pázmándy Dénes, Nádas s némelyek szerint Szentkirályi Mór kegyelemért esdekelvén, bántatlanul maradtak.

A Kossuth-utca Budán Jellasich-utcának, a Mészáros gözös „Schlick“-nek bérnáltatott el.

A hivatalok szintén restauráltattak. Havas József a városnál, Babarczy Antal a megyénél működtek, mint császári biztosok. Hegyesi és Kossalkó közvádlók. Oh! a herczegnek nem hiányzottak emberei!

A herczeg Budáról csakhamar hódolatra szólította Magyarországot is.

Egyidejűleg Wrba altábornagy s helyi katonai kormányzó a fővárost és a szomszédos megyéket katonai törvények és ostromállapot alá veti, s ehhez képest mindenféle csoportozásokat, gyűlésezéseket, klubokat, falragaszok kitűzését, a császári hirdetmények leszakítását szigorúan eltiltja, mindenféle eddigi polgári hatóságot feloszlat, a nemzetőrséget megszünteti, a fegyvereket 56 óra alatt beadatni parancsolja, az országgyűléssel és a m. kormánnyal minden összeköttetést kemény fenyegetések közt tilalmaz.

Azután kihirdette, hogy miután a nemzetőri ruhadarabok és a vörös tollas vagy vörös és fekete-vörös pántli-

kás fővegek harcziás szellemre mutatnak, mindazok, kiknél efféle jelvények találtak, tekintet nélkül a korra és rangra, elfogatnak, s a legközelebbi katonaszállítmánnyal tova-vitetnek és a hadseregbe soroztatnak.

Buda-Pesten tehát Windischgrätz székelt.

Ekkor írta Petőfi azt a szikrázó verset, mely így kezdődik:

Budavárán ismét német zászló!
Hova legyek lelke haragjától?!

A kormány Debreczenben.

Debreczenben, Palóczy László kormányelnöksége alatt, január 9-én nyílt meg az országgyűlés.

Voltak már akkor is olyan áldozatkész és lelkes honatyák, kik az országot föl tudták volna áldozni magukért, és az önhaszonért rettenetesen tudtak lelkesedni. Ez a mérsékelt rész, vagyis inkább a „hazafelé“ lelkesülő rész, annyira át volt hatva az otthon gondjai által, hogy a honét a második classisba ültette, s különösen, midőn meghallotta, hogy még Debreczenig is eljuthat a német, nem nagy kedvet érzett ily bizonytalan helyen a haza védelmére.

Nagynehezen bírták tehát az első üléshez szükséges számot kicsinálni.

Az első ülés a reformáltak főiskolájának nagy termében tartatott.

Midőn *Kossuth* ily hosszabb megszakitás után ismét szószékre léphetett, újra megdördült ajkairól ama nagy lélek hatalmának hangja, mely a már ingadozó nemzeti önbizalmat ismét helyére tudta állítani.

Ismét működésbe hozattak a fegyver-, löpor- és golyógyárak, és nyomatott a *Kossuth*-bankó, melynek értéke volt, mint az ezüstnek. Aprópénz hiányában 30 és 15 krajczáros bankjegyeket indított meg a kormány.

Hanem azért még most is voltak

oly tulságos lelkiismerettel bíró honatyák, kik talán inkább a maguk bőrét, mint a nemzet véréért féltve, újra meg akarták kísértetni a kibékülést Windischgrätzcel, a mi aztán olyan komédia lett volna, minőt régen látott a világ. Vajjon, hogy fogadta volna Windischgrätz a már egyszer elutasított toladókat, vagy inkább rettezőket? Lehet, azt kívánta volna, hogy mint Chinában és Japánban szokás, a követtség hason csúszszék lábaihoz, hol aztán mindenikre veretett volna 25 botot, és kikergettette volna Pestről. Ilyesmit fel lehetett tenni az osztrák urakról. De meg is érdemelték volna azok a magyar urak.

Hanem a békés nyavalygók fölül egyszer csak fölemelkedik a *Kossuth* alakja, s midőn szemük elé tárta volna azon osztrák politikát, melynek egyedüli célja a népeket leigázni, s Magyarországnak nem jogokat adni, de megfosztani azt még azoktól is, melyekkel eddig birt, — így folytatta lángot ömlesztő jeles beszédét:

„És már most kérdem, mi értelme van azon szónak: „Unbedingte Unterwerfung?“

Nem annyi-e ez, mint: Magyarország szünjék meg Magyarország lenni, és legyen az ausztriai birodalom eldarabolt tartományai közül egy, nemzeti lét, országos existencia nélkül.

Nem annyi-e, hogy a nemzet írja alá saját halálának ítéletét.

Már most kérdem a képviselőházat, melytől a béke ára gyanánt nem kevesebbet kívánnak, mint halált, a nemzetnek halálát, ha nem is ember, kiben önérzet van, — ha nem is magyar, kinek a multra visszaemlékezve kötelességei vannak ősei és maradékai iránt, — ha nem is képviselő, kinek szent tiszte megőrizni a nemzet jogait, hanem csak féreg volna, nyomorult féreg, mely a földön csusz, s melynek azt kötik ki föltételül: béke lesz veled, hanem meghalsz, — ha féreg volna, mondom, nem védené-e magát a halál ellen?

Mi rosszabb történhetik velünk, mint hogy kitörüljenek a nemzetek sorából?

Talán hogy közülünk egypárnak fejét leütik, s az örökkévalóságba hamarabb mozdíttatnak át, mint különben a természet törvényei szerint történt volna?!

De ha a nemzettől kívánják, hogy haljon meg, nem volna-e gyávább, alávalóbb, nyomorultabb a féregnél, ha azt mondaná: meghalok?!

Előbb tehát megkísérli, védelmezi magát, hiszen ha elvész sem történhetik rosszabb, mint hogy meghaljon; de jobb történhetik!

A halál, melyet itt elénkbe szabnak, bizonyos; de mely a harcz végén történhetik, nem bizonyos; mert van Isten az égben és a nemzetben erő; — és ha élni akar, élni fog.

Én tehát nem arról beszélek, jó-e, tanácsos-e e téren alkudni; hanem azt mondom, hogy nem lehet.

Védjük tehát magunkat; s a békealkudozásról többé szólni sem kell; hanem vélekedésem szerint azt mondani: Magyarország az önvédelem terén áll, oly igazságos téren, melynél igazságosabbat nem ismer a história.

Mégis kinyújtá az engesztelésre karjait. De azt felelték: halj meg, ha békét akarsz!

Ha pedig így felelnek, nem tehetünk egyebet, mint hogy védelmezzük magunkat; mert hiszen, halni lesz idő; erre még reáérünk akkor is, ha elvesztettük a nemzeti lét harczát.

Azt kérdi tán valaki: hát lehet-e valami remény a jó kimenetelre?

Erre ismét azt felelem: ha semmi remény nem volna is, ha nem is a valószínűség, tehát a véletlenségek sorában megtörténhetik, hogy megmaradunk, ha védjük magunkat, de ha megadjuk magunkat, úgy bizonyosan elvesztünk.

Ezen a téren vagyunk, s így az sem lehet kérdés, hogy lehet-e jó kimenetel, vagy nem?

Mert nincs egyéb választás, mint meghalni mindjárt, vagy megkísérteni védelmünket. S ha ezt mondom: ne vegyék önök biztatásnak, ne tartsák kecsegtetésnek, valamint azt sem, ha mondom: hogy e nemzet, ha élni akar, élni fog.

Ha a honvédelmi bizottmány a nemzeti képviselők, vagy bárki azt mondja: ilyen, amolyan erősek vagyunk: ez célra nem vezet.

A magyar nemzetnek millióit nem lehet legyilkolni; és ha elvész, csak öngyávasága által veszhet el.

Hasztalan minden kecsegtetés: ha nem védelmezi magát a nemzet, ha nem áll fel, mint egy férfiú, úgy meg fog halni gyalázatosan; ellenben ha védeni fogja magát: — megél!

Fogja-e ezt tenni?! — —

A képviselők e szavakra székeikről felugorva, egy hanggal kiáltják, mint a zúgó fergeteg: „Fogja!”

„Ha fogja, akkor esküszöm az örökkévaló Istenre, hogy akár én, akárki a kormányon, megmenti a hazát.

De ha nem teszi, akkor tessék leütni még ma fejemet, mert nem tudom megmenteni a hazát!”

E lángbeszéd után aztán sokan elszégyenlven magukat a honatyák közül, szintén a nemzeti bátorság mellett mutattak lelkesedést.

Ugyanekkor egy rendelet is adatott ki, melyben az is foglaltatott a többi közt, hogy: ki a csatában megszalad, halállal fog büntettetni.

Aztán az országgyűlés egy proclamatiót bocsátott ki a néphez, mely oly hangon volt tartva, hogy újra visszatért a remény és önbizalom.

P e s t e n .

Pesten pedig Windischgrätz herczeg ur most már azt gondolta, hogy fenékgig tejföl.

Annak rendje és módja szerint ő is adott ki egy proclamatiót, melyben tudtára adá a császári királyi seregek által a rebellisektől már-már fölszabadított Magyarországnak, hogy most már ismét jó lesz minden. Ismét ur lesz a német, és ismét szolga lesz a magyar, tehát minden úgy lesz, mint régen volt, sőt még ugyabb.

Felszólította aztán a lakosokat, hogy siessenek meghódolni, és ő még annak is megkegyelmez, a ki semmit sem vétett!

Voltak aztán vitéz magyarok, kik el mertek menni Windischgrätz herczeg urhoz, és meg merték nyalni az ő talpát. A kik meg merték gyalázni a nemzeti becsületet; a kik meg merték átkozni édes anyjokat, a hazát; a kik a szabadság dicső bajnokait pártütőknek merték nyilvánítani; a kik meg merték tagadni az Istent, ki egyenlőknek s szabadoknak teremtette az embereket. És nem féltek, hogy a megtagadott Isten úgy hozzájok vág egy mennykövet, hogy még nyomuk is elenyészik a földszinéről; és nem féltek, hogy a pártütőknek nevezett hősök ősei fölkelnek sirjaikból és csontökleikkel törik össze áruló koponyáikat; és nem féltek, hogy a megátkozott édes anya keble megnyilik, s ők behullnak a pokoli kinoknak azon tengerébe, melyet ily gyermekek teremtének; és nem féltek, hogy a meggyalázott nemzeti becsület kigyóvá válik, s szét fogja marni eladott, bitangolt lelkeiket; s hogy ez a herczeg, kinek talpát nyalják, egyszerre

ördöggé válik, és lerántja őket a gyehenna mélységes fenekére.

Ők nem féltek mindezekről, mert ők nagy vitézek voltak, mert ők nem adtak a babonára semmit, pedig ha addig nem volt is pokol, akkor bizonyosan teremtett az Isten ezeknek az embereknek a számára, s egy része már ég, a többiek kovártélyát pedig fűtik előre.

Azok közül az emberek közül úgy hittak egyet, hogy: Vida Károly. Ez az ember a „Figyelmező“ szerkesztője volt akkor, s eladta magát Windischgrätznek, és írta a cikket vére és hazája ellen.

Aztán jött a többi. A budai hatóság részéről meghódolt Walheim János polgármester; Pápáról Willax Antal polgármester és Mikovinyi Ignác főbíró. Továbbá: Esztergom, Veszprém és Pozsony városok hatóságai kijelenték, hogy hála annak a nagy Uristennek (ki valahol a föld alatt lakott), ki a császári vitéz gladiatorok által őket a zsarnok rebellis kormány csigázásaitól megmentette.

Nagyszombat városa pedig egyenesen Ferencz Józsefhez küldött hódoló iratot, melyet ő felsége kegyesen is fogadott; mire Wiber és Zerdahelyi József meg Pitroff János, mint felvivők, a császári családi asztalhoz méltattak.

Kaposvár nevében meg Sárközi Albert és Mérey alispán tették meg a hódolatot: „Ezennel kijelentjük, irták föl, hogy mi ő császári királyi Felségét, első Ferencz Józsefet, mint törvényes uralkodó fejedelmünket elismerjük; neki hódolunk, s ennek folytán minden általa kiadandó s kiadott rendeleteket

s parancsolatokat mind magunk teljesítjük, mind mások által teljesítettjük.“

Márig is Pozsonyban, Győrött s Mosonyban ismét magas kürtös kalapokat kezdtek viselni: s ki e divatot nem követte, uton-utfélen leütötték kalapját.

Az ugynevezett Kossuth-kalapoknak híre sem volt a fővárosban.

A pestvárosi tisztikar szintén hűség teljesítője lön Windischgrätz „atyáskodó“ hatalmának.

A tisztviselőség január 15-kén üdvözlé Babarczy Antalt, mint megyei királyi biztost, ki a tisztviselőkart ő felsége első Ferencz József törvényes király iránt hűségre szolította.

A tisztviselőkar Windischgrätznél

való udvarlással pecsétlé meg hűségét.

Képviseletük pedig a pestvárosi tisztikart a következők: Havas József, ki Windischgrätz meghagyásából Budapestre lön biztosul kinevezve, melyet midőn tudtul adott, „magasztos feladásának“ gyámolítására hívá fel a közönséget. Lechner Károly polgármester, Terczi Szilárd kapitány, Koller Ferencz bíró, Szekrényesi, Schiefner Gyula tanácsnok, ki egy alkalommal hangosan nyilvánította, hogy köszönjék meg mindazok, kik azon gaz magyar kormányval tartottak, hogy életök megahagyatják.

Emlékezzék meg e nevekről a történelem!

A koczka fordulni kezd.

Mészáros Lázár bácsi bizony nem volt katonának való ember. Ha olyan jó katona lett volna, mint a milyen becsületes ember volt, azokkal a keze alá adott fain huszár és honvéd gyerekekkel, kétszemű Schlicket is agyonverhetett volna. De hát mikor Mészáros Lázár bácsi még csak parancsolni sem tudott. Nem félték attól, édes olvasó barátom, egy kummát se. Tele volt jó szíjjel, aztán sajnálta azt a takaros honvédgyereket tizkőrméről lerántatni vagy föbelövetni, ha például egy kicsinyt nem engedelmeskedett, — pedig már hiába, háborus időben, s különösen, mikor a haza ügye főrog kérdésben, édes testvérét se kimélheti az ember. Igaz-e?

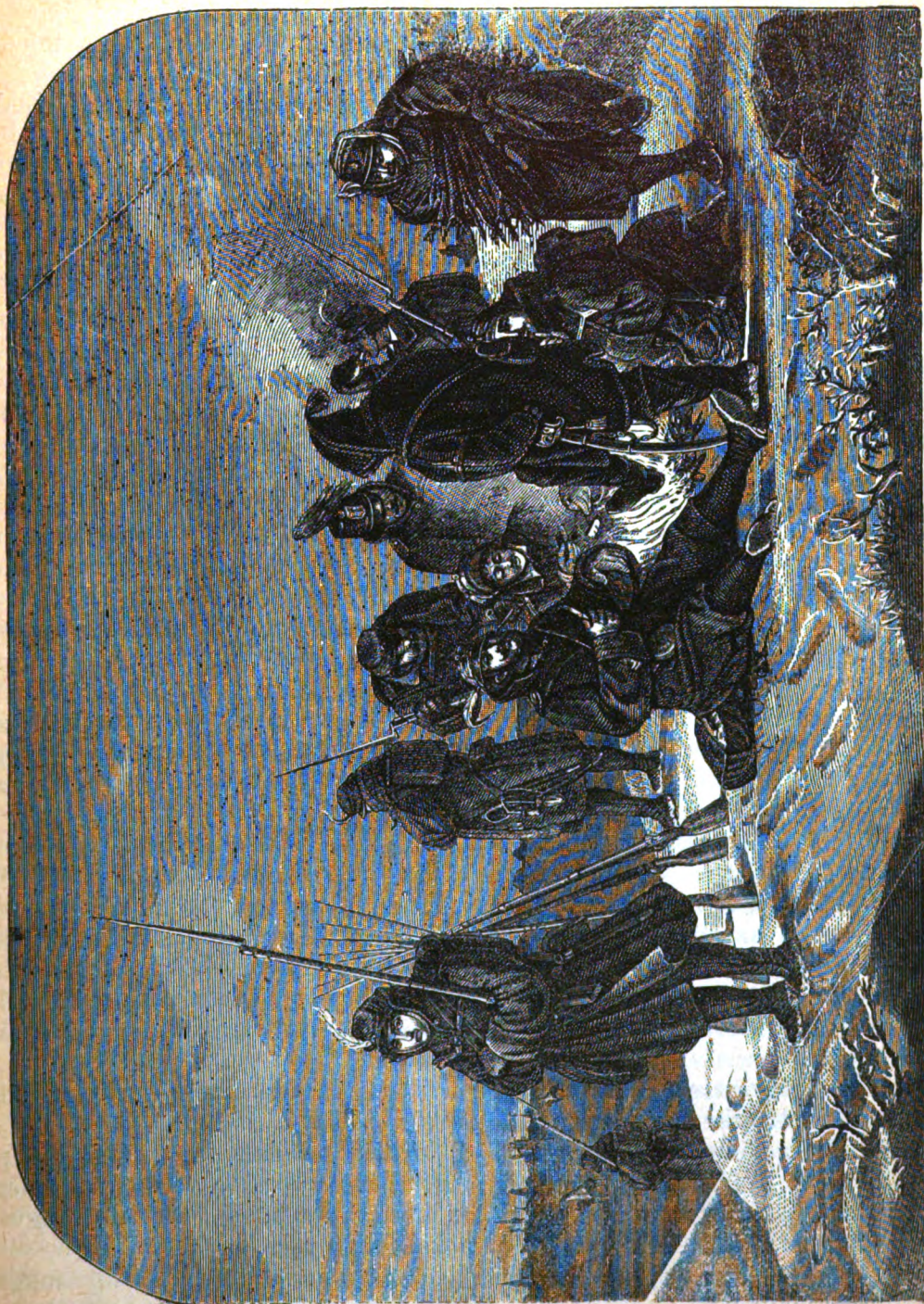
Nem volt tehát fegyelem az öreg ur táborában, különösen pedig a Lehelluszároknak, ha megunták magukat a lovon, hát mindjárt leestek róla. El is

nevezték őket aztán: „lehull-huszároknak, a mi pedig nem valami dicsőséges elnevezés volt.

Leginkább ezek a dolgok voltak tehát okai annak, hogy a már leirt kassai vereség után, Mészárosra bizatván a hadsereg vezénylete, a helyett, hogy Schlicknek visszaadta volna a kölcsönt, hát megint csak a magyart verték meg Szikszónál.

Schlick nem üldözte őket, hanem nagy eszélyesen, szokás-mondás szerint: hadi taktikából, visszavonult Kassára.

Mészáros pedig azt hitte, hogy e visszavonulást azért teszi, mert nagyon meg van ijedve. Már ilyet hinni se volt valami nagy okosság, mert nem az szokott megijedni, a ki megver valakit, hanem a kit megvernek. Ámde hát most az egyszer azt hitte Mészáros bácsi, hogy Schlick van megijedve, és

Honvédek a téli őrtenyákon.

kapta, utána indult. És így csalatott be a kelepczébe.

A Miszlonka folyónál, a hegyek alatt, egyszer csak véletlenül megtámadtatott, s a Perczel Miklós, Dessewffy Arisztid s ezek csapatainak legnagyobb vitézsége daczára is megveretett.

Ekkor végre a honvédelmi bizottmány is belátta, hogy az öreg ur nem háboruba való, elhívta tehát őt Debreczenbe, s helyére a sok tapintatosságot tanusító Klapka György ezredest nevezte ki.

És a koczka meg is fordult mindjárt. Klapka nemcsak szép ember, ügyes udvarló, hanem ügyes katona is volt. A sereget csakhamar össze- és rendbeszedte s fegyelemhez szoktatta.

A sereg Bulharin, Dessewffy, Schulz és Gedeon vezérlete alatt csakhamar 10 ezer emberre rugott, s mert Klapka úgy is meg volt győződve, hogy az előbbeni csatákban a meglepetés károsabban hatott az ujoncz-seregre, mint az ellenség remek hadműködése, a sereget nagyon tágas táboróri állásban (Bivouak-Stellung) helyezé el, messze terjedő őrtanyákkal, hogy így azok a valódi állásba való visszavonulás alatt a csoportulásra időt, a közelgő csatához pedig bátorságot nyerjenek.

Mikor aztán az égen kigyultak a csillagok, Magyarhon hóval borított földje fölött is kigyultak az őrtüzek, s ott virrasztott mellette a honvéd kivilágos kivirradtig.

De nem is virrasztott hiába!

Januárius 22-dike volt. Sűrű köd borult a csikorgó hidegtől megfagyasztott vidékre, s a fák leveletlen ágait megrakta zuzmarával.

Schlick, a ki Kassát elhagyta, Mádron volt e reggelen, s magyart keresni megindult a ködben.

Csakhamar rá is talált a Bulharin dandárára Tarczal alatt.

Schlick azt gondolta, hogy mindig papsajt.

Megparancsolta cserepárjainak, hogy szuronyt szegezve verjék el a magyarokat a tarczali magaslatokról.

A cserepár markába fujt és azt mondta: huh! — menjünk.

És ment.

Ment, és a szurony szuronyra, a zsoldos had fegyelmezett és bátor honvédekre talált. Azt gondolta: nem jó lesz ez így, és visszaszaladt.

Másodszor is rohamra parancsoltattak, és másodszor is visszaszaladtak.

Hm, — gondolható a tábornok, és azt mondta a vasas németeknek: előre!

És nyargaltak a vasas németek előre, aztán nyargaltak a vasas németek hátra.

Akármit cselekedett, akármerre ment, mindenütt kudarczot vallott.

Jobban meg kellett gondolnia a dolgot, és estére Mádra vonult vissza.

A magyarok pedig észrevették, hogy mi különbség van a megállás és szaladás közt.

Másnap Kereszturnál ismét megkezdődött a harc. Korán reggeltől délután négy óráig tartott az ágyuzás, s ha a köd el nem bujtatja Schlick seregét, aligha összetalált volna valaha.

Egy-egy hőssé vált minden honvéd.

Schlick ezalatt Schulzig tábornok által erősbitést nyert.

Tokajnál aztán megverték erősbitésével együtt.

Schlick Kassáig ment hátrafelé, pedig azt mondják, hogy a mennyit megy az ember hátrafelé, annyit megy a pokol felé.

A magyar csapatok pedig megtanulták, hogy kell verni az osztrákot.

Görgei egy kiáltványa, mely által honáruló lesz.

Mert a Windischgrätz győzelmei- s kiáltványától sok osztrák tiszt szorosnak kezdé érezni a csizmát, csapatostól hagyta el a magyar hadsereget, mely Görgei alatt állt.

Görgei erre vagy megijedt, vagy őt is megszállta az osztrákoló szentlélek, s hogy a még seregénél levő többi pulyát megnyugtassa, Váczen egy kiáltványt intézett seregéhez, melyben, és a magyar kormányval s haza ügyével szemben kijelentette, miszerint ő a Debreczenbe vonult honvédelmi bizottmánynak nem hódol, s csak bánja, hogy eddig is engedelmeskedett annak mindenben.

Azután kijelenté, hogy ő s a felső-dunai hadtest a törvényes királyság mellett harczol, s csupán csak azon parancsolatoknak fog engedni, melyeket törvényes formában V. Ferdinándtól kinevezett Mészáros hadügyminiszter vagy annak kinevezett helyettese küld neki.

De hisz Mészároست szintén letette Ferdinánd október elején!

És ezzel az ügynek üzent harczot, s mert az ügy a haza ügye volt, Görgeit már e pillanattól kezdve honárulónak tekinthetjük, lett légyen bármiféle is az ok, mely őt e kiadvány kiadására indította.

Ezt hallva *Kossuth*, nemcsak megdöbbsent a hon ellen elkövetett e lázító tényről, de azonnal belátva, hogy ez emberben többé bizni nem lehet, a Teleki László által Párisban a hon részére megnyert Dembinszky lengyel tábornokot és szabadsághőst nevezte ki fővezérnek. E kinevezés azonban a sereg összpontosításáig titokban volt tartandó.

Még a Windischgrätz Pestre való vonulása előtt, Pesten tartatott hadi tanácsban Görgei azon feladatot nyerte, hogy hadtestével a Duna balpartján működjék, s ott addig foglalkodtassa az ellenséget, míg a Tisza mögött minden haderő összpontosittatik Windischgrätz ellen.

Addig pedig a körülmények szerint, vagy Komáromot mentse föl az ostrom alól, vagy az ellenség egyes hadtesteit, nevezetesen a Lipótvárat ostromló Simunichot verje meg, vagy pedig ha az ellenség nagyobb ereje miatt ezt tenni képtelen lenne, kapcsolja magához a felvidéken maradt kisebb-nagyobb csapatokat, különösen Beniczky Lajos mozgó csapatát, s a bányavárosokon keresztül, hol az arany-, ezüst- és más érczkészletek forogtak veszélyben, csatlakozzék a tiszai hadakhoz a Kárpátok alján.

Lássuk, miként teljesíté Görgei ezen hadi tervet.

A fönt említett híres kiáltványok után, seregét négy hadosztályra osztva, Aulich, Kmety, Piller és Guyon ezredesek vezénylete alatt, január 6-dikán indította meg Váczról, s temérdek posztó- és bőrkészleteket vitt magával, hogy seregét elláthassa tél idejére a szükségességekkel.

A haditerv szerint először is Simunich ellen Lipótvár felé indult.

A mint Windischgrätz értesült Görgei vonulásáról, attól tartván, hogy Görgei Komáromba veszi magát, vagy éppen a védtelen Bécs felé indul, Budapestről gyorsan utána küldi Wrbna altábornagyot.

A kiadott utasítás nyomán Wrbna megindult ugyan Görgei üldözésére,

de a helyett, hogy Görgeit nyomon üldözze volna, megállt Váczon, s katonáinak lábbeli hiánya és a lovak vasatlansága miatt már-már Pestre szándékoztak visszafordulni, s így a már jó tova haladt Görgeinek időt engedett nyerni.

Windischgrätz erre Wrbnát visszarendeli Pestre és rögtön megparancsolta neki, hogy a vezérletet adja át Csorics altábornagynak, s utasítsa őt Wyss és Jablonowsky dandárnokokkal együtt haladék nélkül Görgei üldözésére, s támadja meg, a hol találja.

Csorics úgy tön, a mint a parancs hangzott.

Már január 12-dikén beérte Görgei utóhadát Ipolyságnál, s megtámadta azt; azonban Guyon nem fogadta el a csatát.

Görgei már-már két tűz közé lévén szorítva, minthogy egyik felén Csorics-tól, másik felől pedig Simunichtól nyomtatott, — új tábornok Bayer tanácsára, lemondott a Simunich ellen való szándékról.

Ezután végre a bányavárosok felé vette utját. Már Selmecezen volt akkor, midőn Mészáros azon rendeletét vette, hogy a bányavárosokat elhagyva, Klapkával egyesüljön, és Schlicket tegye tönkre.

Görgei azonban, ki csak imént jelentette, hogy Mészároson kívül senkit se ismer el parancsolójának, — e rendeletre rá se fittyentett. Tehát egyáltalában senkit se akart parancsolójául elismerni. A seregnek azonban nem lévén a bányavárosokban mit ennie, mégis csak el kellett vonulni, Simunich és Csorics azonban mindentűt üldözte azt,

ugyannyira, hogy Görgeinek a hegysegeken s járatlan utakon kellett Beszterczéig haladni, hol aztán mindnégy hadosztályát egyesítette, hol aztán mégis ráadta fejét, hogy Klapkához induljon.

A Szepességnek vette tehát utját, és januárius 28-dikán már Rózsahelyen volt.

Itt jelenté magát a főhadiszálláson Windischgrätz követe, a ki Görgeivel először is négy szemközt kívánt szólni.

Legyen! mondá Görgei, s engedett a kívánatnak, mire a császári titkos tábornokvet egyenesen felszólítja Windischgrätz nevében a fővezért, hogy fegyverletétel végett vezesse át az osztrákokhoz a magyar csapatokat, hozzátevéen, hogy ezen szolgálataért a herczeg neki, már tudniillik Görgeinek, nemcsak bünbocsánatot, hanem Ausztrián kívül vagy belül, mint neki tet-szeni fog, fényes ellátást biztosítand.

Görgei ezen ajánlat megtétele után néhány főtisztet szólított be szobájába.

Közölte velök a követ küldetésének célját.

A fővezérek összenéztek.

Görgei, válasz helyett, a váci kiáltvány egy könyomatu példányát nyújtotta át a követnek, azon megbizással, hogy azt adja át annak, a ki hozzá küldte.

Tehát meg akarta mutatni Windischgrätznek, hogy egy cél felé törek-szenek, csak hogy két uton járnak.

Roppant fáradságos és nyaktörő utakon keresztül, február 4-dikén érkezett meg Görgei Löcsére, hol azonnal tánczvigalmat rendeztetett. Szeretett mulatni.

Branyiczki!

Mikor tollá változik a szurony, hogy egy nemzet hősi dicsőségét, a történelem elmoshatlan betűivel, a halál oszlopára vésse; s midőn szuronyná változik a toll, ha kiírja e nevet: „Branyiczki!” mely névnek minden betűjéből egy sor halál kaszájának rémes, de azért mégis dicső villogása ragyog ki.

A branyiczki hegy tehát az a pyramis, melyet maga az Isten épített oda, hogy egy nemzet vésse bele örök nevét.

Igen! Mig Görgei Lőcsén ballettirozott, addig Guyon egy más fajta táncz hangszereit hangoltatá föl, melyeknek rémletes megszólalása bedörögte a világot.

Hogy Görgei Klapkával egyesülhessen, először el kellett háritani azon akadályt, mely közte és Klapka közt létezett, az az akadály pedig egy félszem volt, a Schlick fejében. Klapka és Görgei közt Schlick állt, Schlick és Görgei közt Branyiczki.

Egy hegy.

Teteje lapos, valóságos ágyutelepnek való, oldala meredek, a meghalni kívánóknak való. Nyárban ez a telep bevehetetlen, télben megmászhatatlan.

Szárny kell oda!

A lelkesedés szárnyat növeszt a bakancsra.

Ennek a hegynek az oldala 1849. februárius 5-dikén be volt vonva jégpánczéllal, arra a jégpánczélra pedig finom por-havat hintett az 5-kére virradó hajnal, hogy a másvilágra sebezsebben átsuszhassek az, a ki elevenen akar a mennyországba jutni, mert ideje nem lesz a meghalásra.

És ezt a hegyet megrakatta Schlick

ágyuval és szuronyos cserepárral, úgy, hogy a hányszor az ágyu megmordul és a fegyver megroppan, mindannyiszor végig legyen söpörve a hegyoldal.

És ezt a hegyet be kellett venni. Nem azért, mert Görgei Lőcsén tánczolt és névnapját ülte, hanem azért, mert egyesülni akart Klapkával, a mely egyesülés előtánczának végigjárására a Guyon hadosztálya vállalkozott.

Korotnoktól egy kigyó nyulik neki a branyiczki hegynek, az a kigyó tekerelve csavarja föl magát a hegy tetejére, és azt akarja, hogy őt utnak nézzék. Nyárban forró, télben jég a háta.

Minden kanyarulatnál volt egy üteg, és egy csomó szurony, a mit úgy hittak, hogy positió. Minden egyes positió egy bevehetetlenség.

Honvéd kellett ahhoz.

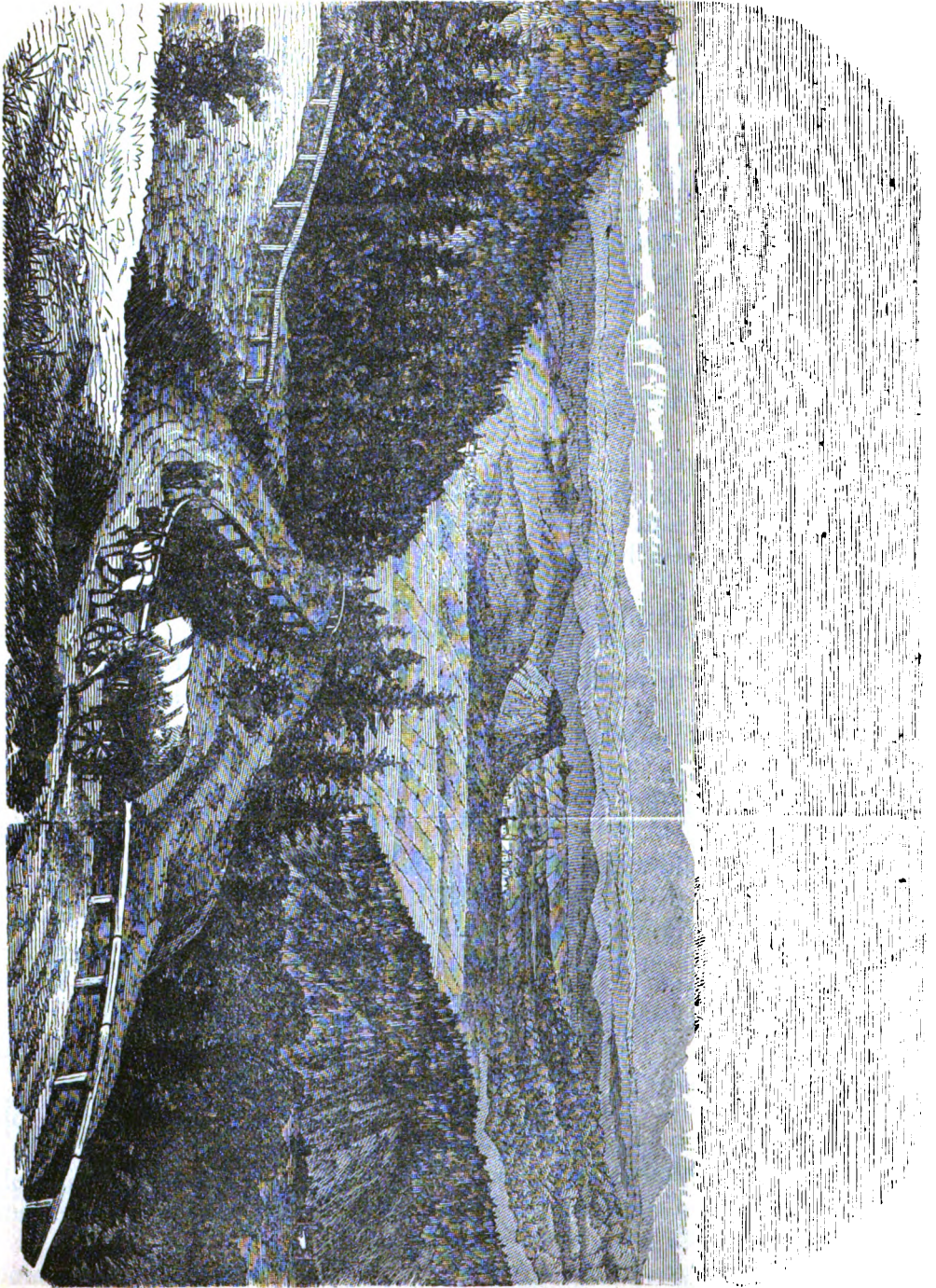
Görgeinek hadseregét Pozsonytól kezdve még eddig mindig verték; ezen vert sereg egyik hadosztályának jutott a feladat, hogy hősi lehetetlenséget vigyen véghez.

Hanem hát az a hadsereg magyar volt. Korán reggel ez a hadosztály a Guyon vezénylete alatt megjelent Korotnoknál, s végignézve a kigyóuton, azt sugta neki: megmászlak.

Hideg, téli gunyos szél kacajával nagyot nevetett erre a hegy.

Guyon mellett az egyik oldalon ott állt Dapsy Sámuel kapitány, és a vezér kenyeres pajtása, a másik oldalon kedves tábori lelkésze, kezében keresztel.

A katonáknak ennyit mondott Guyon: „Előre, és dupla lénung, szalonna; hátra: kartács.”

A Branylezko-hegy.

És megindultak.
A magyar ütegek az aljban voltak
fölállítva, mert az ágyu nem arra az
utra való volt.

A mint az ellenség a támadókat

zélők süvöltött hátulról. Erre megráz-
ták magukat.

Most három ember rontott előre,
kettőnek kezében villogó kard, egynek
kezében kereszt. Mindhárom egy-egy

Szuronycsata Branyiezkónál.

szemügyre vehette, egy első és rémsé-
ges sortüzeléssel az első támadó sort
lesöpörte a hegyoldalról.

Ez megszédítette a honvédeket.
Hátrálni akartak.

Ekkor aztán egy kartács-zápor kö-

rohanó csapat élére állt, Guyon, Dapsy
és a lelkész.

Utánam!

Az ellen ütegei ismét megmordul-
tak, ismét ropogott a szuronyerdő, és
ismét végig lön söpörve a hegyoldal.

A halottak az eleveneket verték le lábaikról.

Hanem a két kard és a kereszt föl-emelkedett újra.

Utánam!

A meleg vér olvasztani kezdé a havat, a láb már nem csuszott úgy: Utánam!

Az ágyu dörgött, ember ember előtt esett el, ember emberre lépett, egyik halála a másiknak lépcsőt képezett a dicsőséghez: Előre!

És elül villogott a két kard, elül villogott a kereszt.

Egyszer csak ismét egy iszonyu kartács-zápor ömlik lefelé, és a rohanókat mosni kezdi.

„Hát elhagynátok a keresztet?“ — kiált a lelkész, és rohan a had újra, és

rohan ismét, megy, mint a fékét szakított tarthatatlan vérfeszgeteg, s el lesz foglalva az első posztó.

Seregbe hull a cserepár, egy domb emelkedik holttestekből, s föltámad belőle a támadó honvédek emelkedő lobogója: Utánam!

És el van foglalva a másik posztó! El a harmadik, negyedik, el mind! A kigyó hátán végig fut a vér, a hegy jégpáncélja föl van tépve és olvasztva, s fut az ellenség rémségesen, utána iramló huszárság rettentő csapásai alatt!

Nincs lehetetlenség a világon!

Másnap a turóczi zászlóalj új zászlaját e fölirat diszíté: „Branyiczko!“

Ez a világon vivott valamennyi csaták érdemjelének a neve!

Görgei nagyon kitánczolta magát.

Hanem Görgei úgy kitánczolta magát, hogy a diadalok e csodaszép cserfakoszoruját nem bírta homlokára tűzni.

Schlick két tűz közé volt szorítva. Egyfelől a Görgei, másfelől a Klapka hadteste. Ha ez a két hadtest összenyomul, Schlicknek kinyomja a lelkét. Hanem hát Görgei elment Eperjesre, és három álló napig pihente ott a löcsei fáradoalmakat, és így a bár félsze-

mü, de ügyes vezér, Hidas-Németinél Klapkától ugyan vereséget szenvedett, de sebesen visszavonta magát Kassára, s fölhasználva a Görgei tétlenségét, Rimaszombat felé elmenekült.

Mikor aztán már nem volt Schlick, Görgei is átkelt a Tarczán, és egyesült Klapkával.

Ez volt következése a löcsei ugrándozásnak, s talán: a Windischgrätz küldöttjével való értekezésnek...

D e m b i n s z k y.

Dembinszkyt január 25-kén már a Perczel Mór táborában találjuk, ki Pestről Szolnoknak vette utját, hol is Ottingernek derekasan visszafizette a

móri kudarcot, Szolnoktól vervén egészen Czeglédig.

Már ekkor honvédeink belejöttek ám a tűzbe.

Czeglédén aztán megállt Ottinger, hogy ott megint jól elverjék, s üzzék egészen Irsáig.

Itt már a Lehel-huszárok is kitétek magukért, mert most már nem unták meg magukat a lovon.

A csatában ott volt Dembinszky is, és fővezérnek nyilvánosan kinevezetvén, Perczeltől a hadsereget még a czeplédi csata napján átvette, s innen Tisza-Füreden keresztül Miskolczra indult.

Görgei február 14-dikén kapta a kormánytól azon rendeletet, hogy magát a Dembinszky parancsnoksága alá vesse.

A váci kiáltvány után, képzelni lehet, mily hangulattal fogadta e rendeletet a hiu és gögös hadvezér, de mert akkor már fordult a koczka, s a kor-

mánynak lett volna ereje és hatalma kényszerítettetni is ő kelmét, hát csak megadta magát, hanem azért sosem engedelmeskedett Dembinszkynek, s egyedül ő volt oka, hogy a jeles és tapasztalt hadvezér nagyszerű tervei, — melyek ha egy szívvél-lélekkel karoltatnak föl, talán más irányt adnak az egész ügynek, — dugába döltek.

Bizony Görgei már akkor is megérdemelte volna az akasztófát.

Kossuth meghallva a Görgei engedetlenségét, a táborba sietett, de a dicső ember ekkor meg oly alázatosnak mutatta magát, hogy *Kossuth* visszatérvén, így kiáltott föl: „Hála Istennek, nincs semmi baj, minden rendén van!”

Ennyire hitt *Kossuth* az emberi becsületben.

A kápolnai csata.

Talán e vizálgodás volt oka annak is, hogy Dembinszky a hadtesteket egyesítvén, — a helyett, hogy terve szerint ő támadott volna, elkésett, s ő lett az, ki megtámadtatott.

Nagy baj volt rá nézve, hogy a Damjanich és Vécsey-féle hadtestek, kiknek a kormány intézkedései folytán szintén csatlakozniok kellett, még folyton késtek a megjelenéssel; s így a számításból egyelőre ki kellett maradniok.

Hanem Dembinszky mindazáltal készülődvén a kívánt komoly támadáshoz, már február 24-dikén kiadta rendelkezéseit.

Ő azon jóhiszemben lévén, hogy ellenfele legalább is egy hétig szép csendesen fog maradni, addig tudniillik,

míg Windischgrätz hadai egyesülnek teljesen Schlickkel, ugy számított, hogy állást foglal mindenekelőtt a Tarna mellett, ellenfelének legközelebbi szomszédságában; hogy pedig az ellen figyelmét elvonja innen, ugy tervezte, hogy Damjanichcsal támadást intéztet Szolnok ellen. Az ellenség erre azt gondolván, hogy itt van a magyarok főereje, erre törekszik, s ő ezalatt a fősereggel nyakára üt s reá méri a hatalmas csapást.

Nagyon csinján volt ez csinálva; csak hogy ebbe még az ellenség is beleszólt előbb.

Már február 26-dikán a magyar csapatok a következő állásokon lettek elhelyezve:

A Dessewffy-hadosztály Verpelétnél.

Pöltenberg-hadosztály Debrónél.

Máriássy Kápolnánál.

Szekulics Kálnál.

Schulcz-hadosztály Egernél.

Aulich, Guyon és Kmety hadosztályok, Maklár, Mezökövesd és Ábránynál.

Hertelendy-hadosztály Poroszló és Tisza-Fürednél.

Dembinszky öszes serege, mely fölött ekkor a Tarnánál rendelkezett, tizenhétézer főből állott.

Főhadiszállását Egerbe tette át.

Windischgrätz ugyanis hatalmasan nyomult előre, hogy segélyére legyen a szorongatott Schlicknek.

Budapesten csak egyetlen dandárt, a Liebler-féle dandárt hagyván hátra, míg Jellasich bánt, a Grammont, Karger és Ottinger-dandárokkal Szolnok felé indította, ő maga a Wrba-féle hadtesttel, mely a Csorics és Schwarzenberg-féle hadosztályokból állt, már február 25-kén Gyöngyösön termett.

Itt állapították meg Schlickkel a támadó tervet a magyarok ellen a Tarna-vonal mentében.

Már másnap reggel utnak indult az osztrák sereg hadoszlopa Wrba és Csorics alatt, a Wyss, Colloredo, Schütte és Parrot-dandárokkal.

Az ellenség ereje 24 ezer emberből s 147 ágyuból állt.

Délután két óra tájban Wyss dandára már Kápolna alatt állt, s nem sokára megpillantotta a magyarok hadállítását.

A honvédek maguk is csak kevés- sel azelőtt érkeztek Kápolnára; s akkor kezdték elszállásolni őket.

Az ágyuk még künn voltak a falu alatt.

Egyszer csak lármadobot vernek; a trombita riadóra szól, s ágyulövések dördülnek meg a falu alján.

A hadsereg kitakarodott nyomban

a falu alá; s Máriássy rendelkezése folytán állást foglalt a Kápolna előtti dombokon.

Két ágyu s egy század Miklós-husár indult előre.

Nem messze Kápolnától Püspöki nevű pusztá fekszik hosszú birkaaklok- kal, mik a császári lovasságot elta- karták.

A mint ágyuink megállottak, egy- szerre előre vágat egy dragonyos osz- tály; de huszáraink atakra vették a dolgot, s a mint rövid vagdalkozás után szétváltak egymástól, az ágyukkal kö- zéjük tüzeltek, mire az aklok mögé vo- nultak.

Kevés vártatva a dzsidások jöttek elő s kisebb számú huszáraink ezekkel is vitézül szembeszálltak.

Itt történt az, hogy az összeütközés után egy böszült huszár neki keseredve visszament az uhlánokra magánosan, s néhányat levágott közölök, míg végre a sok dzsidás őt is leszurta.

Máriássy mindannyiszor személye- sen vezette a császáriak rohama ellen a huszárokat.

A lovasság ezután békén maradt, hanem a gyalogság a Kápolna mellett kis erdőben egész estig tüzelt egymás- ra.

A tüzerek is szakadatlanul dolgoz- tak s szórták erősen a röppentyüket.

Kápolnát akarták mindenáron láng- ba borítani; de szándékuk nem sike- rült.

Már jó előrehaladt az éj; de azért az ágyuk folyton bömböltek; míg végre hadseregünk áthúzódott a Ká- polna melletti folyón, mely azonban alig ért fölebb a gyalogság bakancsá- nál, s a tulsó oldalon ütött táborát.

De talpon volt egész éjjel.

Mialatt Wyss hasztalan pazarolta el Kápolna ellen ágyugolyóit, Schwarzenberg még ugyanazon délután Sze-

kulics hadosztálya ellen tett támadást Kálnál s visszanyomta. Pöltenberget Debrónél szintén kiszorították a császáriak az erdőből.

Schlick meg Verpelétnél ütött rá délután Dessewffy hadosztályára, mely-

Dembinszky eleinte saját füleinek sem akart hinni, s a mint végre kénytelen lón meggyőződni, hogy csakugyan ütközet fordult elő a Tarnánál, szörnyen megharagudott, látván, hogy füstbe mentek tervei.

Kápolnai haretér.

nek előcsapatait nem nagy fáradságába került megriasztani.

Görgei, míg ezek történtek, épen Dembinszky-nél volt Egerben s vele együtt az asztalnál ült, a mint 26-kán délután ide hallatszott a kápolnai ágyudörgés.

Sebbel-lobbal kikocsizott azonnal Görgeivel Kápolnára, hova csak alkonyat felé érkeztek meg.

Itt Görgei, mint Dembinszky is huszárlóra ültek, hogy körültekintsenek a táborokban.

A csatározások már ekkor megszün-

tek — csak itt-ott egy-egy ágyumoraj volt hallható.

Kálnál is elnémult már az ütközet egészen, s a sereg csendesen, nyugodtan állt a Tarna partján.

A mint Dembinszky hazaérkezett Kápolnára a táborból: kiadta azonnal intézkedéseit a következő napra.

Görgei csak késő éjjel tért vissza tábori lovaglásából.

Dembinszkyt már alva találta; de a rendelkezések már készen voltak.

Aulich, Kmety és Guyonnak kiadott a parancs, hogy seregeikkel nyomuljanak rögtön a Tarna-vonalhoz.

A mi pedig a vezérletet illeti, ugy volt elcsinálva, hogy Görgeit a sereg *balszárnyára*, Klapkát pedig annak *jobbszárnyára* rendelé, maga számára a közép vezényletét tartá fönn.

Hanem Görgei, a helyett, hogy utána látott volna a balszárnyon a rendelkezéseknek, futár helyett önmaga vivé el Guyonnak a fővezéri parancsot, Aulichra bizván a balszárny vezényletét.

S mikor visszaérkezett, a helyett, hogy Dembinszky utasítása nyomán átvette volna a balszárny vezérletét, a *jobbszárnyra* ment át.

Mig a magyarok így készülődtek — már másnap korán reggel a császáriak is készen várták a magyarokat; mert seregök zöme is odaérkezett Windischgrätz személyes vezérlete alatt Gyöngyös felől.

Ekkorra Klapka is megérkezett s elfoglalta a csatatér jobbszárnyát.

A balszárnyon a dzsidások huztak csatárlánczot a magyarok előtt s majdnem két óráig farkasszemet néztek, a nélkül, hogy löttek volna egymásra.

Egyszer csak Kápolna felől ágyudörgés hallatszott.

Wyss megtámadta a Máriássy-féle hadosztályt Kápolnánál, hol Dembinszky vitte a vezérletet.

A császáriak rohamos támadással ütöttek a falura, melyet a magyarok eleinte erélyesen tartottak.

Az ütegek, melyek a falu mindkét oldalán tüzelni kezdtek, erősen fogadták az ellent, de behatolt mégis a helységbe.

Benn a faluban öldöklő utczai harc fejlődött most ki; s a császáriak már hátrálni kezdtek.

Azonban segítséget kapván, a falu fölötti győzelmet heves tusa után Wyss csikarta ki magának.

E szerint Kápolna a császáriak birtokába került, kik ezután a kápolnai kertek alatt egy kis dombra huzták föl ágyuikat, s onnan tüzeltek a magyarokra, kik nem messze a falutól, tömegben álltak.

Mig Wyss Kápolnánál működött, — Schlick tömörült erővel Verpelét ellen intézett támadást, hol, mint tudjuk, a Dessewffy-féle hadosztály állott; s a vezérletet Klapka vitte.

Schlick megszaszasztván előőrseinket, — csakhamar egész Verpelét alá nyomult, s lövetni kezdte a helységet.

Nagy hévvel folyt itt is a csata. Nemsokára élénk utczai harc fejlődött ki, mi közben a gyalogság több ízben szuronyt szegezve rohant egymásra; s a 34-dik honvédszászlóalj már megिंगatta az ellenség első sorát.

Schlick erre a vértés ezredet eresztette a csatatűzbe, mire seregünk a kétszer annyi ellenség rohamának engedni lön kénytelen.

A mint seregünk visszaveretett, — Schlick a vértéseket küldötte a mieink üldözésére.

De három huszár-század utjokat állotta, s midőn ott termettek a Lehel-

huszárok is, iszonyu lovas-viadal fejlődött ki.

De csakhamar a faluból újabb ellenséges lovas csapatok vágatnak a harcztérre, mire huszáraink visszanyomatnak.

A vértések erre tüzelő útegeinkre rohantak. Két, erősen kartácsoló magyar ágyut be is kerítették már, s épen el akarták vinni.

Ekkor vágat oda Sándor-huszárjával a harcztérre Pöltenberg ezredes, s oldalaslag nekivág a vértéseknek.

Lett most elkeseredett harc.

Az útegek elfoglalását azonnal meg-
hiusították.

Csakhamar visszafordultak erre honvédeink is és sortüzet adtak a vértésekre, kik kemény tusa után csakugyan visszaütettek Verpelétre.

Hanem nagy áron vásárolták meg ezt a diadalt a magyarok. A Koburg-huszárok egy százada, melyet Ujj kapitány vezérlett, elvesztette valamennyi fő- és altisztjét, s az egész században alig maradt ép ember.

Honvédeink erre úgy belehevültek már a csatába, hogy Földváry Károly, a vakmerő őrnagy, a 14-dik zászlóaljjal nyomban a helység ostromára indult — azonban oly kemény fogadtatásra találtak, hogy daczára minden erőlködéseiknek, vissza kellett fordulniok.

Dembinszkynak volt most gondja.

Pöltenberget, mint láttuk, épen a legválásosabb perczen indította Klapka támogatására.

Hanem egyuttal kiadta a parancsot, hogy Görgei a balszárny helyett vegye át azonnal a jobbszárny vezényletét; mert attól tartott, hogy Klapka és Pöltenberg, mindketten ezredesek levén, összekoczczanás történhetik közöttük.

De Görgei nem volt jelen.

Már bevégződött a csata, midőn Görgei megjelent Dembinszkynél, jelentve, hogy meghozta Guyon csapatait.

Dembinszky, mit sem tudván Görgei távollétéről, nagyot nézett erre, s fölötte csudálkozott, hogy nincs a jobbszárnyon.

Rögtön utasítá tehát, hogy siessen a táborba, s vegye át a vezényletet.

De ekkor már a csatazaj elnémult.

Görgei a mint a táborba ért, átvevén a vezényletet, rendezni kezdé a megkuszált sereget.

Elhatározta, hogy a Verpelét körüli magaslatokon foglal állást.

Ugy lön.

A mint a császáriak ezt észrevették, Schulzig tétova nélkül nekivágott Görgei hadállásának.

De mielőtt a magaslatra értek volna a császáriak, megdördültek Görgei mzsarai, s visszaverettek.

Idáig fejlődtek itt a dolgok, midőn Dembinszky fölhagyva a csatával, az összes seregnek visszavonulást parancsolt.

A közép és balszárny már megkezdtek a visszavonulást.

Ugy tön Görgei is.

Hanem rá nézve nagy bajjal járt ez. Ágyuit alig birta megmenteni. Két század gránátost csak annyira birt elővezetni a magaslatra, hogy épen csak medvebőr-csákóik látszottak a magaslat ormán.

Tehát győztek a császáriak; mert forma szerint azé a győzelem, ki a másikat leszoritja a csatateréről.

Csakhogy erről a győzelemről az ellenséges fővezér is elmondhatta volna Szolimánnal:

— Ily diadalt csak ellenségemnek kívánok.

Dembinszky aztán egész Kövesdig vonult vissza, hol a csapatok egészen egyesülvén, oly nagy lett bennük a harczy kedv, hogy mulhatlanul ütközetbe akarták vezetetni magukat, s egy Kövesdhez nem messze ténfergő ezred vasast, egyetlen huszár zászlóalj (a Miklós-huszároké) szétvert, s ágyuit elszedte.

A helyett azonban, hogy Windischgrätz ellen vezettetek volna, kit talán e lelkesedéssel tönkervernek, Dembinszky nem használta föl a harczy vágyat, hanem elszállásoltatta őket.

Más terve volt neki, mit azonban nem mondott senkinek, kivételében pedig a vizsgálkodás által mindig megakadályoztatott, mert Görgei most már egy egész összeesküvést csinált ellene, úgy, hogy még az alsóbb tisztek se akartak neki engedelmeskedni.

Innen Dembinszky Tisza-Fürednek vette utját.

Klapkának még egy csatározása volt Eger-Farmosnál a Csorics hadosztályával, minek azonban nem lön valami nagyobb eredménye.

Dembinszky a Tisza mellett akart állást foglalni, s midőn végre a seregek Poroszlónál együtt voltak, kiadta a parancsot a Tiszán való átvonulásra.

Terve az volt, hogy majd a császáriakat Füredre csalja, mialatt főerejével Szolnokról kitör s hátukba kerül, Görgeinek pedig utasításul adta, hogy Poroszló megvédésével fedezze a visszavonulást.

Görgei azonban alig várta az alkonyatot, s szintén T.-Füredre vágott át, mire az ellenség Poroszlót rögtön el is foglalta.

Dembinszky a mint ezt megtudta, magánkívül volt haragjában.

Kossuth mindezekről tudósítatván, eljött, hogy Görgeit elfogassa.

Hadi tanácsot tartott, s egyszerűen azt kérde Görgeitől: „Mit kellett volna ily helyzetben tenni Dembinszkynek?”

„Ha én Dembinszky vagyok, — mondá Görgei, — én Görgeit föbe lövetem. Ebből láthatja elnök ur, mily veszedelemnek kellett a hazát fenyegetni, a miért magamat ennyire kitem.”

Ilyen álnokul tudott beszélni.

Ha azonban komolyan fontolóra vesszük a dolgot, Görgeinek az is lehetett terve, hogy a magyar hadakat ellenségeskedésbe hozza egymással, hogy árulása annál könnyebben sikerülhessen, vagy hogy egy testvér-harcz által az egész ügyet megbuktassa. Ő a tiszteket annyira megnyerte, mindenféle jutalomadással, úgy a legénységet is, hogy a hadsereg fölött *Kossuth* szemlét tartván, a Görgei hadteste, talán demonstrációból, harsányan éljenezte vezérét. *Kossuth* tehát, nehogy valami előre nem látható fergeteget zuditson föl, mely mesterségesen is lehetett készítve, de mert Görgei ismét a legengedékenyebbnek mutatta magát, felhagyott elfogatási tervével.

Dembinszky azonban leköszönt, s Vetter vette át a főparancsnokságot, s Görgei egész készséggel hajlott meg a kinevezés előtt, de csak színleg. Más tervek forogtak már akkor az ő agyában.

Bizony csak kár volt azért Görgeit mindjárt akkor fel nem akasztatni!

Szolnok.

A mint Damjanich a kormány azon rendeletét, hogy Szolnok alá siessen, megkapta, azonnal utnak indítá seregét, de több akadálylyal kellvén küzdenie, a rendes időre meg nem jelenhetett; hanem hát ez elkésését ki is pótolta aztán. Vécsey is követte őt és Szegednek tartva Szolnok felé vonult. Megindulásakor azonban a volt cs. k. tisztek itt is zugolódni kezdtek, s különösen Eszterházy Sándor ur, a sereg egyik parancsnoka tüntette ki magát legjobban, legyen emlékezete áldott!

Ez az uri ember egyenesen kimondta, hogy ő nem megy Windischgrätz ellen, mert neki azt ő fölsége nem parancsolta, — aztán megszökött.

Valóban, a mily haszontalan volt a tisztség nagy része, oly derekasan viselték magukat a közlegények. A többek közt, midőn Damjanich szemlét tartott, így kiálta föl egy közlegény: „Hanem azért mi győzni fogunk, mert tudjuk, miért vívunk: míg azok ott a másik oldalon nem tudják.“

Nem is sokat lehet az oly katonára adni, ki csak azért katona, hogy fizessék. Ezek a zsarnokság eszközei.

Damjanich márczius 5-dikén már Szolnok előtt állt. Ott voltak vele az alibunári és jarkováci hősök, a vörös sapkások, ott a 3-ik zászlóalj, ott a Wasa-ezred és a lelkes huszárság, kik még nem tudták, hogy a szaladás mi fán terem.

Szép fejlődő tavaszi reggel volt, minőnek Ádám apánk látta párját. A nap olyan melegen kezdett sütni, mintha a hősök szívének forróságát vette volna kölcsön, vagy mintha vetekedni akart

volna azon hévvel, mely e dicső fiuk hajnal-arczát kigyujtá.

Damjanich régi vezényszavát használva lovagolt végig a tábor előtt, minő csak egy volt még a világon: „Előre, fiuk!“ És a haza virágai szép csendesesen, mintha csucsúltatni indultak volna, közeledtek Szolnok felé.

Wysocki lengyel legiója, és a herceg Woronyeczki lengyel dzsidásai is ott voltak.

Nem is kellett oda több!

Az ellenség csapataink közeledését észrevéve, csakhamar talpon termett, s a vadászok sortűzzel fogadták az előcsapatokat.

Ám ők kezdték, és nem is kellett több vitézeinknek.

A 24 éves Woronyeczki herceg dzsidásai élén sarkantyuba kapta lovát, meghajoltak a pikák, szikrázott a paripák patkója, magasra kavalypodva gomolygott a porfelleg.

A dragonyosok utját állták ennek a porfellegnek, mely mint Afrika tüzet lehellő Samum szele, fölperzselt mindent, a mit utjában talált, s így nagyon természetes, hogy a dragonyosokat sem kimélte, kiknek parancsnoka, Regelsberg, csak akkor vette már észre, hogy jó lenne fejfel a homokba bujni, mikor meghalt.

Ezt látva, előtoppan a császáriak derék-hada, és rögtön futár iramlík az Abonyban állomásozó Ottingerhez, hogy siessen, ha még cserepárt akar látni. Pedig az a kaiserliche prófonttal táplált gépezet kezdetben még csak azt se akarta hinni, hogy Szolnok bevehető.

Hanem Damjanich gondoskodott arról, hogy Ottingert milyen meglepetés várja.

A kartácsok egy hosszú sora volt a magyar tábornak nekiszegezve, s a német tüzerek büszkén füstöltek a kanóczzal. Ide jöjjön, a ki meg akar halni!

Nem is lehet azt fölfogni zsoldos észszel, hogy egysereg golyót okádó sárkánynak hogyan mehessen neki a földi ember a nélkül, hogy maga előtt volna egy sánczot.

Damjanich kivonta kardját, és oda állt a csapatok elé:

— Fiuk!

A fiuk vezérük szeme közé néztek, és e szemek a kartács-erdőre voltak szegezve.

— Látjátok-e fiuk?

— Látjuk, uram, hát csak kommandirozni kell!

— No hát előre!

És a fiuk, — a Damjanich gyermekei, hogy míg azokhoz a sárkányokhoz nem érnek, ne lássanak se tüzet, se vizet, se életet, se halált, balkarjaikat szemük elébe emelték, jobbjakkal előre feszítették a szuronyt, s rohantak, mint kik nem tudják azt elhinni, hogy meg is halhat a magyar ember.

Hejh pedig soronkint hulltak!

A kartácsok rémitő dőrejjel szórta a golyók záporát, utakat vertek a támadók szent sorai közt, és bömbölt szörnyeteg ajkuk egyre, mert a tüzerek ez embertől soha nem tapasztalt rohanást látva, még a szaladásról is megfeledkeztek, és folytonosan tüzeltek bámultukban.

Egyszer csak a legelső rohanó szuronyát a legelső kartács torkába dugta, és az elnémult. A másik rohanó pedig a legelső tüzért bámulásával együtt a másvilágra indította.

Ekkor vette magát észre a német, hogy a kartács el van foglalva, de még ekkor se akarta egészen hinni, hanem csoportostul ment a másvilágra, hogy ott magát az istenséget hívja tanuul.

Rettentő is volt az, nem is lehetett ilyet látni!

Egy német tiszt, a ki valahogy kimaradt a halottak közül és elfogatott, következőleg nyilatkozott:

„Oly rohamot látni, mint a 3-dik zászlóaljé, irtózatos; azok a szikrázó szemek, azok a megölgő arcok, s a szuronyok ellenállhatlan dőfései, leirhatlanok.“

Egy megsebesült lengyel őrnagy így szólt róluk:

„Én sok és nagyszerű csatákban voltam. Voltam a lipcsei ütközetben, részt vettem az oroszországi táborozásban, küzdöttem Osztrolenkánál, de oly viadalt, mint itt, nem láttam sehol.

Ismertem Napoleon veteránjait, az ancien gardeot, a lengyel lándzsásokat, de ezek tultettek rajtok.

Az valami emberfölötti, valami neme a szent dühnek, a melylyel ezek az ellenségre, a halállal szembe rohannak.“

Ne legyen aztán kényes a magyar! avagy még féljen is valakitől?

A Tisza és Zagyva aztán ott volt az ellenség háta mögött, és nyelte százával a rémülten szaladókat.

Mire Ottinger megérkezett, nem birta elgondolni, hogy hova lehetett a császár sok ezer katonája?

Mig így bámult, Vécsey nekironzott huszárjaival, s az volt a legderekabbb német legény, a ki leghamarabb visszaérhetett Abonyba.

Damjanich pedig csata után levette fővegét a 3-ik zászlóalj előtt és így szólt:

— Fiaim, kevesebben vagytok, mint ezelőtt félnappal; megérdemelnétek mindnyájan, hogy tisztékké legyetek,

ugy viseltétek magatokat; de hol lenne akkor nekem a harmadik zászlóalj?!
 Aztán ne legyen büszke a magyar!

És ne jöjjön szemébe dicsősége emlékének fájo könye, midön ezekre a fiukra gondol.

A háromszéki székelyek.

A milyen az ura, olyan a szolgálja. Mikor a vitéz császári királyi hadsereg tisztjei s a velük egy húron pendült szász nép ravasz része észrevette, hogy mióta Bem Erdély földjére tette lábát, azóta másként verik a cigányt, s hogy a székely nép talpra állva egy-egy arkangyallá avatja minden fiát, látva tehát, hogy itt fegyverrel nagyon bajos lesz valamire menni, magukhoz méltó cselhez folyamodtak.

Terjesztettek hamis híreket, hogy így-ugy vége van már Magyarországnak mindennek. A hadsereg megadta magát, a kormány leköszönt, sat. Sőt a mi több, hamis hírlapokat nyomattak, s egy hamis „Pesti Hírlap“-ban, a *Kossuth* neve alatt felszólításokat intéztek a néphez, hogy adja meg magát, mert mindennek vége.

Ilyen eszközökhöz is folyamodnak ám azok, a kiknek ügye mellett nem az Isten s isteni igazság harczol.

A csiki székelyek hittek is, és nagyrészt meg is adták magukat. De nem hittek ám a háromszéki székelyek!

Ezek hegyeik közé vonták magukat, s kihirdették, hogy az, ki a megadásról mer beszélni, bárki által föbelevethetik, Balázst pedig, a székely önkénytesek őrnagyát, ki a nép e nyilatkozatának daczára megadást ajánlott, darabokra tépték, s a bitófa alá temették.

Kissé nagyon is haragosan bántak el vele, mert a mai világban már más-

képen is meg lehet az embert ölni, de mikor úgy bántak volna saját szívével is, ha dobogása ilyet mert volna tanácsolni.

Szent volt még dühök is!

Ezek a székelyek aztán, vezér nélkül, vezető nélkül, tanácsadó nélkül, minden anyagi védv nélkül, csupán lelkeik hősi sugallatát követve, mint az Istennek oda a hegyek közé cseppentett szinarany népe, egyedül azon tudattal, hogy ők magyarok, hogy ők székelyek, s a föld, melyen állnak, senki más bitangja, hanem az ő vérral szerzett tulajdonuk, — tehát sehogy se mertek olyasmire gondolni, hogy ez a dicső nép azon a szent földön, még meg is adhatná magát.

Nem! — hangzott föl hősi lelkük magasztos fölkiáltása, s az Isten egy-egy égő nap sugaron vont föl magához minden betűt, mint a ki becsületet halászva, annak gyöngyeire akadt.

Ez a nép aztán fölzaklatott, elámitott, bögő, vad, gyilkos csordáktól, s nem különb hadseregtől körülvéttetve, úgy állt bérczei közt, mint a föllázadt tenger egész hullámtáborával megküzdni akaró merész hajós.

Salétromot főzött, puskaport készített, a gyermekekkel golyót öntetett, a betegekkel puskaport készített; a nők töltényeket csináltak, a férfiak kardot köszörültek.

Ekkor pedig előáll Gábor Áron, jubilatús káplár, eladja vagonát, ha-

rangokat vesz és önt azokból ágyukat, az ágyukat maga stellirossza ki és bömböltet velük az ellenségre, mint Isten itéletnapjának dörgő szózata.

Az oláhok megtámadják, a császáriak megtámadják őket, és a székely had küzd, győz, s írja föl nevét vérbe-

egymásután a hatfontos vasat az osztrák császár népet gyilkoló katonája közé.

És se oláh kegyetlenségtől, se sasos zsoldosoktól vissza nem riadva, a magyar név- és magyar szabadságért — harczoltak a háromszéki székelyek!

Gábor Áron ágyu-műhelye.

tükkel a dicső nemzedékek aranytáblájára.

Gábor Áronnak Jancsi nevű ágyuja pedig ott van mindenütt. A harczolók büszkén kiáltják: „Nem kell félni, itt van az Áron bácsi Jancsija!” És Jancsi, mintha hallaná e dicsőítő szavakat, olyanokat mordul, hogy összerázkódnak ijedtükben még a bérczek is, és hányja

Egyszer csak köztük termett Bem apó.

Lehet-e leírni azt a lelkesedést, melylyel e spártai hősök által fogadtattott. Rögtön számosan csatlakoztak hozzá, s mentek, a merre e vezérszavak vezette őket.

Medgyes alatt álltak meg, ott volt Puchner.

Ott volt Puchner? Bizony csak ott volt, de úgy kiverték, hogy a vezér maga szaladt legelül és legvitézebben, Szeben városáig meg se állt.

Bem sarkában volt mindenütt, s január 21-dikén már ott állt Szeben alatt.

Hanem ott nem boldogulhatott. A

sánczok nagyon meg voltak rakva ágyúval, s minden német katona hátánál ott állt vagy hat százsz, kik még dühösebben lövöldöztek, mint a németek.

Innen tehát Szelindekre vonult, Puchner pedig Gedeonnal egyesülve ellene indult.

Vizaknánál már orosz segíti a németet.

Nagyon természetes, hogy az orosz vagy német szó alatt soha se a nemzetet, de kormányát értjük.

Puchner tehát még a Gedeon segítségével nem elégedett meg, hanem küzent Lüders orosz tábornoknak, hogy vagy orosz adjon, vagy ő nem szégyenli kimondani, hogy ő kiszalad Erdélyből. Lüders aztán küldött is tizezer darab muszkát.

Hanem mielőtt a tizezer darab muszka megérkezett volna, Puchner még egyszer kísérletet akart tenni, vajjon muszka nélkül nem lehetne-e mégis ellenni. Hanem bizony kisült, hogy nem ám. Szelindeknél tette a próbát, hol ugyan ismét jól elagyabugyálták.

Tehát nem lehetett lenni muszka nélkül. Mindegy, legyünk tehát muszkával. Egyesült tehát e kétféle elem, és megtámadta Bemét Vizaknánál.

Itt aztán nagyon is sokan voltak, s Bem kénytelen volt Szász-Sebesig visszavonulni.

Este volt már, midőn Bem Szász-Sebesre ért.

Itt azt kérte tőle egyik tisztje: mikor fog tovább vonulni.

— Reggel kilenczkor, — válaszolá Bem.

— De hisz az ellenség sarkunkban van.

— Mondtam már, — válaszolá az öreg kemény képpel, — kilenczkor lesz a mars — punctum; s úgy lön.

Bem nyugodtan aludt egész éjjel; pedig az ellenség csak egypár lőtávolyira volt.

Másnap reggel kilencz óra felé egy tábori békekövetet jelentettek neki.

Bem azt izente, küldjék vissza.

A követ lengyel, mondá a bejelentő.

— Jó, hadd jöjjön tehát!

— Én mint lengyel szólok önhöz, tábornok ur, — mondá a követ, — ám-bár Puchner küldöttje vagyok. Adja meg ön magát, s ne tegye ki e maroknyi népet a bizonyos halálnak. Mindenfelől be van kerítve úgy is.

Bem erre azt mondta:

„Lengyelnek önt, uram, nem ismerem, sőt nemzetem nevében megtagadom, mert a lengyel a szabadság ellen nem fog fegyvert. Puchnernek meg mondja meg ön, hogy becsületes ember a perfid osztrák fegyverrel nem alkudhatik.

A mi pedig Bemét illeti, Bem élve nem adja meg magát soha.“

A francia gárdának is az volt jelszava: a gárda meghal, de a gárda nem adja meg magát.

Kilencz órakor Bem csakugyan ki-

adta a parancsot a tova-vonulásra, s megindult Szászváros felé.

Este volt, midőn ide érkezett, s azon reményben volt, hogy itt majd kipihen a nap fáradalmait.

De csalódott, mert a felzaklatott szászok és oláhok erős tüzeléssel fogadták.

Bemnek tehát az éjjeli szállást is szuronnyal kellett kicsikarni.

Alig kezdett másnap virradni, már ismét jelenték Bemnek, hogy a császáriak ismét beérték seregünket.

Bem felállítá gyorsan hadát, s várta a harcot; pedig csak egy maroknyi csapata volt s egyptár ágyuja.

Két óráig folyt már a leghevesebb harc, miközben az ellenség csatárai mind közelebb nyomultak egészen az ágyukig, melyek drágábbak voltak Bem előtt saját szeme fényénél, s egyáltalán nem akarta odahagyni őket.

Egyszer csak egyik ágyujára üt egy ellenséges csatár-szakasz.

Észreveszi ezt a tábornok, oda nyar-

gal, s kis lovagkorbácsával, melyet mindig magával szokott ágyutűz közt is hordani, arczára csap az egyiknek, rákiáltva:

— Mit akartok semmirekellők! ez az én ágyum; mars innen.

A gránátosok megijedtek, s ott hagyva az ágyut, elfutottak.

Határos a mythológiával. Pedig megtörtént dolog.

Azonban ugyanezen pillanatban egy másik csatár rálött, s lelötte jobbkezének harmadik ujját.

Bem ezután kénytelen lön rögtön távozni; serege után a város felé hátrálva a legelső ház ereszéhez ütötte ujjának darabját, mely ott le is esett.

Ugy sem vettem — mondá — még eddig hasznát.

Katona-dolog.

Azután elkérte egyik mellette lévő őrnagyának köpenygallérját, hogy jobb-ját betakarja vele, nehogy katonái vérezni lássák.

Azután ismét lóra ült.

A piskii hidnál.

Szászváros és Déva közt fekszik egy falu, úgy hívják, hogy *Piski*.

Ennél a falunál van egy hid, mely a Maros egyik mellékfolyóján vezet keresztül. Ezt a hidat úgy hívják, hogy piskii hid. Erre a piskii hidra azt mondta Bem Kemény Farkasnak, hogy „Ha a piskii hid elveszett, Erdély is elveszett.” Aztán ott hagyta Inczédivel együtt, s rájok bizta a hidat.

A Kemény és Inczedy zászlóalja tehát ott maradt a hidnál.

Na, uram Istenem, hát jöjjön, a mi nek jönni kell!

És jött 10,000 ellenség 30 ágyuval. A két zászlóalj nem mozdult, hanem védte azt a hidat másfél napig.

Igaz volt!

Mire Bem szaporított seregével és 28 ágyuval megérkezett, Kemény vér-és puskaportól lepetten odakiáltott neki:

— A hid nem veszett el!

— Ugy Erdély se veszett el! — mondá Bem.

És most megkezdődött a harc a hidért.

Erdély sorsa ott volt a hid közepén.

Az ellenség 30 ágyuja izzóvá lett a tüzeléstől, és csapatai kimerültek a folytonos rohamtól.

A Bem 28 ágyuja okádta a tüzet, mint az Aetna.

Füstfelhő, orditozás, fegyvercsattogás és ropogás töltötte be az űrt ég és föld közt.

Az ellenség még egy végső és iszonyu rohamra szedi össze minden erejét, nekinyomul a hidnak, és ágyui oldalt rettentően működnek a magyarokra.

A magyarság a hidon terem, és mell mellnek feszül.

A csata böszült és rettenetes, hogy a küzdők még fogaikkal is tépik egymást.

És az ellen nagyobb, az ellen erősebb, nyomul, nyomul előre.

Lába már a hid közepén, már túlra rajta.

Bem ágyui közé furódik, neki fordítja az ellenség ágyuinak, s elkeseredett rettenetes tüzeléshez kezd, mely az ellenség ágyuit némitani kezdi. A küzdő magyarság szabadabban mozog.

Most egy általános szuronyroham. A tiszték előre rontanak: „Fiuk, hárrá! Éljen a haza! Előre!”

E rohanás ellentállhatlan.

Szászváros jól el van Piskitől, és a német csak ott állapotodik meg!

Fiuk: éljen a haza!

Bem apó Szebenben.

Bem ezután a borgói szorosnál jól megrakta még Urbánt és visszakergette Bukovinába, hova az az uri ember nagyon hamar megtalálta az utat.

Kis-Kapusnál aztán ismét csatára került a dolog. Puchner is rettenetesen szorította a dolgot.

Estig tartott a harc, s a magyarok győztek. Másnap azonban újra kezdődött, s este Puchner azt gondolta, hogy Bem tönkre van téve.

Valóban, az öreg ur Segesvárig vonult vissza, s ott nagyhirtelen sánczokat hányatott.

Bem által megfizetett kémek csakhamar értesítették e felől Puchnert, ki most egész erejével ment ismét Bem ellen, Szebenben csak csekély várórséget, s az oroszokat hagyva.

Puchnernek az volt célja, hogy bekeríti Bemét sánczaiban, s megadásra kényszeríti.

Ferradalom tört.

Csakhogy Bem meg másképp számított.

Puchner tehát a tavaszi esőzések által megrongált süppedező utakon megindult Segesvár felé.

Bem nyugodtan várta Puchnert.

Egyszerre éjnek idején fölkerelkedt s katonáinak azt mondta: „Most előre Szebenbe!”

Néhány óra múlva már megindult egész hadával Szeben felé, s még az őrtüzeket is égve hagyta, hogy annál inkább csalódásba hozza Puchnert.

A császáriak megkerülték a várost, nehogy a sánczokból észrevegyék őket.

Puchner óvatosan nyomul előre.

Sehol egy előrs.

Bemegy a városba; sehol senki sem örködik.

A vén számár! szóltak a császáriak, míg egyfelől sánczoltat, addig a

másik oldalon még őrt sem tart; s be-
mentek Segesvárra.

De Bemnek csak hült helyét ta-
lálták.

Már ekkor Szeben alatt járt.

A falnak ugratott császáriak most
látták be a rút csalódást.

Márczius 11-kén estefelé Bem ott
állott már Szeben alatt.

Az orosz had s a császáriak érte-
sülve lévén, már előre készen várták a
tábornokot.

Föl volt állítva négyezernyi orosz,
kétezer császári sorkatona, s hatszáz
lovasszáz.

— Ah! ütközetet akarnak! Azt el
kell fogadnunk, — mondá Bem, meg-
pillantva a csatarendben állókat.

Seregét s ágyuit azonnal csatára
rendezte ő is.

Midőn észrevette, hogy egy kozák
csapat oldalt kerülni igyekszik sere-
günknek, — kiadta a parancsot az üt-
közésre, s odakiáltott a székelyekhez:
Előre!

A háromszéki székely ujoncz csa-
pásai alatt dült a muszka zsoldos; a
január 21-ki vér meg lön torolva; a
kozákság megfutott; s egy órai heves
szuronycsata után a városba hátráltak
a muszák.

Ekkor kezdődött az ostrom.

A székely ujoncz szuronyyal tá-
madta meg Szeben bástyáit; szurony-
nyal verte ki a sánczokból a hirneves
muszka katonákat; elvette ágyuit, el
lőszeres táraikat és tömérdek fegyvert
és golyót.

Sokan a székelyek közül lándzsáikra
támaszkodva ugráltak be a sánczokba.

Bem elül járt mindenütt a golyók
záporában.

A székelyek figyelmeztették, hagyja
őket elül járni; mert ha ők elesnek is,

Bem még megél; de ha Bem elesik,
ugy ők elvesznek mindnyájan.

Mig a székelyek ily vitézül vívtak,
Bethlen Gergely s Máriássy zászlóaljai
szintén hatalmasan küzdöttek.

A negyedik roham végre teljesen
megtörte az oroszokat, kik sietve ipar-
kodtak ezután odahagyni a várost.

Éjjeli 12 óra felé Bem egész sere-
gestül benn volt már Szebenben.

A császáriak Gyulafehérvár felé, az
oroszok pedig Vöröstorony felé huzód-
tak, kik azonban itt sem sokáig marad-
hattak, mert nemsokára megtámadván
táborukat, keresztülkergette őket a
szoroson vissza oda, a honnan jöttek.

Még azon éjjel maga elé hivatta
Bem a városi tanácsot, s kinyilatkoz-
tatá, hogy az eddigiekért bünbocsána-
tot ad mindenkinek, s csupán azokat
fogja büntetni, kik ezentul fognának a
magyar alkotmány ellen fegyvert fogni.

A lakosokat iszonyu rettegés szál-
lotta meg, de látván másnap, hogy Bem,
daczára, hogy Szebent szuronytsze-
gezve vette be, épen nem raboltat, meg-
engesztelődtek.

Hanem azért a fegyvereket mégis
beszedette, s a gazdag szászokra sar-
czot vetett, melyet később azonban
részben elengedett nekik.

A szászok, kegyetlenségeik nyomán,
méltán tarthattak keményebb bünte-
téstől. Nagyön tartottak attól is, hogy
Bem besorozza fiaikat. Azért is küldött-
ségileg kérték föl, hogy ezt ne tegye.

— Ne féljenek önök, — mondá Bem,
— a prófont oly drága, hogy csak vi-
téz embereknek adhatok.

E győzelem hírére a kormány meg-
küldte Bemnek az elsőrendű érdem-
jelet.

„Egyszerű kis szobában ment végbe
az átadási ünnepély, — írta Petőfi, —
de sirtunk valamennyien.“

Bem szintén osztott ki érdemjeleket vitézei közt, s Petőfi is kapott tőle. Petőfit úgy szereté Bem, hogy daczára azon fegyelemnek, mely katonái közt uralkodott, Petőfinek elnézte, hogy mint katona sem viselt soha nyakkendőt.

Bem maga tűzte föl Petőfinek az érdemjelet.

— „S így meg vagyok végre jutalmazva is, — kiált föl említett levelében Petőfi, — nem az által, hogy érdemjelt kaptam, hanem azon mód által, melylyel azt átadta nekem Bem.

Legyen gyöngeség tőlem, vagy akármí, én meg nem állhatom, hogy e jelenetet ki ne irjam.

Saját kezével tűzte mellemre az érdemjelet Bem, balkezével, mert jobbja még fel van kötve, s ezt mondá:

— Balkézzeel tűzöm fel, szivem feleli kezemmél!

S midőn elvégzé, megölelt, hosszan és mélyen ölelt.

Az egész világ tudja, hogy én nem vagyok szerény ember, de Istenemre mondom, ennyit nem érdemeltem.

Oly megilletődéssel, melytől ha eszembe jut, most is reszket a lelkem, azt feleltem:

Tábornokom! többel tartozom Önnek, mint atyámnak; atyám csak életet adott nekem, ön pedig becsületet.

A költő-király, a csaták dalnoka, a lelkes költő-honvéd, kinek egyedüli fővágya volt, hogy ott essék el a „harcz mezején“, mindenesetre kiváló figyelmet érdemel az erdélyi harcok történetében.

A z i r o d a l o m .

Az irodalom nem épen olyan volt akkor, mint átmeneti állapotban szokott lenni, hol t. i. még nem tudatik: melyik párté lesz a győzelem. Átmeneti állapotban lehet megismerni a meggyőződés valódi harczásait, mert ott a valódi meggyőződés levetvén az önérdék burkát, tisztán nyilatkozik.

A hol már egyszer kormány van: ott van koncz is, és a hol koncz van: ott felveszi álarczát az önérdék.

Az akkor mutatkozott oppositio nem volt más, mint vagy fanatismus egy elérhetetlen mennyország iránt, vagy titkos lekenyerezett sirásás a szabadság számára. Azok, kik pusztán — s titkos fizetés nélkül — az önzés ösztönének hódoltak, épen úgy, mint azok, kik józanul s tiszta hazafiságból forgatták a tollat, kormány-, vagyis

nemzetpártiak voltak, mert a kormány és nemzet akkor egy vala. Ez oka annak, hogy a hirlapirodalom legtöbb harczosza a nemzeti közvélemény, vagyis a kormány mellett harczott, s mert a fölött: ki érzett valóban tisztán, ki nem? itéletet hoznunk nem lehet e téren, a tényt szárazon soroljuk elő.

A főszerepet játszá akkor, nagyon természetesen, a „Pesti Hirlap“, vagyis a *Kossuth* hirlapja. Az ismertebb nevéek közöl munkatársai voltak: Petőfi Sándor, Wesselényi Miklós, Garay János, Hunfalvi Pál, Szathmári Károly, Vasváry Pál, Bajza József. Ez utóbbi volt a vezér.

Később Jókai szerkeszté, a Jósika Miklós, Vörösmarty, Nagy Ignác, sat. közreműködése mellett.

A „Nemzeti Ujság“, szerkesztette

Illucz Oláh János. Kezdetben ultramontán, aztán köpenyt fordítva radicalis.

„*Márctzius Tizenötödike.*“ Szerkesztette Pálffy Albert. Jel sen szerkesztett, de nyegle, hányaveti lap. Mulattató és feltűnő akart lenni.

G nialis munkatársra volt Csernátony Lajos.

„*Esti Lapok*“, szerkesztette Jókai Mór. Irálya által lett kedvessé. Kazinczy Gabor, Kovács Lajos és Hunfalvy voltak munkatársai.

„*Közlöny*“, hivatalos lap.

„*Népbarát*“, szerkesztette Vas Gereben és Arany János, ez a két legellenetesebb szellem, hanem akkor megérték egymás mellett. Irtak bele Czuczor, Petőfi, s az erőteljes ötletekben gazdag fiatal költő, Vajda János.

A „*Munkások Ujsága.*“ Szerkesztette Tancsics Mihály. Republikánus lap. Munkatársra volt Horárik.

„*Népelem.*“ Szerkesztette Madarász László és József. Demokratikus lap.

„*Budapesti Híradó.*“ Szerkesztette

Vida Károly. Bérencz reactionarius lap, a Windischgrätz közlönye.

„*Jelenkor.*“ Szerkesztette Helmecci, később Királyi Pál. Se hideg, se meleg.

„*Religió.*“ Szerkesztette Danielik János. Örjögő és képmutató jezsuita lap.

Erdélyben a lapok közt legéletrevalóbb volt az „*Ellenőr*“, először Kőváry László, később Dózsa Dániel szerkesztése mellett. Kőváry lelkes védője volt minden magyar nemzeti közérdeknek; az uniónak egyik hatalmas apostola. Fiatal életteljes tűz s alaposság jellemezték mindkettőjük alatt a lapot.

A „*Kolozsvári Híradó*“ Ocsvai Ferencz vezetése mellett szintén tekintélyes tényező volt. Munkatársai voltak: gr. Teleki Domokos, Medgyes Lajos, Wesselényi Miklós és Jakab Elek.

Vidéki lapok. Győrben: „*Hazánk*“, — „*Szegedi Hírlap*“, — „*Komáromi Értesítő*“ sat.

Pesten még egy humorisztikus lap, „*Charivari.*“ Szerkesztette Lauka Gusztáv.

A szeg kiüti magát a zsákból.

Hanem azért a békepárt, csak békepárt maradt.

Mig valaki hazafiatlanságát be nem bizonyítja, addig nem szabad azt állítanunk, sőt lehet, hogy azok, kik még most is folytonosan oda munkálkodtak, hogy a bécsi kormányval köttessek meg a béke, ezt a legszentebb hazafiuságból tevék, noha beláthatták, hogy abból ugyan nem lehet semmi.

E békepártnak feje még mindig Batthyány Lajos volt, ki hihetőleg attól is tarthatott, hogy a *Kossuth* imádszerű népszerűsége annyira mehet,

hogy a többinek semmi se jut belőle, sat. sat., ámde elég az hozzá, hogy még mindig békét akart.

A békepárt végre annyira ment, hogy a *Kossuth* megbuktatására Görgeivel is kész volt szövetkezni, tehát egy hadvezérrel, kinek legszentebb kötelessége azt tenni, a mit neki a kormány parancsol, különösen ily helyzetben, hol a legkisebb félrelépés a haza veszélyét vonhatta maga után.

Már hiszen tisztelet-becsület az oly békepártnak, mely szakadást akar csinálni, és pedig a nemzet ellen, akkor,

mikor az összetartásra égbekiáltó szük-ség van. De csak tegyék félre az olyan jóakaratot, mely az ellenség ellenében meggyengíti az országot. Látva pedig Görgei, hogy még a nagy hazafiak is így beszélnek, nem csoda, ha áruló leve, s így bukásunkból a békepártnak is köszönhetünk egy cseppet. Ennek főbb emberei pedig voltak: Nyáry Pál, Kazinczy Gábor és Kovács László.

Csakhogy, Istennek hála, valahányszor ez a békeliga mozgásnak indult, mindannyiszor jött Bécsből valami, a mi figyelmeztetésül a jó uraknak orrára koppintott.

A kápolnai csata után ugyanis Windischgrätz ur azt találta írni Olmützbe, hogy se magyar, se Magyarország nincs többé, mert ő mindkettőt megsemmisítette.

Hast es gesehen! Ilyen tudósításokra vártak ott fönn.

Tehát megérkezett az idő, gondolhatta magában valaki. Csizmám talpa alá veled, Magyarország és nemzet. Végre tehát megmutathatjuk, ki a legény a csárdában! Dicső camarilla, áldás a te működésedre, mert ime bekövetkezett, a mire már századok óta fáj a fogunk: Magyarország elgázoltatása.

Hogy tehát valahogy el ne kesse-nek, hogy melegiben ériék a dolgot, rettentő nagy sebességgel jött egy császári királyi legkegyelmesebb patens, mely Magyarországot az országok sorából minden teketória nélkül kiló-

ditja, azért, hogy a magyar népet a rebellisektől megvédelmezhesse.

Ebben az alkotmányiratban Magyarországra vonatkozólag kimondott, hogy „Magyarország alkotmánya olyképen tartatik fönn, hogy mindazon szabályai, melyek a birodalmi alkotmánnyal összhangzásban nincsenek, érvényüket elvesztik“, szóval, ezután nem létezik Magyarország, mint Magyarország, — hanem mint „egységes Ausztria.“

Továbbá Erdély, Horvát- és Tótor-szág Magyarországtól elszakasztott; Bács és a bánági három vármegye az ország testéből kihasítva, szerb vajdasággá alakított; Fiume Horvátországhoz kapcsoltatott, és a minden ősi jogaitól, önállásától és a századok foly-tában történelmileg kifejlett alkotmányától megfosztott Magyarország egyszerűen az ausztriai császárság koronartományává nyilvánított.

Midőn azon hir, hogy Magyarország nincs többé, a hadsereghez megérkezett, — általános megbotránkozás villant keresztül a hadfiakon.

— Most már utolsó csepp vérig! — kiáltottak föl a lelkes honvédek.

Most már nem volt más hátra, mint harcz; s a harcz végén a nemzetnek szava: „önállás, függetlenség.“

Kossuth ezek után lázas agygyal, remegő szívvvel, sietve távozott a táborba.

Ez volt az orroncsapás a békeligára való nézve.

Diadal diadal után!

Vetter epelázba esvén, tehát mégis csak Görgei lett a fővezér, habár ideiglenesen is.

A szerencse aztán kedvezett neki, s fővezérségi első mámorában megfeledkezve minden gyűlöletről, egyedül csak

a dicsőség után törekedett. S hogy a szerencse megérkezett számára, jelenté az is, hogy nem csak ő, de a vezénylete alatt álló alvezérek is diadalmasan küzdöttek, így Gáspár ezredes, mindjárt ápril elején kiverte Schlicket Hatvanból.

Kossuth e csatáról következő jelentést tett:

„Gáspár megütközött az ellenséggel Hatvannál, és annak elbizakodott vezérét — Schlicket, ki magához hívatta volt embereit ebédre, épen nevenapján, azon biztatással, hogy egyszermind egy kis „nyul-kergetést“ fognak majd látni, diadalmasan visszaverte s Hatvant elfoglalta, miért is tábornoknak neveztem ki.

Általában a magyar hadsereg lelkesülve van; annak utolsó tagjait is áthatotta az ügy sentsége, s én láttam örömmel vérzeni el sokakat, kiknek még dülöfélben is az volt utolsó szavuk: éljen a haza!“

Schlick ekként visszaveretvén, Görgei Jellasich ellen indította meg hadműveleteit; s először is Klapka és Damjanich hadtesteit Nagy-Káta felé, onnan pedig Tápio-Bicskére irányozta.

Windischgrätzhez ezalatt folyton a legijesztőbb nemű jelentések érkeztek a magyarok mozdulatait illetőleg. Mindenesetre tudta most Windischgrätz, hogy a nagy országuton jelentékeny haderők állanak vele szemben; de Klapka oldalutjáról még mit sem sejtett.

Midőn Klapka Nagy-Kátára ért, itt hallotta, hogy azon éjjel a bán már Tápio-Bicskén táborozott, hanem már tovább állott.

Klapka tehát rögtön elhatározta elönyomulni Tápio-Bicskére, s megtámadni Jellasichot.

Nagy-Káta és Tápio-Bicske közt, melyek körülbelül egy mértföldnyire fekszenek egymástól, terjedelmes mocsárokat képezve folyik a Tápio vize, melyen a Kátához közel fekvő Fekete-

erdőnél egy hosszú töltéssel ellátott hid vezet keresztül.

Klapka, a nélkül, hogy ellenállásra talált volna, előrenyomult egészen a Tápio hidjáig, hol csakhamar véres harc fejlődött ki.

A magyarok épen a hidnak indultak, midőn Rastich német vezér őket észrevette, s rögtön fegyvert ragadtatott, s nagy csákoju banderialis huszárajait a mieink ellen indította, kik aztán a nagy csákokat osztrák huszár uraiméknak levertek egész a vállukig, s mint megannyi fazékfejú csodanép szaladt vissza a vitéz had.

Ekkor az ellenséges gyalogság jött nekünk, s a császár-huszárokat, kiket Klapka ellenük küldött, valóban meg is kergette, s a tápio-bicskei hidat elfoglalta.

Damjanich azonban meghallván az ágyusztót, rögtön talpra kerekedett s vitte Tápio-Bicske felé a vörös sapkást, a 3-ik zászlóalj, s lengyel legiót.

Elég is lenne talán ennyit írunk: a vörös sapkások, a 3-ik zászlóalj, és a Wysoczki lengyel legiója a hidhoz érkezett. A többit aztán kitalálhatná az olvasó.

A mint a győztes ellenség a hid közepéről a vörös tetejű zászlóalj megpillantotta, mindjárt kezdte rosszul érezni magát.

Szuronyt szegez, rohanj!

Mikor aztán ez a szó kimondatott nem volt többé hegy, völgy, tűz, víz ágyu és ellenség, a mi a 3-ik és 9-ik zászlóalj előtt megállhatott volna, elszaladt volna még a szikla is. Tört, szúrt, zúzott, vágott és rohant az, mint maga az ítélet.

Nem lehetett olyat látni!

Minek is mondanók tehát, hogy az ellenség elszaladt, és Szecsőig meg se állt.

Innen aztán Isaszegre ment Jellasich, hol a pompás állásokat elfoglalta, s nagyot gondolt arra a vereségre, melyet itt a magyarok fognak kapni.

Klapka nem is késett, délután két órakor már megdördültek az ágyuk.

A dandárok előrenyomultak, s Isaszeg előtt Jellasich utóhadának két zászlóalját hirtelen meglepve, visszanyomták Isaszegre.

De utjokat állotta most Jellasich két erős dandára, s rövid harc után visszavervén hatalmasan a Zálló-féle magyar dandárt, egészen zavarba jött a többi dandár is, elannyira, hogy attól lehetett tartani, miszerint rendetlen futássá fajul az egész visszavonulás.

Szerencse, hogy a bán nem igen gondolhatott üldözésre.

Klapkát ez ismétli szerencsétlen kezdet egészen lehangolta.

Damjanich értesülvén Klapka sorsáról, azonnal sietett segítségére a vörös sapkásokkal, s ment Jellasich ellen.

Jellasich serege az Isaszeg háta mögött fekvő erdős dombokról iszonyu golyózáporral fogadta Damjanich hadait.

Egy darabig a honvédek is viszonozták a tüzzáport, — de csakhamar szuronyhegyre fogták a dolgot, s mentek a dombok felé, elriasztani onnan a császáriakat.

Hanem ekkor egész váratlanul Schlick hadteste is a harczvonalba lépett.

Damjanich látván, hogy a tulnyomó erő ellen hasztalan lenne minden erőlködés, visszavonult, boszankodva Klapkára, hogy oly hamar elvonult a harcztérről.

Görgei megjelenése azonban nem sokára más fordulatot adott a dolognak.

Görgei ugyanis, ki a csata folyama alatt épen a kókai temetődombon idő-

zött, beszélgetve Kossuth- és Horváth Mihálylyal, — értesülve futár által az ügyek állásáról, azonnal sietett a dolgok színhelyére.

A mint ide érkezett, Klapka hátráló zászlóaljaival találkozott. Azok azt mondták neki, hogy Klapka saját parancsára történik.

Görgei találkozáván Klapkával, kérde tőle is a visszavonulás okát.

Klapka azt adta okul, hogy seregei már nagyon fáradtak, s hogy elfogyott a töltényük.

Görgei erre rendkívüli ingerültségbe jött, s hevesen viszonzá Klapkának:

— „Ugy látszik, Klapka csapatai csak az előnyomulásra látszanak fáradtaknak; mikor hátrálni és futni kell, nem fáradtak. Ha nincs többé töltényük, hát rohanjanak előre szuronynyal, ahhoz nem kell töltény.

Ma győzni kell a magyaroknak, vagy visszamenni a Tiszán túlra; közélet nincs itt!”

Görgei azután Damjanichhoz sietett, a kit azonban szintén szerfölött elkeseredve talált Klapka ellen.

Görgei biztatá, hogy Klapka ismét előre fog nyomulni.

De Damjanich fejét rázta.

— Ha — ugymond — egy részeg honvéd panaszkodik, hogy rosszul van, vagy egy másik fölszakítja tölténytartójának tetejét s mutatja, hogy üres — Klapka bizony rögtön meg van győződve, hogy embereinek nincs többé sem ereje, sem töltény, ismét visszavonul s engem újra ott hágy a sárban.

De azért, ha börtzenkedett is, Damjanich helyt állt ismét; s midőn érté sére esett, hogy Aulich is megérkezett már a csatatérre, annyira föllelkesült, hogy rohanni akart rögtön vitéz fiaival. Még Görgeinek kellett tartóztatnia.

Görgei ezután kiosztván rendeleteit, az előbb már csüggeteg Klapkát Isaszeg irányában új támadásra bírja.

Innen Görgei a jobbszárnyra nyargal át, hol az oroszánbátorságu Damjanich vörös sapkásaival, szemben Schlick tábornokkal rendületlenül állotta a pusztító ágyutüzet.

Isaszeg lángba borult.

Alkonyat felé már benyomultak a magyar csapatok az égő Isaszegre, s kiütvén onnan Jellasich utóhadát, ostrom alá fogták a magaslatokat is, mire Jellasich sietve vonult tova Gödöllő felé.

Onnan pedig Pest felé. *Kossuth* már Gödöllőről írta a honvédelmi bizottmányhoz a tudósítást:

— „A dicsőség napjait éljük, melyek nemes hazafivérral vásárolt bábérjaiból e nemzet szabadsága fog felvirulni“, — írta a többi közt.

Ugyanazon nap a nemzethez is intézett *Kossuth* egy szöveget.

Innen aztán mehettek volna a magyarok bátran Pestre is, de még először egy oldalfordulással Vác alatt, a Gombás pataknál rettenetesen megverték a németet, hol Götz tábornokuk is elesett.

E csatában a Földváry Károly által hősies vitézséggel lobogtatott zászlót 75 golyó érte, lovát kilőtték alóla, köpenyét szétszedték a golyók, s őt magát nem érte egy sem.

Götz tábornokot, ki a magyar táborban halt meg, Görgei fényesen temetteté el.

Hanem Bécsben e híreket hallva, hozzáfogtak az ijedtséghez, s el lön határozva, hogy Windischgrätz uramat, ki Kápolnánál Magyarországot és a nemzetet csak úgy bírta semmivé tenni, hogy a semmivé tett nemzet aztán sem-

mivé csépelte az osztrák armádiát, — hazahívják a kuczkóba.

Windischgrätz ur helyett aztán Welden tábornoszernagy lett a vert sereg főparancsnoka, Buda védelmét pedig arra a Hentzire bízták, ki kezdetben, mint sok osztrák tiszt, a magyaroknak látszott jót akarni, de később árulást követett el a Bánátban, elfogatott, s Budára vitetett; a kormány Pestről történt elvonulásakor azonban Budán felejtetett, hol a császáriak kiszabadították.

Mikor Windischgrätz bucsut vett a hadseregtől, a többek közt ezeket is mondá: „Nagy érdemeitek vannak a világ előtt, a társadalmi rend, s a törvényes állapot visszaállítása tekintetéből.“

Ha ez guny volt, akkor ugyan talpra esett guny volt, de ha komoly szavak voltak: akkor rettenetesen nevetségesek.

Welden pedig következő okosan köszöntött be:

„Vegyétek szemügyre, — ugymond, — kikkel van dolgunk. Elvetemedett gonosztevők azok, minden népek *söpredéke*, kik egy egész nemzetet megcsalnak, s önző terveiknek feláldoznak, kik egy áldott tartományt, a különben nemes Magyarországot, most *gyáva* lengyelek játékszerét, egy századra pusztasággá változtatják.“

És ilyen koponyák kerültek ki a vitéz osztrák hadseregből!

Meg is mutatták Welden uramnak nemsokára, hogy milyen darab hájnak kell a fejében lenni.

Görgei ugyanis a váczi győzelem után Komárom ostromzár alól való fölmentését tűzte ki célul. Hanem mielőtt ez megtörtént volna, utközben ismét egy fényes diadal fűződött a magyar fegyverek győzelmi koszorújába.

De nehogy azalatt, míg a magyar seregek Komárom alatt járnak, a Pest alatt tanyázó főszereg segélyére siethessen a Komárom alatti csapatoknak, Görgei, hogy ámulatba hozza az ellenséget, hátrahagyta Aulichot a Rákos mezején, ki ügyes hadműveleti tüneményeivel annyira be tudta az ellenség szeméit kötni, hogy az sokáig teljesen azon hiedelemben volt, hogy előtte az összes honvédsereg áll.

Valóban Aulich tábornok egyike volt a magyar szabadságharcban fölöttint katonai tehetségek legnagyobbikának, s a Pest előtti tüntetéseket, melyeket ritka ügyességgel hajtott végre, Görgei épen azért bizta rá, mert alvezérei közt a stratégia és taktika mezején őt tartá legavatottabbnak.

Mig ekként Aulich Pest alatt játszotta a szembekötődést a főszereggel, s több apróbb csatát vívott a császáriakkal, melyek közül legnevezetesebb az április 11-diki, — Görgei Ipolyságon keresztül Lévának tartott, hogy átkelve a Garam folyamon, fölmentse Komáromot az ostrom alól.

Április 18-kán Klapka és Damjanich hadtestei már átkeltek a Garam vizén. Görgei még ekkor Léván időzött.

Azonban alig mentek át Klapka és Damjanich a folyamon, midőn Wohlgemuth tábornok, egyesülve már előbb Jablonovszky dandáraival, utjokat állotta Nagy-Sarlónál.

Klapka délelőtt tíz órakor a Kazinczy-osztálylyal már támadást intézett homlokvonásban Nagy-Sarló ellen, mi alatt Desseffy a jobbszárnyon, Nagy Sándor pedig a lovassággal a balszárnyon nyomultak előre.

A magyaroknak egyáltalán nem volt szokásuk az időt hosszú lövöldözéssel vesztegetni; a támadás e hadjáratban mindig gyorsan rohamra ment

át, s a szurony döntötte el a győzelmet. Így történt most is.

Vitézeink szakadatlan „éljen“ kiáltások közt vonultak előbbre és előbbre az ellenség ágyugolyói közt, s a város alá érve, heves utczai harc fejlődött ki.

Ekközben sorakoznak a támadók mellé a Damjanich vörös sapkásai, a Leiningen és Kiss Pál dandárok, meg Visoczký, s támogatva Kazinczyt, rövid ellenállás után a város belsejébe szorítják az ellenséget.

Iszonyu vérengzés fejlődött itt ki most. Minden házat, minden udvart, minden sövényt ostrommal kellett bevenni. A vörös sapkások hatalmasan működtek, s daczára, hogy az ellenség a közel fekvő magaslatokról gránátokkal s röppentyűkkel borította el az elfoglalt utczákat, a nekihevült honvédek, vitéz parancsnokaik példái által buzdítva, rendületlenül megállották a harctüzet, s nyomról nyomra haladva, elvégre is kiverik az ellenséget a városból. Egy órai heves vérengző tusa után már a mieink birtokában volt a holtak- és sebesültektől elborított város.

Wohlgemuth ezután Jablonovszky osztályát gyorsan a délnyugati magaslatokra rendelé; azonban Pöltenberg szintén megjelenván a csata színhelyén, s vele együtt Damjanich, egyenesen a magaslatok ellen indult.

Ezt Wohlgemuth be sem várva elszaladt, s a Nagy Sándor huszárjai által egész estig üldözteték.

Itt az ellenség tökéletesen szétvertett, s ez volt diadalaink egyik legvéresebbike.

Görgei e csatánál nem volt jelen, hanem a lévai kastélyban pihenteté fáradt csontjait.

A magyarok innen bátran mehettek Komárom felé.

K o m á r o m b a n .

Komáromban kezdetben Majthényi volt a várparancsnok, de azon hirre, hogy a kormány Debreczenbe távozott, gyáván leköszönt, Makk pedig áruláson éretett.

Puky Miklós volt Komáromban a kormánybiztos, s e két eset után kezdte rendbe szedni a dolgot, hogy az ostromló Simunich minden kísérlete dugába dőlt.

A parancsnokságot később Lenkey vette át.

Hanem a város lakosai a legszorogatottabb állapotban voltak, miután a tűz a lakások nagy részét elpusztítá, s majdnem mindnyájan az ég alatt várták a segítséget, mely végre Nagy-Sarló után Klapka és Damjanich által meghozatott.

Ezt megtudva Welden, a seregeket Pestről hanyatthomlok a Simunich védelmére küldte. Ápril 23-kán a budai várőrséget kivéve, mely 4000 emberből állt, már hire se volt Pest körül a németnek.

Képzeltetni az örömet, melylyel Pest lakói az első huszárokat fogadták.

Már ápril 23-dikán a Klapka és Damjanich-féle hadtestek bevonultak Komáromba, hova Görgei is megérkezett.

A hadműveletek gyorsan folytak, s az ácsok, a komáromi polgárok segítségével, 25-én éjjel már elkészítették az ellenség folytonos tüzelése közt a vár és csillagerőd közt a hevenyészett talphidat.

A mint a hid készen volt, Görgei azonnal megtétette Klapka által az intézkedéseket a kirohanásra.

Nem volt vesztegetni való idő. Drága volt minden percz. Hogy győzni

fognak, arról nem is kételkedtek; csak arra kellett törekedni, hogy az ellenség minél nagyobb veszteségével történjék, s döntőleg mérjék rá a végcsapás.

A támadást a csatatervezés szerint először is Knezics dandára kezdte meg a császáriak ellen, ki már éjfélkor átkelt a hidon.

Nyomban utána Kiss Pál dandára csapott át, s elfoglalván a hidfővel szemben lévő homokdombokat, sánczostól együtt s hét löveg üteget és az őrséget szuronynyal üzte tovább.

Innen Kiss balra fordulván, egyesül Schultz dandarával, s Uj-Szőnynél csap rá az ellenségre. A császáriak itt makacsul védték magukat, de honvédeink rohama által innen is kiűzettek s Monostornak futottak, egyesülendők az ott lévő Lederer-féle hadtesttel.

Kiss és Schultz ide is követik őket, s míg ők szemben támadnak, Guyon hirtelen megjelenve két zászlóaljjal, oldalról vág nekik; itt ismét heves harc szarmazott, mely végre ujolag a magyarok győzelmével végződött, s a császáriak sánczokról sánczokra üzelve, egész Ácsig futottak, mire honvédeink néhány órai harc után urai lőnek a Duna jobb partján lévő sánczoknak, kivált midőn Dipold Ó-Szőnynél szintén derekasán megverte az osztrákokat.

Ezek meglévén, a terv szerint a nagy támadásnak most kellett megtörténnie az első és harmadik hadtesttel.

Hanem mivel a talphidat csak nagyon ovatosan lehetett használni, már kilencz óra felé járt az idő, midőn hadtesteink átkelhettek rajta.

Mikor már átjöttek, akkor meg az volt a baj, hogy az osztrákok által ásott sűrű futó árkokat egyes helyeken előbb be kellett tölteni, hogy huszáraink átmelessenek rajtok.

Ez is meglévén, seregeink harczy vágygyal rohantak előre Ács, Harkály és Mócsa felé, a hol Schlick és Simunich foglaltak állást.

Hanem az ellenség, mely sűrűn megrakta hadaival az ácsi erdőt, nem volt egyhamar kimozditható állásából; pedig Klapka és Damjanich ugyancsak ügyes mozdulatokat tettek hadtesteikkel.

De Görgei személyesen vezetvén a vezérletet, csapataink többször be-behatoltak az erdőbe, míg végre Görgei több órai heves ostrom után oly erős rohamot intézett az erdő ellen, hogy az ellenség megriadva odahagyta az erdőt s Ács felé hátrált.

Most lett volna itt az ideje, összes erővel csapni az osztrákokra. De a 7-ik hadtest, Görgei kedvencz hadteste, még most sem érkezett meg; pedig az adhatta volna meg most igazán a döntő csapást.

De ezt a kedvencz hadtestet, melynek Görgei volt bálványa, úgy látszik, a fővezér nagyon is ovatos gonddal kímélte; s egyáltalán már akkor rossz néven vették neki, hogy valamint Isaszegnél és Sarlónál, úgy Komáromnál is kimaradt a csatatüzből. Ezen Damjanich is hajtogatta fejét, ki vitéz fiából itt is temérdeket vesztett.

Mig ezek az ácsi erdő körül történtek, Nagy Sándor is eljöttek hitte az

időt, midőn ő is sikeresen belevághat a harc folyamába.

Schlick erre a huszárok ellen indítá összes lovasságát s Kisslinger vérteseit.

Azonban mindjárt kezdetben egy röppentyü-üteg erősen megzavarta huszárainkat, kiknek lovai egészen neki-bokrosodtak.

Atakra kerülvén a dolog, már javában folyt a harc, midőn Kocs felől a Montenuovo-dandár is hirtelen nekiront oldalaslág huszárainknak, kiket a hatalmas osztrák erő teljesen szétrobantott; s a 47-ik zászlóalj körülfogotván, nagyrészt levágatott az osztrák lovasok által.

Klapka észrevevén ezen esetet, rögtön sietett a segélyre; de mivel Igmánd és Tata felől újabb osztrák csapatok tüntek elő, — Görgei délután két óra-
kor befejezettnek jelentette a harcot, annál is inkább, minthogy seregeink egy része már tizenkét óra óta folytonos küzdelemben lévén, amugy is nagyon kifáradt.

Az ellenség ezen csatában 1200 holtat és sebesültet vesztett; foglyot pedig 1000-et. A mieink vesztesége 800-ra tétetik.

A császáriak ezután Ács és Mócsa körül egy kissé kipihenvén magukat, az éj beálltával először Győr, azután pedig Pozsony felé vették utjokat, az ország határszélére.

És így Komárom teljesen fölszabdult az ostromzár alól.

Igy bánt hős Welden dicső seregével a „gyáva söpredék.”

Egy osztrák őrnagy vérdühe.

Ismét a szerbeknél vagyunk.

A mint a magyar seregek innen távoztak, osztrák commandó alatt a szerbek is megkezdték a gazdálkodást.

Ne tekintsünk végig az egész, jajveszékeltől viszhangzó vér- s roncolt

bekkel egy emberi alakot s nevet hordó véreb vonult be. Ez a véreb őrnagyit rangot viselt a császári királyi hadseregben, s úgy hívták, hogy Trifkovics.

Ennyit tudtok, és most tudjátok meg, hogy mit csinált ez a Trifkovics,

Zental halottfej-koszoru.

tagokkal borított vidéken, itt van előttünk egy város, Zenta, beszéljük el ennek sorsát, aztán áldja vagyátkozza meg mindenki azt a kezdet, mely e véres drámát valahonnan intézte, szive sugallata szerint.

Zentára hadcsapatával, s a vér izét megizelt gyilkolási dühtől lázas szer-

kit vérebnek neveztünk, de kihez képest még a veszett eb is emberséges méltóság.

Ez a fenevad neki bocsátotta rőfögő vércsordáit a városnak, és e csordának tudtára adá, hogy az ő magas megelégedését a legnagyobb kegyetlenséggel lehet megnyerni.

Örnagy volt a császári királyi hadseregben, és kardján kétfejű sasos aranybojt.

Szolgái aztán neki mentek a városnak, s egy óra múlva megtelt a légiszonyu jajkiáltásokkal, a kín és fájdalom egetrázó, vértdermesztő hangvegyületével. A föld nyögött, és a természet megiszonyodva rémletes kifejezést öltött magára.

Utczából, házából, térekről gyermekek velőkgig ható kinos sikolyja, anyák örjöngő hangja, minőket a sziv repedése adhat, — nők és férfiak rémletes fájdalom-harmonijája, összevegyülve a hóhérok szörnyszerű zuzogásával.

Rettenetes!

Vonagló testek, tépett tagok, levagdalt emlékek, fölhasított, tépett belek heverték az utczákon, s közönségessé vált a gördülő véres fej üveges düledt szemgolyója.

Trifkovicz, ez a düh tajtékjából alkotott utálat a emberi nemnek, csoportonkint hajtatta ki a lakosokat a város végére, hol sorba lövette, tépette, szakgattata őket. Fiúval kivégezteté az apát, apával a fiút. Férjek erővel kényszerítették nejük kinzására, anyák

gyermekeik marczangolására, hogy az Isten elbujt és nem tudta, mit tegyen azzal a világgal, melyen ily dolgokat is elkövethetnek azok, kik úgy nevezék magukat, hogy — emberek.

Az első napokban kétezernél több magyar lélek repült ki kétségbeesetten az irtóztatóan kinzott testből, sietve Isten oltárához, hogy segítyt küldjön az otthagytaknak. Hanem az Ur isten nem birta talán kihallgatni ez iszonyu tettek rettentő sorát, s nem tudva, mily eszközökkel sujtson, habozását fölhasználta a fékezhetlen ember-állat, s egy hétig folyvást üzeté rettenetes munkáját.

Császári királyi örnagy volt, s kardján ott viselte a kétfejű sasos aranybojtot.

A lemészároltak fejei fölött naponta szemlét tartott, s végre arra a gondolatra jött, hogy a már büzhödt fejeket is összeszedetve, körülrakassa vele a szentháromság szobrát. Hozzá is fogtak a munkához, de maguk a hóhérok megborzadtak és fölhangytak vele.

Mindez pedig azért történt, hogy Magyarország a rebellisektől megmentessék.

Szent-Tamás bevételik.

Márczius 15-dikén nevezte ki a kormány Perczel Mórt a Szeged- és Szabadkánál lévő hadtestek parancsnokául, s e borzasztó hírek hallatára gyorsan sietett segílyre a hadvezér.

Márczius 22-dikén csekély számú seregével megtámadta már Szőreget, s megvervén a makacsul ellentálló Theodorovicst, a szentiváni sánczoknál ter-

mett, hol hasonlóan győzelmet aratva, másnap Zentának rontott, s megszabadította a várost is. De megjelenésének már csak kevesen örülhetének, de ha maga a mennyország lebecsátkozott volna is, ha csak a meggyilkoltakat vissza nem hozza, — hozhatott volna-e az élők számára más örömet? Seb a testen, seb a szivben, seb a lelken, ah!

azt nem gyógyíthatja meg oly könnyen semmi, de semmi!

Honvédeink aztán szintén nem gazdálkodtak a szerbekkel.

Igy pusztította egymást két nemzet, osztrák intriguák kedvéért!!

Perczel márczius 27-dikén Péterváradba vonult be, és április 3-dikán Szent-Tamás ellen intézett támadást.

tonos golyózápóra, hiába a legvégső erőmegfeszítésig csigázott roppant védőküzdelem, a támadók keresztültörték mindenben.

Földváry Sándor őrnagy, a Károly testvére, kezébe ragadva a zászlót, ezer és ezer golyó üvöltése közt lépett a bástyára, s dörgő hangja „Utánam!” szóval maga után vonja a vitézeket.

Szent-Tamás bevétele.

Iszonyu volt a küzdelem, és a szerbek kétségbeesetten védték magukat, nagyon jól tudva, hogy sok és rettenetes büneiknek a sora.

Hanem a magyarok is óriási és oroszláni bátorsággal harcoltak, keblökben az elkeseredés és visszatorlás nemes és szent haragjával.

Hiába is volt minden: Hiába az ágyuk rettentő tüze, a fegyverek foly-

Ugyanekkor Gaal ezredes tör be a futó szerbek után, s megkezdődik a rettenetes viadal, hanem a magyarok győznek mindenütt.

Szent-Tamás fölött lángtenger nyulik el, s a népség ennek irtóztató fényénél menekül.

Déli 12 óraker a csinos város, a szerbek erős helye, már rom vala.

Acstaában leginkább kitüntették

magukat: Földváry Sándor, ki első tört keresztül Szent-Tamás sánczain; továbbá a bátor ifju Jeszenszky, Földváry hadsegéde; azután Bach, ki a csatorna mentében balról harczolt orosz-láni bátorsággal; végül Ruimán, a Thurszki-zászlóalj hős őrnagya, és Perczel Miklós, meg gr. Batthyány Kázmér kormánybiztos, ki szintén jelen volt a legnagyobb tűzben.

Még a római sánczok voltak hátra és Titel, s Perczel 7-dik áprilisben már ott termett diadalittas vitéz seregével.

Itt is Földváry Sándor volt az első, s utána a szegedi önkénytesek bátor sora, — és itt is részünkre szállt a győzelem.

Titelnél hasonló diadal érte fegyvereinket, s így a szerb részek tökéletesen meg lettek hódítva.

„Szent-Tamás diadalmas bevételével, — írja egyebek közt Kossuth Perczelhez, — szegény hazánknak annyi jótéteményt, magadnak pedig oly kimondhatatlan dicsőséget szereztél, hogy a legmélyebb tisztelettel vagyok kénytelen előtted meghajolnom, s áldom azt a percet, melyben az alvidéki seregek vezérletére felhívtalak.

Ird meg, mit kívánsz, hogy megjutalmazzon a háládatos hon; mert habár bizonyos is, miszerint egykoron a Zrinyiek és Jurisicsok közt fog dicső neved említettetni, méltó, hogy a való érdem földi díját is élvezze.

Mi oly szegények vagyunk nagy emberekben, hogy méltán vádolhatnál bennünket a legrutabb háládatlanság bűnével, ha hős

tetteidet illetőleg nem méltányolnók. Azért csak mondd meg őszintén, mit kívánsz a hazától Móriczom; én kívánságodnak legbuzgóbb előmozdítója leszek.“

Egyuttal értesíté Kossuth a felső tábor diadalairól is.

„Görgei vezényli, — ugymond, — az egész hadjáratot, s annyi tapintattal, ügyességgel s rettenthetlen bátorsággal, hogy látván vezéri bölcseségét, lehetetlen múltját nem felednünk, s ki nem engesztelődünk iránta.

Azért feledd te is a régi bántalmakat, barátom, s gondold meg, hogy annyi jeles tulajdonok és érdemek mellett, mennyivel ezen férfiú bir, behunyni szemünket az emberi gyarlóságok előtt sokszor, de különösen most, első polgári köteleesség.

Én mélyen meg vagyok győződve, hogy ily sikeres előnyomulás mellett, ha lent és fent bizalmas egyetértés uralkodik, ha nem zsibbasztjuk s gyengítjük egymást, kevés nap alatt tönkre zuzzuk az osztrák seregeket, a mikor aztán civakodhatunk magunk közt.

Addig azonban csak harczoljunk, kedves Móriczom, és verjük meg az ellenséget.“

Perczelt azonban bántotta az, hogy *Kossuth*, kit ő nem tartott több embernek magánál, jutalomról beszélt, s félremagyarázta a legnemesebb szív jóakarátát.

— Nekem, — szokta ilyenekre mondani Perczel, — Kossuth elismerésére, ki elég balgatag azt hinni, mintha én az ő hadvezére volnék, nincs szükségem; én egyedül a haza hadvezére vagyok.

A köztársaság.

Kossuth a legutóbbi királyi leiratot mindent meghaladó önkénynek nézve, tovább nem tűrheté, hogy a nemzet ellensége a nemzet uralkodójának

nevezze magát még mindig, s annak sorsa fölött határozatokat adjon ki. Nézetét a gödöllői főhadiszálláson elmondá a tábornokoknak, s Aulich, Damja-

nich és Klapka részéről helyesléssel fogadtatott, Görgei pedig hallgatag volt.

Innen *Kossuth* Debreczenbe ment, s nézetét elmondva elhatározott, hogy másnap az országgyűlés ne a mint szokott, a reformatus iskola nagytermében, hanem magában a reformatus nagy templomban tartassék.

Ápril 14-kén a templom a képviselőkön kívül, tömve volt hallgatósággal.

Kossuth beszélt. Mert beteges volt, tehát kezdetben gyengén, de a mint lelkesedése, épen úgy emelkedett hangja is, s végre dörgő volt az, mint mindenkor.

Beszédének főrésze következik:

„Hazám képviselői! . . .

Meglehet, hogy az ellenség, nem elégelevén meg azon szenvedéseket, miket a nemzet nyakára eddig háritott, új meg új invasiókkal fogja megkísérteni, megölni a magyar nemzetet . . .

De hiszem a magyar nemzetről, hogy nem lehet többé oly gyáva, miszerint arra, a mi még hátra van, ha tizszeres erővel akarnának is reánk rohanni, megmérkőzni elhatározott ne legyen; s elhatározott annyival is inkább, mennyivel bizonyosabb, hogy most már készületlenek nem vagyunk, s ha imitt-amott megrikultunk is, de legyen áldva az Isten érte, meg is tisztultunk . . .

. . . . És én nemcsak a hitnek szent hitével, hanem az észnek meggyőződésével mondom: elérkezett a perc, midőn Magyarországnak szabaddá, függetlenné kell lennie; elérkezett a perc, midőn Magyarországnak, s különösen a nemzet képviselőinek kötelessége Isten, a világ, Európa és a nép előtt kimondani, hogy szabadok, függetlenek lenni akarunk.

Uraim! ha visszaemlékezem azokra, a mik épen most egy esztendeje történtek, és a mik közt az isteni gondviselésnek kiszámíthatlan rendelete szerint én magam is az események által a szerénység porából, melyet örömet vallottam magaménak, kiemelve, némi tevékeny részt vevék; ha vissza-

emlékezem azon hűségre, melylyel az idők viszontagságai alatt iparkodtam az ausztriai háznak trónusát megtartani segiteni; s ha végig tekintem az árulást, hitszegést; ha végig nézem azon hálátlanságot, melylyel ezen indulat, — mely indulata keblemnek közös volt a nemzet összességével, — az ausztriai ház által viszonzottat: talán mentve volnék Isten és emberek előtt, ha személyes boszúval s a szenvedélynek némileg felingerült hangjával mondanám azt, hogy: velem rendelkezhetik Isten akármiként az életben, bocsáthat reám szenvedést, bocsáthatja reám a vérpadot, bocsáthatja reám a bürökpoharat, vagy a száműzetést; de egyet nem bocsáthat reám soha. — azt, hogy én valaha az ausztriai háznak alattvalója legyek.

Azt nem bocsáthatja reám Isten sem; mert az embernek, ki el van határozva valamire, bár lánczokba szoríttatnak minden tagjai, mindig marad elég ereje meghalni tudni, ha máskép meg nem mentheti magát.

Hanem, uraim, én, mint egyike a nemzet azon képviselőinek, kiket a nép bizalma e nehéz időkben meghívott arra, hogy Magyarországot először megmentse, azután ujjáteremtsék s tegyék jövődjét szabaddá, nagygyá, dicsővé; — én, mint a nemzet képviselője, a személyes ingerültség, a személyes indulat és szenvedély minden gondolatát esküm szerinti köteleltségemnél fogva keblemből a nemzet nagy kérdéseinek megítélésénél száműzni kötelesnek vallom magamat: azért mindazt mellőzve, higgadtan, szárazan, nem akarva szólni az indulathoz, veszem fel az eseményeket, mint előttünk állanak.“

Ezekután visszatekintve a 300 éves mult viszontagságaira, így kiált föl:

„Keserves fájdalommal kell elmerülni az embernek a mult előtt, mily borzasztó végzet volt az, hogy a boldogság annyi elemeivel, a jobb sorsra érdemes népnek, oly szegény, oly nyomorultnak kellett lennie; mert vérenek az önkény támogatására, idegen nemzetek rabigába fűzése végett kellett omlania, s keserves véres verejtékének az ausztriai udvar végetlen, s a népek szabadságával ellenkező szükségseinek földözésére kellett fordíttatnia.“

Ezután előadván, hogy az 1848-iki törvények, melyekre V. Ferdinánd, a király is megesküdt, nem revolutio szüleményei, — áttér azoknak hűtlen kijátszására, festi a rácz lázadást, melynél borzasztóbbat alig ismer az újabb história, s előadván, miként dolgozott egy kézre az udvari cselszövény a lázadókkal, így folytatja:

„És még minekünk jó bolondoknak, kik a miniszteriumban valánk akkoron, a port a szemünkbe szórták; míg mi lehetetlennek hittük az árulás azon nemét, hogy midőn egy király s annak családja kárhozott valamit, s bűnnek mond, azt a bűnt tetteiben, minden hatalmával gyámolitsa: addig azon pártütőknek küldöttek fegyvert, biztatták csókokkal, küldöttek pénzt, küldöttek ausztriai tiszteteket, szóval mindent, hogy a nemzet ereje önmaga keblében szétszaggatva leendvén, ő aztán, a maga császári erejével, mint a gyenge báránnyra lecsapó sas, egyszerre semmivé tehesse a nemzetet . . .

Bizott az ausztriai hitszegés — és hatalmában elbizakodván, annyira ment, hogy Magyarország nemzeti lételét eltöröltnek, s a magyar nemzetet a nemzetek sorából kitöröltnek nyilatkoztatta ki a márczius 6-iki manifestummal . . .

De mielőtt ezt tette volna, egy oly bűnt is követett el, melynél nagyobbat sehol a népek nem ismernek, azt, hogy — oroszoknak fegyveres segítségét használta fel a népek legyilkolására.

. . . Ezek szárazan a tények, merényletek, melyek ellenünk elkövetettek.

Már most kérdem én, lehet-e az, hogy valaha legkisebb pietással viseltessék a nép egy olyan uralkodóház iránt, mely a multaknak sok bűnei után legközelebb ellenünk mindezeket elkövette?

Én ezt, uraim, lehetetlennek tartom! (Általános felkiáltás: „Ugy van!”)

. . . És kérdem én, ha ezek ellenében a nép erejének érzetére fölébredt, — nem tartozunk-e mi a magyar szabadságharcban elhunyt testvéreink szent emléke iránt azon tartozással, hogy a miért ők elvérzettek, annak jutalmát vegyük el a nemzet szá-

mára; kérdem én, nem kötelességünk-e nekünk megtenni azon lépéseket, melyek magunkban foglalják a biztosítást, hogy valamin az érettünk vérvő vitéz hadsereg, ugy az annyi áldozatokat hozott nép el fogja venni méltó gyümölcsét áldozatainak, s hogy a harcznak vége nem alku lesz, hanem győzelem, a szabadság győzelme, a nép és nemzet számára.

Uraim! a magyar nemzetet mérsékelt és óvatos nemzetek sorába fogja iktatni e napokra nézve a história; mert mi mindekkoráig nem mondtuk ki a szót, mely szónak kimondásával más nemzetek szabadságharczaikat kezdték, s akaratukat nyilvánították, hogy többé rabszolgák lenni nem akarnak.

De én azt gondolom, hogy ennek ideje már elérkezett.

A népnek határozottsága, seregeink győzelme és előhaladása és a hazafiai s becsületbeli kötelességnek érzete azt sugallatja velem, hogy itt van az idő, midőn ki kell mondanunk, hogy az ausztriai ház által köztünk és közötté fennállott kapocsnak elszakítását a nemzet a maga népfenségi akaratával szentesíti. (Közhelyeslés; lelkes éljenzés.) S hogy a magyar nemzet föllép az európai státus-családok sorába, mint önálló, független hatalom, mely meg tudta magát tartani a legnagyobb vészek közt, s elég erőt tudott kifejteni, hogy előtte fussanak az annyira elhíresztelt császári seregek, s megmutatta, hogy a szabadságra méltó, a szabadságra elég erős.

Most Magyarországnak ki kell mondani, hogy akarata is van ezen erejét utolsó csepp vérig a szabadságra, melyre méltó, felhasználni.

Egyszersmind, uraim, ki kell azt mondanunk, hogy az európai státus-család, melytől magunkat elszakítottunk semmi esetben nem tekinthetjük, tudja meg, hányadán érez, mikép gondolkozik és mit akar a magyar.

Azért ki kell mondani, hogy az ausztriai ház árulása, hitszegése s a magyar nemzet ellen fegyverfogása által elszakítván a közte és köztünk fennálló kapcsolatot, — Magyarország uralkodására méltatlannak nyilváníttatik s örökre számkivettetik, ugy másrészt meg kell mondani Európa népeinek, hogy Európa népei irányában békét és barátságot

óhajtunk, s tisztelni fogjuk minden nemzetnek jogait, de megkívánjuk, hogy a mienket is tiszteljék.

Nekünk, uraim, el kell foglalnunk Európában azon állást, hogy rólunk, nélkülünk senki se rendelkezék . . . mint rendelkezik a majoros a nyáj felett.

. . . És én mindezen indokoknál fogva, itt az Isten templomában, felhivom önöket, uraim, nemzeti képviselők, hogy számot vetve Isten, lelkiismeretök, s a haza iránti kötelességükkel, vegyék bölcs tanácskozás és elhatározás alá indítványomat, melyet a következőkben van szerencsém előterjeszteni.

Mondassék ki a nemzet nevében, hogy :

1-ször. Magyarország a vele törvényesen egyesült Erdélylyel és hozzá tartozó minden országokkal, részekkel s tartományokkal egyetemben szabad, önálló és független európai státusnak nyilváníttatik; és ezen egész státusterületi egység feloszthatlannak s épségére sérthetlennék kijelentetik.

2-ször. A Habsburg-Lothringeni ház a magyar nemzet elleni árulása, hitszegése és fegyverfogása által, nem különben azon merény által, miszerint az ország területi épségének eldarabolását, Erdélynek és Horvátországnak Magyarországtól elszakítását, és az ország önálló státuséletének eltörlését fegyveres erőszakkal megkísérteni, s e végett idegen hatalom fegyveres erejét is a nemzet legyilkolására használni nem iszonyodott, saját kezeivel szakgatván szét úgy a pragmática-sanctiót, mint általában azon kapcsolatot, mely kétoldalú kötések alapján közötté és Magyarország s tartományai közt fennállott; ezen Habsburg-Lothringeni ház Magyarország, a vele egyesült Erdély és hozzá tartozó minden országok, részek és tartományok fölötti uralkodásból ezennel a nemzet nevében örökre kizáratik, kirekesztetik, és az ország területéről, s minden polgári jogok élvezetéből számkivettetik.

A mint hogy ezennel trónvesztettnek, kirekesztettnek és száműzöttnek a nemzet nevében nyilváníttatik, (itt Kossuth kezeit égfelé emelve mondja tovább). Ugy legyen! Amen.“

Az egész templom magasztos lelkesültséggel viszhangozta: „Amen!“

Kossuth a lelkesültség csillapultával tovább folytatta indítványát, mondassék ki, ugymond:

„3-szor. Magyarországnak minden más státusok irányában, ha saját jogai nem sértenek, békét és barátságot tartani, s különösen azon népekkel, melyek ezelőtt velünk egy fejedelem alatt állottak, valamint a szomszéd török birodalmi és olasz tartományokkal jó szomszédságot alapítani, folytatni, s a kölcsönös érdekek alapján barátságos kötésekkel szövetkezni, elhatározott akarata.“

Kossuth ezután áttérve a leendő kormányrendszerre, így folytatja:

„Én a mondó vagyok, hogy e nemzetnek jövő kormány formáit senki más, mint a nemzet képviselői határozhatják meg.

A mely perczben Magyarországon akadna ember, a ki urává akarna lenni e nemzetnek, azon emberre uraim vigyázzanak önök, az egész nép, és soha, semmi esetben ne tűrjék, ne engedjék, hogy e nemzet felett más határozhasson valaki, mint a nemzet.“

Egyszersmind élesen hangsúlyozá Kossuth, hogy „addig is, mig az ország kormányzati rendszere minden részleteiben megállapíttatik, gondoskodjék a képviselőtestület személyes felelősségre fektetett kormányról; mert midőn — ugymond — a nép viseli a terhet, vérzik ott, a hol kell; és midőn a nép adja az áldozatokat, akkor kell, hogy a kormány férfiai is fejeikkel játszszzanak, ha meg tudnak feledkezni azon kötelességről, mely az ő hű kezőkre bizatik; ezért mondassék ki:

4-szer. Az ország kormányzati rendszerét minden részleteiben a nemzeti gyűlés fogja megalapítani. Addig pedig, mig ez a fentebbi alapelvek nyomán megállapíttatik, az országos egyetemes kiterjedésében egy kormányzó elnök fogja a maga mellé veendő miniszterekkel együtt, úgy saját magának, mint az általa kinevezendő minisztereknek személyes felelőssége és számadási kötelezettsége mellett kormányozni.

5-ször. Ezen határozatokban kimondott elveknek nyilatkozványba foglalása s fogalmazása három tagból álló választmányra bízassék.

Tisztelt képviselők!

Előterjesztetem, — ugymond Kossuth ezek után, — indítványomat. E nap Magyarország történetében talán mindekkoráig élt napok közt a legnevezetesebb leend, — hogy ha én nem hibáztam felfogásában a körülményeknek, és ha nem hibáztam azon számításban, hogy mások is akként éreznek, a mint én érezni kötelességemnek ismerem.

Én nem ajánlom, uraim, önök pártfogásába ezen indítványokat, sőt arra szólítom fel önöket, hogy félretévé minden tekintetet a világon, pusztán Isten s önelkiismeretökből, s a haza iránti kötelességöktől kérve számot, vegyék bírálat s ítélet alá ezen indítványokat, s ha úgy látandják, hogy jók, tegyék le ma, uraim, Magyarország jövődjé szabadságának, jólétének, boldogságának alapját.“

Kossuth ezen szavai után általános lelkesültség származott, s viharos éljenzésben tört ki az egész ház.

A ház elnöke, Almási Pál, a lelkesült zaj csillapultával, kérdést intézett

a képviselőkhez, valjon akar-e valaki az indítványhoz szólani?

— Elfogadjuk egészen! — hangzott egy szívvvel, egy lélekkel a fölkiáltás.

Ezután Irányi Dániel jegyző pontonként olvasta föl az indítványt.

Az első pontnál a képviselők ünnepeles fölállással nyilatkoztatták ki megegyezésöket.

A második pont hasonlólag nagy lelkesedéssel s hazafiui erélyes elszánt-sággal elfogadtatott, mire Almási Pál, a képviselők s a hallgatóság helyeslésetől s örömkifejezéseitől kísértetve kimondotta, hogy a ház közös akarattal elfogadta azt, hogy a Habsburg-Lothringeni ház trónvesztettnek tekintessék, s az országból száműzessék.

A harmadik pont ujult helyesléssel szintén elfogadtatván, a negyedik pontnál, azon helyen, a hol kormányzóról tétetett említés, általános fölkiáltással, riongó éljenek közt *Kossuth* Lajos nevét hangoztatta minden száj, a ki közakarattal azonnal ki is kiáltott Magyarországot kormányzójának.

Köztársasági kormány.

A köztársaság, mint az egyedüli népboldogító kormányforma, — az osztrák háznak, a *pragmatica sanctio*hoz lett hűtlensége után, — egy szívvvel lélekkel kikiáltatván, szervezni kellett.

Kossuth, a kormányzó bizatott meg, hogy a minisztereket kinevezze. Ő hozzá is fogott a szervezéshez, s miniszterekké lettek: *Batthyány Kázmér*, folyton a szabadelvűség harczoza, külügy. *Szemere Bertalan*, belügy. A régi miniszterek közül az egy. *Duschek Ferencz*, tapasztalt szakember, volt ausz-

triai kamara másodelnök, később pénzügyi titkár *Kossuth* mellett. *Csányi László*, közlekedési miniszter. *Horváth Mihály*, vallás- és közoktatásügyi miniszter, akkor nagy ellensége az osztrák háznak. *Vukovics Sebő*, igazságügyi miniszter. Határozott jellemű férfi.

A hadügyre Görgeit akarták, de már ekkor bizonyos magatartása s kifakadása miatt ismét nem voltak vele tisztában. Ez az ember, ha kedve volt verekedni, csak háborut jajgatott, s ha hiuságát megsértették, mindjárt neki

ment a kormánynak, hogy könnyű ott henczegni, de tessék ide jönni a tűzbe. Soha se lehetett tudni, hogy tulajdonképpen mit akar hát. „Nyaktilót annak a békepártnak!” — kiáltá egyik esetben, aztán ismét azokat ócsárolta, kik harczot akartak.

Kossuth végre is csak öt nevezé ki, nehogy hiúságát ismét megsértve, azzal csak a hazának ártson. Midőn fővezérré kineveztetett, egész lelkesedéssel fogott a dologhoz, hátha megint úgy lesz? — gondolható *Kossuth*, ki csakis a haza javát tartotta szem előtt.

Görgeit, ki más dolgokkal volt elfoglalva, Klapka helyettesíté. Görgei ugyan Damjanichot szeretete volna helyettesül látni, de akkor történt ama egész országra nézve szerencsétlen eset, hogy Damjanich, a kocsiból való kiugrás által egyik lábát eltörvén, az ágyhoz lőn szegezve.

Kossuth, a kormányzó, a nemzetgyűlésnek, a miniszterek pedig Kossuthnak kezeibe május 14-én tették le

ünnepélyesen esküiket. A jelenet a debreczeni reformatus nagy templomban történt, roppant közönség jelenlétében.

A kormányzó s a miniszterium közti viszonyra nézve azon megállapodás jött létre, miszerint a kormányzó csak a miniszterek által kormányozhat, rendeletei tehát csak úgy érvényesek, hogyha miniszteri ellenjegyzésben részesültek. A kormányzó hatósága kiterjed a miniszterek kinevezésére, a polgári s egyházi főhivatalok betöltésére s a kormánypolitika meghatározására, mely tekintetben a miniszterek nélküli nem végezhetnek. A miniszterek saját körükben önálló hatósággal bírnak. Az állam jövőjére döntő befolyást gyakorló ügyek, minők a hadüzenés, béke- és szövetségkötés, az országgyűlés beleegyezésével nyerhetek érvényt.

Nagy hiba volt akkor, hogy az emberek még nem birták fölfogni a köztársasági eszme szentségét.

B u d a.

Görgei be akarta venni Budát, és megmaradt ezen terve mellett. *Kossuth* azt az utasítást adta neki, hogy kövesse a vert osztrák hadat, és verje, míg csak verheti. Segitse a bécsieket jármaik lerázására, és legyen szabadságharcz Ausztria minden részében. Ámde Görgei azt hitte, hogy a nemzetnek Buda bevételével valami kedves dolgot tesz, és népszerűségét csak nevelni fogja, vagy plane maga is úgy akarta, hogy az ellenség meneküljön, annak üldözését másodrendű dologgá degradálván, Buda bevételét tüzte ki első teendőül.

Május 2-kán már egész seregével Buda alatt állt, egy vereséget többé nem ismerő hősi sereggel, mely az osztrák ármádia után indittatva, kormányostól együtt kiverte volna a világból.

Hanem hát Görgeinek Buda bevételére vált kedvencz eszméjévé, eszme, melynek az ország szabadságát áldozta föl.

35—40 ezerből állt a magyar had, a mi fölért másféle natio százezernyi ivadékával.

Hentzi 4—5000 emberrel volt Buda falai közt, hanem ágyuja annyi volt, mint a raj.

Másnap Görgei fölszólította a svájci származású tábornokot, hogy adja meg magát.

A levelet egy fogoly osztrák tiszt által küldte át Hentzinek.

Ebben a levélben Görgei feladás esetére becsületes hadi fogságot ígért, a tiszteknek fegyvereik megtartásával, a legénységnek lefegyverezve.

„Ellenkező esetben pedig én önt, — ugymond, — egy lelkesült, támadó seregnek szenvedélykitörései ellen nem védhetem ugyan, de a hadi foglyokkal még akkor sem fogunk nemtelenül bánni; mert ez lovagias hadviselési modorunkkal s emberségi érzetünkkel ellenkezik.

Ha pedig ön az ugynevezett Budavárnak végsőigi megvédésével összekötendi a lánczvid megromlását, vagy Pestnek bombáztatását, honnét ön, *megegyezés alapján*, egyáltalában nem tarthat megtámadástól, és mely tett nyilván csak alávalónak mondható, akkor önnek becsületszavamat adom, hogy a vár bekövetkezett bevétele után, az egész várórség kardra fog hányatni, és én még családjának jövőjéről sem állhatok jól.

Ön, parancsnoka az ugynevezett Budavárnak, de egyszersmind atya is és születt magyar, gondolja meg, hogy mit cselekszik. A hazának, az emberiségnek nevében szólítom önt fel, és feleletét délutáni három óráig elvárom.“

A felelet nem soká késett.

Hentzi azt írta vissza:

„Tábornok! Tetszett önnek engemet mint az ugynevezett budai vár parancsnokát peremtorice felszólítani, hogy három óra alatt magamat megadjam, a várat átadjam, s magamat a vitéz várórséggel együtt, mint hadi foglyokat kegyelmesen elvitessem. Erre én önnek azt válaszolom: hogy Budavár önnek gyors elvonultával januárban igenis nem volt vár, a mi a szétbomlásban lévő magyar sereg futása által eléggé bebizonnyul, de azóta Buda tartható helylyé alakított, melynek szerencséje lesz önnek a leg-határozottabb ellenállással utját állani.

Felszólítom tehát önt, tábornok ur, önnek Buda bástyáira nézve egészben hatály-

talán tüzelésével felhagyni, minthogy különben kénytelen leszek egy pár nap mulva Pestvárosát szinte ágyuimmal megtámadni, mihez oly roppant segédszerekkel vagyok ellátva, hogy Pestnek végromlása okvetlenül be fog következni, a mihez már most is kell nyulnom, megtámadtatva lévén Pest részéről is.

Egyébiránt fel kell önt világositnom, hogy én nem vagyok magyar, hanem schweiczi és naturalisált osztrák, hogy Magyarhon iránt semmi kötelezettséggel nem terheltem, hogy családom önnek nem áll hatalmában, és ha bár volna is, ezt nem vetném mérlegbe, azért végszavam önhöz:

Én helyemet, mint kötelességem és becsületem kívánja, utolsó emberig meg fogom védeni; feleljen ön arról, ha e miatt a két szép testvérváros fel fog áldoztatni.“

Görgei nem volt e feleletre elkészülve. Ő Hentzitol a vár föladatast várta, s még ostromló lövegekkel sem rendelkezett. Hanem azért midőn a felelet megérkezett, az útegeknek azonnal tüzelést parancsolt, s Kmetyt utasította, hogy a vizivárost ostromolja, s a vízvezeteket rontsa el.

Kmety meg is tette, a mit ember emberrel megtehet, hiszen a roham volt most már éltető eleme a magyar hadnak. Rohantatott a huszárral, és rohantatott a honvéddel, rohant mindkettő, mint a sárkány, meg is közelítette a vízvezeteket, de a vár tömérdek és rettentő ágyui, repülő golyók és bombákból gyilkos hálót vontak a rohanók elé.

Nem ment, hiába, nem ment! Görgei belátá, hogy hat- és tizenkétfontos golyói legfeljebb is tréfálódzásnak vétetnek a megerősített falak által, melyeknek alig repesztették meg egy-egy követ.

Elküldött tehát ostromágyukért és mozsarakért Komáromba, csakhogy mig azok nehéz, kormos testeikkel elődöcögtek, napok multak, s azalatt az

osztrák sereg tetszése szerint tatarozhatta magát, s gondolkozhattak Bécsben.

Hentzi pedig a nehéz faltörő ágyukat neki fordította Pestváros homlokának, s május 9-kén reggeli 4 óraker megmordultak a mélyen döngő ütegek, s szelte a bomba a Duna feletti levegőt, iszonyu zuhanásokkal döntve és döngetve a legszebb épületek falzatát Pesten. Aztán megindultak a szikrát szóró gránátok, s a Dunasoron föllobbanó lángvonal piros üstökét kavarta ég felé a lég, s a fölzilált szikrák milliói elborították a láthatárt. Pest 10 helyen kezdett égni, s a tűz recsegése a fölkerekedett szél pokoli visitása közé vegyülve hirdeté a pusztulás ördögének kiszabadulását.

A lakosság nagyrésze a városligetbe vonult, s onnan nézégő otthonának föl-fölsustorékoló kinos enyészétét.

És éjjel a tüztenger égre ragyogó fényétől elhomályosodtak a csillagok, csak a lángüstököt maguk után vonó gránátok kigyózó villámlásai cikáztak, s a várfok ágyu-krátereinek rettenetes döngése reszketteté a földet.

Végre azonban (május 15-kén) Komárom tüzokádó szörnyei is megérkeztek, s másnap épen úgy borult lángba Hentzi feje fölött Buda várpalotája, mint a hogy Pest égő házait látá szemelőtt. A komáromi szörnyek folyvást verték iszonyu bombáikkal a falakat.

A roham 16-kán nyitott meg. A csapatok már éjjelután megindultak. Aulich a Rácz városron keresztül a várkapu felé, Kmety a vízvezeték felé, Nagy Sándor a fehérvári köröndtől a délnek eső rohamrés felé.

Éjfél után kétórákor minden oldalról megkezdődött a roham.

Hentzi ezt csak most vette észre.

Rögtön számos szövétnek piros lánggyult ki a viziváros házaiból, s a villogó fegyverek sűrű sorára vetette rémes világát, aztán megdördültek a várbeliek fegyverei, melyre az ostromlók heves golyózápóra felelt.

A vár körül megkezdődött a viadal, és folyt elkeseredetten. Itt azonban Görgei ismét meggyőződött arról, hogy a behatolhatásra még csekélyek a rések, a rohamot tehát megszüntette, és kétszeres erővel fogatott a vár lövetéséhez.

Erre aztán a várbeliek is feleltek, és lett rettenetes földrengés.

Szép látvány volt az, midőn a Gellérthegyen egy tüzér, közepette az ágyu-villámoknak, felállt egy oromra és sapkájával minden lövés után intett a várba, mutatván, hogy golyójuk merre felé esett.

Éjjel aztán hozzáfogott az ég is, és szórta villámaint lefelé. Mikor egyet dördült fenn, akkor százat dördült lenn, s ég, föld villámlása, döngése összefolyva a világ végének hirnökeiül futották be a bérczek és tenger-síkság piros-fekete határát.

A Gellért-, Sas- és Svábhegy változott át golyó-dobó, tüzokádó vulkánná.

Az elhatározó támadás 21-kének hajnalán történt, és megkezdődött az aczél viadala.

Roham jobbról és balról. Létrákon, a falak hasadásaiba csimpeszkedve és a résekre tolulva, halált megvetve, vést nem látva emelkedett fölfelé a honvédség. Pergett a dob, harsogott a trombita, és szólt a „Rákóczy“, a mint lehetett.

A hegyi ütegek bömböltek, a vár bombái dörögtek, s a sortüzek egymást érték az ostromlókra. A várórség minden erejét s kétségbeesését összeszedve lött és küzdött.

Délután négy óra volt, midőn Görgei a Svábhegyen látcsövébe nézve fölkiáltott:

— Ott lobog a tricolor!

És az első honvédszászló fent lobogott a várfokon.

Szép, nagyszerű jelenet volt az, midőn a Don-Miguelék közül mintegy 20-an különválva társaiktól, ezek egyike kezében lobogóval elől ment s vezeté társait.

Fölerván a várfokhoz, társait elküldé a tüzerek szétüzésére.

Ő maga kartácszapor közt felüti a zászlót az oromra, s a legnagyobb tüzelés közt nyugodtan áll mellette.

Midőn az arra lövöldözők szét voltak kergetve, leveszi a zászlót s egy más oromhoz viszi.

A kartácszapor itt is füttyült. A golyók lábai mellé estek, de a bajnok helyt állt, hidegen, nyugodtan, mint az orom, melyre zászlóját plántálta.

Midőn társai az erre lövöldözőket is szétverték, ismét levette a zászlót és egy harmadik helyre vitte.

Itt is megforgatta, leszurta s viszsza ment bajnoktársai körébe.

Dicsősége a nemzeté is.

Huszáraink keservesen nézték a rohamot, mert mint lovasok benne részt nem vehettek.

Ekkor mondta a huszár, sohasem bántam még meg, hogy huszár vagyok, csak most.

Mily lelkesítő látvány volt, látni az első honvédet, ki a gyűlölt fekete-sárga zászlót letépte, s helyébe oda tűzte a nemzeti lobogót, a bámuló, az örömujjongó nép éljenkiáltásai közt az ősi bástyafalakra.

E percz öröme, egy élet öröme volt.

Az utcakövezetek fölszedettek, s belőlök az utcák végére barrikádok

rakattak; a házfödelekről a gyulható anyagok lehordattak, s poronddal rakattak meg, a pallisadok megkétészereztek.

De honvédeink ezzel nem gondoltak, s rohantak mégsemmisíteni az orgiáskodásból fölrettent s magukat kétségbeeséssel védő szoldateszka csapatot.

Mert Hentzi, hogy a hanyatló bátorságot fentartsa köztük, az utolsó időben a házak pinczéit feltörette s az abban talált borokkal itatta őket.

De az Ur igazságos; a bűnt büntetlen nem hagyja.

Ezen emberek annyira fanatizálva voltak, hogy miután a szabadulás utolsó reménye is letűnt, a házakba vonultak s onnan lőttek honvédeinkre.

Alnoch ezredes, nem remélve többé szabadulást, boszujában a dunai lánczhidat akarta légbe röpíteni, hanem a hidnak egy köve sem mozdult meg, hanem ő röpült fel, és darabokban esett vissza.

Hentzit is halálosan találta egy golyó.

Honvédtiszteink ugyanis, daczára, hogy Görgei kardra hányatni ígérte Pest bombáztatása miatt az egész várőrséget, — kieszközölték, hogy a lefegyverzett, magukat önként megadó német tisztnek semmi bántódásuk nem lett.

Ezek, kik bűnük érzetében a legbarbárabb bánásmódra voltak elkészülve, meglepetve, sirva rebegtek halát.

Buda visszafoglalása Gögei babérfüzérének legszebb levele.

E vár visszafoglalása a seregek vitézségének legfényesb bizonyítványa volt.

Veszteségünk 1118 ember. Legtöbb esett el a Don-Miguel 3 dik és 34-dik zászlóaljából, az osztrákoké 1906 ember

holtakban és sebesültekben, s ezen kívül 2600 fogoly, mintegy 100 ágyu, s 1500 db. löfegyver.

Az ostromban leginkább kitüntettek magukat: Kmety, Leiningen, Asbóth, Czillich ezredesek; Máriássy, ki a hét ölnyi magas falról két izben taszitatott le, s egy szurás által kapott vérző sebbel harmadszor mégis benyomult a várba, s csodálatos módon életben maradt; továbbá Nagy Sándor, ki éjjel nappal a legmunkásabb volt, azután Aulich, Inkey Kázmér, Andrássy Jenő főhadnagy, és még számosak az egy szálig hősök közül.

Tehát ez is megtörtént. Buda vára be volt véve!

E vitézségnek, e vérontásnak egész

eredménye az lett, hogy az országgyűlés május 31-kén tartá utolsó ülését Debreczenben, és Pestre tette át magát. Ez volt egyetlen és jelentéktelen nyeresége, hanem következtek aztán a veszteségek.

Pest azért roppant örömnepet ült, nem csoda! E város ugy szolván a 49-iki dicsőség zamatából még eddig nem élvezett semmit.

Kossuth oly örömlázzal fogadtatott, minőt alig látott még halandó.

Mi azonban, kik a következéseket tudjuk, nem tudunk sem Buda bevételén, sem a nép ez örömrajongásán lelkesedni.

Buda rabolta el tőlünk a megmen-tésünkre teremtett napokat!

Segítség!

Bécsből segítség után kiáltott a büszke kormány.

Midőn a híres Welden tábornokot a gyáva söpredék a határokig korbácsolta, midőn az ország minden részéből „tisztulj ki“ volt a németnek; mikor a félrevezetett szerbek mellére győztes seregeink vas lába nehezedett; mikor megverve volt minden, a mi csak kétfejű sast viselt, akár elül, akár hátul, akkor a hetyke bécsi kormány térdre esett ijedtében, és egy kis muszáé megcsókolta első Miklós orosz czár kancsukás kezét.

Ez volt aztán a hősies vitézség, a mibe elbizhatta magát a német. Más ember eltakarta volna szégyenpiros arczát.

Békeköveteinket kijátszották, lenézték, majd hogy arczul nem verték. A lázadók ellen magát védő nemzetet el-

nevezték lázadónak, aztán a lázadót kinevezték Magyarország alkirályának. Mikor aztán a nemzet el nem fogadta, lerészegítették a szerbeket magyarelles dühvel, s midőn a nemzet egyik oldalról itt, másikról amott védte magát, akkor ők megtámadták még másik két oldalról, s mert gyakorlatlan hadseregeink fölött kezdetben némi előnyöket vívtak ki, rettentő elbizakodottsággal Magyarországot azonnal tartománynak nyilatkoztatták; mikor aztán elkezdtek amugy istenigazában verni őket, akkor meg nyelvüket nyujtogatták reánk, s „gyáva söpredéknek“ gunyolva bennünket, szaladtak tőlünk; végre aztán mikor annyira szaladtak, hogy ez országban tovább már nem szaladhattak volna, — akkor nagy elbizakodottságuk és kényességük egyszerre kétségbeeséssé változik, s elmen-

nek szégyentelen arczczal a legzsarnokabb fejedelemhez, a hősies nemzet legigázásához segítséget kunyorálni.

Ezt soha se tette volna abból a „gyáva söpredékből“ álló magyar nemzet!

És talán csak akkor szólitották meg Miklós császár uramat, mikor „Magyarország“ kimondta a függetlenséget?

Korántsem. A jó urak már előbb gondolkoztak tököt faló segítségről. Az osztrák miniszteri tanácsülésben már előbb heves viták folytak az orosz segély fölött, s csak az egyetlen Stadion elnökminiszter ellenezte azt, úgy tekintvén, mint az osztrák kormány becsületének sirját.

Csak hogy nem a becsületről volt ott a szó.

Stadion megzavarodva hagyá el a miniszteriumot, a miniszterium pedig aprilis 15-dikén, midőn Bécsben a függetlenségi nyilatkozatról még semmit sem tudtak, 30 ezer muszkáért elküldte Miklós uramnak a kunyoráló levelet.

Május 1-én az osztrák hivatalos közlemény már világosan ki is mondta, hogy hát bizony a Miklós uram segélyére szorulva, Miklós uram azt nekik meg is adta.

Miklós uram pedig a többi közt ilyeténképen is nyilatkozott:

„Miután Ausztria Magyarországnak nem bírta levetni a „lázadást“, sőt ez „növekedve a mi 1831-diki lázadó lengyeleinknek s minden más nemzetek szerencselovagjainak, száműzötteinek és kóborlóinak csapatai által, a legfenyegetőbb kiterjedésben van“, s miután Ausztria császára tőle kért segédelmet a közös ellenség ellen, s megindította hadait „a lázadás elfojtására s azon vakmerők megsemmisítésére, kik a mi tartományaink nyugalma is batorzkodnak fenyegetni.“

A nyilatkozványt azzal végzé Miklós uram:

„Meg vagyunk győződve, — ugymond, — hogy ugyanez eredménye, óhajtása, eredménye minden oroszoknak egész birodalmunkban, melyet oly láthatólag véd az isteni gondviselés; így fogja betölteni Oroszország a maga szent hivatását.

Isten velünk, s ki fog megállhatni ellenünk!“

Tehát azok, kik emberi szent lelkesedésük által megragadtatva, egy börtöne levegőjétől s rablánczaitól, bár véres küzdelemmel, de élete koczkáztatásával is menekülni akaró, szenvedő nemzet segélyére sietve a szabadság Istenének oltára előtt önkénytelen ajánlják föl vérüket és életüket, — ezek az emberi képzelődés legmagasztosabb tetőpontján álló nemes keblek tulajdonosai: „a nemzetek szerencselovagjai, száműzöttjei(?) és kóborló!“ — hanem azok, kik czári zsarnok önkény által a bőségig kancsukáztatva veretnek a népszabadság és saját sorsosaik ellen, azok szent hivatást követnek el, mert a muszka zsarnoknak szerencsétlen milliók keserves fohászából fagyott trónját, butául saját maguk ellen támogatják! Az szent hivatás! Oh nép! nép! Mikor jön meg a te méltóságod, és a te eszed!

És még Istenre mernek hivatkozni! Ámde hát jól van. Behívták a muszkát, leólni, leigázni, lánczra verni a magyart, behívták Miklós uram zsoldos hadát.

Jól van. Itt a muszka! Most már talpra magyar, és átok fogamzék meg abban a földben, melyen egy magyar pihen addig, míg hazájában egy muszka lesz. Ha két hatalom ellen kell küzdeni, hát küzdjünk két hatalom ellen, ezer ellen, míg vér és élet van ereinkben, inkább a sir, mint a börtön, inkább a halál, mint a megaláztatás, s mint a német!

Ide tehát azzal a muszkával, ha egy millió van is!

Igy beszéltek és gondolkoztak a bátor és valódi magyarok, hanem soknak lábaszárába szállt ám a bátorsága.

Hát még azok, kik május 17-dikén Pozsonyban egy külön értekezletet tartottak, mely fölhevítte a közönséget, hogy maga ellen fegyverkezzenek, vagyis, hogy csapatokat állítson a magyar kormány és a honvédek ellen.

Igaz volt!!!

Ezen fölhevítést aláírták: Pálffy Mór, Apponyi Károly, Batthyány János, Cziráky József, Zichy Ferencz. Dezasse Ferencz, Teleki Ferencz, Zichy Pál grófok, Kucsera Antal, Jankó M. Brin, Wohlgemuth szül. Sztrada, Eszterházy Antonia szül. Schröfl grófnők, Nagy Ignác, Keglevich Victória, Hunyadi Julia, Eszterházy Rozina grófnők, Vítál Alajos, Eszterházy szül. Creneville Karolina grófnő, Forgách Aug., Pálffy Leopold, Chotek Otto grófok, és még hozzá harminczhárom pozsonyi polgár.

Pozsony utczáinak falain óriási alakban foglaltak helyet a felszólítások, ígértetvén az új „nemzeti harczosok”-nak a városi tanács által fizetendő 39 forint foglalópénz is.

Néhány napra pedig a felhívás után

a megyeház termébe e tárgy feletti tanácskozmány, s az aláírások megtétele végett „népgyűlés” is hirdettetett.

Ezt a népgyűlést azonban a városi tanács „részvevő hazafiak hiánya miatt” eredmény nélkül kényszerült feloszlattani.

Azonban a népen kívül jelentek meg azért mások, a főbbek közül, kiknek gyászos neveit följegyezte a krónika, s kikről a próféta szavaival elmondható a nemzet: „mit vétettem, hogy anyám fiai harczolának ellenem?!”

Valóban, majdnem hihetetlen dolgok, s fojtsuk szívünk rejtekébe a szót, mely e nem czimezhető tett olvasásakor ajkainkra akar lázadni.

Hála a nemzeti szellemnek, e felszólításra csak lepökéssel válaszolt.

Hanem hát jött a muszka!

Már június 4-kén Paskevics, a minden oroszok Miklós urának Magyarországra kancsukázott serege fölé nevezett fővezér, egy kiáltványt küldött az országba, melyben kijelenti, hogy ő nem ellensége a népnek, mert a császárt védeni jön.

Hát evett-e már valaki ilyen maszlagos nyelven irt proclamatiót?

N é p f ö l k e l é s .

Bizony furcsa szerepet játszottak még eddig a nemzetek a világtörténelemben. Mi volt egy nagy nemzet? egy nagy eszköz annak kezében, ki Isten kegyelméből elhitette a világgal, hogy ő fejkötőben született, s neki oly ágyban kell hálni, melynek párnázatába korona van himezve.

Lám-e a kis lelkem!

És a nép lábujjhegyre állt, hogy a kis lelkem nyugodtan pihenhessen, szájában azon czuczlivál, melylyel a nemzet boldogságát szívja ki, s ha a nemzet valamelyik fia elsírta magát, nehogy a kis lelkemnek nyugtalanság okozásék, a nemzet fiának nyakát leütötték.

Bizony pedig sok oka volt ám sirni a nemzet fiainak, mert mindent, a mi

jó volt, a kis lelkem czuczlizott ki, s a mi már neki nem jutott, oda dobta annak a nagy kamasznak, a nemzetnek.

Bizony nagy kamasz, rémséges egy nagy kamasz!

Ezzel a nagy kamaszszal aztán lehetett csinálni mindent.

Ha a kamasznak például a torka fájt, a kis lelkem dajkái egy kötéllel nagyot szoritottak rajta és torkán akadt a panasz. Ha gyomra fájt: a kis lelkem dajkái adtak be neki olyan pilulákat, hogy meggebedt tőle. Ha feje fájt: olyan patens zuhanyt zuditottak rá, hogy elment kedve a gondolkozástól. Pedig ha ez a kamasz akarta volna, és kinyújtja félkezét, egy markolással úgy izzé-porrá törí azt a bölcsőringató népséget bölcsőstől együtt, hogy az ítélet napján se találták volna föl testük darabjait.

De hát kamasz! hiába: kamasz! Övé volt minden, telek, ház, gazdasági eszköz, kamra, élestár és pénz, — és mégis a kis lelkem adott neki belőle annyit, a menyihez épen kedve jött; s hátha még azt vesszük, hogy e kamaszban millió szívek nemes érzelme, millió családok sorsa, millió szép lélek jövője, reménye egyesül, millió ember életét hordja magával, s milliók szenvedéséről felelős az Isten előtt, — s e milliók mindenét egy kis lelkem által hagyja kiczuczlizni, már ekkor százszoros, ezerszeres és milliószoros joggal irhatjuk homlokára e nevet: Kamasz! rémséges egy nagy kamasz!

Nem rólunk van szó, hanem a világról.

Rólunk beszélnek akkor, mikor azt mondom hogy, mikor a muszka kamaszt nyakunkra hozták, még csak azt sem kérdezték tőlünk, hogy mi Isten csodája miatt ontjuk hát mi azt a sok vért, talán csak mégis van annak vala-

mi oka? Nézzük, mi? Nem lehetne-e rajta segíteni jó tanácscsal, vagy más valami közbenjárással? Az egyik fél panaszát már hallottuk, halljuk a másikat is, mert csak úgy lehet aztán igazságosan itélni.

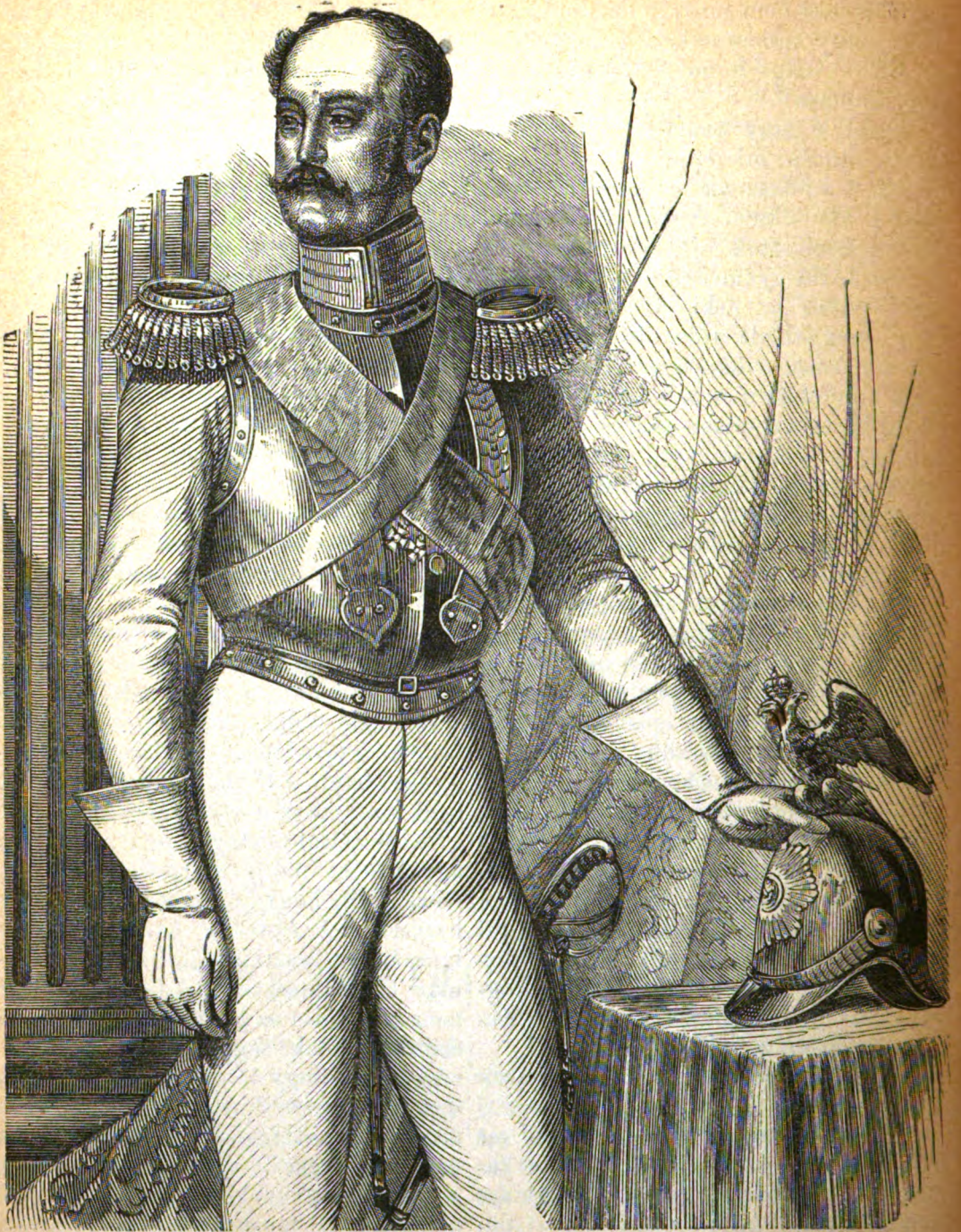
De nem! Nem így beszéltek ám. Igazság? Keserű guny! Hogy lehetne millióknak igazsága néhányval szemközt, hogy lehetne milliók érdeke néhány érdekével szemközt tekintetbe vehető!

Mit akarnak ezek a milliók? Nem hagyják magukat nyuzatni? Nem birsz velük? Herein da! Itt vannak az én hasonfajú millióim! A la! Ohrwaschel! Fülire! Olyan bolond ez, hogy lefüleli saját sorsosait.

És jött az a másik nagy bolond nemzet, mint egy nagy medve, orrában karikával, és ütött, a merre mondta neki az oláh!

És a többi kamasz meg nézte.

Ha két fejedelem összevesz, és egyik neki akar menni a másiknak? Az van szokásban náluk, hogy először megüzenik egymásnak, különben meggyülne bajuk a többi fejedelemmel. Az a tiz vagy husz ember meg tudja ám védelmeztetni a maga jogát; — de ha egy nemzet földig tiportatva végre föl emeli fejét, hogy lélekzetet vegyen, s harczra kel életeért, harczra kel az igazság az igaztalanság ellen, s már-már diadalmaskodni látszik? Ekkor nem tartja ám az idegen hatalom, mely czimborájának segélyére rohan, szükségesnek, hogy a nemzetnek hadat üzenjen, hanem huzza fülínél fogva az ő ütött-csapott népét, s öleti vele azt a másikat rakásra. — És a nemzetek e gyilkolásába nem kukkannak bele. Egy nemzet sem, mert ezek a száz milliók nem tudják megvédeni saját jogaikat néhány ellen.

Első Miklós orosz czár.

Hiszen vizslák, és nem emberek lakják ezt a világot!

Igy volt velünk is. A magyar nemzet egymagára maradt Isten ege alatt. Mindegy! Meg tudta volna védelmezni magát. De hiszen csak az előbbi fejezetben láttuk, hogy Pozsonyban a mágnás urak és urhölgyek, a nemzet egy részét már a másik ellen akarták uszítani. Csakhogy a magyar nemzet nem volt eb. Ámde rettentő nagy ártalmára volt e halálos bűn. — Ám fogják meg csak egy czérnaszállal a vihar-ként előre törő nemes mént, és el fogja veszteni a versenyt, s habár ez áruló gyűlekezet nem volt is más, mint egy czérnaszál, — a nemzet lelkesedésének kimondhatlanul sokat ártott; s köszönjétek azon uraknak a szabadság megbukását!

Sem a francia, sem az angol, sem a német, spanyol, olasz, sat. nemzet nem gondolt velünk, pedig ügyünk az ő ügyök is volt. De hiszen minek is gondolt volna. Nem szorul a magyar senki fiának segélyére, csak egyet akarjon. De akart-e még egyet valaha? Nem voltak-e mindig „pozsonyi“-féle emberei!

A vészben riadót kongó harangként zengett a *Kossuth* szava mindenfelé, és megszólalt ismét a nemzet dicső fiának, Petőfinknek lantja is:

Itt a próba!

Itt a próba, az utolsó
Nagy próba;
Jön az orosz, jön az orosz,
Itt is van már valóba.

Eljött tehát az utolsó
Itélet;
De én attól sem magamért,
Sem hazámért nem félek.

Miért félnénk az itélet
Napjától?
Féljenek ők, kik viselik
Magukat oly galádul.

Kik rátörtek az ártatlan
Magyarra;
Most veri meg az ur isten
Mindenható haragja.

Föl hazámnak valamennyi
Lakója;
Ideje, hogy tartozását
Minden ember lerója.

Ki a házból, ki a sikra,
Emberek!
Legyen egész Magyarország
Legyen egy nagy hadsereg!

Ki is megyünk, szó sincs róla,
Mindnyájan!
Meggálni, vagy győzedelmet
Nyerni a szent osatában.

Sok az orosz, nagy a száma,
Mi haszna?
Több lesz ott a magyar: talán
Száz is jut egy oroszra.

És ha volnánk kevesebben,
Mint azok:
Hála isten, minket hiv úgy
A világ, hogy: magyarok.

Ne féljeteK gyermekink, ne
FéljeteK!
Nem szúr által dárdájával
A vad kozák titeket.

Feleségink, kedvesink ne
Sirjatok!
Idegenek ölelése
Nem tesz csufot rajtatok.

Minden a mi szent előttünk
Koczkán van,
Ha a világ támad is meg
Győznünk kell a csatában.

Ha milljomnak kell elveszni,
Veszzen el!

Ki fogna most fukarkodni
Életével, vérivel?

És te Isten, magyarok nagy
Istene!
Légy népeddel, jó népeddel,
Hű népeddel, légy vele!

Tedd hatalmad fiaidnak
Lelkére;

Világdöntő haragodat
Fegyverinknek élire.

És ismét összeszedte minden fiát,
minden gyermekét e nemzetnek isteni
hősies és lelkes része, és ment, ment a
tengernyi áradat ellen!

Csak is az árulás győzhetett meg
édes, édes nemzetem!

Hány volt az ellenség, és hány volt a magyar?

Az osztrák császári hadsereg.

I. A dunai hadsereg Haynau alatt,
ide számítva Schlick, Csorics, Schwarzenberg és Wohlgemuth hadtesteit s a
tüzérségi tartalékot, és Paniutin orosz
hadosztályát

83,430 ember 360 löveg.

II. A déli hadsereg Jellasich alatt,
ide számítva Kriegern, Dietrich, Rastich és Ottinger hadosztályait, valamint Knizsanin szerb dandárát s a pétervárad-i ostromsereget Mayerhoffer alatt

44,100 ember 188 löveg.

III. Az erdélyi hadsereg Clam-Gallas alatt, ide számítva Pergen és Cop-pet hadosztályait s az Urbán-féle dandárt

15,000 ember 45 löveg.

IV. A temesvári őrség

8,840 ember.

V. Tartalék seregek Nobili és Nugent alatt

16,000 ember 36 löveg.

VI. Apróbb őrségek

10,000 ember.

Összesen: 177,370 ember 629 löveg.

Az orosz segély-sereg.

I. A főhadsereg Paskevich tábornag alatt, és pedig

1. A második hadtest Kuprianow altábornagy vezérlete alatt

36,721 ember 112 löveg.

2. A harmadik hadtest Rüdiger lovassági tábornok vezérlete alatt

33,703 ember 120 löveg.

3. A negyedik hadtest Tscheodajew tábornok alatt

40,120 ember 128 löveg.

4. A jobbszárnyai oldaltest, Grabbe tábornok alatt, továbbá: a tartalék-osztály, tartalék-dragonos test s a főhadszállási csapat

41,643 ember 136 löveg.

II. Az erdélyi hadsereg Lüders alatt, ide számítva Gratenjelm hadosztályát

39,137 ember 88 löveg.

III. Paniutin hadosztálya Haynau hadseregének kiegészítésül

12,000 ember 48 löveg.

Összesen: 203,324 ember 632 löveg.

A magyar hadsereg.

I. A feldunai hadsereg Görgei fővezérlete alatt; és pedig:

1. Az 1-ső hadtest Nagy Sándor tábornok vezérlete mellett, ide számítva Máriássy, Bobich és Mesterházy hadosztályait s a mérnökkari csapatot

9,540 ember 32 ágyu,

2. A második hadtest Asbóth, később Kászonyi ezredes vezénylete alatt, ide számítva Butler, Horváth s Mándy hadosztályait

10,400 ember 45 löveg.

3. A 3-ik hadtest Knezics, utóbb Leiningen ezredes alatt, ide számítva Czillich, Padoszky s Pikety hadosztályait

9,800 ember 40 löveg.

4. A 7-ik hadtest Pöltenberg tábornok alatt, ide számítva Posta, Liptay, Weissel és Bercsényi hadosztályait

12,000 ember 44 löveg.

5. A 8-dik hadtest Klapka tábornok alatt, ide számítva Kosztolányi s Eszterházy hadosztályait továbbá Kmety önálló hadosztályát s Horváth, Görgei Armin, s Beniczky hadcsapatait

20,900 ember 67 löveg.

II. A tiszai hadsereg előbb Dembinszky, később Wysoczki fővezérlete alatt; és pedig:

1. A 8-dik hadtest Dessewffy Arisztid tábornok és Bulharin, Lázár, Jaswicz és Jurics dandárnokok alatt és Kazinczy külön osztálya

16,600 ember 57 löveg.

III. A déli hadsereg Vetter altábornagy fővezérlete alatt és pedig:

1. A 4-dik hadtest Perczel Mór tábornok, utóbb Tóth Ágoston ezredes alatt, ide számítva Bánffy, Perczy, Igmándy és Simonyi hadosztályait meg az őrségeket

18,800 ember 68 löveg.

2. Az 5-ik hadtest Vécsey tábornok alatt, ide számítva Przyjmski, Rákóczy,

Nagy, Bergmann s a Boros-féle dandárokat, meg az erdély-határi csapatot s a pétervárad-i őrséget

18,000 ember 69 löveg.

IV. Az erdélyi hadsereg Bem altábornagy fővezérlete alatt, és pedig:

1. A 6-ik hadtest Czeucz tábornok alatt, ide számítva Inczedy mozgó hadát és Stein ezredes ostromseregét

27,000 ember 75 löveg.

V. Tartaléksereg Guyon tábornok alatt, ide számítva Hadik és Pulszky osztályait

9,500 ember 12 löveg.

VI. Székely s magyar szabad csapatok s mozgó nemzetőrök

20,000 ember.

Összesen : 172,540 ember 509 löveg.

Tehát volt ellenség 380,694, 1261 ágyuval; és volt magyar 172,540. Tehát az ellenség több volt 208 ezer és 154 emberrel, és 752 ágyuval. Jóval több a kétszer annyinál. S e 172 ezer magyarból minden perczen hadképes nem volt több 100 ezernél, s így az ellenség több volt mint háromszor annyi.

Igy álltunk, mert nem tett e nemzet annyit, a mennyit tehetett volna. Hiszen számosak a nagy urak közül, s több a városok közül is, saját nemzetének volt ellensége, s hozzá Görgeinek azon megbocsáthatlan bűne, hogy az osztrák armádia semmivé tétele helyett, Buda ostrománál pazarolta a vért és időt.

A z u j k e z d e t .

Azon a részen, hol a muszkák betörttek, a Kárpátok szorosainál alig volt magyar hadsereg. Csak az egyet-

len 9-ik hadtest állt azzal szemben Dembinszky alatt. Ez pedig lemondott a vezérségről.

Zokon vette, hogy a kormány a Galicziába való betörési tervét, azon okból, nehogy az oroszok hazánkba rontani törvényes okot nyerjenek, visszautasította, s még akkor sem engedte foganatosítani, midőn az orosz hadüzenés, sőt a betörés is tényleg megtörtént.

Még inkább sérté a lengyelt, midőn tudtára adatott, hogy ezentul a hadügyminisztérium rendeleteihez kell magát szabnia.

— Jól tudja a kormányzó, — így ír Kossuthhoz intézett lemondásában, — mennyit kellett már túrnie azon két urtól (Görgei és Klappkától), kik jelenleg a hadügyet vezetik. Azt sem teheti, ugymond, hogy oly rosz terv szerint munkálkodjék, mely az ország veszedelmét vonja maga után... És mind a mellett neki még más hadvezérekkel is összeköttetésbe kellene lépnie, mit egyáltalában nem fogadhat el; s kérte a vezérség alól való fölmentését; mert, — ugymond a hadsereghez intézett szózatában, — ha megmarad, vagy insubordinatiót kellett volna elkövetnie, vagy oly parancsokat foganatosítania, melyek az ő tapasztalatai szerint Magyarországra nézve károsak lehetnek volna, egyébiránt „mint önkéntes“ tovább is a seregnél marad, s részt veendő az oroszok elleni harczban.

Ennyire tiszta volt az ősz bajnok a haszonleséstől.

Julius 26-án már Pesten találjuk.

A vezérletet utána Wysoczki és Dessewffy Arisztid tábornokok vették át.

Wysoczki a lengyel kivándorlottak egyike; mint ilyen Magyarországra jövén, a lengyel legio alakításával bízott meg. Össze is gyűjté azokat, s nem sokára bálványuk lett.

Kicsiny törpe ember volt; lóról is

alig látszott ki gyalogjai közül; de ha katonái villogó szemekkel, hulló bombák közt a csata tüzeiben elől állni látták, vele és érte mindent készek lettek volna áldozni.

Paskevicsnek az volt a terve, hogy a maga előtt lévő, s általán sokkal nagyobbak hitt magyar sereget megvervén, vagy Pest felé üzi, hol az osztrák főserég fogná aztán megtámadni; vagy ha a magyarok a Tisza mögé vonulnának, oda követendi őket, hogy aztán az Erdélyből feléje tartó többi orosz hadakkal két tűz közé foghassa, s úgy tehesse tönkre.

A muszka had június 19-kén már Bártfán volt, s mivel Wysoczki észrevette az oroszok roszul palástolt intézkedéseit, s igen jól értesülvén az oroszok roppant tulsúlyáról, s belátván saját gyöngeségét, megkezdé visszavonulását Eperjes felé, s azután a lemesi táborba tért vissza s előcsapatát Samosnál állította fel.

Itt egy kis ütközetre is került a dolog.

Dessewffy tábornok ugyanis megtámadván Baggahufud vezérőrnagy közök ezredét, visszafizte.

Az orosz tábornok erre csakhamar harci rendet képez erősített csapatával, s heves ágyutüzével hátranyomja a mieinket, kik üzelve az Olga-ezredtől, estefelé a Tarcza jobb partjára húzódtak.

Veszteségünk 65 halott s 113 fogoly, az oroszoké 6 halott s 33 sebesült.

E harcz következtében Wysoczki még azon éjjel elhagyta hadi szállását, s folytatta a visszavonulást.

Paskevicsben, daczára az élelmi szerekre kiterjedő minden gondoskodásának, kétely támadt, vajjon elégségesek lesznek-e a tett készületek.

Gróf Zichy Ferencz ugyan mindent megtett, hogy a haza ellenségeinek táplálásához segédkezet nyújtson, de bizony nemes fáradozása nem egészen sikerült, s az éhes muszka had megette még a bocskortalpat is, a tökkel pedig plane nem lehetett kielégíteni. Hanem aztán a mint ő pusztította a sertések finom eledelét, az ő pusztításához is hozzáfogott a korela. Így akart az Isten segítségünkre jönni, midőn látta, hogy hiába várjuk az embereket, hanem Görgei, a mint saját szándékán kívül minden más szándékot meghiusított, meghiusította még az Istenét is!

Az orosz betegek száma pedig jun. 25-kén már meghaladta a 14 ezeret.

Wysoczki jun. 26-kán Miskolczon állapodott meg, de csekély hadával onnan is hátrálni volt kénytelen, egész Hatvanig.

Paskevics, Cseodajeff vezérlete alatt julius 3-kán Debreczent is meglátogatta.

Pesten pedig nagy volt a levertség. Görgei meg a helyett, hogy Buda ostroma után ment volna legalább a németnek, 8 napig élvezé ott a dicsőség kéjét, és bevárta, hogy az osztrák hadak az oroszszal egyesüljenek.

Ilyen vezénylet mellett aztán, — midőn villámgyorsaság és rettentő elszánt törekvés kellett volna, — nem is lehetett a győzelemre még csak gondolni is.

A hadsereg diadalittas mámora nem hogy fölhasználtatott volna, de idő nyújtatott annak, hogy kialhassa magát, s hogy ellustuljon.

Ilyen vezérrel szemközt hiába volt *Kossuthnak* minden szónoklati tehetősége és isteni lelkesedése.

Végre aztán nagynehezen, Görgei uram május 28- és 29-én mozdította a

Vág és Rába felé azon hadtesteket, melyek Buda ostrománál működtek.

Az első hadtest Nagy Sándor alatt, a második és harmadik pedig Asbóth és Knezich alatt junius 4-én érkezett a Vághoz.

Kmety hadosztálya Székes-Fehérváron át Pápa felé vette utját, honnan 12-én Téthig hatolt, hogy a főhadssereg legszélső balszárnyát képezze.

A Duna jobb partján állott még Kmetyn kívül a 7-dik hadtest Pöltenberg alatt Györnél.

A 8-dik hadtest Klapka parancsnoksága alatt Komáromban, s Kosztolányi hadosztálya Csallóközben feküdtek.

A Vág vonalat már előbb, Buda ostroma alatt megszállotta Horváth ezredes.

Görgei Armin őrnagy a 3-dik hadtestből kiválogatott java sereggel a bányavárosokat szállotta meg, míg Beniczky félig-meddig a felső tiszai sereghoz csatlakozott, szakadozott összekötetéssel.

Igy tehát az egész magyar dunai hadsereg Görgei tábornok parancsnoksága alatt Trencséntől Csornáig terjedő hosszú vonalon volt felállítva.

Klapka a komáromi hadtest parancsnokságával lévén megbizva, május 31-én Komáromba ment, s Guyon helyett, ki Görgei iránti legnagyobb elkeseredéssel hagyta el Komáromot, — Aschermann vezérőrnagyot hagyva hátra, — junius 3-án Györbe ment, hogy az ottani, szintén parancsnoksága alatt álló 7-dik hadtestet megvizsgálja.

Még Klapka Györött időzött, midőn junius 12-én hirül vette, hogy egy osztrák csapat a soproni uton, Kapuvár felé nyomul előre.

Tehát az agyonvert plundrás nép a Görgei által neki adott idő alatt föl-

ocsudván, begyét televerte, s összeszedve magát, új erővel indult vissza a tapintatlan és ki tudja miféle hadvezérre.

Wyss dandára rukkolt legelül.

Kapuvár környékén ekkor Vajda Gábor, guerilla-vezér működött, az ellenséget tévedésbe hozó merész bravourokkal.

Már június 7- és 8-án Wyss megszállotta Kapuvárt, s csapatainak felét Csornára küldötte előre; 9-én előcsapatai Árpás és Marczaltó felé egész a Rábáig kalandoztak.

Kmety 12-én Téthre érkezvén, előbadaít Móriczhidára küldötte, s biztos tudomást szerezvén Wyss dandárának állása felől, föltette magában a féldandárt Csornán megtámadni.

Kmety valóban június 12-kén délután Móriczhidánál átkelt a Rábán, s 13-án reggeli 3 órakor Szil-Sárkánynál állott. A jobbszárny egyenesen Csornát támadta volna meg, a bal Farádot, hogy az osztrákok közlekedését Kapuvárral elvágja.

Wyss Csornán reggeli 4 $\frac{1}{2}$ órakor értesült a magyarok előrenyomulásáról; 5 órakor már délről és nyugatról egyszerre meg volt támadva.

A lovasság Uichritz alezredes vezérlete alatt Farád felől, maga Kmety pedig Pongrácz alezredes gyalog osztálya élén Szil-Sárkány felől indul az ellenség meglepésére.

Wyss a két hadoszlop által egyszerre támadtatott meg.

Rettentően megverték, ő maga bele is halt, s ha Schlick nem jön, egész dandára megsemmisül.

Ezért aztán Haynau, kit leghivatottabbnak találtak egy nemzet megölésére, s már az osztrák hadak fővezére volt, — Bő-Sárkány fölégetésével felelt, mert a magyar lakosok nem fogadták ő kelmét lelkesedéssel.

Tehát magához méltóan kezdé meg hadműveleteit.

A szerencsés csornai csata után aztán a

Szerencse-kerék megfordult!

Haynau 40,000 embert és 120 ágyut vezetett 32,000 magyar és 110 ágyu ellenébe. Görgei azonban egy rossz tervet csinált, s daczára az Asbóth alatt álló hadtest vitézségének, mely az ellenséget kezdetben vissza is verte, az ütközet vesztettnek mondható.

Klapka irt is Görgeinek, hogy ezen tervével hagyjon föl, csakhogy Görgei, a mint várni lehetett, nem hallgatott reá, hanem meg akarván mutatni, hogy a sereg élére állva majd győz hát ő, — megtette rendeléseit.

Asbóthnak hajnalban kellett tá-

madni. Görgei azt mondta, majd ott lesz ő is.

A hajnal megérkezett, hanem Görgei nem, Asbóth pedig oly körülmények közé jutott, hogy nem várhatott tovább.

Támadott.

Volt ott egy falu, úgy hívták, hogy Pered. Annak a falunak a bevételehez volt kötve a diadal sorsa.

Asbóth és serege emberfeletti erővel egymásután többször támad, s bár az ellenség kétségbeesetten védi magát, az óriási vitézség elől kénytelen meghátrálni.

Asbóth Pered birtokába jut, s az ellenséget eltűzi.

Ekkor érkezik meg Görgei rosz terve után Knezics, de már semmi dolga. A 3-ik és 9-ik zászlóalj tétlen vesztegelt.

Görgei is fölbredt és megjelent végre.

Legelső dolga volt elcsapni Asbóthot, a miért meg nem várta, inkább verette volna meg magát; aztán elcsapni Knezicset, a miért megvárta, és az ütközetben nem vett részt.

Görgeit már kezdte valami lelteni.

Asbóth helyett kinevezte Kászonyi ezredet, Knezics helyett pedig gróf Leiningent. Hanem azon osztályparancsnokok, kik Asbóth alatt csak imént fényes győzelmet vívtak ki, szintén leköszöntek, s az egész hadtestben nagyon az elégedetlenség.

Igy kezdett Görgei dolgozni akkor, mikor 380 ezer ellenség volt az országban.

Pedig Aszódnál is megverték a németet. Honvéd vitézség tehát volt, de a fővezér kezdett tébolyodott lenni.

Junius 21-dikén végre csakugyan

átvette a vezényletet, Haynau és Panniutin osztrák és orosz tábornokok ellen.

A magyarok ekkor verekedtek először oroszszal is, és rettenthetetlenül viselték magukat. Görgei azonban kapkodott ide, kapkodott oda. Ide-oda nyargalászott, s hol innen, hol onnan vitte el a harczolókat, s a honvédek és huszárok, úgy a többi vezénylők legnagyobb vitézségének az lett a vége, hogy a fővezér miatt, ki inkább egy szakaszvezetőnek, mint fővezérnek szerepét játszotta, a csata elveszett.

Ime ez lett Asbóth diadala, s az aszódi győzelem után, hol Zichy és Kosztolányi harczoltak, — a Görgei személyes vezényletéből: — kudarcz.

És e kudarcz nagy hatással volt az egész oroszok elleni hadjáratra való nézve. Az első ütközetet az oroszok nyerték. Az ily dolognak morális oldala is szokott lenni.

A magyar seregeknél levertséget okozott e vereség, minek aztán Haynau kezdte venni a hasznát.

Ez volt a nyereség a Görgei elbizakodottságából.

Szabaduljon a ki tud.

Görgei 12 ezer emberrel oda állította Pöltenberget Győr alá, Kmetyt pedig csekély erővel jó messze tőle.

Haynau 75 ezer emberrel indult e város ellen.

Hogy egy ily haderő ellen mit akart itt Görgei a Pöltenberg és Kmety szétállított hadtestével: az talány.

Kmetyt el is vágják Pöltenbergtől csakhamar és szétszórták, Pöltenberget pedig, hősies és vitéz védelme után

szintén szétverték, — nagyon természetes!

E csatánál Ferencz József az első is jelen volt, s mondják, hogy nagyon örült. Hetvenötezer ember megvert tizenkétezret. Vitézség is volt az, de nagy!

Görgei talán, hogy a kormányt agyonrémithesse, maga akarta ezt így.

Egy levelet irt Kossuthhoz a vereség után, hogy mentsen meg a mit

megmenthet és fusson Pestről. Őt pedig hagyják sorsára, mert túl van szárnyalva, s többé nem képes Pestet megvédeni.

Ime a nagy vitéz, egyszerre letett hitről, szeretetről, reménységről, sőt azon volt, hogy az egész nemzetet kétségbeejtse.

Ludwigh is irt Kossuthnak, és pedig a Görgei kétségbeesését látva, oly levelet, melynek az volt a vége, hogy: Szabaduljon a ki tud!

Rettentő egy biztatás!

Mikor maga a fővezér kezdte az ijedséget; mit lehetett várni mástól?

Ez volt a legnagyobb bűn, ez volt a nemzeti önbizalom sirásója, Görgei ezáltal többet ártott, mintha hadseregünk egy szálíg megsemmisült volna, mert a nemzet önbizalma teremtett volna másikat.

Nem Haynau, nem Paskevics: Görgei verte meg a magyart, már Világos előtt.

Kossuthan pedig keserű gyanu ébredt föl Görgei iránt, hogy ez neki a Nagy-Váradra való menekülést ajánlja, melyet véleménye szerint az oroszok kevés nap múlva szintén meg fognak szállani.

De ha a fővezér így beszél, mit csináljon a kormány!

Készülnie kellett. A bankógyárat szétszedték, csomagoltak, pakoltak.

Ezt látta Pest, a főváros, megtudta az ország, megtudta a hadsereg.

De még csak egy biztató szó se Görgeitől.

Hát elveszett már a világ, vagy mi? Szaladjunk? Hát nincs már egyetlen egy honvéd se?

A népnek azt kellett hinni, hogy nem Pöltenberg, de az egész hadsereg veszett el, pedig nem veszett el Pöltenberg se.

Egy vereség, egyéb semmi. Windischgrätz is így kezdte, aztán szűk lett neki a porta mégis.

Avagy mi történt?

Semmi más, csak az, hogy Görgei élt.

Kossuth hiába mondta most már: így volt ez kezdetben is. A Görgei tudósítására a nép meg volt rémülve.

Irt Görgei később egy másik levelet is Kossuthhoz, melyben nyíltan bevallá, hogy ő soha se küzdött a kormányért, hanem azért ígéreteket tett, hogy a népert minden lehetségest el fog követni.

A képmutató!

Haynau kiáltványa.

„Mintán Magyarhon mult évi október 3-ik óta, Erdély pedig mult évi október 18-ik óta hadi törvények alá van vetve, ezen idő óta elkövetett minden bűntények és vétségek, melyek a lázadással összefüggésben állanak, ha polgárrendű egyénektől követték is el, hadi törvényileg fenyítetnek.

E törvények ítélnék halálra, száműzésre, börtönre, pénzbírságra.

A felségsértési ítélet az összes vagyon elvesztésével van összekötve.

Hadi törvényszék elébe tartoznak: a magyar országgyűlés, a honvédelmi bizottmány tagjai s a kormánybiztosok.

Rögtönbírótság alá esnek, kik az april 14-iki határozat hozatalában, a nép lázításában, az osztrákok és oroszok elleni harcban részt vettek, kik még ezentúl a magyar kormánytól rendeletet fogadnak el; a cs. kir

hatóságok kiáltványait ki nem hirdetik, honvédeket toborznak, vagy vezetnek, s népfölkelést rendeznek sat.

Fegyverek és hadi szerek eltitkolása, körülmények szerint hadi, vagy rögtönbíró-ságilag büntetetik.

A cs. kir. hadsereg iránt ellenséges érzelmű községek fölgyújtatnak.

Zsidók eliteltetése esetén azon zsidó község, melyhez az elitelt tartozik, pénzbírságot fizet.“

Másnap kiadatott a hadi törvény-székek szervezetét illető parancs, s ezzel kezdetét vette a rémidőszak.

Hadi tanács Pesten.

A tanácskozásban részt vettek: Dembinszky, Kiss Ernő, Mészáros, Perczel Mór, Aulich, Répásy, Schweidel, Lenkey, Török, Szabó altitkár és ezredes, végül Meszlényi, a *Kossuth* sógora.

A tanácskozás sok vita és személyeskedéssel folyt le, különösen Perczel Mór keményen kikelt Görgei ellen.

Kossuth előadván az összes hadi körülményeket, s az ügyek újabb állását, — miután a muszkák már Miskolczig hatoltak, az egész tanácskozmány egyhangu véleménye oda ment ki, hogy miután a hadi erők egyesítése s a támadó munkálatok megkezdése a Feldunánál a kellő időben, akár menthetlen hanyagság, akár ügyetlenségből elmulasztatott — a seregek összpontosítását Komáromnál a hazának világos veszedelme nélkül most már keresztül vinni épen nem lehet, és pedig annál kevésbbé, mert a muszka had már az egész Tiszavidéket, s magát a fővárost is fenyegette előzőnlésével, s ha a Tiszánál nagyobb erő nem egyesítettik, — menthetlenül bukás éri az országot néhány hét múlva.

Végül kimondatott, hogy a hadügyminiszteri és fővezéri hivatal egy személy kezében nem férhet meg; azért tehát Görgei ezek egyikéről mondjon le; a működési terv pedig úgy lön

megállapítva, hogy Görgei vonuljon el Komárom alól; s őrségül hagyjon ott Klapka vezérlete alatt 24 ezer embert, mely magát az oda utasított ujonczokból 30 ezerig majd kiegészítheti, ő pedig a sereg többi részével tartson Budának, s a Pest körül lévő seregrészekkel egyesülve siessen ekként tetemes erejével a Tisza táján keletkező veszély elé, hogy az ott egyesülendő hadakkal a nemzet védelme s az ellenség megverése eszközöltessék.

Nehogy azonban az új hadi terv Görgei makacsságán vagy épen késlekedésén hajótörést szenvedjen, a kormány jónak látta a fővezérrel csinján bánni, s hogy a határozatnak minél előbb siker biztosittassék, annak közlésével Csányi miniszter bizatott meg, ki Görgeivel szívélyes baráti viszonyban élt. Csányi mellé még Kiss Ernő és Aulich csatlakoztak, kik még azon éjjel utnak indultak gőzösön Komárom felé, hogy rábírák Görgeit a kormány terveinek foganatosítására.

Görgei ezt kezdetben megígérte, de később egyenesen megtagadta.

Erre a kormány belátta, hogy végezni kell ezen emberrel.

Kossuth Bem-et akarta helyette fővezérnek, ámde Bem nem volt jelen, aztán Kiss Ernőt akarták, de ez nem fogadta el; Vettert vesztett népszerű-

sege nem ajánlotta; Klapkára Komáromban volt nagy szükség. Aulich beteges volt; Damjanich az ágyat őrizte; Perczelt a tanácskozmány szintén nem találta alkalmasnak, sem Dembinszkyt, nehogy Görgei ez által még inkább felingereltessék.

Végre Mészárosra esett ismét a választás, ki azonban kikötötte, hogy mellé Dembinszky adassék.

Ludwigh helyett pedig Bónis Samu neveztetett ki a táborba kormánybiztosnak.

Kossuth, a fővezérletről szóló hivatalos rendeletet egy magánlevél kíséretében nem is Görgeinek, hanem Klapkának küldé meg, kinek „római jellemétől“ sokat várt, s kit ugy látszik, már azelőtt megbizott, hogy Görgeire felügyeljen, s a kormány érdekét a hadseregnél előmozdítsa.

„Tábornok ur, — így szól a hivatalos rendeletben Kossuth, — az önnek annyi hőstett s önfeláldozással megpecsételt hazaszeretetére kérem a nép és szabadság nevében: hogy ezen rendeletet saját hadtestének pontos megtartás végett mindenkiel tudassa s megtartassa.

Az egységet, mely a jelen vészteljes pillanatban egyedül mentheti meg hazánkat s Európa szabadságát, föntartani s hazánk és a szabadság megmentésére az ön megpróbált hűsége, loyaltitása s hősi lelkével minden személyes tekinteteket félretéve, minden erővel közrehatni, miért is én önnek a haza hálóját, az öntudat magasztos jutalmát és a történet méltánylását benső tisztelettel ezennel biztosítom.“

Az új fővezér, Mészáros, a kormány rendeleteivel július 2-dikán ült gőzhajóra, s indult meg Komárom felé.

A kormány Szegedet választotta székhelyül.

S z ö n y n é l .

A győri ütközet után az osztrák hadak Haynau parancsa alatt a Gönyőtől Győr felé terjedő vonalon, Győrből június 29-én Mezőörs felé nyomultak, s a balszárnynyal 30-án már Ácsnál voltak, míg a közép-haddal Igmánd és Bábolna után Kis-Béret szállották meg.

Július 1-én az ácsi erdősegből már megtámadták a magyar előcsapatokat, miután Csém és Harkályt a kellő fődözzettel megrakták, a komáromi elsánczolt tábor megrohanására készültek.

A támadást a szövetséges osztrák-orsz sereg reggeli nyolcz órakor kezdte meg, neki indulva a komáromi tábornak.

Míg Wohlgemuth a jobbszárnyon Harkály felé tört, Bechtold Uj-Szőny,

Benedek Ó-Szőny, Schlick pedig Monostor felé nyomult előre.

A harcot Leiningen kezdte meg ellenük, — néhány huszár-századot Bechtold támadására küldvén, de szerencsétlenül, mert míg huszárjai az ellenségtől visszaveretnek, azalatt Ó-Szőnyből gyalog csapatainkat Benedek dandárai nyomják hátra.

Monostornál is hevesen folyt e közben már a harcz, s már déltájban az ellenség itt is fölényre jutott.

Hanem még csak ezután kezdődött meg igazán a csata.

Görgei és Klapka csak most érkeztek meg Komáromból a harczmezőre.

Görgei most mindenekelőtt a monostori sánczok első vonalának vissza-

foglalására Rakovszky őrnagyot rendeli.

Rakovszky, Pöltenberg közreműködésével, ki a megkuszált 7-dik hadtestet újból összeszedé, — s az ácsi uton nyomult előre, — a megjelölt vonalat csakhamar birtokába keríti.

Délután 5 órára Pöltenberg már teljesen megverte Schlicket, s elfoglalta Pusztá-Harkályt.

Klapka ezt meghallva, Ó-Szőny viszsza foglalására ad parancsot.

Heves volt a csata, végre Leiningen Benedeket kiverte a faluból. Pöltenbergnek azonban a Schlick segélyére érkezett Paniutinnal és Wohlgemuthal gyűlt meg a baja.

Elkeseredetten harcoltak.

A tulnyomó erő végre előnyt kezdett nyerni honvédeink hősiességé fölöött.

Ekkor jött Görgei egy sereg huszárral segélyre, miután ő a helyett, hogy az ütközetre figyelve annak menetét intézte volna, rendesen maga is belekeveredett a viadalokba, egy alsóbb rangu tiszt kötelességét végezvén.

Itt midőn veszélyes helyzetbe került volna, s Pöltenbergnek sapkájával intett, maga is sebet kapott.

Az ellenség visszavonult.

Erre a mieink is visszahuzódnak elsánczolt táboraikba.

A csata tehát késő estig tartott.

Halott mindkét részről töméntelen volt.

Veszteségünk mintegy 1250 ember holtak- és sebesültekben, s mintegy 250 hiányzó; az osztrákok 872-re, az oroszok 18 emberre teszik a magukét.

Nem volt, ugy szólva, egyetlen talpalatnyi föld, mely a csata helyén vérel ne lett volna boritva.

Mint láttuk, a kormány épen ez idő tájban küldötte Mészároszt Görgeihez.

Midőn Görgei a harczból fáradtan hazatért, a kormány rendeletei is megérkeztek.

Mészáros küldöttei ugyanis ekkorra már meghozták a hirt, hogy a fővezérségből letétetett.

Másnap Görgei seblázban feküdt.

Klapka is megkapta Kossuth leveleit.

Klapka, miután a hir a seregben oly ingerültséget és ellenszegülést keltett, hogy e miatt a rendelet foganatosítására még csak gondolni sem mert, — sietve hadi tanácsot hívott össze.

A hadi tanács azt végezte, hogy Klapka és Nagy Sándor menjenek rögtön követségbe Buda-Pestre, hogy ott jelentsék ki a kormánynak a fősereg nevében, hogy Görgein kívül semmiféle más vezérben sincs bizalma; s ha épen a két hivatal közül valamelyiket le kell tennie, az inkább a miniszteri legyen.

Kétségbe vonhatlanul bizonyítja ez, mennyire bálványozá a fősereg Görgeit, ki katonáinak szíven azóta, hogy a vezéri botot kezébe vette, a legkorlátlanabb hatalommal uralkodott.

Görgei majd csak másképen bánt volna azzal, kit el akart volna fogatni. Egyszer már meg is indította Kisfaludi ezredest, hogy a kormányt fogja el, s csak nagy nehezen bírta rá magát, hogy e szándékát ne valósítsa.

Görgei a kormányrendeletéről csak július 5-dikén értesült, miután orvosi tilalom folytán minden hivatalos üggyől távol tartatott.

És a körülmény, hogy a csatában magát oly hősileg kitüntető vezért eszméletlen betegségében akarják letenni, még inkább kifejtette a hadseregnél az irányában való ragaszkodást.

Klapka és Nagy Sándor a mint megérkeztek Pestre, Kossuth rögtön tanácsot tartott, mely alkalommal a

tábornokok oly élénk színekkel festették a tábor izgatottságát, hogy a kormány elhatározta, hogy hát ha úgy van, Görgei továbbra is maradjon a hadseregnél, a hadügyminiszterségtől azonban vissza kell lépnie.

Kossuthnak, tagadhatlanul zokon esett a tisztikar ezen közbevetése.

Másnap a többek közt azt írta Klapkának: „Gondja legyen önnek, hogy a hadi tanács csak is ezen cselekvési körre szoritkozzék, s az országgyűlés és a kormány rendeleteinek bíráltságától mindenkor távol tartsa magát.“

Bónisnak pedig kötelességévé teszi, hogy a hadi tanács üléseiben részt vegyen.

Görgei másnap megírta lemondását a hadügyminiszterségről, melyet távollétében Szabó Imre alezredes vezetett.

Helyébe hadügyminiszternek Aulich neveztetett ki.

Görgei tehát megmaradt ismét fővezérnek.

Most már nem is a kormány, hanem a tisztikar választott vezérének tartá magát; s erre büszke volt.

A fővezér a leendő hadműveleti tervek fölötti tanácskozmány végett ezután csakhamar hadi tanácsot tart, s a hadi tanácsot arra igyekezett rábirni, hogy a kormány összpontosítási tervének mellőzésével, a fősereg az ő régibb terveit kövesse; maradjon tovább is Komáromnál.

Klapka, Nagy Sándor ellenszegülnek.

Görgei unszolására mindazáltal határozatba megy, hogy a seregnek még sem illik csak úgy „megszökni“ Komárom alól, hanem hát egy támadó csatában törje keresztül magát az osztrák táboron, s azután, jó, ám huzódják le a délvidékre.

Azonban Klapka késő este kapja

Kossuth levelét, melyben a kormányzó hatályosan sürgeti, hogy július 7-én a sereg halaszthatlanul vezettessék le, s a „haza megmentését“ egyenesen ezen mozdulattól teszi függővé.

Klapka, nem érintkezhetvén a seblázban fekvő Görgeivel, a tábornoki főnök előtt kijelenti, hogy ő a további időzésért egy perczig sem vállalja el a felelősséget, s mint Görgei után a legidősb tábornok, kiadja a rendelkezést az indulás felől.

Tagadhatlan, hogy Görgeinek huza-vona eljárása a sereg levezetését illetőleg ép oly erős bizonyítványt szolgáltat makacs jelleméről, mint éles eszű ravaszágáról.

Görgei nem sietett délre, a kormány közelébe, mert lélekben meghasonlott a kormány politikájával s gunyvilakat szórt a hadi terveket készítő „táblabíró“ kormányférfiakra, utálta annak hadi terveit és ezek készítőit, s attól is tartott, hogy a kormány őt, mihelyt hatalmába keritheti, megalázza, s láb alól eltéteti.

Görgei, a mint a sereg indulásáról hirt vett, véghetetlenül felingerlődött, s megírta rögtön kérelmét a szolgálatól való teljes fölmentetésért.

Ezen lemondás az egész tábornagy izgatottságba hozta.

Csakhamar a hadseregből küldöttség jelenik meg nála s fölkeri, ne hagyja el a hadsereget.

Klapka, a hadsereg tökéletes felbomlásától tartva, maga is a küldöttséghez csatlakozik.

Görgei, tisztait maga körül látván, nyiltan kijelenté, hogy „ő Kossuthtal nyilt ellenkezésben áll, mert az általa elrendelt általános visszavonulásba semmi egyebet nem lát, mint az országból való gyalázatos futás kezdetét, s hogy a főseregnek kötelessége, az ellen-

séget, a melyik előtte áll, határozottan megtámadni, nem pedig kikerülni.“

Azután kijelenté, hogy a vezérséget csak úgy vállalja el, ha a hadsereg el van tökéelve Komárom alatt támadni meg az ellenséget.

A tisztok a föltételt elfogadták.

Klapka pedig visszarendeli a már utnak indult Nagy Sándort, s beleegyezett, hogy előbb történjék, az ő saját vezérlete alatt, egy áttörési kísérlet, de a levezetés azután okvetlen meglegyen.

E szerint tehát Komáromnál még

egy csatának kellett megtörténnie, hol aztán a magyar sereg megveretvén, és 1500 embert vesztvén, Görgei megkezdte a levonulást. Akaratának azonban teljesülni kellett, ha mindjárt 1500 ember drága életébe került is, s ha győztes helyett vert sereggel kellett is elvonulnia. Vajjon mi lett volna most már a nagyobb szégyen: az-e, ha a magyarok zászlóikon a diadal dicsfényével *elvonulnak*, vagy most megveretve visszavonulnak?

Ilyen ember volt Görgei, és az alatta álló sereg vitéz, de vak.

Ismét a szerbek.

A mint Perczel Bácsból kivonta seregeit, a szerbek újra garázdálkodni s kegyetlenkedni kezdtek. Perczel ugyan is a Bánátba ment, hogy az ott pusztító ellenséget is leverje, noha Bácsban még nem állt helyre a rend és béke.

Ezért Perczel a kormánytól megrovásban részesült, a mi őt rendkívül dühödtté tette, s a megrovásra egy kiméletlen goromba levéllel válaszolt, érdemeit s tetteit sorolván elő, melyek mindjárt vesztenek becsükből, mihelyt azok, kik véghezvitték, kérkedőkké válnak. Perczel pedig ilyen volt.

Levelére *Kossuth* mérsékelten, baráti melegségtől áthatottan, de határozott hangon válaszolt.

Kossuth ezen levelében hű tükröt tartott Perczel elé.

„Én Istenem, én Istenem! — kiált fel Kossuth, — mit vétett a szegény magyar, hogy legjobb fiai annyira rabjai saját szenvedélyeiknek! . . .

Én a szabadság embere vagyok; magamat a nemzet iránt felelősnek tartom, s ha

valaki hibát fődöz fel ellenem, magam törendem el a pálczát magam felett, s adom át helyemet másnak, ki jobban tud hozzá! mert én a hazát akarom megmentve látni, nem magam fényleni.

Nekem bizony, barátom! a kormányzás nem kegyelem, nem szerencse; inkább ma, mint holnap lépek vissza magánéletbe; ha gondolod, hogy te mented meg a hazát, mint kormányzó, jobban mint én: jer, add elő a nemzetgyűlésnek, s ha helyesli, légy kormányzó; de mig én vagyok az: addig a dolognak akként kell menni, a mint én látom jónak; mert felelős én vagyok a nemzetnek; vagy a ki jobban tudja, lépjen a helyembe; de nem önfeltevési elbizakodottságból, hanem a nemzetnek akaratából; különben ha másképp akar föllépni, csinálhat zavart, elveszitheti a nemzetet belső viszálykodás által, de elébb maga is elvész, arra esküszöm.

Én tudom, édes Móríczom, hogy te ezen hangot nem szereted; tudom hogy felforr ellene büszkeséged, de én mint barátod irok; te sokat irtál nekem, nem ilyen hangon még. És egyre kérlek, ha ezt megolvasod, aludj egyet reá, aztán felelj, — de felelj, mert nekem, mig kormányzó vagyok, tudnom kell: hányadán vagyok azokkal, kiknek hűségére bízom a nemzet seregeit.

Látod, édes barátom, szenvedélyed a hazának végtelen károkat okoz; győzelmeid sikerét pedig ephemerré teszi. Mi a jó tiszteknek szükségében vagyunk, s a kik jók, a haza érdekében meg kell becsülnünk. És a te seregedet legjobb tisztjeink: Gál, Földvári, Forget őrnagyok elhagyják; mert ilyen bánásmódot: „takarodjék ön, halbrechts, marsch!“ becsületérző ember nem tűrhet.

Törzstiszteid tömérdek panaszai irányában légy szives engem barátságosan felvilágosítani, hogy elintézhessem békével. Lovasságot kértél; akartam küldeni; de azt mondják: lövessem főbe, küldjem bizonyos halálba, elmennek, de hozzád nem — —

Ez szomorú, nagyon szomorú. És oda lent húzódnak a dolgok, apró falu-foglalások, maradandó eredmény nélkül és idefent e miatt zsiibasztva vagyunk . . .

Én most mint barát baráthoz szólva, mint hazafi hazafihoz beszélve, zárom be leveletem. Isten adja, hogy ura légy szenvedemednek, s fogadd oly tiszta érzéssel baráti jobbomat, mint én azt neked nyujtom.

Veled ha tetszik a hazáért, ha kell, elled is, a hazáért.“

E hatályos szavak, melyeket a baráti érzelmek melegsége s a bölcsesség egyformán jellemeznek, egész lényében megrázák Perczelt. Miként tükörben látá ő ezekben önön személyét, érdemeinek s hibáinak mérlegében.

Perczel ezekre, mint rendesen mindenki, midőn önmaga tulbecsülésében az igazságos értékére szállittatik — hallgatott.

Mielőtt a nyugalom révében, — mely egyébiránt tett-sovár lelkét még inkább gyötrötte, mint a viszály, — kikötni szándékozott: az ellenség vérében kívánta haragtól lángoló keblének boszuját kitölteni.

Perczel május 10-kén indult Pancsova elfoglalására.

Hanem az uzdini harcz után megfélemlert ellenség, Tittelbe s Szerbiába menekült előre.

A lázadók félelmökben Pancsován hagytak temérdek fegyvert, több darab mozsár-ágyut, számos lőszeres kocsit és zászlót.

A német ajku lakosság küldöttséggel járult a magyar tábor elé, s zeneszóval vezette be a városba: a nők koszorukkal hinték be a hadak utait; a polgárság felmagasult örömmámorában ölelé, csókolá a honvédeket, s vitte önként szállásra és vendégségre a katonákat.

A rivalgó tömegeből néhány ácsorgó török is csatlakozott a tábornok kíséretéhez, kijelentvén, hogy ők magyar katonák akarnak lenni.

A magyar hadak megérkezése oly mozgást idézett Belgrádon is, hogy törökök és szervianusok számosan tódultak bámulni Pancsovára; délben egy rakás asszonyt fogott el a huszárság, kik a kíváncsiságtól indittatva, két török legénnyel evezve jöttek át a Dunán; az elfogottak Perczelhez vezettetek, ki mindnyájukat megvendégelvén, alkonyat felé hazabocsátotta őket.

A két török legényt ezenkívül néhány darab körmöczivel is megajándékozván, megbizta őket, hogy az általa irt leveleket vinnék át a szerb fejedelmeknek és belgrádi basának.

A tar atyafiak kész örömmel fogadták ezen missiót, s énekszóval csolnákztak át Belgrádra.

Ezekben a levelekben Perczel tudomásul adá mind a szerb fejedelem, mind a török basának, miszerint, miután az ausztriai ház a magyar nemzet által száműzetett volna, s az ellenség, különösen pedig a ráczság megtörve, s így a duló népharczok befejezve lennének, — a szomszédi viszonyok s barátság tekintetéből is népjogi kötelességüknek ismerjék a szervianok ezen-

tuli becsapásait minden módon gátolni.

Megküldte egyszersmind hű fordításban valamint ezeknek, úgy az európai hatalmasságok Belgrádon létező consulainak az uralkodó ház elüzetését tárgyazó april 14-diki nyilatkozmányt, felszólítván őket, hogy Magyarországgal, mint önálló hatalommal kezdjék meg diplomatai érintkezésüket.

E felszólítás nem is maradt siker nélkül.

Másnap számos tábornokot jelent meg Pancsován; sőt a szardiniai, angol és francia consul küldöttei személyesen keresték meg a tábornokot, örömlüket nyilvánítván kormányaik nevében a fölött, hogy a magyarországi népharczok eredményében a magyar nemzet függetlenségét és szabadságát üdvözölhetik.

Ily szerencsésen folytak a dolgok Perczel bánáti hadjárata következtében.

A lázadók ereje, Temesvárt kivéve, minden ponton megtörve, védhelyeik elpusztitva, s a nép lefegyverezve!

Az ellenség maradványa, mely sikon többé nem mert mutatkozni, Tittelbe lón beszoritva, s oda kényszerítve, miszerint ha hódolni nem akar, az éhség,

penzhiány és fejetlenség által emésztessek föl.

E napok az alvidéki magyar hadjárat legragyogóbb napjai voltak.

Perczel ekkor állt hadi dicsőségének délpontján.

Szerencse-csillaga azonban csakhamar hanyatlani kezdett. Jellasich és Ottinger tetemes sereggel érkezvén meg, Perczel aránylag csekély hada, a római sánczoknál nagy vereséget szenvedett, midőn is Perczeltől Vetter vette át a parancsnokságot, s Jellasich győzelmének minden jelentőségét megsemmisítette.

Junius 27-kén Vécsey tábornok is megadásra kényszeríté Aradot. Az őrség fegyver nélkül hagyta el a várat, azon kötelezettséggel, hogy Stájerországba vonulván, hat hónapig nem fog a magyarok ellen harczolni.

A várparancsnokságot a törött lábú hős, Damjanich vette át.

Temesvár bevétele már nem sikerült Vécseynek.

Jellasich a hegyesi ütközetben is vereséget szenvedvén, a Sajkáskerületben vontá meg magát.

Perczel sereget toborzott magának, s ismét jól érzé magát.

S z e g e d e n .

Midőn a kormány Szegedre tette át székhelyét, s a szegedi nép *Kossuthot* fáklyás zenével tisztelte meg, *Kossuth* a néphez tartott szónoklatában a többek közt ezeket is mondá:

„És ha találkoznék oly nyomoru, ki a hazát leigázni, s diktátori hatalomra vergődni erőlködnék, azt én magam gyilkolnám meg.“

Görgeire célzott.

Julius 21-kén nyílt meg Szegeden az országgyűlés, Palóczy László nyitotta meg, s utána Szemere lépett a szószékre.

Mindenki kíváncsi volt arra, a mit hallani fog, de bizony nem hallott valami különösöt.

Egyszer csak megérkezett az a hír,

hogy Haynau bevonult Buda-Pestre, onnan pedig már Szegednek vette utját.

Julius 25-kén a képviselőház zárt ülést tartott. Itt kezdetben Görgeire akarták ismét bizni a fővezérséget, de megvitattván a dolgot, elálltak tőle.

29. és 30-ik közti éjjel a miniszterium tartott tanácskozást. A tanács, Kossuth ajánlatára, a magyar seregek parancsnokává Dembinszky tábornokot nevezte ki, melléje tábornoki főnök gyanánt Mészárost rendelte.

Kossuth, bár bizalma Dembinszkyben sem volt, őt ajánlja mégis a vezérségre, remélve talán, hogyha Bem, kit ismét meghitt a fővezérségre, Erdélyből megérkezendik, legkönnyebben elmozdithatja tisztségéről.

Ugyanekkor a kormány értesítettén Görgeitől, hogy az oroszok vele alkudozni akarnak, Szemere Bertalan és Batthyány Kázmér, Görgei táborába küldetnek, hogy ott az alkudozás fona-

lát fölvegyék, Görgeit szemmel tartsák, s őt délre siettessék.

A képviselőháznak a következő napon volt utolsó ülése Szegeden.

Másnap a kormány s a képviselők sietve hagyják oda Szegedet, hol temérdek gabna és tüzérségi készlet marad az ellenség zsákmányául.

Mivel az ellenség már sarkukban volt, — a ház magát határozatlan időre elnapolta.

Jövő székhelyül Arad tüzetett ki.

Nagyjában el lévén intézve a legszükségesebb, a nemzetgyűlés, a kormány, a sok vándorló egyéniség Szegednek Isten hozzádot mondtak, s az előbb népes város üressé lön.

Hanem még mielőtt a kormány Szegedet elhagyta, Répássy tábornok, a derék és becsületes honfi, meghalálzott. Nagy diszszel temették el.

Szerencsés férfi! mert még a szabad és független honban hunyhatott el.

Görgei és a muszka.

Görgei Vácznál az oroszoktól vere-séget szenvedvén, Miskolcznak, s Miskolczon keresztül Tokajnak vonult, mely uton a magyar csapatok a legnagyobb nélkülözéseknek voltak kitéve, azért csüggedetlenül folytatták utjukat.

Ezalatt a visszavonulás alatt történt aztán az, hogy Görgei a muszka részéről alkudozásra szólítottatott fel.

Muszka tiszték jelentek meg a táborban és mentek el. Görgei pisztolyokat kapott és adott, de hogy mit sütöttek főztek, azt nem tudja senki. Annyi

azonban mint tény állittatik, hogy Görgei Korlároffnak kijelenté, hogy Magyarország szorultság esetében inkább elvállalna egy orosz fejedelmet, mint egy osztrákot.

Ennek hire ment a seregben is, és többen már kezdtek orosz fejedelemtől álmodozni, s mert az orosz küldöttségeket már-már éljenekkel fogadták, abból az tűnik ki, hogy a pokolbeli ördöggel is szivesebben békültek volna, mint az osztrákkal.

E s e m é n y e k.

Görgei és a kormány küldöttjei majdnem egyszerre értek Debreczenbe.

„Midőn Görgei táborába értünk, — panaszkodék Szemere, — őt eleinte udvariasnak, de hidegnek találtuk; került bennünket, míg csak tehette, később daczos, zárkózott és bizalmatlan lón.

Környezete már gunyt tűzött a szent ügyből, melynek azelőtt bajnokai voltak. A seregben semmiféle lelkesedés nem volt. A fegyelem egészen eltűnt.

Mély sajnálattal mondom ki, hogy Görgei nem az, a minek őt vélem . . . Felhivom a kormányt, hogy vezér után nézzen, de addig ne, míg ez a sereg is nem egyesült a többiekkel.

E sereg, úgy látszik, mindinkább magára ölti nem Wallenstein, hanem a Monk tábora jellemét. Görgei eljárásában oly titkos politikát látok, melynek következtében a hadsereg elveszhet a nélkül, hogy a vezér maga vereséget szenvedne.“

A miniszterek megjelenésének az lett az eredménye, hogy Szemere levelet irt Paskevicznek, melyben sejtetni engedi, hogy Ausztria és Magyarhon közt fennforgó viszályból Oroszország fogja ám a hasznot huzni.

Ezt a levelet Pöltenberg vitte át.

Rüdiger a követet Paskevicshoz küldé, ki azonban nem fogadta el, s utasítá Rüdigert, hogy tudassa Görgeivel, miszerint az oroszok egyedüli rendeltetése harczolni, és ha Görgei az önmegadás felől a törvényes uralkodóval alkudozni ohajt, forduljon az osztrák fővezérhez.

Pöltenberg erre Rüdigernek azt mondta, hogy Görgei kész volna ugyan a császár seregei előtt letenni fegyvereit, de osztrákok előtt soha.

Ezalatt a demoralizált, saját fővezére által elrontott, megölt magyar

sereg s az ellenség közt csatára került a dolog.

A különben derék és vitéz Nagy Sándor ellen délután két órakor egy ezred uhlán kezdi meg a támadást négy század huszárság ellen, melyet midőn üzöbe vesz, vakon ágyuink lőtávolába rohan, s azok erős tüze által visszaveretik.

Ekkor az orosz tábor is megkezdé ágyuzását.

Négy órakor az ellenség két gyalog hadosztályt mozdit elő s a mieinket oldalt kezdi löni, mire itegeink elhagyják állásukat.

Paskevics erre a város ellen is küld két más dandárt.

E roppant erő megtöri a város előtt álló huszáraink ellenállását, kik rendetlen futásban kavarogva menekülnek.

Az ellenség lovasai ezután honvédeinkre csapnak, s a város utczáin keresztülüzve őket, nagy részben leöldösik s ágyuiktól megfosztják.

A vert had a Berettyó felé mintegy két mértföldnyire üzetett, mi közben összesen majd kétezer ember veszett el.

Holtak és sebesültekben mintegy 250 volt a veszteség; a többi fogságra jutott.

Az oroszok vesztesége holtak és sebesültekben 200; Kuprianoff tábornokuk egyik lábát veszté.

Az egész hadjáratban ez volt a legfényesebb diadaluk az oroszoknak, s a legnagyobb veszteség, mit ekkoráig a magyar seregek szenvedtek.

E csatát maga Paskevics rendezé; jelen volt Konstantin főherczeg is, ki

mindenütt elül állt, s golyózápor közt buzdítá katonáit.

Igen, a magyarok nagy vereséget szenvedtek! Így bántak már akkor azon hadsereggel, mely előtt, csak pár hónappal, nem tudott megállni az ellenség.

S vajjon győztünk volna-e, ha katonáink nem demoralizáltak, s

Görgei által nem ijesztetik agyonra a nemzet?

Bizonynyal. Isten már segélyünkre jött, s az orosz kivonulásra birtuk volna, Haynauval pedig úgy bántunk volna, mint Windischgrätz- és Welden-nel, sőt különül, mert követtük volna Bécsig, s ott mi diktáltuk volna a békét. S ime, hová jutánk!

Haynau Szeged alatt áll!

Buda-Pestről Szegedig tartó útja közben a magát vitézül viselő Csongrád városát felgyújtatta és kiraboltatta.

Haynau közeledésekor hadaink következő állást foglaltak.

A 9. és 10. hadtest, Dessewffy és a leköszönt Wysoczki helyét elfoglaló Gál ezredes alatt, a Szeged körül készült sánczokban létezett.

Perczel merész ember volt, használható népfölkelést megzabolázni, de daczára fényes, eredménydus csatáinak, heves természete által sokat elrontott.

Ő volt az, a ki megjövendölte, hogy Görgei áruló lesz; és lelkében élt a hit, hogy „a hazát egyedül ő képes megmenteni.”

Azért rá is üzent a miniszteriumra, hogy ő levén a legidősb tábornok, Görgeit, a nálánál két nappal fiatalabhat, maga mellett meg nem tűri; Damjanichot meg, mi több, egyszer már agyonlövással is fenyegette, mivel az elég merész volt az ő fivéréét bezáratni; Kossuthot szemrehányásokkal tetézte, s a kormány iránti engedelmisség megtagadásával fenyegetőzött.

Persze hogy Perczel ilyenek után nem maradhatott hivatalában.

Perczel július 30-án Szegeden kelt napi parancs következtében letette a vezéri botot.

Lelkének csak az esett nehezen, hogy seregétől épen a harcz perczeiben kellett megválnia.

Az említett két hadtesthez járult még Guyon tábornok hadteste, — továbbá Zambelly ezredes osztálya; és az Asbóth tábornok alatti tartaléksereg.

E szerint a szegedi sánczokban mintegy 38 ezer ember, köztök 4 ezer huszár létezett.

Lenkey tábornok Hód-Mező-Vásárhelynél, Knezics Tokajnál állottak.

Kmety pedig parancsot kapott, hogy a Bánságban felfelé vonulván, siessen a fősereghez, annak balszárnyát képezendő.

Haynau úgy számított, hogy a magyarok, ha valahol, a szegedi sánczoknál bizonyára elfogadják a csatát, annál is inkább, mert Szeged az erődített helyekhez tartozott.

Dembinszky azonban a sáncztábort közelebről szemügyre vévén, kétely támadt benne, vajjon a terjedelmes vonal védelme vezethet-e csak a legcsekélyebb eredményhez is?

Azért tehát augusztus 1. és 2-ka

közi éjjel elhagyja a szegedi táborn, s a szőregi töltésre vonult vissza.

A hidakat maga után lebontotta, s Uj-Szegednél csak egy dandárt hagyott hátvédül.

A magyarok további hadi terve a közelgő napokra az volt, hogy ha Dembinszky, akár Haynau homloktámadása, akár egyéb körülményeknél fogva rábiratnék, hogy kénytelen lenne szőregi állását odahagyni, Aradra vonul, egyesülendő ott Görgeivel, ki Tokajból szintén oda vonult.

Egyesült erővel azután neki esnek az osztrákoknak, mitsem gondolván tovább az oroszokkal, kik, részint alkudozások, részint Aradvár által föl lesznek tartóztatva.

Az osztrákok haladék nélkül délnek, a Bánáton keresztül Oláhországba lettek volna kiszorítandók.

Ha ez sikerül, az egyesült magyar fősergeknek Tiszán, Dunán át Komáromba kell vala mennie, s Ausztriára törve, tőle a békét kicsikarni.

Ha pedig nem sikerülne az osztrákokat Oláhországba nyomni, míg az oroszok oda érkeznének, akkor a magyar főserg Erdélyt szándékozik megtámadni, azután a szorosokat elállani, Erdélyt, a természetes nagy erődöt védelmezni, a zömmel Moldva-Oláhországba nyomulni, s Magyarország mellett a törököt is háborúra birni.

Csakhogy ez a terv megmaradt a képzelem meddő játékának.

Augusztus 2-dika reggelén a császári sereg elővédje már bevonult az üresen hagyott Szegedre; s követte nemsokára a főhaderő is.

Harmadikán reggel jelenlétét puska-és ágyudurránásokkal tudatta.

Délután Uj-Szegedet erősebben kezdi már lövetni; egypár házat itt már fel is gyújtott, azután pár ágyunkat tul-

nyomó ágyutüzével szintén megrontotta, s az ügyes vezénylőt, Jordánt, megsebesítette.

A védelem erre csakhamar zavar-
nak indult.

Az ellenség felhasználta a zavart; nagyobb tüzet fejt ki, s teljesen lehetetlenné teszi a védelmet.

Azonfelül az ó-hidat helyreállíttatja, azonkívül ujat is veretvén, az őrséget kinyomja Uj-Szegedről, s átkel a Tiszán.

Másnap reggel Dembinszky a főbb tiszték kíséretében a csatatér vizsgálatára lovagol, de a mint közelebb értek, az ellenség főhadi szállásáról golyók röpültek feléjük.

Szőreg előtt a Maros egyesülése a Tiszával szöveget képez, melynek jobb oldalát, keletről nyugotra a Maros és némely a Tiszából kifolyó ágak, — bal oldalát, északról délnek maga, az akkorában megapadt Tisza képezé. A Tiszától, a vizáradások által rongált szántóföldek megmentésére, erős és széles töltés vonul Uj-Szegedtől egy ágyulövésnyire, a Tiszával párhuzamban.

Ezen töltés háta mögé állíttattak mindannyi ágyunk.

Ezen állomásban virradt fel augusztus 5-dike.

Az ellenség reggeli 6—7 óra között az egész vonalon megkezdte az ágyuzást.

Magyar részről szintén viszonztatott.

Két órai tűz után az ágyuk mindkét részről elhallgattak.

Ezen ágyuzás alatt jött a jelentés, hogy lejebb, Kanizsánál, az ellenség visszanyomta a mieinket, s hogy már Kmety is a balpartra huzódott át, — Dembinszky, — mivel nem tartá megtarthatónak az állást, — azonnal hátrálást rendelt.

Hanem Haynau az épen elvonuló félben lévő seregünket megtámadván, erélyesen megkezdé a tüzelést, mire azonban a mieink is hasonló erélylyel feleltek; s mindenfelől rohamoszlopok színeltek támadást.

A harcz kezdetén mindjárt balszárnyunk megkerülése végett tulnyomó erejű osztrák-orsz csapatok foglalják el a szentiványi erdőt, s Bechtold altábornagy Desseffy tábornoknak, balszárnyukról előre mozdult huszárait visszautízi; azonban a meredek töltéstől, melyen lovasait keresztül nem vezetette, visszafordult.

Ezalatt a közép egy darabig meg lehetösen rendben tartotta magát; azonban sürübben jöven a golyók, s erősebb ellenséges rohamoszlopok nyomulván előre, a kiadott parancsolat szerint ez is hátrálni kezdett.

Az ellenség részéről 99 ágyu hányt a mieinkre arcvonalban a golyózápport.

Ez iszonyu ágyuzás, melyet Hauslab tábornok vezényelt, másfél óráig tartott.

Dembinszkynek lova az osztrák vadászok által szintén lelövetett, söt ő maga is kapott sebet; de azért szokott vidor bátorsággal vezérelt.

Utját gyalog folytatta, mig egy fiatal segéde, saját lovát adta át neki.

A balszárnyra helyezett lovasságból a Bocskay-huszárok, az első vonalban, a nagyon előre mozdult ellenséges lovasság némely osztályait megtámadni indultak, de utjokban megváltoztatván szándékukat, rendetlen vágattak vissza.

Ekkor a bátor, fiatal lengyel herczeg Woronyeczki, némely hátráló huszár-csapatokat előre vivén, midön maga mögé nem figyelve, az ellenségnek tartott, csak néhány huszártól ki-

sértetve, az ellenségtől elfogatott, s többé vissza sem került.

Egy darabig Szegeden tartották, azután elküldték Pestre, a siralomházba, az „Ujépület“-be.

Ágyuink teljes elnémulása után Benedek vezérőrnagy dandára tör elő, s utána jobbról Jankanowsky.

Honvédeink azonban már ekkor elvonultak.

Az egész sereg hátrálásban volt, s midön a huszár vezérlök a gyalogságot hátrálni látták, ők is megkezdték ezt; mindez azonban rendben történt, mig csak napalkonyatkor egy ürgolyó le nem esett s nem pattogott szét egy gyalog zászlóalj között; s midön néhány ily ürgolyó a lovasság közé is lecsapott, már-már futás lett az eredmény, ha csak közbe nem jön a sötétség.

Huszáraink ekkor Szöreg irányában huzódnak el, s innen a töltésen már átnyomult osztrákokat kikergetik, a falut azonban, mely tavasz óta romban hevert, Benedek rohamára hátvédünk feladja.

Benedek szintén sebet kapott.

Bár a tűz az ütközet alatt élénk s erős volt, s bár az sokáig tartott, a veszteség még sem volt nagy.

A veszteség körülbelül egyenlő, mintegy 250 volt holtak és sebesültekben; a mieink ezenfelül még mintegy 300 foglyot vesztek.

A magyarok töltés által fődve lévén, melyek a golyókat felfogták; — a nagyobb ivben repülök leginkább a hátul álló társzekerekben s lovokban tettek kárt.

Az ütközet elveszett; az ellenség ura lön a harczternek.

A hátrálás még az ütközet előtt el lévén határozva, az ütközet csak azért fogadtatott el, mert az ellenség előtt

nap, síkságon keresztül vonulni károsabb lehetett az erős ellenállásnál.

Dembinszky ezután Arad helyett Temesvár felé vette útját, mivel a megzilált s lehangolt sereg nem gerjesztett benne oly bizalmat, hogy az ütközetet róna vidéken elfogadhassa, s mivel nem akarta kockáztatni a homak ezen, még tekintélyes haderejét, s mivel Temesvárnál védszempontból kedvezőbb helyzetet, kinyugodt segélyt,

nehéz ágyúiban nagyobb védehni erőt, s így előnnyel kínálkozó ellenállhatást reményelt nyerhetni, elhatározá Temesvárnál próbálni szerencsét.

Ezen útjában Csanádnál jelent meg táborában egy asszony, ki Haynau seregét megmérgezni ajánlkozott; hanem szép szóval tovább küldetett.

Mig azonban a temesvári nagyobb ütközet elbeszélésébe fognánk, lássuk Bem viselt dolgait Erdélyben.

A bajok Erdélyben.

Az ijedség átszivárgott Erdélybe is. Bem pedig nem volt ott. Ő Erdélyt az ellenségtől megtisztítván, tizezer emberrel a Bánátban termett, s ott aratá győzelmeit. Erdélyben maradt pedig Forró ezredes Dévavár alatt, és Kemény Farkas Fehérvár alatt. Dévát Forró be is vette, de Fehérvár tartotta magát. Bem ezért meg is haragudott, s írt a kormánynak, hogy küldjön neki oly embert, a ki ért az ostromhoz. És a kormány Stein ezredest küldé. Stein aztán bombáztatta a várat, de a havasókról lecsapó oláhok támogatása mellett Auguszt ezredes tartotta magát.

Az oláhok nagyon is vakmerőekké lettek, midőn meghallották, hogy őket segíteni jön a muszka. Kevélyen utasították vissza a magyar vezérek ajánlatait. Mig végre a kormány a szerencsétlenül járt Drágost küldé békéltetőnek, ki zarándi képviselő, s így maga is oláh volt. Ennek lett volna is eredménye.

Janku, a „havasi király“, Dobra és Buttyán oláhfőnökökkel értekezletet tartott Mihályfalván.

Drágos egész buzgalommal elmondá

Forradalom tört.

a dolog állását; eleven színekkel festé a magyar seregek újabb győzelmeit, Ausztria szorultságát, s a szászok méltánytalanságát az oláhok iránt, s a népfőnököket békére és meghódításra szólítja fel.

Dobra és Buttyán hajlandók voltak alkudozni.

Egyelőre azonban fegyverszünetet ajánlának.

Drágos elfogadta.

A fegyverszünetet másnap Hatvani, a zarándi hadparancsnok is elfogadá, ki Csutak helyébe, ki a béke feltételeivel a kormány székhelyére sietett, átvette a parancsnokságot.

Egy része ezután a megnyugodott oláhságnak kezdte lerakni fegyvereit.

Csakhogy egy meggondolatlan tett romba döntött mindent.

Hatvani megszegte a fegyvernyugvási engedélyt.

Május 6-án megszállotta Abrudbányát.

Ugy volt meggyőződve, hogy gyors hadműveletekkel többet lehet kivinni az oláhok ellen, mint békekisérletekkel.

Drágost rendkívüli indulatba hozta ezen tett; váltig tiltakozott Hatvani előnyomulása ellen.

Jankut is felszólította a visszavonulásra; de siker nélkül.

Janku megerősödött azon gyanújában, hogy a békealkudozások csak arra valók voltak; hogy a havasok árulás útján foglaltassanak el.

És készült borzasztó véres boszura. Azután megkezdődött a harc.

„Harcoltunk, — írja egy jelen volt harcos, — elkeseredetten, megszűnés nélkül, kitartó erővel.

Harcoltunk oly földön, hol egy talpalatnyi tér sem volt biztos, hol elül, hátul, fölöttünk, alattunk, mindenütt ellen.

Harcoltunk, hogy egy szerencsétlen várost megmenthessünk.

Hatvani serege semmivé lett.

Alig 80 ember maradt életben . . . a többi meghalt.

A német legióból egyetlen ember sem él.

Abrudbánya lakosai közül a nők, az agok, a gyermekek alig félszáz maradt meg — koldusnak.

Abrudbánya nyílt temető. A kormos falak, a leégett házak, a meghalt harcosok, a küzdeni nem tudó legyilkoltak síremlékei.“

Szomorú, gyászos napok emléke.

„Boldogok, kik e szép sereget semmivé lenni nem látták.“

Az oláhok Drágost, — mivel Janku kiadta a parancsot, hogy mindazon magyarok, kik valami uton nem menekültek, felkonczoltassanak, — darabokra vagdalták.

Buttyánt meg Hatvani akasztatta fel; Dobra az utczán végeztetett ki.

Bem ennek hírét véve, Erdélybe sietett vissza, de szükség is volt rá, mert Lüders orosz tábornok 28 ezernyi sereggel június 18-kán szintén Erdélyben termett.

És megkezdődött a maroknyi magyarság kétségbeesett harcza az orosz,

osztrák és oláhság roppant tulnyomó ereje ellen. Bem ugyan elkövetett mindent, a mit elkövetni tudott, de a mily hatalmas és győzhetlen volt ő kisebb harcokban, úgy nem szerette a tömeges és nagyobb ütközeteket.

Most már Bem mellé egy Aulich kellett volna.

Bem a helyett, hogy az egész erdélyi magyar seregeket összpontosítva, és szokott ügyességével az ellen gyenge oldalait kipuhatolva, azokra tett volna döntő támadásokat, a helyett fölszította a haderőt, s aránylag mindig nagyon csekély haddal jelent meg a zömök hadoszlopok előtt.

Lüdersen kívül még Grottenhjelm is 10,000 orosz vezetett ellene.

A borgói szorosokat Dobay József ezredes védte ellene, 6 ezernyi sereggel, de oly silányul, hogy Bem hadi törvényszékkel fenyegette, s helyette a lengyel Damazkint bizta meg a vezér-séggel.

Bemnek június 27—28-dikán volt első csatája az oroszokkal, kik ellen pusztító ágyutüzet kezdett, s másnap Altdorfnál folytatta.

Grottenhjelm tulnyomó ereje előtt azonban, a Görgei hadtestétől példát vevő magyarság nem állt meg. Még Erdélybe is áthatott ama demoralizáció!

Bem egy napi parancsban meg is mondta: „Ha törvény szerint büntetnék, vagy mindnyájatokat agyonlövetnék, vagy a mi gyalázat, mindnyájatokat megbotoztatnának.“

Innen Beszterczére vonult, hol egy ablakból reálóttek, de helyette Luke-nics nevű segédjét találták, ki rögtön meghalt.

Ekkor vesztett csatát a keleti szorosoknál Gál Sándor is.

Bem roppant fölindult.

Napi parancsot adott ki, mely szerint a „rendetlen megfutamlásért felelős, szintugy mint a fegyelmetlenség büneivel is terhelt fő- és törzstiszteket elfogatván hadi törvényszék elé állítatja, s megigéri, hogy az állomásaikat gyáván odahagyó tiszteket föbe löveti, vagy rangjoktól megfosztva, bebörtönözteti.“

Gált azonban meghagyta.

B. Kemény Farkas szintén nem tudott boldogulni a vérszemet kapott oláhokkal.

Elindult ugyan a havasok lakói ellen; — de serege s maga is csaknem Hatvani sorsára jutott.

Az oláhok golyó- s közáporral fogadták a hegyek tetőiről.

Tehát visszavonult.

Bem meghagyása nyomán, Kemény nyel egyidőben indított meg Zarciszky ezredes is a móczok ellen két csapatot, különböző irányban.

Hanem szerencsétlenül járt az egyik, melynek Buzgó százados volt parancsnoka.

Maruczellnél, Kolozsmegyében, bekerítettett a móczok által.

Nem volt más mód a menekvésre, mint kivágni magukat.

Buzgónak sikerült a keresztülvágás, azonban csapatának nagyobb része, köztök Vasvári Pál is, a Rákóczy-csapat parancsnoka a szorosban, a hegyek tetőiről alábocsátott kövekkel s a mindenfelől előre tört lándzsások által leöletik, vagy elfogatván, mellen keresztül faczövekekkel a földhöz szegezelve, kivégeztetik.

Vasvári a hegyek közt hagyta 26 éves, reménydus életét.

Sok leégett falu és város volt tanuja az ilyen oláh kegyetlenségnek, kik ellen a havasok üregeiben hasztalan volt rendes hadjáratot kezdeni.

Ezalatt az oroszok már egész Szászrégenig nyomultak elő, hol több csatában majd egyik, majd a másik fél lett győztes.

Elvégre Szászrégen is orosz kezekbe esett.

Julius 16-án Szeretfalvánál Bem serege vitézül viselte magát.

Hanem ezalatt hatalmasan nyomult előre Clam-Gallas tábornok is a Bárzaságból.

Lüders meg Verestoronynál nyomult előre.

Szeben szintén ellenség kezére jutott.

Az egyesült seregnek azután az lett czélja, hogy Fehérvárt az ostromzár alól fölmentsék.

Bem ezután Három- és Udvarhelyszékbe vonult, hol sikerült neki tetemes erőt gyűjteni, melylyel aztán meg is verte az ellenséget.

A császári seregek a veszített csata után visszavonultak Illyefalváig, innen pedig a székelység által visszanyomattak egész Szentkirályig.

A császári seregek boszujokban felgyújtották erre Szemeriat és Sepsi-Sz.-Györgyöt.

A magyar seregek Csik szélén, Málnáson állapodtak meg.

Bem használva a császári seregek visszavonulását, az ojtózi szoroson át Moldvába tör, hogy annak lakosait az orosz elnyomók ellen fegyveres szövetségre és csatlakozásra szólítsa fel.

Az ősz tábornokot főleg azon meggyőződés vitte e lépésre, mert kételkedett, hogy serege az annyifelől való megtámadásnak sokáig ellen tudjon állani.

Hitte, hogy Moldva fölkel. A csángó magyarokra különösen számított.

Különben Bem, kinek hadjáratait általában némi kalandosság jellemzi,

ugy látszik, régóta tervezgetett már egy moldvai hadjárat felől.

Omer azonban, ugy látszik, már az oroszok oldalára hajlott, mert nem jelent meg a Bem által kitüzött értekezleten, s így az ősz vezérnek nem maradt más hátra, mint visszatérni Erdélybe.

Julius 31-dikén Segesvárnál nagy csatát vívott az oroszokkal.

E csatában tűnt el Petőfi, a nemzet lánglelkü feledhetetlen dalnoka.

Az öreg Bemet is csak lelki ébersége s a huszárok ragaszkodása mentette meg.

Midőn lovát kilőtték alóla, szekérébe vetette magát; de futásközben a szekér feldőlt, s ő is csak ugy menekülhetett, hogy lefeküdt az árokba, s arczát köpönyegével elfödve, hogy

Omer.

A magyarokat Bem, a tulnyomó orosz erőt Lüders vezényelte.

Lüders Bem csekély haderejét látva, azt hitte, hogy legfőlebb is demonstrálni akar, noha e kis sereg most oly hatalmasan viselte magát, hogy az oroszok már-már ingadozni kezdtek. Végre azonban mégis csak Lüdersé lett a győzelem.

meg ne ismerjék, halottnak szinlelte magát. Csata végeztével azonban négy huszár fölkereste és elvitte magával.

Bem aztán Szeben bevételét tűzte ki célul; mielőtt azonban Szebenbe érhetett volna, Szász-Sebesnél Hasfort által szintén vereséget szenvedett. Végre azonban Kemény Farkassal egyesülvén, Hasfort orosz tábornok szebeni

örségét Nagy-Csüirnél megtámadja és Szebent beveszi.

A szebeni szászok aztán, hihetőleg az oroszok számára szedett virágokat, Bem elébe szórták.

Másnap azonban megérkezett Szében alá Lüders, s Nagy-Csüirnél Bemmel összecsapott.

Bem Szébenen keresztül vonult

vissza, s a tegnap rózsát hintő polgárság ma már golyót szórt az ablakokból.

Szász-Sebesnél aztán ismét ütközetet vívatott, hol mindkét rész nagy veszteséget szenvedett. Bem itt egyesítve seregét a Stein hadával, annak adta át a vezényletet, ő pedig *Kossuth* felszólítására a Bánátba sietett, s ezzel előln döntve Erdély sorsa.

Az utolsó ütközet a fegyverletétel előtt.

Van-e magyar ember, kinek meg ne rendüljön szive, midőn e czimet elolvassa!

Igen! Az utolsó ütközet! Ott vívatott Temesvár alatt, melynek földjét már is annyi magyar vér öntözte.

Remény, szabadságszeretet, fájó csüggés a hon ügyén, önfeláldozó nemes tettek, nemzeti jólét, nemzeti boldogság: itt hagyott el benneteket a Görgei által megvetett Isten!

Emberek, volt honvédek, Görgei katonái imádkozzatok, hogy e faragott kép imádása feledtetve, a ti büncöitek is engesztelt legyen.

Dembinszky a szöregi vereség után Temesvár felé vette útját, s augusztus 7-kén már Csatádon volt.

Kossuth értesülvén, hogy Dembinszky Arad helyett Temesvár felé vonul, rögtön futárt küldött Bem után, hogy jöjjön a magyar hadat megmenteni.

Vécsey Temesvárt ostromolta.

Az osztrákok már augusztus 7-kén elérték hadainkat Csatádnál, s itt rövid és hátrányos csatározás után az egész magyar sereg Kis-Beeskereknél szállt táborba.

Aztán fölvirradt az utolsó ütközet napja: *augusztus 9-dike*.

Az ellenség ágyui már reggel hat órákor megdőrdültek, s a magyarság talpra állt. A Nyúrad pataknál foglalt állást, midőn azon hir czikázta át a seveget, hogy: itt van Bem!

Lelkesültséggel fogadta e hirt azon hadsereg, mely vezéreiben már nem egészen bizott. Görgei, a „hadisten“, tökéletesen megöle bennük a hitet.

Bem fölkereste Dembinszkyt, s jelenté, hogy ütközni akar.

Dembinszky ellenezte, de Bem hivatkozva arra, hogy ő a fővezér, kiadta a parancsot.

Reggeli 10 órára a gyalogság az ütközet helyére érkezett. Ott állt meg végig, tömör sorokban, a világ egyik legdicsebb szabadságharczának még mindig dicső katonája!

Véres színt öltve piroslott a vörös zsinórzat, és villogtak a branyiczkoí, isaszegi, nagy-sarlói, váczai, szolnoki, budai szuronyok. Aztán ott dobogott a szív is.

Bem Kmetynek is megparancsolta, hogy az ütközet terére siessen.

Beregszó patak, s a Béga csatorna választá el a két sereget egymástól.

Amott a fekete sasok sötét árnyéka látszott a sárga lobogókon, itt a fehér mezéjű zászlón a szűz Mária képe ragyogott.

Az ellencsapatok a pataktól lejtősen emelkedő magaslaton foglaltak állást.

Beregszónál a temesvári hídtól kezdve ott állt a magyar sereg jobbszárnya, csupa huszárság, csupa repülő angyal, oldalukon csatákat próbált villogó éles karddal, s homlokukra vont csákJuk alatt villogó sastekintettel.

Szép, gyönyörű magyar gyerekek, a szabadság vitéz katonái. Elnyomja szívünket a fájdalom, ha emlékezetünk látcsövén át visszatekintünk reátok, ott látunk benneteket ékes harczi sorban, tudva azonban, hogy vitézségték megmértelyeztetett, s a haza, a szabadság, melyért véretek folyt: — eladattott!

A huszárság hátánál kukoriczaerdő borította a gyászos lapályt.

A lovasság és gyalogság közt 18 fontos ágyu, s néhány három fontos volt felállítva, s az ellenségre ezekből indult meg a halál.

A középet Guyon hadteste képezte, homlokzata előtt Bemnek 36, tizenkét és hat fontos ágyujával.

Kmety képezte a balszárnyat.

Aztán ágyuink nekibödülve, haragos bömböléssel dörögték Wallmoden és Ramberg seregeire a szabadság utolsó átkát.

Kis-Becskekertől az Uj-Bessenyei előtti magaslaton Panutine orosz ezredek álltak, míg Lichtenstein Hodonyról Szent-András felől nyomult seregiünk jobbszárnya ellen.

Tombolni kezdtek a huszárparipák, s a kard megcsörrent hüvelyében. Magasra emelkedett a huszár keble, s karjának izmai megérezve a lélek vágyát, útközetre rezegtek.

A jobbszárny ágyui neki fordultak Lichtenstein közelgő seregének, s a huszárok szive lázasan dobogott.

Az ágyuk már bömböltek, szórta golyóit az ellenség is, s kardja markolatát szoritva, nyergében fölemelkedve várt vezényszóra a huszár.

Lichtenstein büszkén nyomult előre. Csapatainak léptei magasra verték a fölriadt porfelleget.

És vezényszóra várt a huszár.

Ekkor megharsant a trombita. És fölrepült ezer kard villogó aczélja, hogy sivalkodva tért ki előre a levegő. Aztán megindult lóháton a vihar, és ezer gyilkoló haraggal, rettentő villámai cikáztatva, mint az egek egy fegyverszakadása, a Lichtenstein hadaira csattan.

És Lichtenstein büszke hada nem szégyenli büszke futását keresztül Becskereken, orrokkal felturt földnek hátán.

Simbschen dandára ezt látva, neki mer mégis törni a csaták böszült daliáinak, kik megszédülnek, de megrázzák fejüket ez oldalról jött első csapás után, aztán mennek neki Simbschen dandárának, és szórják azt is szét, mint a polyvát.

És erre dörög Bem apó 120 ágyuja, mint a föld közepéből a föld színére tört százhusz vulkán.

És az ellenség sűrű nagy hadoszlopai nyomatnak hátra, mintha a föld hegyei kezdenének hátrálni. A piros arcú, piros zsinóru honvéd pedig nyomul előre, s lángtekintete előtt már a megmentett haza tündérképe villan meg.

Kmety gyors rohanásai a balszárnyon ingadozásba hozzák Auersperg tömegeit, s huszárjaink a vértések vaspánczéliját törik össze.

Már délután négy óra! Dörgés és sötét füstfelhő mindenfelé, s a puska-

porszag nagy távolságra elárasztja az egekig reszkető levegőt.

Hadaink úgy állnak a sikon, mint kis istenek, s a nagy Istenbe fektetett remény ébredezni kezd újra.

Csakhogy mióta az Istent kegyelmének eltasztásával megbántotta Görgei, azóta leczkét készítettek egy hiszékeny hadsereg számára az isteni iskola nagy irodájában.

Délután négy órára Lichtenstein újra összeszedi magát és Szent-András felől, vereségének dühében, mérges ágyuzást kezd.

Hezinger és Siegenthal dandárai átkelnek a Nyárádon, s a Vadász-erdő felé előrenyomulnak.

A Bem ágyui pedig csendesebben dolgoznak, mert a lőszer fogy, fogy és kifogy.

Ez a csapás jött az égből!

Temesvár alatt a megbántott Isten haragja győzött!

Elveszett a csata!!!

Nagyon természetes! Ágyuk nélkül az ellenünk fordult mennyország se győzhetett volna ilyen helyen.

És elkezdtek üldözni a magyart! Bemmel pedig elbukott a ló, s a hős vezér vállforgója kificzamodott.

Vezér nélkül maradt a sereg.

A nap véres tányérja buskomoran bocsátkozott a véres föld háta mögé.

Haynau esti 9 órakor belovagolt Temesváriba!

Bem egy erdő vadászlakában ágyon feküdt, midőn a vár ágyuinak diadal-lövéseit hallá.

Dembinszky ott állt az öreg veterán ágya mellett.

— Lásd, — mondá neki, — nem megmondtam!

Mintha bizony Dembinszky beszélt volna azelőtt az Istennel!

A kormány leköszönése.

Guyontól éjjel érkezett Aradra a tudósítás. Ebben a tudósításban az volt, hogy Temesvárnál a fősereg megsemmisített!

A Kossuth lélekzete elállt egy pillanatra, aztán a tudósítást az Aradon lévő Görgeihez küldé.

Görgei ezután rögtön megparancsolja alvezéreinek, hogy az augusztus 11-kére megrendelt uj-aradi támadást halaszszák el.

Kossuth hajnalban miniszteri tanácsot hívott össze.

A minisztertanács pedig kinevezte Görgeit az összes nemzeti haderő főparancsnokának. Ha már így van, ám

legyen. Görgei azt hitte, vagy mondta, hogy ő fogja megmenteni a hazát.

Görgei erre sürgeti, hogy Kossuth mondjon le a hatalomról, különben ő nem tehet semmit.

Csányi, Vukovich, Aulich lemond; erre Kossuth is lemond.

„Meggyőződésemmel, — ugymond ide vonatkozólag önmaga Kossuth, — tisztában jövén, ha bele nem egyezem s a haza megbukik: akkor nevemre a históriában, s lelkemre életemen át azon gondolat sulya fog neheznedni, hogy Görgei a hazát talán megmentheté, de általam a főhatalom tulzó megtartani akarásával akadályoztaték.

Ily szennyet emlékemem nem türheték. Soha nagy becsüt a hatalom birtoklásába

nem helyezék; mindig akaratom ellen viseltem azt. Lelkem előtt csak a haza magasztos képe állt.

Átadtam tehát neki a legfőbb hatalmat, azon nyilatkozattal, hogy ha ő bármikor oly egyezésre lépne, melylyel a haza önállósága egyesek jóllétének feláldoztatnék, én azt árulásnak fogom tekinteni, s vele, nevével s emlékével Isten, az emberiség s a nemzet előtt mint árulóval bánti.

Kossuth s a kormány lemondó levele így hangzott:

„A nemzethez.

A szerencsétlen harcok után, melyekkel Isten a legközelebbi napokban meglátogatta e nemzetet, *nincs többé remény*, hogy az egyesült osztrák és orosz nagyhatalmaságok ellen az önvédelem harczát sikerrel folytathassuk.

Ily körülmények közt a nemzet életének megmentése s jövőjének biztosítása egyedül a hadsereg élén álló vezértől lévén várható, s lelkem tiszta meggyőződése szerint a mostani kormány további létezése a nemzetre nézve nemcsak haszontalanná, de károsná is válván: ezentul tudtára adom a nemzetnek, hogy azon tiszta hazafiúi érzéstől indítatva, melylyel minden lépteimet s egész életemet egyedül hazámnak szentelém, magam s a miniszterium nevben a kormányról lelépek, s addig, míg a nemzet a maga hatósága szerint másként intézkednék, a legfőbb polgári s katonai kormányzati hatalmat Görgei Arthur tábornok urra ruházom.

Megvárom tőle, s azért az Isten, a nemzet s a história előtt felelőssé teszem, hogy ezen hatalmat legjobb tehetsége szerint szegény hazánk nemzeti státuséletének megmentésére, javára s jövőjének biztosítására fordítandja.

Szeresse hazáját oly önzéstelenül, mint én szerettem, s legyen a nemzet boldogságának biztosításában szerencsésebb nálamnál.

Cselekvéssel többé nem használhatok hazámnak; ha halálom valami jót eszközölhet számára, örömmel adandom életemet áldozatul.

Az igazság és kegyelem Istene legyen a nemzettel.

Aradvárban, augusztus 11-én. Kossuth Lajos, kormányzó s. k.

Görgei még ugyanaz nap este kibocsátott nyilatkozatában szintén tudtára adá a világnak, hogy Kossuth s a miniszterek lemondása következtében átvette a legfelsőbb hatalmat.

„Polgárok, — így szólt a kiáltvány, — Magyarország eddigi ideiglenes kormánya többé nem létezik.

A kormányzó s a miniszterek hivatalaikról önként lemondottak. Ezen körülmény által kényszerítve, a katonai főparancsnokság mellett ideiglen a polgári főhatalmat is átvettem.

Polgárok! A mi sulyos körülményeink közt a hazáért még tehető, mindent megfok tenni, harczozal vagy békés uton, miként a szükség fogja parancsolni, s minden esetre oly módon, hogy a már annyira megfeszített áldozatok könnyítettessenek, az üldözések, kegyetlenségek, gyilkolások megszüntetessenek.

Polgárok! Az események rendkívüliek, a sors csapásai leverők: ily helyzetben előre számítani lehetetlen; az én tanácsom és kívánatom az, hogy békésen vonuljatok vissza lakjaitokba, s még azon esetben se álljatok ellen s vogyetek részt a harczban, ha az ellenség váraitokat megszállaná; mert személy- s vagyonbiztosságot valószínűleg csak úgy nyerhettek, ha tüzhelyeitekénél, békés foglalkodásaitok közt nyugton maradtok.

Polgárok! A mit az Istennek kifürkészhetetlen végzése reánk küld, férfias határozottsággal, s önértetünkön alapuló azon reménnyel fogjuk tűrni, hogy az igaz ügy örökre nem veszhet el.

Polgárok! Isten velünk.

Ó-Aradon, augusztus 11-én 1849-ben. Görgei, tábornok.

Kossuth tört lélekkel távozott Lugosra.

Lugoson megjelent Kossuthnál Lónyay Menyhért pénzügyi államtitkár, kérvén az államkincstár fölötti rendelkezését, mely Radnára szállított.

Kossuth a rendelkezést elutasítá, ő, ugymond, azt át nem veheti.

És Magyarország kormányzója, egyik legnagyobbika, legbecsületesebbje, s leglelkesebbje az embereknek, imádott hazájának határát, soha be

nem gyógyuló tépett szívvvel, és egy fillér nélkül hagyta el!

Emeljetek kalapot az emberi nagyság előtt, s töltsé el lelketeket a nemzeti büszkeség, midőn arra gondoltok, hogy *Kossuth* magyar!

„Világosnál, Világosnál, — huszárok könyeznek!”

Görgei aztán, hogy szavát beváltsa, miként ő *kész lesz a hazát megrödelmezni*, e védelmet a Rüdigerhez irt következő gyalázatos levéllel kezdé meg:

„Tábornok ur!

Őn bizonynyal ismerni fogja hazám szomorú történetét. Megkímélem fárasztó ismétlésétől mindazon csodásan összefüggő eseményeknek, melyek kezdetben törvényes szabadságunkért, aztán existenciánkérti kétségbeesett harcra keverték.

A nemzet jobb, s állithatom nagyobb része, e csatát nem kereste könnyelműleg, de több becületes ember segélyével, kik nem tartoznak ugyan a nemzethez, viszonyaik által azonban belekeveredtek, becsülettel, állhatatosan s diadalmasan kiállta.

Európa politikája akkor úgy kívánta, hogy legyőzésünkre s Magyarhon alkotmányáérti további harcaink lehetlenítésére az orosz czár Ausztriával egyesüljön. Megtörtént! Magyarhon igaz, jó patriótái közül ezt sokan előre látták, s intve előre megmondták.

Napjaink története egykoron leleplezendő, mi indítá arra Magyarhon ideiglenes kormányának többségét, fülét ez intó hang elől elzárni.

Ez ideiglenes kormány nincs többé.

A legnagyobb vész leggyengébbnek találta.

Én, a tettek embere, de nem a haszontalanoké, minden további vérontást hasztalannak, Magyarhonra nézve vészhozónak találtam, s már az orosz intervenció kezdetén megismertem; felszólítám ma az ideiglenes

kormányt leköszönni, miután fennállása a haza jövőjét naponkint komorabbá, sajnálandóbbá teheti.

Az ideiglenes kormány megismeré ezt, önként leköszönt, kezeimbe téve le a főhatalmat.

E körülményt legjobb meggyőződése szerint használok, megkímélni az embervért, s békés polgártársaimat, kiket tovább védeni igen gyöngé vagyok, legalább a hadnyomorától megmenteni, föltétlenül letévén fegyvereit, s ezáltal ösztönt adván minden tölem elvált magyar haderők vezéreinek, megismerésére annak, hogy jelenleg Magyarhonra nézve legjobb hasonlót tenni.

Bizom e mellett ő felsége a császár magasztalt nagylelkűségében, hogy annyi derék bajtársaimat, kik mint előbb osztrák tiszték, a körülmények hatalma által ez Ausztria elleni szerencsétlen hadba vegyültek, bizonytalan szomorú sorsnak s Magyarhon népeit, kik igazságszeretetében biznak, elleneik vad boszudüheinek nem teendő ki. Elég volna talán, ha mint áldozat én egyedül hullanék el!

Önhöz czimzem e levelet, tábornok ur, mert ön volt az első, ki jeleit adá azon méltánylatnak, mely bizalmamat megnyeré.

Siessen ön, ha a további hasztalan vérontást meg akarja gátolni, a fegyverletétel szomorú felvonását a legrövidebb idő alatt, de oly módon lehetővé tenni, hogy ő felsége az orosz császár seregei előtt történhessék meg. Mert ünnepélyesen nyilvánítom, hogy készebb vagyok hadtestemet bármely tulerő elleni harcban megsemmisíteni engedni, mint osztrák seregek előtt föltétlenül letenni fegyverimet.

Holnap augusztus 12-én Világosra, holnapután 13-án Boros-Jenőre, 14-én Beéltre menedek, mit oly czállal tudatok önnel, hogy erejével az osztrák és saját seregeim közé vonuljon, engem körülzární s azoktól elválasztani.

Ha e manoeuvre nem sikerülne, s az osztrák seregek nyomban üldöznének, támadásukat határozottan visszautasítom, s Nagyvárad felé nyomulok, elérve ekként a császári orosz seregeket, kik előtt egyedül nyilvánítom késznek magamat, fegyvereimet önként letenni.“

Hanem mielőtt Görgei ezt a levelet elküldötte volna, egy kis hadi tanácsot rögtönzött.

A hasonszellemű tisztekből álló tanács, természetes, hogy a küldendő levél tartalmát teljesen helyben hagyta.

Hanem nagy titokban tartották.

Mikor a sereg Aradról másnap reggel Világosra érkezett, a beavatottakon kívül senkinek sem volt még csak sejtelve sem, az ott nemsokára ezután végbemenendett szomorú eseményről.

A táborban azon hit volt elterjedve, hogy Görgei az oroszokkal valami előnyös békealkut létesítend.

Görgei lelkét komor, nehéz gondolatok gyötörték.

Görgei dictator táborkövetei Rüdiger Boros-Jenőn találták fel.

Rüdiger átolvasván a levelet, tartalmáról azonnal jelentést tesz Paskevicsnek.

Az orosz fővezér erre „a további vérontás elkerülése végett“, a magyar sereg hódolatának elfogadására s Görgei bekerítésére teljes fölhatalmazást ad Rüdigernek.

Rüdiger azután rögtön Szent-Anna felé kozák csapatot rendel, elzární a netalán előnyomulni akaró osztrákok elöl a világosi utat.

A mint azonban a kozákok csapatosztálya Szent-Annáról Világoshoz kö-

zeledett, az egész magyar tábor felriadt s harc-sorba gyülekezett.

Zsivajos láрма keletkezik, s többen árulásról kezdenek suttogni.

Görgei hallván a zajgó morajt s a fegyvercsörgést, rögtön a táborba lovagol, s kiadja a parancsot, hogy ki-kí tartózkodjék minden ellenségeskedéstől.

Görgei úgy tön, a mint megírta Rüdigernek.

Hadserege augusztus 13-án dél-előtti 10 órakor mozdult ki utolsó táborhelyéről Világosról.

Görgei több tiszt kíséretében, Szölös felé előre lovagol.

Uj-Pankotánál találkozott Rüdiger táborkövével, kí a dictátort személyes találkozássra szólítá fel, felhíván őt tábornoka nevében, hogy jelentse kí élő szóval is fegyverletételi szándékát.

Görgei élőszóval is kijelenté, hogy a fegyverletétel komoly szándéka.

Iszonyu forró délután volt. Az Is-ten korbácsot font égő napsugarakból, és megkorbácsolta vele a világot!

Rüdiger tábornok seregével szintén megérkezik a szállósi gyepre.

„A törzstisztek, — mond egy szemtanú, — fényes egyenruhákban lovagláznak fel s alá a zászlóaljak előtt, itt ott vigasztaló szót intézve a kétségbeesettekhez.

A magyarnak természetében lévő zajos vigság az egész seregben nyomasztó fájdalomnak adott helyet. Hát ennyire jutottunk?! hallatszék mindenfelől a fájdalom sohajtásai között.

A sohajokat szitkok és átkok szakaszták meg a zárt sorokból.

A hova a szem esett, mindenütt mély bánattal, kétségbeeséssel találkozott.

Ugy látszék, mintha egy nagy temetőben volna az ember.

A huszárok sovány, kiaszott lovakra támaszkodva, utolsó néma bucsujokat látásának intézni hí társaikhoz.

Világosi fegyverletétel.

A nagyobb rész oly bánatba volt mérülve, mintha szive szakadna meg.

Sokan elhánnya fegyvereiket s dolmányaikat, ha szerét tehették, lovastól szöktek meg.

A fegyverlerakás délután négy óra-kor kezdődött meg.

Elöl a gyalogok, a szárnyakon a lovas ezredek, középen pedig az ágyuk voltak felállítva.

Görgei előre lovagolt a malom-árokig.

Itt üdvözölte Rüdigert.

Azután átnyújtá neki a sereg csapatainak és hadkészleteinek jegyzékét, beleértve a tartalékhadat, s a hozzá csatlakozott tiszteket is.

Mindössze 11 tábornok volt a se-regnél, ugymint: Aulich, Görgei, Kiss Ernő, Knezics, Lahner, Leiningen, Lenkei, Nagy Sándor, Pöltenberg, Schweidel és Török. Azonfelül 1426 törzs- és főtiszt; 30,889 ember, 144 ágyu, 7967 ló, 60 zászló, 28,063 ágyutöltény, 34,500 puskatöltény, 42,700 pisztolytöltény, 20,395 puská, 3235 pisztoly, 6783 szab-lya, s 13,848 tölténytáska.

A tartalék, mintegy 6 ezer ember s 3 ágyu, Knezics parancsnoksága alatt állott.

A szomoru cselekvényt általános tisztelkedés nyitotta meg.

Azután a honvédek gúlába rakják fegyvereiket.

Iszonyu volt, iszonyu volt!

A katonák hajukat tépték, magukat és lovaikat lövöldözték agyon.

A vitéz, a dicső, a hősi hadsereg-gel, egy kardcsapás nélkül, saját főve-zére rakatja le a fegyvert!

Iszonyu!

Átokká válik tollunkban a betű, s érezzük tüztét, midőn e halvány papi-rosra lepereg.

Ne írjunk erről többet!!!

Görgei tábora azután Szöllös alól Sarkadra kísértetett, azután pedig Aradra hurczolás végett osztrák tisz-teknek adatott át, kiknek a lefegyver-kezett tábor minden hadi szereit s lo-vai is kiszolgáltattak.

Az állam eziüst és arany készletét, mely a kincstárban volt, Duschek az osztrákoknak adta át.

Ezen szolgálatért nem is lőn bán-tódása; s utóbb nyugdíjat is kapott.

Görgei pedig, Magyarország dictá-tora, Kis-Jenőn elhagyván bajtársait, Paskevics fővezér elé vitetett.

Ez eleinte szemrehányásokat tett neki makacs ellenszegüléseért.

Azonban méltánylatul önmegadá-sáért, megígérte neki, hogy lépéseket teend megkegyelmeztetéseért.

Paskevics beváltotta ígérteét Gör-geire nézve.

Nyolcz nap mulva a császár részé-ről megjött a kegyelem azon tudósi-tással, hogy ha a trónörökösnek Fe-rencz József császárnál nem sikerülne Görgei számára megnyerni az amne-stiát, Görgei Oroszországba fog vitetni; addig pedig, míg az ügy eldőlné, kard-jától és egyenruhájától megfosztatik.

A magas pártfogás azonban csak-hamar Haynau kegyelmét is biztosí-totta számára, — olyaténképen, hogy ezután Klagenfurt jelöltetett ki szá-mára tartózkodási helyiségül.

A tábornokok pedig, Görgei leg-jobb barátai, mint foglyok Aradra vitettek.

És ezután seregeink egymásután rakták le fegyvereiket!

A fegyverletétel elöl menekült nagy-számú honvédek összefogdosására pe-dig osztrák portyázó csapatok járták keresztül-kasul a vidéket.

Aztán meghódolt Arad és Péter-várad is.

Még csak Komárom maradt, honnan augusztus 3-án Klapka egy bátor kirohanást tett, az ellenséget megverte, s Győr felé kezdett vonulni. Ekkor vette híret a temesvári vereségnek, s augusztus 18-án Világosról is megérkezett a tudósítás.

Lehetetlennek tartották.

Másnap este a megvert Csorics nevében egy tábornokot már levelet hozott Klapkához, melyben felszólítatik, hogy követve a Görgei példáját, adja meg magát.

E felszólítás egy megveretett tábornoktól igen furesán hangzott.

A levélre a hadi tanács azt válaszolta, hogy az őrség nem lévén hivatalosan tudósítva a délvidéki eseményekről, nem cseszkedik semmiféle alkudozásokba.

Másnap meg a bécsi hadügyminiszterium nevében szóllított fel Klapka a vár föltétlen átadására.

A hadi tanács ezen felszólítást is kereken visszautasítja.

Mivel azonban Világos alól mind-egyre több és több menekülő érkezett, kik egybehangzólag a serégek felbomlásáról lesújtó híreket hoztak, Klapka, hogy teljesen meggyőződhessek a dolgok mikénti állásáról, fegyverszünetet kötve 14 napra, Thaly alezredest és Katonát Temesvár felé, Rutkay alezredest és Csapó fehérmegyei alispánt Nagy-Várad felé elküldé, hogy hozzanak hírt.

Ezalatt Grabbe orosz tábornok, Lonsocz város kegyetlen pusztítója is közeledett.

Augusztus 26-án már Paskevics fővezér segéde s egy osztrák alezredest a várat szintén felhívják a föltétlen feladásra.

Az előbbi Görgeitől is hozott Klapkához egy augusztus 16-kán kelt leve-

let, melyben a volt dictátor előadja, hogy ő a harcz sikerét nem remélvén, békeség okáért föltétlenül lerakta fegyvereit, s Klapkát arra szólítja fel, hogy „fontolja meg, mit tehet, s mit kell tennie.“

Az őrség kijelenté erre, hogy békére ugyan hajlandó, azonban szétküldött biztosai visszaérkezte előtt alkudozásokba nem bocsátkozik.

Hanem bizony a biztosok is csak meghozták a szomorú valóról a hírt.

Komárom magára maradt, minden reménye nélkül a segedelemnek.

A várőrség erre Csorics újabb felszólítására csakugyan megkezdte az alkudozást, s közölte vele a hódolati föltételt, mely 11 pontot állapított meg, melyek közül a négy első következő kikötéseket tesz: Adassék általános közböcsánat az országnak s az összes magyar hadseregnek; a nemzeti pénzjegyek értékesíthessenek, és mindazon honfiak, kik külföldre akarnak utazni, utlevelekkel láttassanak el.

Azonban Csorics, gr. Eszterházy Pál és Kászonyi ezredeknek, mint tábornokoknak, kételyét fejezte ki, hogy felsőbb helyen a föltételek elfogadtatnak.

Nem is lettek elfogadva.

De sőt Nugent altábornagy, ki a zárlat-parancsnokságot szeptember 2-án vette át, rögtön felmondta a várnak a fegyverszünetet, s egyuttal közlé Klapkával Haynau levelét, melyben a várparancsnok óva intetik, nehogy ő is az oroszok előtt hódoljon, mi az őrségnek csak kárára válnék, míg ellenben, ha a vár az osztrákoknak föltétlenül megnyitja kapuit, ezen esetben Klapka számíthat Haynau „nagylelküségére.“

Az őrség e levélre csak annyit válaszolt, hogy Csoricscsal az alkudozást már megkezdte.

A mi pedig a föltétlen megadást illeti, — arról hallani sem akar; s Haynau ismételt felszólítására, ismételve kijelenté, hogy Komárom csupán becsületes föltételek mellett nyitja fel kapuit, ellenkező esetben kész védeni magát az utolsó emberig.

Nugent ezalatt a Duna jobb partján sánczolatokat és köröndöket készített 2—3 ezer lépésre az elsánczolt magyar tábortól, egy részt a vár lőtávolában. Almásnál pedig gőzhajókat tart készen a két parton lévő osztrákok közt fentartani az összeköttetést.

Nugent ezenfelül iparkodott becsempészett levelekkel, ígérekkel s izgatásokkal a várőrség szellemét is megmételyezni.

Igy történt, hogy a 61-ik zászlóaljbeli jobbára tót és oláh ujonczok közül tömegesen szöktek ki a várból, kik azonban nagyrészen visszahurczoltattak.

Azonkívül a Bocskay-huszárok egy százada, megtudván, hogy az ezredből három osztály, mely a temesvári csatából elfutott, már otthon van, hangosan kívánja szintén elbocsáttatását, mert egyévi szolgálati ideje letelt.

Klapka beszédére azonban elállanak kívánságuktól, s lecsillapodni látszottak.

De nemsokára erre nyíltan felmondták az engedelmséget, s fenyegetőzések közt kívánták hazabocsáttatásukat.

Klapka erre a zavargók közül 7-et, a szökevény honvédek közül pedig 8-at főbe lövet.

Egy hitvány gazembert pedig, ki meggyilkolására volt felbérelve, szintén főbe lövett.

Komáromot ostromolni kezdék, de fölhagytak vele, míg végre Haynau

Klapkához egy igen illedelmes hangu levelet ir, s őt találkozásra hívja föl.

Klapka nem ment, de helyette egy küldöttség ment Pusztá-Harkályra, hol a feltételek meg is állapítottak.

„Az őrség fegyvertelenül szabadon elvonulhat; a tisztek azonban megtartják kardjaikat.

Azon tiszteknek, kik előbb a cs. kir. seregben szolgáltak, külföldre utlevelek adatnak; azoknak, kik olyant nem kérnek, hazájokba szabad elmehetés biztosittatik, azok kivételével, kik magukat önként jelentik s hadi törvényszék elébe állanak.

A honvédtiszteknek, kik előbb a császári seregben nem szolgáltak, hazájokban való szabad tartózkodás, minden további háborítás nélkül megadatik.

A cs. kir. ezredek közlegénysége amnestiát kap. (A honvédlegénységről semmi említés.)

Utlevelek külföldre mindazoknak adatnak, kik 30 nap alatt jelentik magukat.

A tiszteknek egy havi, a legénységnek tíz napi díj fizettetik ki a cs. kir. hadi díj szerint osztrák bankjegyekben.

A különféle, hadi pénztári utalványokban kiadott kötelezvények kiegyenlítése végett osztrák bankjegyekben 500 ezer ezüst forint fizettetik ki.

A várban lévő megbénultak és betegek el fognak láttatni.

Minden ingó s ingatlan vagyon megtartatik.

A fegyverletétel ideje, helye s módja utólagosan fog meghatározatni.

Mindkét részről minden további ellenségeskedés megszüntetik.

E szerződésnek mind a két részről bekövetkezett megerősítése után a vár hadi szokás szerint átadatik.

A vár átadásáról szóló alku pontokat aláírták: Haynau tábornoszernagy, Takáts, Gasparitz századosok, Mednyánszky, Rutkay, Prágay alezredek, gróf Zichy Ottó, gróf Eszterházy Pál, Janik János, Szabó Zsigmond, Kászonyi József ezredek, Assermann Ferencz várparancsnok és Klapka György vár- és hadserog-parancsnok.

Tehát föladta magát Komárom is.

Vég szó.

Ime, édes olvasó, ott voltál kezdetétől végig, s láttad, mint küzdött az ármány az igazság és népjog ellen. Láttad, mint találkoztak az ármánynak zsoldosai és pártolói, s láttad végre, mint győzheti le a legrettentetlenebb vitéz sereget is saját vezetőjének egész az árulásig aljasodó dölyfössége és önzése.

Aztán megismerted az annyi vipera harapása által mardosott *Kossuthot*, ki kezdetől fogva a véglehelletig a legbecsületesebben, s legnagyobb lelkesedéssel küzdött hazája szent ügye mellett, s szónoklatai valódi fölvilágosító csillag-hullások voltak. Ámde mit tehetett ő is, midőn a féreg a szent ügy szívének közepében volt, hova a szív

megrepszése nélkül nem lehetett bejutni.

Az elmondott események után aztán Haynau kezdé meg rettenetes uralmát, melynek minden napja vérből kelt ki és vérbe nyugodott le.

Hanem azért sem az árulás nem bírta megölni, sem a vér nem bírta megfullasztani e nemzetet, mely akkor s azóta kiszenvedvén, Isten ismét felé fordítja arcát, s mindeneket megalkotó kezével szebb jövőnk felé mutat.

Higyjünk benne, fektessük a reményt és bizalmat magunkba, s szeressük a szabadságot!

Éljen a haza! s éljen a bátor küzdők hőstettei fölött az emlékezet!

TARTALOM.

Lap	Lap
A nép vezére (képpel)	5 Schlick az országban 117
Az ifjúság vezérei	11 Kossuth proclamatiót ír a papok számára 118
Márczius 15-dike (képpel)	12 Visszavonulás 122
Örömnap	15 Görgei Mórnál veszni hagyja az ütközetet (képpel) 124
A 12 pont fogadtatása az országgyűlés által	17
Márczius 23-dika	18 Az országgyűlés Debreczenbe tétetik át (képpel) 128
A királyi leirat Bécsből megérkezett	19
Márczius 30-ika	21 1849. első napja 130
Egy második királyi leirat	22 Bem apó is hozzálát a dologhoz (2 képpel) 131
A német fiatalság Pesten (képpel)	23 Mit mondott Windischgrätz a békeküldött-ségnek 135
Az 1848-diki törvények főbb pontjai	25
Mit mondott a király	27 Windischgrätz Pesten —
Mi történt a királyi bészédek után?	28 A kormány Debreczenben 137
A bécsi kamarilla	— Pesten 139
Az osztrák államadósság	29 A koczka fordulni kezd (képpel) 140
Hogy lehet félrevezetni egy nemzetet	31 Görgei egy kiáltványa, mely által honáruló lesz 143
A camarilla Erdélyben	32 Branyiczki (2 képpel) 145
Az unio	34 Görgei nagyon kitánczolta magát 148
A magyar felelős miniszterium leirata az erdélyi országgyűléshez	— Dembinszky —
A miniszterelnök fölszólítja a magyar népet	35 A kápolnai csata (képpel) 149
A székelyekhez (képpel)	36 Szolnok 155
Kik csinálták a forradalmat	— A háromszéki székelyek (képpel) 157
Az első magyar népképviselési országgyűlés (képpel)	38 Vizaknánál már orosz segíti a németet 159
A magyar hadsereg megszületése	41 A piszki hidnál 160
A magyarok kezdték-e a forradalmat?	44 Bem apó Szébenben 161
A camarilla megmutatta foga fehérét	44 Az irodalom 163
A magyar hazaszeretet (képpel)	54 A szeg külti marját a zsákból 164
Jellasics bán megtiszteltetik, a magyar küldöttség pedig — nem (képpel)	56 Diadal diadal után 165
Egy portán sok ur (képpel)	59 Komáromban 170
Kossuth a helyzetről	— Egy osztrák őrnagy vérdíjé (képpel) 172
Mit használt a mérsékelt miniszterium?	61 Szent-Tamás bevétetik képpel) 173
Kossuth a nép lelke (képpel)	64 A köztársaság 175
Még egyszer küldöttség	69 Köztársasági kormány 179
A dolgok megindulnak (képpel)	74 Buda 180
Mi történt vitéz Jellasics bán ural? (2 képpel)	— Segítség! 184
A király föllázad	76 Népfölkelés (képpel) 186
A király megretíráll	77 Ilány volt az ellenség, és hány volt a magyar 190
A király Olmützből	80 Az új kezdet 191
Kossuth kezébe veszi a gyepőt	83 Szerencse-kerék megfordult 194
Lázadókkal nem alkuszom!	90 Szabaduljon a ki tud 194
Hát támadjunk	91 Haynau kiáltánya 196
A katolikus papság	92 Hadi tanács Pesten 197
Görgei előjátékai	93 Szőnyénél 188
A magyar nők (képpel)	95 Ismét a Szerbek 201
A külföld magatartása. Az országgyűlés kiáltványa (képpel)	96 Szegeden 203
A szerbek (képpel)	— Görgei és a muszka 205
A jarkováci rémes éj (képpel)	98 Események 206
Az oláhok (képpel)	— Haynau Szeged alatt áll 207
Dupla lénung, nincs király	99 A bajok Erdélyben (képpel) 209
A magyar és osztrák hadseregek létszáma az országban (képpel)	103 Az utolsó ütközet a fegyverletétel előtt 213
	105 A kormány leköszönése 215
	108 „Világosnál, Világosnál, — huszárok könyeznek!” (képpel) 217
	110 Végző 223
116	Összesen 32 képpel.

A Franklin-Társulat magyar irodalmi intézet kiadásában Budapesten (egyetem-utca 4. szám) megjelentek és kaphatók:

Honvédvilág. Szerkesztik *Kunsági* és *Potemkin*. Két vastag kötetben. Szinezett képes borítékban. Füzve a két kötet 2 frt.

Aradi fogságom alatt irt **Adatok** az 1848/9. évi szabadságharcz, különösen az Erdély havasai ellen vezetett hadjáratról. Irta Kászton-Imperfalvi *Csatak Kálmán*, honvéd-ezredes. Füzve 1 frt 60 kr.

Hamari Dániel. **Komáromi napok 1849-ben**, Klapka György honvédtábornok alatt. Füzve 1 frt.

Fogságom története. Irta *Deák Farkas*. Füzve 1 frt 40 kr.

Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök **élete és halála**. 10 ivre terjedő, képekkel diszitett munka. Füzve 1 frt 20 kr.

Kossuth Lajos **levelei Bem altábornagyhoz**, 1849. évi márczius — júniusig. Kiadja *Makray Aladár*. Füzve 80 kr.

A Bach-korszak adomáiban. Összegyűjté egy *Bach-huszár*. Füzve 80 kr.

Adomák és jellemző vonások a forradalom és honvédeletről. Füzve 80 kr.

A forradalom költészete. Költemények és közlemények az 1848/9-diki szabadságharcz idejéből. Szerkeszti és kiadja *Áldor Imre*. Füzve 2 frt.
Diszkötésben 3 frt.

Magyar krónika azaz a magyar nemzet története a legrégebb időktől fogva a legújabb időkig, minden nevezetes történeti esemény évszerinti előadásával. Irta *Boross Mihály*. Második kiadás. Füzve 80 kr.

Arany-furulya. Dalok és elbeszélések az 1848—49-ki szabadságharcz idejéből. A magyar nép számára. Összegyűjté *Áldor Imre*. Színes borítékba. Füzve 30 kr.

A magyar nép dalai és dallamai. Hangjegyekre tette és kiadta *Szini Károly*. Füzve 1 frt 20 kr.
Vászonba kötve 1 frt 80 kr.

Szilágyi Sándor. **A magyar forradalom férfiai 1848/49-ben.** Második átdolgozott kiadás. Egy kötetben. Füzve 2 frt.

Aranykönyv a magyar nép számára **Kossuth Lajos műveiből**. Szerkesztette s életrajzzal ellátta *Áldor Imre*. Hat képpel. Szép borítékkal. Füzve 40 kr.

